

Eija Maarit Ojala
Osmo Kontula

TARVITSEEKO MINUA KUKAAN?

Keski-ikäiset yksineläjät
perhekeskeisessä yhteisössä

Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 40/2002
Väestöntutkimuslaitos, Väestöliitto

Väestöliitto
Väestöntutkimuslaitos

Iso Roobertinkatu 20–22 A, PL 849, 00101 Helsinki
Puh. (09) 228 050, Fax. (09) 612 1211
Sähköposti: pop.inst@vaestoliitto.fi
<http://www.vaestoliitto.fi>

ISBN 978-9605-87-0 (nid.)
ISBN 978-952-226-166-3 (pdf)
ISSN 0357-4725

Esipuhe

Tämä tutkimus sai kimmokkeensa 'Suomalainen seksi' -tutkimuksen (Kontula & Haavio-Mannila, 1993) yhteydessä tehdystä havainnosta, että noin 10 prosenttia väestöstä ei solmi koko elinaikanaan avo- tai avioliittoa. Aihe on ajankohtaistunut myös siksi, että yksineläjien lukumäärät ovat kasvaneet selkeästi viime vuosikymmeninä. Tämä on johtunut siitä, että parisuhteen muodostamista on siirretty myöhempään elämänvaiheeseen, avioerot ovat lisääntyneet ja naisten kohonnut koulutustaso on hankaloittanut sosiaalisesti tasapainoisiksi koettujen parisuhteiden solmimista.

Edellä mainitussa tutkimuksessa noin joka kymmenennellä yksineläjämiehellä ei ollut yhtään miesystävää ja yhtä usealla naisella ei ollut yhtään naisystävää. Tämä herätti kysymyksen siitä ovatko nämä ihmiset suorastaan sosiaalisesti syrjäytyneitä. Yllättävältä tuntui, että aihepiiristä ei löytynyt juuri mitään muuta tutkimusta. Varsinkin keski-ikäisiä yksineläjiä ei oltu jostakin syystä koettu tutkimuksen tai muunkaan yleisen pohdinnan arvoiseksi väestöryhmäksi.

Yksineläjät eli 'sinkut' ovat saaneet viime vuosina mediassa runsaasti mielenkiintoa osakseen. Heidän vauhdikkaaksi markkinoitu elämäntapansa muuttuu tavallisesti päälle kolmikymmenvuotiaana, jolloin perustetaan perhe ja ryhdytään luomaan vakavamin uraa työelämässä. Monilta kumppani jää kuitenkin syystä tai toisesta löytymättä. Miten näiden ihmisten elämä jäsentyy ja kuinka he kokevat elämänsä yhteisössä, jossa ystävät etääntyvät keskittäessään mielenkiintonsa omiin perheisiinsä? Tässä elämänsä murrosvaiheessa jotkut yksineläjät ovat ryhtyneet etsimään itselleen kumppania suorastaan epätoivoisesti.

Sinkkujen tai yksineläjien elämää leimaa tietty kaksijakoisuus: toisaalta yksin eläminen on oma ja positiiviseksi koettu valinta. Toimeentulon takia ei ole entisen suuruisia paineita tai suoranaista pakkoa löytää itselle kumppania. Samaan aikaan lukuisat sinkut kokevat kuitenkin yksinäisyyttä, turvattomuutta ja läheisyyden puutetta. Positiivisen palautteen ja sosiaalisen tuen puuttuessa yksineläjän itsetunto on usein koetuksella. Puutteellista sosiaalista tukea saavien ihmisten mielenterveyden on todettu horjuvan huomattavasti herkemmin työttömyyden tai velkaantumisen seurauksena (Kontula ym., 1998).

Naisista hyvin koulutetut ja menestyvät kokevat vaikeimmaksi löytää itselleen vaatimustasonsa mukaisen kumppanin. Naisilla työttömyys tai vähävaraisuus ei vaikuta parisuhteen löytämiseen. Miehillä parittomuus sen sijaan liittyy monasti pienituloisuuteen ja työttömyyteen. Useasti näillä miehillä ei ole ollut omasta mielestään riittäviä taloudellisia ja sosiaalisia resursseja suhteen solmintaan. Tästä on saattanut käynnistyä kierre, joka on johtunut suoranaiseen sosiaaliseen syrjäytymiseen ja jopa itsetuhoisiin ajatuksiin.

Yksineläjien kokemukset ja tunteet eivät heijasta vain heidän omia täyttymättömiä tarpeitaan ja odotuksiaan, vaan myös ympäristön reaktioita yksineläjien elämäntilanteeseen. Monet yksineläjät pohtivat mikä on heidän elämänsä tarkoitus, jos se ei ole perhe ja suvunjatkaminen. Yksineläjät eivät vastaa moniin ympäristön odotuksiin ja saavat siksi osakseen vähätteleviä leimoja. He huomaavat jopa joutuvansa poissuljetuksi sosiaalisesta yhteisöstään.

Tällä tutkimuksella on lähestytty ja selvitetty edellä esiteltyjä teemoja. Tutkimusta varten on saatu rahoitusta reiluksi vuodeksi sosiaali- ja terveysministeriön terveydenedistämiseen tarkoitetuista määrärahoista. Tästä ministeriölle suuret kiitokset. Väestöliiton Väestöntutkimuslaitos tarjosi tutkimukselle oman työpanokseni lisäksi tilat ja välineet. Laitos otti myös valmistuneen raportin julkaisusarjaansa. Tästä kiitos Väestöliitolle.

Tutkimuksessa on keskitytty keski-ikäisiin (35-54 –vuotiaisiin) yksineläjiin. He ovat unohtuneet yhteiskunnallisesta keskustelusta ja poliitikkojen vaalipuheista. Tavoitteena on ollut selvittää miten nämä yksineläjät kokevat sosiaalisen elämänsä hyvät ja huonot puolet ja varsinkin parisuhteen puuttumisen. Yksin elämisen syitä ja seurauksia on selvitetty yksin eläjien omasta elämästään kirjoittamien tarinoiden ja henkilökohtaisten haastattelujen avulla.

Olen toiminut tutkimuksen vastuuhenkilönä ja toteuttanut sen yhteistyössä tutkijaksi hankitun FM Eija Maarit Ojalan kanssa. Haluan kiittää Eija Maarit Ojalaa hyvin toimineesta yhteistyöstä. Ojala on toteuttanut suurimman osan kirjallisen aineiston keruusta, analyysistä ja raportoinnista. YTM Tarja Veijalainen teki tutkimuksen henkilökohtaiset haastattelut. Kiitän häntä lämpimästi tästä tärkeästä panoksesta tutkimuksen hyväksi. Kiitän myös Mika Takojaa tämän raportin taittamisesta. Erityisen suuren kiitoksen välitän kaikille ihmisille, jotka kirjoittivat tarinansa tutkittavaksemme ja jotka usein myös suostuivat haastatteluun. Elämäne tarinat ovat olleet hyvin koskettavaa luettavaa ja kuultavaa.

Tämä tutkimus on eräänlainen pioneerityö syvennyttäessä keski-ikäisten yksineläjien sosiaaliseen maailmaan. Toivon tutkimuksen tuloksilla olevan käyttöä, kun pohditaan keinoja ja toimenpiteitä ratkoa yksin elämiseen liittyviä ongelmia.

Helsingissä 2.12.2002

Osmo Kontula, Dosentti

Erikoistutkija, hankkeen vastuullinen tutkija

Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitos

Minä – Ihminen?

*Kuka vie roskat
korjaa auton
juoksee kaupassa?
Kukas muu.
Kuka on hämärässä illassa
Nauttii olemisesta
Kuulee ja kuuntelee
Hiljaisuuden aistii?
Kukas muu.
Ihminen.
Siis minäkin
-yksineläjä.
Ihminen silti.*

Viisikymppinen yksineläjänainen

Sisällys

Esipuhe

Minä – Ihminen?	5
1 Johdanto	9
2 Tutkimuksen suorittaminen	13
2.1 Tutkimusongelmat	13
2.2 Tutkimuksen teoreettiset lähtökohdat ja käsitteet	15
2.3 Tutkimusmenetelmät	19
2.4 Tutkimusaineisto ja sen analyysi, sekä tutkimusmenetelmien pohdintaa	22
3 Yksinoloa vai yksinäisyyttä	31
3.1 Valintaa ja sopeutumista	31
3.2 Tyytyväistä yksinoloa	34
3.3 Haaveesta luopumista	38
4 Yhteisöllinen asema	41
4.1 Sosiaalinen kanssakäyminen	41
4.2 Normien horjuttaja	43
4.3 Itsekkäitä materialisteja	46
4.4 Yksineläjät työelämässä	50
5 Sosiaalinen tuki ja kannustus yksineläjän näkökulmasta ...	53
5.1 Perhesuhteet	56
5.2 Ystävyys-suhteet	61
5.3 Käytännön apu ja tuki	65
5.4 Yhteiskunnan tuki	67
5.5 Oma apu paras apu	72
6 Marginalisoituminen ja syrjäytyminen	75
6.1 Yksinäisyys ongelmana	75
6.2 Ulkopuolisuuden ja vierauden tunteet yhteiskunnassa	80
6.3 Sukupuolieron merkitys yksin elämisessä	83
6.4 Sosiaalisesti syrjäytynyt yksineläjä	87

7 Parisuhdekulttuuria	95
7.1 Kokemuksia parisuhteesta ja sukupuolien välisistä suhteista	95
7.2 Kumppanin etsintää	100
7.3 Vanhempien parisuhdemalli	104
7.4 Yksineläjän itsetunto	106
8 Yksineläjän seksuaalisuus	109
8.1 Seksuaalisuuden merkitys	109
8.2 Toiveena vanhemmuus	115
9 Normista poikkeavaa elämää	119
9.1 Elämänhallinnan ja elämäntyytyväisyyden erot	120
9.2 Kumppanittomuuden merkitys	126
9.3 Kohtaamisen vaikeus	128
9.4 Normia rikkomassa	131
9.5 Yksineläjänaisuus ja –mieheys leimana	134
9.6 Yksin elämisen satunnaisuus	137
9.7 Haave kumppanuudesta	139
9.8 Yksin elämisen perustyyppejä	143
9.9 Yksin elämisen taustoja	146
9.10 Toimenpide-ehdotuksia	149
Lähteet	152
Liitteet	158

1 Johdanto

Viime vuosina yksineläjien tai muodikkaammin 'sinkkujen' elämä ja ongelmat ovat nousseet mielenkiinnon kohteeksi yhteiskunnallisessa keskustelussa (Kontula 1999). Vaikka median kuva yksineläjistä on aivan viime aikoina laajentunut, on median yksineläjä lähes poikkeuksetta alle 30 -vuotias menestyvä työsuuntautunut kaupunkilaissinkku. Usein media käyttää esimerkkinä itsekkäistä oman edun tavoittelijoista juuri 'sinkkuja', vaikka samaan aikaan toisaalla heitä ihaillaan ja kadehditaan. Yksineläjät leimataan amerikkalaisten televisiosarjojen perusteella, vaikka suomalaisen yksineläjän todellisuus on kaukana niiden luomista mielikuvista. Sinkkuelokuvat ja –kirjat ruokkivat samoja stereotyyppioita.

Sinkkujen itsekkyyttä todistetaan usein lapsettomuudella. Keski-Uusimaan pääkirjoitus 'Suomi tarvitsee lisää lapsia' 2. helmikuuta 2002 on hyvä esimerkki median asenteesta laajemminkin; "Suurperheiden aika näyttäisi olevan ohi. Nykyajan ihanne tuntuu olevan "sinkku". Tästä on eräänä osoituksena televisiotarjonta, joka urheilun lisäksi tarjoaa lisääntyvässä määrin "sinkkuja siellä ja sinkkuja täällä" –ohjelmia. Yhä useampi haluaa saada kaiken ja heti. Itsekkyyttä on monin tavoin nousussa, eikä enää malteta odottaa ja ponnistella asioiden eteen." (Keski-Uusimaa 2. helmikuuta 2002, pääkirjoitus 'Suomi tarvitsee lisää lapsia'.)

Sinkkujen näkyminen medioissa yhdessä korkeiden avioerotilastojen kanssa saattavat saada ihmiset kokemaan oman elämäntilanteensa epävarmaksi. Elämän monimutkaistuminen ja työelämän vaatimusten lisääntyminen tuottavat ongelmia, joista on helpompi syyttää jotakin konkreettista ihmisryhmää kuin nähdä niiden taustalla vaikeasti hahmotettava yhteiskunnallinen murros. Ihmiset voivat siksi kokea yksineläjät jopa uhaksi. Kun yksineläjiä on yhä enemmän, tulee perinteisen ydinperheen arvo uhatuksi. Toisaalta heteroseksuaalinen parisuhde on kulttuurissamme niin vahva normi, että tyytyväisten ja menestyvienkin yksineläjien elämä näyttäytyy epäonnistumisena.

Toisaalta kulttuurimme rohkaisee yksilölliseen vapauteen ja autonomiaan, mutta samalla vallitsee normatiivinen uskomus perheestä ainoana oikeana elämisenmallina ja ainoana tienä onnelliseen elämään. Naistutkijat näkevät perheyhteisyyden myytin ja individualismiin uskomisen samanaikaisuuden taustalla "perheen intressin" sukupuolisidonnaisuuden. Kyse on miehen intressistä, sillä vain miehelle molemmat mallit ovat sallittuja ja vieläpä yhtäaikaista; mies voi toteuttaa individualistista elämämallia perheyhteisyyttä kadottamatta. (Tolkki-Nikkonen 1990, 21.)

Perheen merkitys instituutiona on säilynyt vahvana huolimatta vallitsevien arvojen ristiriitaisuudesta, lisääntyvistä avioeroista ja perheen kriisiytymisestä. Sen merkitys perustuu paljolti siihen, että perhe on suomalaisessa jälkiteollisessa yhteiskunnassa

lähes ainoa instituutio, jonka tehtävä liittyy tunteiden ilmaisuun. Tunteiden ilmentäminen ei kuulu suomalaiseen työkuulttuuriin, ja ylipäätään julkisessa tilassa pääsääntönä on tunteiden hallinta. (Karhu 1998, 140.) Kun perhe on lähes ainoa viitekehys, missä yksilö voi olla oma itsensä, perheen merkitys tulee tuskin vähenemään siinä ilmenevistä ongelmista huolimatta. Perheellä on yhä myös vahva poliittinen merkitys, mikä näkyy myös julkisuudessa käytävässä keskustelussa. Perhe on edelleen ideaalinen elämisenmalli.

Tosiasiassa yksineläjät ovat jääneet paitsioon yhteiskunnassa; heidän elämästään ja ongelmistaan ei paljoa tiedetä, eikä heitä ole aikaisemmin juurikaan tutkittu. Puolueiden vaaliteemat keskittyvät perheen ympärille, eikä yksineläjiä juuri oteta huomioon sosiaalipolitiikassa. Yksineläjät eivät näy asiallisessa yhteiskunnallisessa keskustelussa, he eivät kuulu yhteiskunnan intresseihin, samoin kuin muut väestöryhmät.

Vuoden 2000 perhetilaston (Perheet 2000, 62) mukaan yksin asuvia oli vuonna 1999 865 504, eli noin viidennes väestöstä. Yksineläjiä on kuitenkin huomattavasti enemmän kuin yksin asuvia. Sinkkujen määräksi saadaan 1,4 miljoonaa, jos lukuun otetaan 20 vuotta täyttäneet yksin asuvat henkilöt, naimattomat henkilöt ja yksinhuoltajat. (Hyvinvointikatsaus 1999/4.) Haavio-Mannilan ja Kontulan (2001) kyselytutkimuksessa arvioitiin, että noin kymmenen prosenttia kustakin ikäluokasta ei solmi koko elämänsä aikana avo- tai aviosuhdetta. Näitä koko elämänsä paritta eläneitä/eläviä ihmisiä on aikuisväestössä tällä hetkellä noin 400 000. (Haavio-Mannila & Kontula 2001; Ritamies 1988.) Elinikäisten yksineläjien tarkkaa osuutta koko väestöstä ei voida osoittaa. Tässä tutkimuksessa keskitytään näihin yksineläjiin, jotka eivät ole koskaan eläneet vakituudessa parisuhteessa. Nämä ihmiset eivät siis ole missään elämänsä vaiheessa asuneet avoliitossa tai solmineet avioliittoa. Useimmilla heistä on kuitenkin ollut seurustelusuhteita.

Yksineläjien osuus on suurin nuorena sukupolvessa, joka ei ole vielä 'ehtinyt' solmia vakituista parisuhdetta. Näiden 'sinkkunuorten' osuus kasvoi 1990-luvulla. Nuoret miehet olivat eläneet siihenastisen elämänsä yleisemmin vailla vakituista parisuhdetta kuin nuoret naiset. Median antamasta vaikutelmasta huolimatta yksineläjien määrä ei ole mitenkään radikaalisti noussut, vaan heidän osuutensa väestöstä on kasvanut tasaisesti vuosien ja vuosikymmenien mittaan. (Haavio-Mannila & Kontula 2001, 128.) Samaisessa kyselytutkimuksessa (Haavio-Mannila & Kontula 2001) saatiin viitteitä myös siitä, että viime aikoina yksineläjien määrä ei näytä juuri kasvaneen. Noin kolmasosalla yksineläjistä on vakituinen parisuhde, jossa asutaan eri osoitteissa. Haavio-Mannila ja Kontula (2001) kutsuvat näitä suhteita erillisuhteiksi. Tällainen erillissuhde on noin 400 000 suomalaisella. Tällainen parisuhdetyyppi on yleistynyt viime aikoina myös varttuneempien ihmisten keskuudessa.

Yhteiskunta on vapaamielistynyt ja yksin eläminen ei ole enää sosiaalisesti yhtä poikkeavaa kuin aikaisemmin. Naisenkin on mahdollista elää yksin, ja yksin elämisestä on tullut uusi elämäntapa muiden ohella. Yhteisöllisyyden häviämisen myötä voi kuitenkin olettaa, että yksin elämisestä on tullut aikaisempaa yksinäisempi elämäntapa. Yksin eläminen saattaa tässä mielessä olla Suomessa vaikeampaa kuin esimerkiksi Keski-Euroopassa, jossa suvun, naapuruston ja ystävien kesken ollaan säännönmukaisesti tekemisissä lähes päivittäin.

2 Tutkimuksen suorittaminen

2.1 Tutkimusongelmat

Tutkimuksen aiheena on keski-ikäisten yksineläjien sosiaalisen todellisuuden kartoittaminen. Tarkastelussa on 35 – 54 -vuotiaiden vakiintuneiden yksineläjien yhteisöllinen asema ja kontaktit ihmisiin. Vakiintuneilla yksineläjillä tarkoitetaan tässä tutkimuksessa niitä yksineläjiä, jotka eivät ole koskaan eläneet parisuhteessa (avo- tai avioliitto). He eivät ole siirtyneet nuoruuden hakuvaiheesta parisuhteeseen, vaan yksinelosta on tullut heille vakiintunut elämäntapa.

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, millä tavoin tähän ryhmään kuuluvat ihmiset kokevat elämänsä erityisesti sosiaalisten suhteidensa kautta. Näiden suhteiden kautta välittyvät myös yhteisön ja kulttuurin suhtautumistavat ja normiodotukset ilman vakuista parisuhdetta eläviä ihmisiä kohtaan. Halusimme selvittää myös saako yksineläjä henkistä ja sosiaalista tukea yhteisöltä (Ks. Käsitteet; yhteisö, luku 2.2). Erityisenä painopisteenämme on ollut selvittää onko yksin elämiseen liittynyt yhteisöllistä leimaamista tai marginalisoitumista tai suoranaista sosiaalista syrjäytymistä. Kysymyksessä on kvalitatiivinen kulttuuritutkimus sosiaalipoliittisesta näkökulmasta, mikä tarkoittaa, että aineiston tulkinta on enemmän yhteisö- ja yhteiskuntakeskeinen kuin yksilökeskeinen.

Mahdollista marginalisoitumista tarkastellaan suhteessa yhteisön perhe- ja parisuhdekeskeisyyteen (Ks. Käsitteet; Marginaalisuus; yhteiskunnallinen perhekeskeisyys, luku 2.2), sillä perhe ja parisuhde on yhä se, mitä yhteiskunnassa pidetään normaalina. Perheettömyys ja parittomuus on tilastollisesti marginaalista, ja kulttuurisessa mielessä poikkeavaa. Familistinen perhemalli on tutkimuksen viitekehystenä, koska se nousi aineistosta niin keskeiseksi. Familistisessa perhemallissa korostetaan perheen arvoa ensisijaisena arvona. Kulttuurin perhemallit, siten oikeastaan elämisenmallit, esiintyvät harvoin puhtaina, mutta niillä on edelleen vankka merkityksensä yhteiskunnan vahvistamille hyvän perheen ja oikeanlaisen elämän malleille. Yksityiselämä niin perheessä kuin muissakin elämäntavoissa on siksi vahvasti yhteiskunnan muovaama instituutio, riippumatta siitä tuetaanko vai sanoudutaanko yksityiselämässä irti kulloinkin vallalla olevista käsityksistä hyväksyttävästä perheestä ja eläminenmallista. Yhteiskunnan perhe- ja eläminenmallit vaikuttavat siihen, miten yksineläjiin suhtaudutaan, sillä konkreettinen elämä ja käsitykset perheestä ja elämästä kietoutuvat usein yhteen. (Notko 2000, 38-39, 41.)

Pyysimmekin tutkimuksemme informantteja pohtimaan sitä, miten muut ihmiset ovat suhtautuneet heidän elämäntapaansa. Kysyimme heiltä myös yksin elämisen erilaisista seuraamuksista, sen hyvistä ja huonoista puolista. Sosiaalista verkostoa tutkimme

kysymällä miten paljon he ovat tekemisissä sukulaisten, perheellisten ystävien ja muiden yksineläjien kanssa. Kehotimme tutkittavia arvioimaan, saavatko he mielestään riittävästi henkistä tukea ja kannustusta muilta ihmisiltä kohdatessaan vastoin käymisiä ja ongelmia. Pohdimme myös sosiaalisen vuorovaikutuksen merkitystä yksilön hyvinvoinnille. Yksineläjiä pyydettiin kertomaan myös sukupuolisuhteistaan, kumppanin hakuaktiiviteeteista sekä mahdollisista muihin ihmisiin kohdistuvista toiveistaan. Yhteiskunnan suhtautumista yksineläjiin selvitimme myös kysymällä millaisia käytännön kokemuksia heille oli mahdollisesti kertynyt mm. sosiaalipalveluista. (Ks. Liite 1; Tutkimuskysymykset)

Toimiva sosiaalinen verkosto on tärkeä ihmisen hyvinvoinnille ja mielenterveydelle. Tutkimuksen yhden keskeisen tarkoituksen, mahdollisen sosiaalisen syrjäytymisvaaran selvittämiseksi aineiston analyysissä keskityttiin enemmän elämänhallintaan kuin yksin elämisen hyviin puoliin. Tutkimuksen tuloksissa ja jo aineiston esittelyssä korostuvat siksi yksin elämiseen liittyvät ongelmat. Korostamme kuitenkin, että yksin eläminen ei sinänsä tarkoita yksinäisyyttä, saati sitten syrjäytymistä. Yksinäisyyden kokemuksia on kaikilla ihmisillä paljolti elämäntavasta riippumatta, ja myös parisuhteessa elävä voi tuntea itsensä yksinäiseksi. Yksineläjä saattaa kuitenkin joissain tapauksissa jäädä kokonaan yksin ja vaille kaipaamaansa sosiaalista tukea ja apua.

Tässä, kuten monissa muissakin sosiaalisen syrjäytymisen analyyseissä, syrjäytymisprosessin ydin paikallistetaan yhteisöllisten siteiden katkeamiseen yksilön ja yhteisön välillä. Tutkimuksessa tarkastellaan yksineläjien mahdollista sosiaalista huonosaisuutta erityisesti juuri heikon sosiaalisen integraation eli sosiaalisten suhteiden puutteiden kautta. (Haapola 2002, 76, 86.) Syrjäytymistä voi tutkia myös muista näkökulmista, kuten taloudellisesta, mutta tässä haluttiin keskittyä sosiaaliseen elämään, koska oletettavasti sosiaaliset suhteet ovat ilman kumppania eläville yksineläjille vähintäänkin yhtä tärkeitä kuin perheellisille.

Pyrimme tutkimustulosten avulla vaikuttamaan siihen, että yksin elämiseen liittyvät sosiaaliset ongelmat tiedostettaisiin aikaisempaa laajemmin, että suvaitsevaisuus heitä kohtaan lisääntyisi yhteisössä ja että yksineläjien sosiaalisen aseman parantamiseksi löytyisi uusia keinoja. Tutkimus haluaa kuvata yksineläjien koko kirjoa; yksineläjissä on paljon muitakin kuin menestyviä kaupunkilaisnaisia ja maaseudun 'peräkamariinpoikia'. Toisaalta useimmat yksineläjät elävät keskinäisistä eroistaan huolimatta samanlaista elämää kuin kaikki muutkin perhetilanteesta riippumatta. Heidän elämäänsä säätelevät samat yhteiskunnalliset ja kulttuuriset reunaehdot kuin muidenkin: modernisoituminen ja yksityistyminen, vapauden ja mahdollisuuksien mutta myös ristiriitaisuuden kasvu (Niekka ja Petrelius 1993, 78). Yksineläjien ryhmässä onkin elämäänsä tyytyväisiä ja tyytymättömiä, onnellisia ja onnettomia. Heistä löytyy sosiaalisesti syrjäytyneitä, mutta myös perhekeskeisen yhteisön marginaalissa va-

paahtoisesti ja luovasti eläviä. Kuten muissakin väestöryhmissä, heissä on myös ammatillisesti ja sosiaalisesti menestyviä ihmisiä.

Tutkimuksen kohderyhmää kutsutaan yksineläjiksi, sillä se on melko tavalla neutraalin informatiivinen, ja tieteelliseen käyttöön paremmin istuva kuin esimerkiksi julkisuudessa paljon käytetty sinkku -sana. Erityisesti vanhemmat yksineläjät eivät ole tunteneet omakseen sinkku-sanaa siihen liittyvien kielteistenkin mielikuvien vuoksi. Muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta tutkimukseen osallistuneet yksineläjät pitivät myös 'vanhaa poikaa' ja erityisesti 'vanhaa piikaa' leimaavina nimityksinä. Yleisesti käytetyt nimitykset naimaton ja perheetön eivät tulleet kysymykseen, koska ne kuvaavat yksineläjää negaation kautta. Naimattomalla ei ole aviopuolisoa, eikä perheettömällä perhettä. Ne eivät siis kerro millaisia yksineläjät ovat tai mitä heillä on, vaan määrittävät ihmisen lähtökohtaisesti käsitteellä, joka pitää perhettä normina. (Haatainen et al. 1990, 1.)

Ensimmäisessä varsinaisessa yksin elämistä avaavassa luvussa 3 pohditaan yksin elämisen merkityksiä, yksin elämistä valintana ja yksin elämiseen sopeutumista. Luvussa 4 tarkastellaan yksineläjän kulttuurista paikkaa ja sosiaalista asemaa yhteisössä. Seuraavassa luvussa 5 käsitellään sosiaalisen vuorovaikutuksen määrää ja laatua, ja luvussa 6 keskitytään yksineläjien yksinäisyyteen ja problematisoidaan hypoteesiamme yksineläjien mahdollisesta kulttuurisesta ja yhteiskunnallisesta marginalisaatiosta. Luvussa 7 keskitytään parisuhdekulttuuriin ja luku 8 selvittää yksineläjien seksuaalisuutta. Luvussa 9 on aineiston yhteenvetoa, aineiston tulkinnasta tehtyjä johtopäätöksiä ja tutkimustuloksia sekä toimenpide-ehdotuksia yksineläjien elinolosuhteiden ja hyvinvoinnin kohentamiseksi.

2.2 Tutkimuksen teoreettiset lähtökohdat ja käsitteet

Tutkimuksen perusorientaatio on *kulttuurintutkimus*, koska kyseessä on elämäntapa- ja yhteisötutkimus. Laadullisella tutkimuksella ja kulttuurintutkimuksella on paljon yhteistä; molemmissa tutkimusotteissa selittäminen on ymmärrykseen perustuvaa ja tärkeää molemmissa on paikallinen selittäminen. Tällöin kontekstina on tietty historiallisesti ja kulttuurisesti ehdolliseksi ymmärretty asia, ei yleisten lainalaisuuksien etsiminen. Kulttuurintutkimus ymmärtää kulttuurin kollektiivisena subjektiviteettina eli yhteisön elämäntapana sekä maailmanhahmottamisen tapana. (Alasuutari 1994, 46-48.)

Alasuutari (1994, 50-52, 62) pitää merkitystä kulttuurintutkimuksen keskeisenä käsitteenä. Kulttuurintutkimuksessa todellisuus nähdään läpikotaisin sosiaalisesti konstruoituneeksi, mikä tarkoittaa, että ihmiset toimivat arkielämässään merkitystulkinto-

jen ja tulkintasääntöjen nojalla. Jokaisen kulttuurin nähdään muodostavan oman maailmanselitysmallinsa, jota yksilöt soveltavat toiminnoissaan. Kulttuurintutkimuksen kohdealue sisältää siis kaiken ihmiselämään liittyvän, ja sillä on monenlaisia teoreettisia perinteitä, mutta yhteistä näille traditioille on merkitysvälittyneisyyden korostaminen. Todellisuus on ihmiselle olemassa merkitysvälitteisesti. Kulttuurintutkimuksessa kiinnitetään huomio kulttuurisiin jäsenyyksiin ja Alasuutari (emt. 95) kuvaakin tätä prosessia lyhyesti mutta varsin kattavasti:

”Kun laadullisessa aineistossa kiinnitetään huomio kulttuurisiin jäsenyyksiin, siinä ei olla huolissaan siitä, miten luotettavia aineistosta saatavat, esimerkiksi haastateltavan antamat tiedot ovat. Sen sijaan kulttuuristen jäsenyyksien tutkiminen on yksi tapa analysoida, miten henkilö tai analysoitava teksti kertoo tarinaansa olipa se sitten totta, rehellistä puhetta, tai keksittyä tarinaa.”

Tavoitteena ei siis ole rekonstruoida mitä yksineläjille on todella tapahtunut, vaan selvittää, kuinka he ovat elämänsä kokeneet ja miten he jäsentävät kokemuksiaan. Mielenkiintoista on se, mikä on totta yksineläjästä, ei objektiivinen totuus.

Ajattelun lähtökohtana on siis se, miksi tutkitaan ja mihin halutaan vastauksia. Lähtökohta pohjautuu tällöin tutkimusongelmaan, jonka kautta syntyy teoreettinen viitekehys. (Alasuutari 1994, 188.) Teoreettisen viitekehysten avulla on hahmoteltu mahdollisia tutkimuksen ymmärtämisen kannalta relevantteja käsitteitä. Käsitteet ovat syntyneet tutkimuskysymysten kautta. Tutkimuksen aikana aineistosta esiinnousseet uudet käsitteet selitetään asiayhteydessä. Kulttuurintutkimuksen perinteen mukaisesti tutkimuksessa ei puhuta tutkittavista, kuten kvantitatiivisessa tutkimuksessa on tapana, vaan informanteista. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa nähdään yleisemminkin, että tieto on lähtöisin niiltä ihmisiltä, joilta aineisto on kerätty.

Elämäntapa on tutkimuksessa keskeinen, ja se jäsentyy Roosin (1988a, 12, 13, 14, 15) mukaan toimintojen ja niiden arvostuksen kautta. Elämäntapa kertoo miten ihmiset elävät. Se on viesti ja väline, sen avulla ilmaisemme itseämme muille. Elämäntapa ei ole kuitenkaan täysin vapaasti valittua, vaan yksilön elämäntapaa rajaavat elinolosuhteet ja hänen elämänsähistoriansa, jotka puolestaan nojautuvat kulttuuriin. Se on siis kulttuuristen pohjavirtojen heijastumaa ihmisten elämässä. Tämä tutkimus painottaa ihmisten omaa kokemusta elämäntavastaan, jolloin taustalla on fenomenologinen elämäntapakäsite. Fenomenologinen elämäntapakäsite pohjautuu Heinämaan (2000, 75) mukaan ihmisen kokemuksista tehtäviin päätelmiin, ja on kiinnostunut yksilön elämälleen antamista merkityksistä ja tunnepainotuksista.

Yksineläjät muodostavat sekä määrällisesti että kulttuurisesti vähemmistön suhteessa yleisimpiin elämäntapoihin perheessä ja parisuhteessa, ja siksi marginaalisuuden kä-

site läpäisee koko tutkimuksen. *Marginaalisuus* on länsimaisen kulttuurin ja ajattelun keskeisiä teemoja (Shields 1991, 276). Marginaali merkitsee poissuljettua, unohdettua, ylenkatsottua ja väheksyttyä. Marginaali ei niinkään enää viittaa maantieteelliseen paikkaan, vaan sosiokulttuuriseen asemaan. Marginaalisuus voi toimia vapauttavana voimana, tai ainakin se luo olosuhteet moniarvoisuuden kasvulle. Silti marginaalia ei voida pitää ideaalitulana, eikä sen muutosvoimaa pidä yliarvioida, sillä marginaaliin kuuluvalla on harvoin valtaa. Marginaalin poliittinen funktio on toimia valtavirran kriittikkona, mutta valtavirta ei ole marginaalin päämäärä. (Yúdice 1989, 214.) Marginaalisuus voi ilmetä rakenteissa, sosiaalisesti ja kulttuurisesti, tai se voi olla subjektiivinen kokemus (Gordon 1994, 184).

Yksi tutkimuksen hypoteeseista oli yksineläjien mahdollinen *sosiaalinen syrjäytyminen*. Yleensä syrjäytymisen käsitteellä viitataan moniulotteiseen huono-osaisuuteen (Berghman 1995). Se tarkoittaa yksilön ja yhteiskunnan välisten siteiden heikkene mistä ja sulkeutumista sosiaalisen elämän eri kentiltä (Sipilä 1985; Helne & Karisto 1992). Syrjäytyminen voi merkitä poisputoamista työmarkkinoilta, jäämistä nyky-yhteiskunnalle tyypillisten kulutuksen mahdollisuuksien ja mallien ulkopuolelle, joutumista sosiaalisen yhteisyyden ulkopuolelle sekä sulkeutumista pois vaikuttamisesta ja vallankäytöstä (Karisto & Takala & Haapola 1997, 108). Tässä tutkimuksessa sosiaalisen syrjäytymisenä nähdään ennen kaikkea yksilön oma kokemus joutumisesta sosiaalisen yhteisyyden ulkopuolelle. Tällöin syrjäytyminen merkitsee elämää ilman pysyviä ja jatkuvia ihmiskontakteja, siten oikeastaan vastentahtoista erakoitumista. Sosiaalinen syrjäytyminen onkin kokonaisvaltaisempi ilmiö kuin vain osattomuus työelämästä ja kulutuksen valtakunnasta. Syrjäytymisen ei kuitenkaan tarvitse olla peruuttamaton prosessi, vaan vakavastakin huono-osaisuudesta on mahdollista selviytyä. (Haapola 2002, 76, 86, 89.)

Syrjäytymistä voidaan tarkastella myös sen toteutumistavan mukaan. Syrjäytyminen voi johtua siitä, että yhteisö haluaa sulkea jonkun tai jotkut ulkopuolelleen, syrjäyttää ihmisiä. Syrjäytetyt ovat tällöin yhteisön *toisia*, yksilöitä, joilta puuttuu yhteisön hyväksyntä. Hyväksynnän puuttuminen saattaa puolestaan liittyä poikkeavaan elämäntapaan. On huomattava, että samat perusteet, joilla ihmiset hyväksytään yhteisöön, ratkaisevat myös minkälaisia ovat ihmiset, jotka jäävät sen ulkopuolelle. (Sipilä 1985, 72-73, 74, 86.)

Sosiaalinen verkosto on oleellinen tutkimuksessa, jossa keskitytään yksineläjien sosiaalisiin todellisuuksiin. Seikkula (1996, 16, 17, 18, 21) tarkoittaa sosiaalisen verkoston käsitteellä vuorovaikutussuhteita, joiden kautta yksilö ylläpitää sosiaalista identiteettiään. Sosiaalinen identiteetti ei kuitenkaan ole yksilön pysyvä ominaisuus, vaan alati tilanteiden mukaan muuttuva. Seikkula jakaa sosiaalisen verkoston neljään lohkoon: perheeseen, sukuun, työhön tai kouluun ja muihin ihmissuhteisiin, kuten ystäviin ja naapureihin. Verkoston rakenteeseen liittyviä piirteitä ovat mm. ystävyysuh-

teiden määrä, koostumus ja suhteen vastavuoroisuus (Antonucci & Jackson 1990, 175-176; Haines & Hurlbert 1992, 256). Sen sijaan sosiaalisten kontaktien tiheys ei määritä verkostoa, vaan sosiaaliseen verkostoon voi kuulua yhtä hyvin päivittäin tavattavia perheenjäseniä tai työtovereita kuin kerran vuodessa tavattava hyvä ystävä. Oleellista on, että yksilö kokee erilaiset ihmissuhteet tärkeiksi. Lisäksi tärkeät ihmissuhteet eivät muodostu vain niistä, joiden kanssa ihminen voi jakaa huolensa, vaan eri ihmissuhteilla on hyvin erilainen merkitys. Kuitenkin sosiaalisen verkoston tyydyttävyyden kannalta erityisen tärkeitä ovat sellaiset ihmissuhteet, joissa yksilö on avun antajana. (Seikkula 1996, 16,18.)

Sosiaalinen tuki on sosiaalisen verkoston yksi ominaisuus, mutta ne eivät ole synonyymeja. *Sosiaalisella tuella* tarkoitetaan Suominen, Vahteran ja Uutelan (1996, 89-90) mukaan sosiaaliin suhteisiin liittyviä terveyttä edistäviä ja stressiä ehkäiseviä tekijöitä. Sosiaalinen tuki voi koostua 1) tietotuesta, kuten neuvoista, ehdotuksista ja tilanteen uudelleenarvioinnista tai uudelleenmäärittelystä, 2) aineellisesta tuesta, esimerkiksi rahan lainaamisesta ja auttamisesta, 3) arvostustuesta, eli myönteisten arvioiden lausumisesta toisen ihmisen tekemisistä ja kyvyistä ja 4) henkisestä tuesta, eli halukkuudesta auttaa, luottamuksellisuudesta, empaattisuudesta, kuuntelemisesta ja rohkaisemisesta. Sosiaalinen tuki vahvistaa yksilön itsetuntoa.

Tutkimuksen kysymyksenasettelussa on mukana hypoteesi *yhteiskunnallisen perhekeskeisyyden* eli *familismin* yksineläjiä marginalisoivasta taipumuksesta. *Familismi* viittaa ideologiaan, jonka mukaan ihmisten tulee tai heidän oletetaan elävän perinteisessä ydinperheessä, jonka muodostavat mies, nainen ja lapsi/lapset. Yhteiskunta toimii tämän oletuksen pohjalta. Ideologian mukaan tämä elämäntapa on yhteiskunnan toimivuuden ja moraalin kannalta toivottavin. Oikeastaan pitäisi puhua heteroseksuaalisesta familismista, sillä tähän ideologiaan kuuluvat oleellisena osana käsitykset mieheydestä ja naiseudesta, sen lisäksi, että perheen voivat muodostaa vain mies ja nainen, yhdessä lasten kanssa. Perheen sisäinen hierarkia ja sukupuoli-identiteetit uusintavat sukupuolijärjestelmää. Ydinperheideologian mukainen perhe on todellisuudessa lähinnä vain representaatioiden tasolla olemassa oleva keskiluokkainen yksikkö. Tätä representaatiota eli käyttäytymismallia kuitenkin hyödynnetään mitä erilaisemmissa yhteyksissä, ja se on tärkeä osa heteronormitettua yhteiskuntaa. (Valenius 2000, 159.)

Siten kyseessä on myös yhteisötutkimus, sillä ihminen on aina osa yhteisöään. Ihminen ei ole täysin vapaa ja riippumaton yksilö, vaan yhteisö rajaa hänen elämäntapaansa ja identiteettiään. *Yhteisö* on Lehtosen (1990, 20-27, 216-217) mukaan vuorovaikutusjärjestelmä. Yhteisö ilmenee toiminnan ja tietoisuuden yhdistelmänä, joka näytetään siihen osallistuville ihmisille identiteettiä vahvistavana vuorovaikutusjärjestelmänä. Yhteisö voi olla toiminnallinen tai symbolinen, tai molempia yhtäaikaan. Toiminnallinen yhteisö muotoutuu konkreettisen toiminnan seurauksena ja tuloksena.

Symbolinen yhteisyys ei noudata toiminnallisten yhteisöjen rajoja vaan saattaa yhdistää epämääräisempiä ihmisryhmittymiä niin toiminnallisen yhteisön sisällä kuin laajemminkin. Yhteiskunnan modernisoitumisen myötä symbolinen yhteisyys on nousnut toiminnallista yhteisöä merkittävämmäksi identiteetin rakennusainekseksi. Barth (1969, 15) korostaa, että ryhmien rajat ovat luonteeltaan olennaisesti sosiaalisia, tunteeseen ja samastumiseen perustuvia, eivätkä ulkoisten tekijöiden sanelemia.

Ilman yhteisöllisyyttä yhteisö ei automaattisesti ole positiivinen ja yksilön identiteettiä vahvistava järjestelmä. *Yhteisöllisyys* viittaa Lehtosen (1990, 25-26) mukaan sosiaalisen vuorovaikutuksen ominaisuuteen, tapaan tai toimintaperiaatteeseen. Yhteisöllisyys voi ilmetä reaalisesti olemassa olevissa vuorovaikutusprosesseissa tai mielikuvissa, jolloin yhteisöllisyys merkitsee symbolista tietoisuusmuotoa esimerkiksi tavoitteen, idean tai esimerkiksi elämäntavan muodossa. Tietoisuusmuotona yhteisyys toteutuu jaettuina uskomuksina, tunteina ja subjektiivisina kokemuksina. Positiivisen yhteisöllisyyden edellytys on ihmisten keskinäinen luottamus (Hyyppä 2002), jonka kautta syntyy merkityksiä ja tarkoituksenmukaisuutta elämään ja joiden avulla edelleen yksilön identiteetti vahvistuu (Ojala 2000, 13).

2.3 Tutkimusmenetelmät

Tutkimusmenetelmänä käytettiin *etnologista kulttuurianalyysiä* joka on kvalitatiivinen ja aineistokeskeinen menetelmä (Ehn ja Löfgren 1982). Kulttuurianalyysi on perusmenetelmä kerätyn materiaalin järjestämiseen, analysointiin, systematisointiin ja vertaamiseen (Nerdrum 1998, 65). Anthropology at home –tutkimuksissa on Cliffordin (1986, 7) mukaan käytäntönä nähdä tuttu vieraan silmin, mikä edellyttää itsestäänselvyyksien kyseenalaistamista ja kokemuksen suhteellistamista. Kulttuurianalyysille on ominaista näkemys, että kulttuuriset totuudet ovat aina osittaisia, sitoutuneita ja epätydellisiä. Asioita voidaan tulkita monin eri tavoin riippuen siitä mistä perspektiivistä katsotaan (Ehn och Löfgren 1982). Kulttuurianalyysi pyrkii Räsänen (1997, 28) mukaan ymmärtämään syvemmin ihmistä *kulttuuristaan riippuvana, kulttuuriaan käyttävänä ja kulttuuria luovana olentona*.

Kirveennummen (1994, 49) mukaan etnologisessa elämäntapatutkimuksessa on haettu mm. arvoja, katsantotapoja ja perinteitä, jotka heijastuvat käyttäytymisessä. Tällöin kulttuuri ja inhimillinen käyttäytyminen nähdään symbolisena ja merkityksellisenä toimintana. Tämä tarkoittaa, että yksilön oma kokemus on se mitä tutkitaan. Kulttuurianalyysi sisältääkin Nerdrumin (1998, 65-66) mukaan hermeneuttisen eli tulkitsevan ja ymmärtävän lähestymistavan, mikä on tarpeen kun tavoitellaan kulttuurista merkitystä. Kulttuurianalyysi pystyy erityisen hyvin näkemään monikerroksellisuutta ja monimuotoisuutta, sillä se huomioi kontekstin ja poikkikulttuurisuuden. Analyysin aikana on siten helpompi löytää uusia lähestymistapoja ja huomata yllättävät käänteet.

Tutkimuksen aiheena oli selvittää yksineläjien näkemyksiä sosiaalisesta asemastaan yhteisössä ja kokemuksia yhteisön suhtautumistavoista vakiintuneisiin yksineläjiin. Sen selvittäminen edellytti analyysiä myös siitä, mikä on ylipäätään merkityksellistä yksineläjälle sosiaalisessa kontekstissa. Tutkimuksen tarkoitus määräsi lähestymistavan ja tutkimusmetodin. Aineistolähtöisessä metodissa on keskeistä eläytyminen informantin kokemukseen, ja erilaisten asioiden merkityksen ymmärtäminen informantin sisäisessä maailmassa. Tällöin huomio kiinnittyy jonkin toiminnon tai objektin symboliikkaan, jolloin tarkastellaan merkityksen merkitystä. Analyysissä etsitään ensisijaisesti vastausta kysymyksiin *mitä on ja miten on*, ei siis 'mitä pitäisi' olla tai 'miksi on'. Kyseessä on kulttuurintutkimuksen metodi, joka on erityisen kiinnostunut poikkeavuuksista, sillä poikkeavia ilmiöitä tutkimalla pureudutaan "normaalin" arjen ja yhteiskuntaelämän perustavanlaatuisen merkitysvälitteisyyteen. Tällöin "poikkeava" toimii kuin peilinä tai prisma, joka valaisee normaalin arjen pimeää ydintä. Tutkittavien itse esiintuomia syitä analysoidaan, ja tutkijat voivat esittää niistä omia näkökulmiaan. Tutkimusaineiston suhteen laatu on näin ollen primääriä määrään nähden (Eskola & Suoranta 1998, 18; Alasuutari 1994, 30). (Alasuutari 1994, 59-60.)

Kvalitatiivinen lähestymistapa on alusta lähtien prosessinomainen, ja niin on myös siihen liittyvä analyysivaihe. Laadullisessa tutkimuksessa aineisto tiivistetään kadottamatta sen sisältämää informaatiota siten, että hajanaisesta aineistosta luodaan selkeää ja mielekästä tekstiä, jolloin sen informaatioarvo kasvaa. Kuitenkin erityisesti aineiston analyysi on ongelmallista laadullisessa tutkimuksessa, sillä siihen ei ole olemassa mekaanista analyysimetodia. (Eskola & Suoranta 1999, 138.) Toisaalta mekaaninen analyysimetodi ei anna takeita analyysin luotettavuudesta, eikä se sovi kvalitatiivisen tutkimuksen luonteeseen. Laadullisessa analyysissä aineistoa tarkastellaan kokonaisuutena, jolloin argumentaatiota ei rakenneta yksilöiden eroihin eri muuttujien suhteen, vaan aineistosta nouseviin teemoihin. Analyysi tapahtuu kuitenkin sen mukaan, mikä on kysymyksenasettelun kannalta 'olennaista', vaikka samasakin tutkimuksessa aineistoa voidaan tarkastella monesta näkökulmasta. (Alasuutari 1994, 28-29, 31.)

Kvalitatiivisen tutkimuksen perinteen mukaisesti annetaan informantin äänen kuulua, ja kerrotaan hänen omia näkemyksiään elämästään ja elämälleen antamista merkityksistä. Se tarkoittaa, että hänen omat luokituksensa, erottelunsa, kielensä ja näkökulmansa välittyvät analyysiin. Näin ollen syitä ja seuraamuksiakin analysoidaan informanttien näkökulmasta. Kvalitatiivinen sisällönanalyysi on silti ennen kaikkea tutkijoiden ajattelua ja pohdintaa. Tässä tutkimuksessa sisällönanalyysi lähti kirjoitelmarunkoon perustuvasta karkeasta teemaluokituksesta, jossa esitettiin laajoja kysymyksiä yksin elämisestä sosiaalisessa kontekstissa. Oleellista on erottaa toisistaan ensikäden tieto (data) ja tutkijoiden oma analyysi. Aineiston tulkinta voi olla yksilökeskeinen, kuvaileva ja ymmärtävä tai yhteisö- ja yhteiskuntakeskeinen, jolloin tutkimus on

kantaa ottava ja kriittinen. (Syrjäläinen 1994, 89, 90.) Tässä tutkimuksessa yhdistyvät kumpikin tulkintatapa kuitenkin niin, että kriittinen yhteisönäkökulma korostuu.

Myös Eskolan ja Suorannan (1999, 19) mukaan tutkittavien antamat merkitykset ja omat luokittelut ovat laadullisessa tutkimuksessa tärkeitä. Näin ollen tutkimuksessa vältettiin ennakko-oletuksia ja aineistoa lähestyttiin avoimesti, ikään kuin asiasta tietämättömänä. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa ei siten pyritä esittämään yhtä ainutta totuutta tutkimuskohteesta, eikä tuottamaan toiminnan lakeja, vaan lisäämään inhimillistä ymmärrystä sosiaalisesta elämästä ja herättämään keskustelua ja uusia ajatuksia. (Syrjäläinen 1994, 78.) Tällainen aineistolähtöinen analyysi on tarkoituksenmukaista erityisesti silloin, kun tarvitaan perustietoa jonkin ilmiön luonteesta ja olemuksesta (Eskola & Suoranta 1999, 19).

Tarvittavan tutkimusaineiston saamiseksi hankkeesta ryhdyttiin tiedottamaan useiden medioiden välityksellä. Kirjoituspyyntöjä esitettiin sanoma-, aikakausi- ja aluelehdissä, televisiossa, alueradioissa, internetissä sekä sinkkuklubien välityksellä. Ihmisiä pyydettiin kirjoittamaan yksin elämisestä omin sanoin ja suhteellisen vapaamuotoisesti. Kirjoitelmien sisältöä teemoitettiin etukäteen muun muassa internetissä julkistettujen kirjoitusohjeiden avulla (Ks. liite 1). Tutkimuksesta tiedotettiin pitkin syksyä 2001, jotta aineistoa saataisiin riittävästi. Suurin osa kirjoitelmista saapui joulun 2001 mennessä, jolloin niiden puhtaaksikirjoittaminen alkoi. Tutkimusaineistoa kertyi 69 kirjoittajalta 1,5 rivivälillä 338 sivua. Puhtaaksikirjoittamisen yhteydessä alkoi aineiston hahmottaminen, mutta varsinaiseen analyysiin päästiin helmikuussa 2002.

Teemakysymysten lisäksi kirjoitusohjeissa pyydettiin ilmoittamaan nimi tai ainakin sukupuoli, ikä, syntymä- ja nykyinen asuinpaikka, sekä ammatti ja koulutus. Useimmat tekivät näin, mutta monien taustatiedot jäivät puutteellisiksi, minkä vuoksi joidenkin informanttien taustatiedot eivät olleet käytettävissä. Ihmisten henkilökohtaisia ja arkaluontoisia asioita käsittelevässä tutkimuksessa korostuvat tutkimuksen eettiset kysymykset (Yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen tietosuoja 1987, 18-19), jonka vuoksi informanttien anonymiteetti on tässä tutkimuksessa suojattu. Anonymiteettisuojan varmistamiseksi julkaisusta jätettiin nimet tietenkin kokonaan pois ja tilalle merkittiin sukupuoli ja ikä. Asuinpaikkakunnan osalta on mainittu vain maakunta. Muutamassa tapauksessa maakunta jouduttiin jättämään pois. Ammattinimikkeen sijaan on annettu vain ammattiala, samoin on menetelty koulutuksen kanssa. Ammattinimikkeet ja koulutustaustat olivat hieman hankalia anonymiteettisuojan kannalta, joten näitäkin tietoja jätettiin joissakin tapauksissa kokonaan pois tai sitten niitä muutettiin hieman.

Kirjoitelma-aineistosta nousi esiin eräitä tärkeitä teemoja, joita halusimme syventää haastatteluissa. Henkilökohtaiset haastattelut tehtiin kevään 2002 aikana. Koska kirjoitusten lähettäjästä suurin osa oli naisia, halusimme vahvistaa miesten näkökulmaa

haastattelujen avulla (haastateltavissa oli 7 naista ja 8 miestä). Haastattelut suoritettiin käytännön syistä pääasiassa Helsingissä. Yksi haastattelumatka tehtiin Jyväskylään, jossa haastateltiin kolmea informanttia. Haastattelujen välittämä lisätieto oli luonteeltaan täydentävää ja syventävää, ja ne pääasiassa vahvistivat kirjoitelma-aineistosta jo saatuja päätelmiä. Siksi suoria lainauksia haastatteluista ei paljoakaan käytetä julkaisussa.

Kvalitatiivinen tutkimus perustuu ajatukseen, että objektiivista totuutta ei ole, jolloin se avaa eri näkökulmia tutkimusaiheesta. Laadullisen tutkimuksen lähtökohtana on tutkijan avoin subjektiviteetti, jolloin tutkija itse on tutkimuksen keskeinen työväline alusta lähtien koko tutkimusprosessin ja erityisesti analyysin aikana. Tällöin tutkimukseen kuuluu subjektiivisuuden huomioon ottaminen ja sen vaikutuksen arvioiminen. (Eskola & Suoranta 1999, 211-212.) On myös huomattava, että tutkija on aina joko suorassa tai epäsuorassa vuorovaikutuksessa informanttien kanssa, jolloin heidän roolinsa eivät ole selvästi erotettavissa toisistaan. Tässä tutkimuksessa vuorovaikutus tapahtui tekstin välityksellä. 'Tutkittavat' eivät ole esineellistettyjä objekteja, vaan tietyllä tapaa yhtä päteviä, siis informantteja, käsiteltävän asian suhteen kuin tutkijakin. (Syrjälä 1994, 14.)

2.4 Tutkimusaineisto ja sen analyysi, sekä tutkimusmetodien pohdintaa

Tutkimuksen primaariaineisto koostuu 69 lähetetystä kirjoitelmasta ja 15 haastattelusta. Kirjoittajista naisia oli 48 ja miehiä 21. Sukupuolijakauma oli näin ollen ongelmallinen. Naiset ovat olleet yleensäkin aktiivisempia osallistumaan kirjoituskilpailuihin tai omaelämäkertojen keräyksiin (ks. esim. Kontula & Haavio-Mannila 1995). Tutkimuksen intiimi ihmissuhdeaihe saattoi myös vaikuttaa asiaan. Sukupuolijakautta tasoitettiin vähän henkilökohtaisilla haastatteluilla, joista kahdeksan suoritettiin miehille ja seitsemän naisille.

Tavoitteena oli aineiston mahdollisimman suuri maantieteellinen hajonta. Tällä haluttiin varmistaa tutkimuksen maantieteellinen tasapuolisuus, joka ottaa huomioon alueelliset kulttuurierot ja erityisesti kaupunki- ja maaseutu ympäristön eroavuudet. Kattavuuteen pyrittiin tiedottamalla tutkimuksesta isojen sanomalehtien lisäksi pienissä aluelehdissä ja -radioissa sekä seurakunnissa ympäri maata. Toisen tutkijan tv-esiintyminen aiheesta tavoitti hyvin ihmisiä eri puolella maata. Kirjoitelmia kertyi ympäri maata niin kaupungeista kuin maaseudultakin. Kirjoitelmien alueellinen kattavuus on siis melko hyvä, painottuen kuitenkin Etelä-, Keski- ja Itä-Suomeen. Kokonaan ilman aineistoa jäi ainoastaan Ylä-Lappi.

Taulukko 1. Informanttien alueellinen jakauma

MAAKUNTA	Naiset	Miehet	Yhteensä
Uusimaa	16	4	20
Varsinais-Suomi	2	3	5
Päijät-Häme	5	2	7
Keski-Häme	1	-	1
Kanta-Häme	-	2	2
Pirkanmaa	15	2	17
Kymenlaakso	1	-	1
Keski-Suomi	1	2	3
Etelä-Pohjanmaa	1	-	1
Keski-Pohjanmaa	1	1	2
Pohjois-Pohjanmaa	3	2	5
Pohjois-Savo	4	2	6
Lappi	1	-	1
Ei tietoa	1	1	2
Yhteensä	51	21	72

Tutkimussuunnitelman ja kirjoitelmista esiin nousseiden teemojen mukaisesti laadittiin puolistrukturoitu haastattelurunko. Sen avulla haluttiin tarkentaa yksineläjien selviytymiskeinoja ja elämänstrategioita. Suurin osa haastateltavista oli osallistunut tutkimukseen myös kirjoittamalla, miehistä näin tekivät kaikki. Haastatelluissa seitsemässä naisessa oli kolme uutta informanttia, kun neljä heistä oli osallistunut myös kirjoittamalla. Haastateltavien löytäminen kirjoittaneiden joukosta oli aikapulan vuoksi helpompaa ja nopeampaa, ja usein haastattelussa päästään pintaa syvemmälle asioihin silloin, kun haastateltava on jo etukäteen pohtinut teemaa, ja kun tutkijan ja tutkittavan välille on syntynyt kontakti jo aiemmin. Uusia miespuolisia informanteja haastatteluun oli erityisen vaikea löytää.

Kun haastattelut jouduttiin käytännön syistä suorittamaan Helsingissä, ja kun vain yksi haastattelumatka voitiin tehdä Jyväskylään rajoitti se haastatteluinformanttien alueellista kattavuutta. Kaikkien informanttien (kirjoittaneet & haastatellut) alueellisesta jakaumasta voimme nähdä, että naisinformantit painottuvat Etelä- ja Keski-Suomeen, kun miesinformantit jakaantuvat hieman tasaisemmin ympäri maata.

Taulukko 2. Ikäjakauma kaikkien informanttien osalta

IKÄ	Naiset	Miehet	Yhteensä
35-39	8	8	16
40-44	11	6	17
45-49	12	3	15
50-54	18	4	22
Ei tietoa	2	-	2
Yhteensä	51	21	72

Taulukosta 2 havaitaan, että sukupuolet ovat selkeästi eri tavoin painottuneita iän mukaan. Aineiston naisinformanttien ikä painottuu vanhimpaan ikälohkoon, kun taas miesinformantit painottuvat nuorimpaan ikälohkoon. Tämä vastaa yleistä elämäntrendiä, jossa suurempi osa vanhemmista naisista elää yksin ja vastaavasti suurempi osa nuoremmista miehistä ei ole solminut parisuhdetta (Haavio-Mannila ja Kontula 2002, 100).

Taulukko 3. Koulutustausta kaikkien informanttien osalta

KOULUTUS	Naiset	Miehet	Yhteensä
Peruskoulu/Kansakoulu	1	4	5
Keskiasteen tutkinto	15	9	24
Korkeakoulututkinto	18	7	25
Ei tietoa	17	1	18
Yhteensä	51	21	72

Kirjoittajien joukossa oli sekä oman ilmoituksensa mukaan korkeasti koulutettuja että perusasteen tutkinnon suorittaneita. Koulutustaustaltaan aineiston hajonta oli siis suurta. Aineiston kerääminen kirjoitelmista aiheutti jonkin verran koulutustaustan viinoutta, sillä kirjoittamiseen tottuneet ovat yleisimmin keski- tai korkea-asteen koulutuksen läpikäyneitä. Korkeasti koulutetut olivatkin aineistossa yliedustettuina, mutta mukana oli myös keskiasteen koulutuksen ja peruskoulun tai kansakoulun käyneitä. Ammattitaustoiltaan kirjoittajissa oli virkamiehiä ja -naisia, atk- ja opetusalan työntekijöitä, erilaisia yrittäjiä, palveluammattilaisia, metallialan, terveydenhuollon ja sosiaalipalvelujen toimihenkilöitä ja työntekijöitä. Seitsemäntoista naisen koulutustausta ei selvinnyt. Heissä oli koulutus-, sosiaali-, asiakaspalvelu-, virkamies-, hotelli- ja atk-alan työntekijöitä. Haastatelluissa seitsemässä naisessa oli kaksi korkeasti

kouluttautunutta ja viisi keskiasteen suorittanutta. Haastatelluissa kahdeksassa mieheissä oli kolme korkeasti koulutettua ja viisi keskiasteen suorittanutta. Pelkän peruskoulun käyneitä ei haastateltavissa ollut.

Tutkimukseen osallistuneista 21 miestä oli siis seitsemän korkeasti kouluttautunutta. Olisi voinut odottaa, että tutkimukseen olisi tutkimusmetodien ohjaamina osallistunut useampia miehiä, nimenomaan korkeasti koulutettuja yksineläjämiehiä. Miesten osuus jäi kuitenkin valitettavan pieneksi aineistossa. Akateemiset ja/tai työelämässä menestyneet yksineläjämiehet eivät ehkä määritä itseään yksin elämisen kautta, eivätkä he siksi koe tarvetta osallistua tällaiseen tutkimukseen. Taustalla saattavat olla myös imagokysymykset: ehkä tutkimuksen pelättiin leimaavan heidät kiusallisella tavalla. Heissä saattaa myös olla työlle omistautuneita yksineläjämiehiä, joille ei työn, harrastusten ja matkustelun jälkeen jää aikaa muuhun. Toisaalta aikaisemmissakin tutkimuksissa on todettu, että korkeasti koulutetut miehet avioituvat tai löytävät kumppanin nopeasti, kun taas korkeasti koulutetut naiset pysyvät pitempään yksineläjinä (Kontula & Haavio-Mannila 1993).

Taulukko 4. Työelämästä poissaolevien osuus aineistosta

TYÖELÄMÄSTÄ POISSAOLEVAT/ TYÖELÄMÄSSÄ	Naiset	Miehet	Yhteensä
Työtön	4	2	6
Pitkäaikaistyötön	-	2	2
Työkyytön	2	2	4
Sairaseläkkeellä	2	3	5
Epätyypillisessä työsuhteessa (Ei pysyvää työsuhdetta)	4	1	5
Ei tietoa	2 (oletetaan olevan töissä)	-	2
Opiskelija (Päätoiminen)	1	1	2
Yhteensä poissa työelämästä	13	11	24
Työelämässä	38	10	48
Yhteensä	51	21	72

Aineiston 72 yksineläjästä oli työelämässä yhteensä 48. 21 miehestä kymmenellä oli työsuhde, kun 51 naisesta 38:lla oli työsuhde. Työelämästä poissaolevien osuus aineistossa oli näin ollen suuri. Yksi nainen oli jatkotutkinto-opiskelija ja yksi mies oli aloittanut yliopisto-opinnot kouluttautuaan uuteen ammattiin.

Aineistossa oli 12 sosiaalisesti syrjäytyneiksi luokiteltavissa olevaa miestä. Muutama

heistä oli työssäkäyviä, taloudellisesti menestyviä yksineläjämiehiä, mutta heillä ei ollut ystäviä ja vähäisten ihmissuhteiden laatu koettiin huonoksi. He kokivat olevansa täysin yksin maailmassa. Naisista vastaavasti kolme voitaisiin luokitella sosiaalisesti syrjäytyneeksi. Sosiaalisesti syrjäytyneitä luonnehti vakava, mielenterveyttä haittaava yksinäisyys ja ihmiskontaktien puute. Tämä ei kuitenkaan kaikkien yksilöiden kohdalla merkinnyt vakavaa elämänhallinnan puutetta, sillä osalla heistä oli vakituisen työpaikka, ja siten keinoja parantaa elämänlaatua.

Suurin osa tutkittavista asui yksin. 21 miehestä kuusi oli jäänyt asumaan äitinsä kanssa, kun 51 naisesta vain yksi asui vanhempiensa ja veljensä kanssa. Äitinsä kanssa asuvista miehistä kaksi kertoi olevansa äitinsä omaishoitaja, kolmella muulla voi olettaa käytännössä olevan hoitovastuu äidistään, vaikka he eivät sitä suoraan sanoetakaan. Sairaseläkkeellä olevalla miehellä ei ollut hoitovastuuta äidistään. Perheensä kanssa asuva nainen oli muuttanut uudelleen synnyinkotiinsa huolehtiakseen ikääntyvistä vanhemmistaan. Seitsemällä muulla naisella oli hoitovastuu vanhemmistaan, mutta he eivät asuneet vanhempiensa kanssa. Monet niistäkin yksineläjänaisista, joiden vanhemmat vielä voivat hyvin tai joilla ei muusta syystä ollut hoitovastuuta, vierailevat usein vanhempiensa luona, ja huolehtivat heistä. Viidellä naisella oli lapsi, mutta vain yhden naisen lapsi asui vielä kotona.

Tutkimukseen osallistuneista suurin osa oli heteroseksuaaleja. Aineiston 21 miehestä 19 oli heteroja, yksi mies oli homoseksuaali ja yhden miehen seksuaali-identiteetti ei selvinnyt. 51 naisesta 48 oli heteroa, ja kaksi oli biseksuaaleja. Yksi nainen ei tiennyt omaa seksuaali-identiteettiään. Heteroseksuaalisuus välittyikin voimakkaasti informanttien kertomuksissa erityisesti parisuhdekysymyksissä, kun homo- ja bi-seksuaalien näkemykset jäivät muutamaasi esimerkkeihin. Aineistoa ei pienehköstä informanttijoukosta johtuen juuri ollut, jolloin homo- ja bi-seksuaalisuus jäivät tässä tutkimuksessa marginaaliseen asemaan. Tutkimuksessa ei kuitenkaan pidetty heteroseksuaalisuutta normina, ainoana oikeana seksuaalisuuden muotona, vaan tässäkin ratkaisevaa oli yksineläjän oma ääni.

Aineistossa lähes kaikki yksineläjät, niin miehet kuin naisetkin toivat esiin ilonsa, että heistä ollaan viimeinkin kiinnostuneita. Monet olivat sitä mieltä, että yksineläjät jäävät perheen paitsioon ja että he ovat ulkopuolisia perhekeskeisessä yhteiskunnassa. Kirjoitelmissa ja puhelinkeskusteluissa kiitettiin mahdollisuudesta osallistua tutkimukseen. Informantit pitivät siis tutkimusta erittäin aiheellisena. Osa tutkimukseen osallistuneista näki asian käsittelemisen olleen itselleen psyykkisesti hyödyllistä. Muutama kertoi kirjoittamisen olleen henkisesti raskas kokemus. Muutama informanteista kyseli tutkimuksen edistymisestä odottaen malttamattomana sen valmistumista. Tutkimukselle oli siis selkeä sosiaalinen tarve ja tilaus, mikä motivoi myös tutkijoita. Koimme tekevämme tärkeää työtä, ja tunsimme olevamme vastuussa lopputuloksesta myös informanteillemme.

Osa informanteista toivoi tutkijoilta myös tukea ja aikaa kuunteluun. Joistakin yhteydenotoista sai vaikutelman, että tutkija oli yhteyttä ottaneen ihmisen lähes viimeinen toivo ja että tutkijan pitäisi kyetä ratkaisemaan kyseisen henkilön ongelmat. Jotkut kirjoittajat kiittivät tutkijaa ajasta ja seurasta, mikä kertoo tutkimuksen tärkeydestä tutkittaville, mutta myös joidenkin tutkittavien yksinäisyydestä tai kontaktien puutteesta.

Muutammat naiset olivat hyvin tuhtuneita, kun eivät joko avio- tai avoliitosta eronneina voineet osallistua tutkimukseen. He olisivat mielestään osanneet tuoda yksin elämisestä esiin tärkeitä huomioita. Osa ihmetteli tutkimuskohteemme valintaa, joka käsitti ainoastaan ne yksineläjät, jotka eivät ole koskaan asuneet kumppanin kanssa. Emme epäile etteikö eronnutkin yksineläjä osaisi tuoda arvokkaita näkökulmia aiheeseen, mutta tutkimus rajattiin tällä kertaa tähän ihmisryhmään, koska heitä ei ole aikaisemmin tutkittu omana erillisenä ryhmänä. Yksineläjäksi eron jälkeen vakiintuneet olisivat silti hyvä jatkotutkimuksen aihe.

Useimmat kirjoittajat pohtivat elämäänsä annettujen kirjoitusohjeiden mukaisesti, mutta muutama kirjoitelma ja haastattelu keskittyi jonkin erityisteeman ympärille, eikä niissä haluttu tai osattu vastata kaikkiin annettuihin kysymyksiin. Tällaisia teemoja olivat seksuaalinen turhautuminen, kumppanin kaipuu ja etsintä sekä yleinen elämäntilanne lapsuudesta aikuisuuteen. Yleisesti ottaen kirjoitelmat olivat sävyiltään enemmän murheellisia kuin positiivisia, vaikka poikkeuksiakin oli. Kirjoitelmien toinen hallitseva piirre oli niiden sisäinen ristiriitaisuus. Toisaalta vakuutettiin, että elämässä menee hyvin, mutta samalla kerrottiin erilaisista ongelmista. Elämän ristiriitaisuudessa ei sinänsä ole mitään uutta tai epätavallista, se kuuluu ihmiselämän luonteeseen. Yksineläjien kohdalla ristiriitaisuutta luultavasti lisää valtaväestön painostus norminmukaiseen elämään. Osa kirjoitelmista oli pitkiä ja tunnepitoisen yksityiskohtaisia, joitakin kirjoitelmia voisi kuvata avunhuudoksi. Toisaalta mukana oli myös iloisen poleemisia elämäntarinoita, ja muutama yksineläjänainen ilmoitti kirjoittavansa ainoastaan siksi, että halusi tuoda julki onnellisiakin yksineläjiä olevan.

Jäsentäessään elämäänsä paperille kertojat voivat saada samalla aineksia oman elämänsä ymmärtämiseen ja jos tarvetta on, myös sen muuttamiseen. Joidenkin osallistumisen taustalla oli halu tuoda yksin eläminen yhteiskunnallisen keskustelun aiheeksi. Eräiden tavoitteena oli monipuolistaa heidän mielestään yksipuolista kuvaa yksineläjistä. Tällaiset elämäkerralliset kertomukset voivatkin olla käynnistämässä yhteiskunnallisesti merkittävää keskustelua. (Syrjälä 1994, 61.) Elämäkertana on Roosin (1988a, 140) mukaan tarina, joka perustuu henkilön omaan elämään, jossa tarinan kertova henkilö esitetään tarinan subjektina ja jossa hän itse määrittelee mitä tarinaan sisällytetään ja mitä ei. Tämän tutkimuksen aineisto on siis osin elämäkerrallista, vaikka siinä käsiteltävät teemat painottuvat sosiaalisiin suhteisiin. Muutama kirjoitelma olikin hyvin elämäkerrallinen alkaen lapsuudesta ja päättyen nykyhetkeen.

Kirjoitelmien sisällönanalyysi alkoi yksinkertaisesti läpilukemalla aineisto moneen kertaan, jolloin siitä sai kokonaiskuvan. Seuraavassa vaiheessa etsittiin aineistosta esiin nousevia teemoja, joista osa oli hahmottunut luonnollisesti jo tutkimussuunnitelmassa. Aineisto jäseneltiin teemoittain, jonka jälkeen keskityttiin aineiston eroihin ja moninaisuuteen kussakin teema-alueessa. Analyysin loppuvaiheessa lukuisista teemoista hahmoteltiin yläkategorioita, ja niistä edelleen johtopäätöksiä. Lopuksi hahmoteltiin vielä joidenkin olennaisten teemojen yhtäläisyyksistä erilaisia tyyppiryhmiä. (Eskola & Suoranta 1998, 175-182.) Sisällönanalyysi on aineiston jatkuvaa prosessointia, joka etenee vaiheittain, mutta jossa voidaan palata aina uudestaan alkuun.

Elämäkerrallisen tekstin analyysissä on kiinnitettävä erityistä huomiota siihen, kuka tarinaa kertoo, missä kontekstissa ja miksi. Kyse on aina tietyssä määrättyssä kulttuurisessa, sosiaalisessa ja historiallisessa tilanteessa elävän henkilön elämästä. Elämäkerran erityisongelma on, että kertomus vaihtelee elämänvaiheen mukaan. Sillä ei oikeastaan ole loppua sanan varsinaisessa mielessä, koska kertoja esittää tarinansa eläessään, mutta silti tarinalle annetaan yleensä jokin loppu. Konteksti on otettava huomioon, sillä muuten elämäkerrallisen tutkimuksen alkuperäinen tarkoitus, yhteiskunnan ja kulttuurin tarkasteleminen ihmisten elämän avulla jää toteutumatta. (Roos 1988a, 148, 150.)

Haastattelutilanne näytti suosivan naisia, sillä naiset olivat selvästi miettineet asioita etukäteen ja osasivat siten vastata kysymyksiin laveammin. Ihmissuhdekysymykset näyttivät vaativan miehiltä enemmän aikaa ja mahdollisuutta miettiä, mikä ei haastattelutilanteessa ole aina mahdollista. Näin ei kuitenkaan ollut kaikissa tapauksissa. Muutamalle tuli yllätyksenä se, että haastattelu nauhoitettiin, ja he olivat huolissaan siitä, kuka nauhoja kuuntelee. Kuitenkin haastateltavat vaikuttivat rentoutuneilta, eivätkä he näyttäneet jännittäneen haastattelutilanteessa. Haastattelut sujuivat leppoisissa tunnelmissa ja haastattelija pyrki luomaan rennon ja vapautuneen ilmapiirin, jossa haastateltava saattoi palata aiemmin esitettyihin kysymyksiin ja täydentää vastausta tai pitää halutessaan taukoja. Kukaan heistä ei kieltäytynyt vastaamasta esitettyihin kysymyksiin, ja muutama haastateltava kertoi odottaneensa henkilökohtaisempiäkin kysymyksiä. Haastattelut kestivät 30 minuutista 1,5 tuntiin.

Haastateltavilta tuli muutama palaute siitä, että haastattelukysymykset olivat vaikeita (Ks. liite 2; Haastattelukysymykset). Kaksi haastateltavaa harmitteli sitä, ettei voinut tutustua kysymyksiin etukäteen. Kaksi haastateltavaa otti jälkikäteen yhteyttä ja halusi täydentää vastauksiaan. Muutama haastateltava mainitsi haastattelukysymyksien tuntuneen hieman vaikeilta myös sen vuoksi, että jotkut kysymykset olivat niin laajoja (esimerkiksi millaista on hyvä elämä ja miten ympäristö on suhtautunut hänen yksin elämiseensä), joitakin asioita ei oltu edes ajateltu (esim. yksineläjien vaikutusmahdollisuuksia politiikassa) tai sitten ei ymmärretty mitä kysymyksellä ajettiin ta-

kaa (esim. määrittääkö yksin eläminen sinun ja sisarustesi tai vanhempien suhdetta). Tarpeen mukaan kysymykset muotoiltiin toisin, jolloin kysymykset avautuivat helposti ymmärrettäviksi. Osa haastateltavista koki haastattelun terapeuttisena; ”kuin psykiatrilla olisi käynyt”, ja suurin osa haastateltavista toi esiin tutkimusaiheen tärkeyden.

Aineiston kattavuuteen kiinnitetään erityistä huomiota kvalitatiivisissa tutkimuksissa. Eskola ja Suoranta (1999, 60-62) toteavat kuitenkin, ettei aineiston koolla ole välitöntä vaikutusta tutkimuksen onnistumiseen vaan kysymys on pikemminkin tutkimusongelman kattavuudesta. Aineiston koosta ja kysymyksenasettelusta ei ole myöskään olemassa mekaanisia sääntöjä kvalitatiivisessa tutkimuksessa. Aineiston laajuus ei ole tae onnistumiselle vaan sen riittävä monipuolisuus. Kvalitatiiviselle tutkimukselle on ominaista, että tutkimuksen aineiston monipuolinen erittely antaa mahdollisuuden yleistykseen. Yleistyksiä ei siten tehdä suoraan aineistosta vaan siitä tehdyistä tulkinnoista (Sulkunen 1990, 272). Alasuutarin (1994, 222) mukaan laadullisen tutkimuksen yhteydessä ei pidä yleensä puhua yleistämisestä, vaan pitäisi pikemminkin eritellä sitä, miten tutkija osoittaa analyysinsä kertovan muusta kuin vain aineistostaan. Hän pitää osuvampana käsitteenä suhteuttamista.

Keitä nämä tutkimukseen osallistuneet yksineläjät sitten ovat, ja miksi juuri he kaikista yksineläjistä halusivat osallistua tähän tutkimukseen? Koska pääaineisto kerättiin kirjoitelmista ovat osallistuneet luultavasti suurimmaksi osaksi ihmisiä, jotka pitivät kirjoittamisesta. Tämä näkyikin aineistossa, sillä monet kirjoitelmat olivat pitkiä ja kirjallisesti tasokasta luettavaa. Kuitenkin mukana oli myös paljon sellaisia kirjoittajia, joille aihe oli selvästi niin tärkeä, että kirjoittamisen kynnyks ylittyi. Kirjallisesti lahjakkaille osallistuminen oli varmasti helpompaa kuin sellaisille, jotka eivät ole tottuneet kirjoittamaan. Näillä yksineläjillä oli kuitenkin tarve kertoa omista yksin elämisen kokemuksistaan jollekin, joka on aiheesta kiinnostunut. Siihen heillä ei ehkä ole aikaisemmin ollut mahdollisuutta. Selkeä motiivi käyttää aikaansa tutkimukseen oli halu vaikuttaa asioihin, sillä he osallistuivat tutkimukseen tietäen sen rahoittajaksi sosiaali- ja terveysministeriön. Eräs yksineläjänainen kertoi kirjoittavansa, koska hän halusi sosiaalisessa mielessä helpompaa tulevaisuutta tuleville yksineläjäpolville.

Informantit olivat yleensä pohtineet yksin elämistään suhteessa muuhun yhteisöön ja perhe- ja parisuhteessa elämisen tapaan aikaisemmin. Ne yksineläjät, jotka eivät tutkimuspyyntöömme vastanneet eivät ehkä pohdi elämäntapaansa ylipäätään, eivätkä ehkä edes koe itseään yksineläjäksi. Ehkä myös aivan kaikkein tyytyväisimmillä yksineläjillä ei ollut motiivia osallistua tällaiseen tutkimukseen. Toisaalta taas kaikkein syrjäytyneimmillä ihmisillä ei ole keinoja ja voimia osallistua tutkimuksiin. Silti aineisto on varsin kattava, sillä tutkimukseen osallistuneet yksineläjät olivat hyvin kirjava joukko sosioekonomiselta taustaltaan, kuin myös elämäntyytyväisyyden ja yksinelämisen tapojen suhteen.

3 Yksinoloa vai yksinäisyyttä

Yksittäisten tarinoiden sisäinen ristiriitaisuus vaikeutti tulkintaa siitä, mikä on yksineläjän syvin tunne ja aidoin suhde yksin elämiseensä. Saman tarinan sisäinen ristiriita on kuitenkin pikemminkin osoitus aitoudesta kuin epäaitoudesta. Elämäntavasta riippumatta elämä on ristiriitaista. Sitä vastoin aukoton positiivinen tarina, jossa todistellaan, ettei koskaan kaipaa ketään tai mitään muuta, vaikuttaa epäaidolta. Muutamasta tarinasta jäi vaikutelma, että omaa tarvitsevuutta ja kaipausta ei myönnetä, vaan halutaan korostaa omaa pärjäämistä ja elämäntyytyväisyyttä. Kuinka totta on, ettei koskaan tunne tarvitsevansa ketään? Näistä tarinoista sai vaikutelman onnellisuusmuurista (Roos 1988b); on vaikea myöntää, että on joskus onneton. Kuitenkin suurimmasta osasta tarinoita välittyivät sekä yksin elämisen hyvät että huonot puolet. Osa tarinoista oli surullisia, niissä yksin eläminen oli kärsimystä.

Yksin eläminen epätyypillisenä elämäntapana aiheuttaa monenlaisia tunteita, joita yksineläjä käy läpi sopeutumisprosessissa. Totuttelu yksin elämiseen on samantyylinen oppimisprosessi kuin sopeutuminen arkielämän jakamiseen kumppanin kanssa. Yksin elämiseen totuttelu vaatii kuitenkin usein vielä enemmän aikaa, sillä norminmukaisen elämän ulkopuolella elävät joutuvat pohtimaan ratkaisuaan syvemmin. Se vaatii joskus vuosienkin mittaisen oppimisprosessin, jonka jälkeen osa yksineläjistä oppii nauttimaan yksin elämisen hyvistä puolista. (Gordon 1994, 143.) Tällainen pohdinta edellyttää uskallusta kohdata itsensä. Ne, jotka kokevat itsensä lähtökohtaisesti yksineläjiksi eivät joudu läpikäymään sopeutumisprosessia vaan heille yksin eläminen on luonnollista ja ristiriidatonta.

Yksineläjäksi vakiintumiseen vaikuttaa oleellisesti se miten yksin elämiseen suhtautuu. Tietenkin myös oma elämäntapa voi vaikuttaa yksineläjäksi päätymiseen. Syitä yksineläjäksi päätymiselle on kuitenkin vaikea osoittaa, niitä voi ainoastaan hahmotella hypoteesinomaisesti. Aineiston perusteella yksin eläminen voi olla aktiivisen tai passiivisen valinnan tulos, mutta siihen voi päätyä myös ilman valintaa, jota monet yksineläjät kuvaavat ajautumiseksi tai kohtaloksi. Yksineläjissä, jotka eivät olleet valinneet elämäntapaansa on sekä onnettomia että tyytyväisiä. Tyytyväiset ovat sopeutuneet ajan myötä yksin elämiseen, jotkut jopa niin pitkälle, etteivät he enää halua muuttaa elämäntapaansa.

3.1 Valintaa ja sopeutumista

Yksin elämisen etujen oivaltaminen on ratkaisevaa elämäntyytyväisyyden kannalta. Ne, jotka eivät vertaa elämäänsä pariskuntien tai perheiden onnelliselta vaikuttavaan elämään ovat onnellisia ja tyytyväisiä. Se ei kuitenkaan ole helppoa, sillä aineisto

tukee Barretin ja McIntoshin (1982, 76-77) käsitystä perheestä/parisuhteesta etuoikeutettuna ja ihanteellisena instituutiona, joka vaikuttaa paljon siihen, mitä tapahtuu niiden ulkopuolella. Sosiaalisen elämän aspektit toimivat sen oletuksen pohjalta, että kaikki ihmiset elävät parisuhteessa tai perheessä. Sosiaaliset suhteet solmitaan yleisimmin vertaisten kanssa. Idealisoitu perhe/parisuhde ja pariskuntien sosiaalisten suhteiden taipumus rajoittua vain toisiin pariskuntiin tekevät kaikesta muusta helposti epätydyttävää ja korvikkeen omaista.

Kaiken kaikkiaan olen nykyään onnellisempi kuin nuorena. Tämä on minun elämäni. Mielestäni elämäni on ollut rikasta. (N/51/Maatalousala/Häme)

Miten itse koen sinkkuuden? Koko elämäni aikana haluan sen lopettaa, solmia avioliiton. Minusta on silti aivan käsittämätöntä, miksi tästä toistaiseksi vallitsevasta tilanteesta ei voisi nauttia (eli miksi tästä pitäisi kärsiä). (N/39/Tietotekniikka-ala/Pirkanmaa)

Yhteiskunnan ja kulttuurin parisuhde/ydinperhe -keskeisyys on monopolisoitunut tunteen kuulumisesta johonkin. Yhteisöllisyyden häviämisen myötä on erityisesti ydinperheestä muodostunut mielikuvien tasolla ainoa turvan ja läheisyyden lähde, jolloin kaikki sen ulkopuolinen saattaa tuntua korvikkeelta. Yksineläjät kokevatkin helposti olevansa 'irrollaan'. Vaikka 'sinkkuutta' on viime vuosina idealisoitu, se koskee lähinnä alle 30-vuotiaita yksineläjiä. Varttuneemmat yksineläjät ovat selkeästi alisteisessa asemassa suhteessa yhteisön vallitseviin normeihin (Haatainen et al. 1990, B 30). Keski-ikäisen yksineläjän on oltava vahva pystyäkseen elämään omaa elämäänsä välittämättä näistä sosiaalista elämää hallitsevista käytännöistä ja piirteistä. Tällaisen mentaalisen itsenäisyyden saavuttaminen ei ole välttämättä helppoa (Gordon 1994, 160-166), varsinkin ilman hyvien yksineläjäystävien tuomaa yhteisyyden tunteita. Toisaalta ne, jotka siihen kykenevät, ovat ehkä useimmin yksineläjiä.

Koen nyt siis olevani erilainen sinkku kuin 20 vuotta sitten. Olen huomannut, että sinkkuuden kanssa voi elää ihan tasapainoista elämää. Rilluttelevasta sinkusta on tullut rauhallinen, itsensä hyväksynyt sinkku. (N/46/Kasvatusala/Savo)

Monet kaipasivat yksineläjien yhteistä toimintaa porukalla; yhteisiä retkiä, harrastustoimintaa ja naiset myös käytännön asioiden, kuten pienten teknistä tietämystä tai ruumiillista voimaa vaativien kotitöiden jakamista. Tällaisen ryhmän jäsenenä olisi helppo pyytää ja saada apua niin, ettei tuntisi vaivaavansa ketään liiaksi. Erityisesti joulut ja juhannukset ovat monelle yksineläjälle ongelmallisia, ja yksi nainen esitti haastattelussa, että yksineläjien pitäisi yhdessä keksiä "jotakin järkevää tekemistä" juhlapyhiksi. Osa yksineläjistä koki tällaisen toiminnan kuitenkin negatiivisena ih-

misten lokeroimisena, ja he pitivät ratkaisevana syynä kokoontumiselle kiinnostuksen kohdetta eikä siviilisäätystä. Yksi 49-vuotias nainen toivoi haastattelussa muilta yksineläjiltä omanarvontuntoa. Hänen mukaansa ainakin viisikymppiset häpeävät yksinelämistään, ja hänestä tuntuu kuin yksineläjät olisivat ikään kuin piilossa, koska heitä on niin vaikea löytää aktiivisesta etsinnästä huolimatta.

Lopuksi toivoisin sinkuilta enemmän oivallusta oman elämänmuotonsa suhteen. Sinkkujen tulee pitää sinkkujen puolta ja ihmettelen monta kertaa, miksi sinkut eivät pidä yhdessä hauskaa, vaan kuolaavat perheellisten perään. Meitähän on niin paljon ja useimmilla meillä on myös taloudellisia resursseja viettää tosi railakasta ja hauskaa elämää – yhdessä – niin halutessamme. (N/53/Tietotekniikka-ala/Uusimaa)

Yksineläjät saavat helposti kehotuksia hankkia itselleen elämä. Asenteiden mukaan yksin elävällä ihmisellä ei siis ole elämää, eli elämä tarkoittaa joidenkin mukaan pelkästään parisuhde- tai perhe-elämää. Parisuhde on normi, johon muita elämäntapoja verrataan. Yksin elämisen vertaaminen perhe-elämään johtaa kuitenkin helposti ajatukseen vaillinaisuudesta. (Ojala 2000, 70.) Yksineläjän on näiden asenteiden vuoksi vaikea todistaa tyytyväisyyttään elämäänsä.

Yksinäisyyttä koskeviin kysymyksiin on vaikea vastata siksi, että yksinäisyys nähdään puutteena. Havaitaan se, mitä ei ole. Kun yksinäinen yrittää kertoa mitä on, se ei ole kiinnostavaa. Jokainen kysyjä vertaa omaansa, tai normiin ja malliin, ja sitä kautta yksineläjä näyttäytyy vajeena. Jos tuntee olevansa täysi, on saman ongelman edessä kuin ihminen joka yrittää kuvailla toiselle onnea, orgasmia tai tunnelmaa Curacaon palmurannalla. Jotenkin kaikki kuulostaa valheelliselta ja kiiltokuvamaiselta. (N/52/Koulutusala/Uusimaa)

Myös esimerkillä oli vaikutusta. Jos suvussa oli aikaisemmin ollut pärjääviä ja tyytyväisiä 'vanhoja piikoja', joita nainen oli lapsena ihailnut, vahvasti se yksineläjänaisen identiteettiä ja kannusti elämään omaa elämää normeista piittaamatta. He olivat ottaneet esimerkistä oppia ja vastuun merkityksellisestä elämästä itselleen. Sen sijaan miehet eivät viitanneet positiivisessa mielessä sukunsa 'vanhoihin poikiin'.

Yksinäisyys voi olla myös hyvää. Kuitenkin mielikuvissa yksineläjä on automaattisesti onneton. Huono yksinäisyyden sietokyky on ajallemme tyypillistä, ja yksinäisyydestä on tullut niin pelottavaa, että ihmisen on oltava lähes jatkuvassa kontaktissa toiseen ihmiseen vakuuttuakseen olemassaolostaan. Taustalla voi olla identiteettien häilyvyys. Yksinäisyyden pelossa on kyse myös itsensä kohtaamisen vaikeudesta, mutta vahvan identiteetin omaava ihminen kykenee siihen. (Ojala 2000, 74.) Yksinolo voi parhaimmillaan auttaa läpikäymään omia sisäisiä kipukohtia ja kasvattaa ihmisenä.

Sitten tuli nykyaika, itselliset eivät enää olleetkaan vahvoja, vaan 'reppanoita'. Nykyihmisellä pitää olla kontakteja, sosiaalisia suhteita, seksuaalikumppaneita, uskottuja, ystäviä, harrastuksia, vähintään kaksi kotia, auto, ajokortti, tietokone, kännykkä, internet, sähköposti. Jos näitä ei halua, tai ei ihmissuhteita ylipäänsä, on syrjäytynyt. Siis mistä? Ihmisellä on myös oikeus olla yksin, ilman kontakteja, jos haluaa. Miksi pitää hakeutua toisten pariin? Tasapainoinen, vahva ihminen pärjää yksinkin. (N/52/Työtön/Pirkanmaa)

Yksinolo, yksin eläminen ja yksinäisyys ovat asioita, jotka helposti sekoitetaan keskenään. Ihminen voi vetäytyä vapaaehtoisesti ja mielellään yksinäisyyteen. Yksin olemisen ja eläminen eivät siis ole synonyymejä yksinäisyydelle. (Rauhala 1987, 35.) Elämäntapa ei yksin määrää elämänlaatua, vaan se määräytyy elämisen kokonaisuudesta. Yksin eläminen on ristiriitaista niin kuin elämä ylipäänsä. Siinä on hyviä ja huonoja puolia, jolloin tyytyväisyys riippuu monista erilaisista asioista: sosiokulttuurisesta asemasta, asuinpaikasta, yhteisöstä ja yksilöstä itsestään. Yksin olemisella on erilainen merkitys eri ihmisille. Ihmisen persoonallisuus onkin oleellinen tekijä yksin olemisen kokemisessa. Silti on muistettava, ettei ihminen voi koskaan olla täysin riippumaton yhteisöstä, kuten alla oleva esimerkki tyytyväisestä yksineläjänaisesta osoittaa.

Selkeästi kuitenkin on yhteiskunnan odotus, että ihmiset pariutuvat. Ja ilman muuta on selvää, että pari on vastakkaista sukupuolta. Niin tässä teidän kyselyssännekin. (N/38/Ei pysyvää työsuhdetta/Pirkanmaa)

Yksin elämisen merkitys muuttuu elämänkaaren eri vaiheissa. Keski-ikäinen yksineläjä näkee elämänsä eri perspektiivistä kuin aktiivissa hakuvaiheessa oleva parikymppinen. Yksi tutkituista miehistä kertoi ryhtyneensä pohtimaan elämäänsä 35 ikävuoden rajapyykillä, koska hänen isänsä oli kuollut viisikymppisenä. Hän oli havahdunut huomaamaan, että jäljellä olevat vuodet kannatti käyttää hyvin.

3.2 Tyytyväistä yksineloä

Aineiston yksineläjänaisissa on heitä, jotka ovat tehneet selkeän päätöksen elää yksin, usein jo hyvin aikaisessa vaiheessa. Useimmat yksineläjät, niin naiset kuin miehet eivät kuitenkaan ole varsinaisesti valinneet elämäntapaansa, mutta harvoille heistä kumppanin löytäminen on ollut elämän päätarkoitus. Monet heistä kokevat yksinolon myönteisenä, etenkin sosiaaliset ja aktiiviset naiset (Ks. myös Gordon 2002, 1). Toisaalta myös ne yksineläjät, niin miehet kuin naisetkin, jotka eivät kaipaa vilkasta sosiaalista elämää pitävät elämäänsä hyvänä ja rikkaana. Joidenkin yksineläjänaisien motiivina osallistua tutkimukseen olikin halu tuoda julki, että tyytyväisiäkin yksineläjiä on. Persoonallisuuserot nousivat aineistosta esiin siinäkin, millaisena hyvä elä-

mä nähtiin. Yksineläjät haluavat myös itse määritellä elämäntapansa, sillä ainoastaan heillä on siihen oikeus.

Toivottavasti en ole ainoa onnellinen sinkku, joka tarttui kynään ja kirjoitti teille! Ikävistä asioistahan valitetaan helpommin. (N/42/Toimistovirkailija/Uusimaa)

Muotisanaa käyttäen olen sinkku. Itse kuitenkin käytän mieluummin ilmausta itsellinen. Koskaan en ole samaistunut sinkkuihin. Sana tuo mielikuvia television ja elokuvien pintaliidossa lentävistä päiväperhoista ja kukasta kukkaan pörräävistä kimalaisista. Yksineläjäkin on parempi määritelmä, mutta karsii muunlaiset yhdessä elämisen muodot pois, ikään kuin vain parisuhteessa eletäisiin yhdessä ja muu saman osoitteen jakaminen olisi ihmissuhteisiin vaikuttamatonta asumista saman katon alla. Itse asiassa hyvin harvoin määrittelen tai ajattelen itseäni parittomuuden kannalta. (N/38/Ei pysyvää työsuhdetta/Pirkanmaa)

Rakastan elää yksin. Ihmissuhteet pidän tarkoituksella melko pinnallisina, koska en halua kuulla muiden murheita ja jokseenkin typeriä, aina samanlaisina toistuvia ihmissuhdeongelmia, joihin en kuitenkaan pysty empaattisesti suhtautumaan. Minulla on riittävästi tuttavuuksia ja harrastuksia, enkä tunne oloani yksinäiseksi. Päinvastoin, tunnen itseni vapaaksi perhe-elämän, lasten ja avo-/aviomiehen orjuuttavasta ikeestä! (N/41/Yrittäjä/Varsinais-Suomi)

Oleellista tyytyväisyydelle elämään oli, miten yksin elämisen kokee. Yksin eläminen oli harvalle selkeä valinta, mutta usein se oli paras vaihtoehto. Ne yksineläjät, jotka olivat hyväksyneet elämäntapansa, ja jotka olivat opetelleet elämään yksin, olivat tyytyväisiä elämäänsä. He ymmärtävät, että hyvä elämä ei ole elämäntilanteesta kiinni, vaan elämästä voi tehdä itselleen sopivan ja oman näköisen tässä ja nyt (Ks. Juvakka 2002, 2). He olivat saavuttaneet tasapainon yksin elämisen hyvien ja huonojen puolien kanssa. Heitä yksinolo auttaa tai pakottaa käsittelemään sisäisiä ongelmia ja pelkoja, ja parhaimmillaan saavuttamaan palkitsevan eheyden tunteen. Heille yksinolo oli positiivista ja luonnollista, eikä heillä ole tyhjiötä elämässään kumppanin puuttumisen takia. (Ks. Puustinen 2002, 46.) Aineisto osoittaa kuitenkin, että tyytyväisyys tai tyytymättömyys elämään ei välttämättä aina ole riippuvainen kumppanin puuttumisesta, vaan elämään vaikuttavat monet muutkin tekijät.

He siis näkevät oleellisen eron yksin elämisen ja yksinäisyyden välillä. Yksin eläminen on heille elämäntapa ja voimavara, eivätkä he koe olevansa vajaita vaan kokonaisia ihmisiä. He ovat voimakkaita persoonallisuuksia, ja oman identiteetin vahvuus auttaa heitä välttämään ulkoapäin ohjautumista. Moni yksineläjä painottaa yksin elämisen olevan tietynlaista rehellisyyttä itselle. Muodon vuoksi ei ole tarvinnut kumppania ottaa, tai vain siksi, että muillakin on.

Naimattomuus tai parittomuus ei minua vaivaa. En kaipaa toista ihmistä jakamaan elämääni niin läheltä kuin kuvittelen parien tekevän. (N/39/Ei pysyvää työsuhdetta/Pirkanmaa)

Onko sinkkuus valinta? Kohtalo? Olomuoto, joka menee ohitse? Vai asia, jonka kanssa vain oppii elämään? Varmaankin kaikkia näitä. Ja vaikka sinkkuna eläkin, elää kuitenkin ihmissuhteiden verkostossa. Ja katkeraksi vanhaksi piiaksi en suostu, en sitten millään. (N/46/Kasvatustusala/Savo)

Yksin eläminen ei ole staattinen tila, vaan se muuttuu ja muotoutuu eri näköiseksi ihmisen kokemuksen mukaan ja sen merkitys on erilainen eri ikäisenä. Useat yksineläjät kertoivat, että vuosien saatossa yksin eläminen oli alkanut tuntua hyvältä, kun yksin elämiseen oli sopeuduttu niin, että kykeni näkemään myös sen hyvät puolet.

Individualismia korostavassa kulttuurissa ohjataan oman identiteetin kehittämiseen, ja 'itsensä löytäminen' on yksi tärkeimpiä syitä siirtää kumppanin hakua. Tämä näkyi erityisesti korkeasti koulutetuilla yksineläjänaisilla. Paljon oli myös heitä, jotka olivat siirtäneet vakiintumista opiskelun, huonon taloudellisen tilanteen tai henkilökohtaisten ongelmien vuoksi, ajatuksenaan kuitenkin avioitua myöhemmin.

Osa on niin tottunut yksin elämiseen, ettei kiinnitä siihen mitään huomiota, eikä aina edes muista elävänsä yksin. Yksinolo ei määritä heitä, sillä heidän identiteettinsä ei muodostu oleellisesti yksin elämisestä. Identiteetti muodostuu eri ihmisillä erilaisista asioista, ja joidenkin identiteetti perustuu useammille aineksille kuin toisten.

Välillä ypyöksin, välillä suuressa ryhmässä ja kaikkea siltä väliltä, siihen saa yksinelävä tottua. Kestäminen olla ypyöksin vaatii itsensä kohtaamista, vuosien, jopa vuosikymmenien prosessia, jolloin voi kasvaa täyteen yksin elämisen hallitsemiseen. Saada se huikea tunne, että sinä hallitset yksinoloa, eikä yksinolo sinua. (N/Pohjanmaa)

Sinkkuna ei pidä vastaavasti odottaa elämänsä perheellisten iloja kuten lapsia, perhejuhlia ym. Juhlapyhät saattavat olla yksinäisiä, mutta eipä ole kolikon toistakaan puolta. Kummassakin elämäntavassa on hyväksyttävä hyvät ja huonot puolet. (N/53/Koulutusala/Uusimaa)

Henkisen hyvinvoinnin kannalta on oleellista hyväksyä itsensä yksineläjänä ja olla itsestään ylpeä. Eläminen on taitolaji, jonka jokaisen pitää opetella itsenäisesti. Tyytyväinen yksineläjä ei erehdy kuvittelemaan, että parisuhde olisi ratkaisu kaikkiin ongelmiin ja ainoa tie onneen. Hän luottaa siihen, että onnellinen voi olla monella tapaa.

Toisaalta se [että on yksin ongelmien ja vastoinkäymisten kanssa] on myös opettanut luottamaan vain itseensä. Yksinäisyys opettaa myös ymmärtämään syvällisemmin elämää ja sen eri muotoja, sekä kehittää kykyä empaattisuuteen, vaikka sitä en käytännön perhe-elämässä päässytkään toteuttamaan. (M/+40/Virkamies/Uusimaa)

Luulen, että tulevassa maailmassa tulee olemaan paljon minun kaltaisia naisia. Meillä on vankka perusturva, kyky suojata itseemme, kyky ansaita hyvin, tehdä mielekkäitä asioita, toteuttaa omia päämääriä. Kun mieheltä riisutaan ansaitsijan, sotilaan, rakentajan, voimamiehen, viisaamman, koulutetumman, statukseltaan ylemmän rooli, mitä jää jäljelle? Kuten hyvä miesystäväni sanoi: "Miehet ovat rotuna käymässä vähän vanhanaikaisiksi". (N/52/Koulutusala/Uusimaa)

Yksi aineiston miehistä oli pudonnut perheellistymisen ja urakehitykseen johtavalta tyypilliseltä elämänuralta jäätyään työttömäksi vuonna 1992. Hän koki elävänsä nyt aiempaa itsenäisempää elämää. Hänestä oli mielestään tullut oman elämänsä herran sijaan, että hän olisi seurannut samankaltaista uraa ikätovereidensa kanssa. Hän oli saanut myös ensimmäistä kertaa ystäviä suuntauduttuaan elämässään ulospäin.

3.3 Haaveesta luopumista

Kaikki aineiston yksineläjät eivät kuitenkaan olleet sopeutuneet yksin elämiseen ja he ovat usein hyvin onnettomia. Ilman kumppania elämästä tuntuu puuttuvan elämisen maku. Nämä yksineläjät haluaisivat ehdottomasti kumppanin rinnalleen, vaikka monet heistä olivat luopuneet toivosta. He eivät enää uskoneet kumppanin löytymiseen ja omiin mahdollisuuksiinsa perheen perustamiseen. Periksi antamiseen vaikutti paljon sosiaalinen ja fyysinen ympäristö, oma biologinen ikä, sekä median luomat mielikuvat perheestä ja parisuhteesta. Media näyttää ruokkivan negatiivisia odotuksia kumppanin etsinnästä luomalla yksipuolisia normeja siitä, millainen nainen ja mies on viehättävä ja kiinnostava. Ne myös vahvistavat omia negatiivisia kokemuksia kumppanin etsinnästä tai seurustelusta.

Kirjoitelmissa oli pahaa oloa, jonka voi tulkita aiheutuvan oman itsensä kadottamisesta yksinäisyyteen, kun omalle identiteetille ei saa peiliä. Eeva Kilpi (1978, 42, 111) kuvaa kauniisti tätä yksinäisen ihmisen tuntemaa olemassaolon yhdentekevyyttä. Ihmisillä on Kilven mukaan tarve tuntea selvästi oman persoonallisuutensa rajat. Ilman läheisiä ihmissuhteita ihminen voi ikään kuin kadottaa identiteettinsä, sillä ihmissuhteet piirtävät ääriviivat olemassaolollemme, ja ne määräävät vastustuksen kautta laadun ja sävyn elämään. Positiivinen ja läheinen ihmissuhde tuo elämään painoa ja rajoja, joiden kautta minuus selkeytyy ja todellistuu. Yksin eläminen oli joillakin alkanut vuosien myötä saada yhä enemmän negatiivisia merkityksiä, kun sopivaa kumppania ei ollut löytynytäkään sitten kun itse olisi ollut siihen valmis. Sen vuoksi oli koettu epätoivoa ja masennusta ja jopa haudottu itsemurhaa.

Yleensä ottaen pärjään elämässä, mutta masennuskausien pitkittyessä kaipaisin jonkun tukea. Masennuksesta ei voi puhua, ja jos siitä puhuu, niin siihen ei osata suhtautua. Yksinäisyys on varmasti osasyynä siihen, että masennus iskee aina uudelleen. On liian helppoa vetäytyä omiin oloihinsa hautomaan elämän huonoja puolia. Kurjinta on se, ettei ole ketään kenen puoleen kääntyä tai keskustella asioista. Parhainkaan ystävä ei ole läsnä aina tarvittaessa. Elämästä tuntuu aika ajoittain puuttuvan elämän maku. Lomat ja varsinkin juhlapyhät ovat todella yksinäisiä. Olisi mukavaa suunnitella yhteisiä lomia ja matkoja toisen kanssa ja muistella niitä yhdessä sitten vuosien kuluttua. Nyt ei ole yhteistä historiaa kenenkään kanssa. (N/42/Tietotekniikka-ala/Uusimaa)

Ympäröivä yhteisö usein paheksuu keski-ikäisten yksineläjien yrityksiä löytää kumppani. Useampien aineiston yksineläjien kokemuksen mukaan asiaan suhtaudutaan harvoin positiivisesti, saati kannustavasti. Monet yksineläjät jäävätkin mieluummin kotiin, kuin lähtevät ravintolaan tai tansseihin. Monet aineiston yksineläjistä käyvät hyvin vähän missään, missä saattaisi tutustua uusiin ihmisiin. Yksineläjän on ylitettävä monta kynnystä rohjetakseen kumppanin hakuun. Välttyäkseen pettymykseltä moni jää mieluummin kotiin. Toisaalta yksin on vaikea lähteä, sillä se näyttää liian 'epätoivoiselta'. Sosiaaliset paineet tiedostetaan voimakkaasti.

Yksineläjien mielipiteistä välittyy näkemys, jonka mukaan heidän sosiaalinen statusensa yhteisössä on perheellisiä alhaisempi. Tästä syntyy pelko, että se laskee entisestään, jos ympäristö huomaa yksineläjän tapailevan toista sukupuolta edustavia henkilöitä. Tämä pätee erityisesti yksinelävien naisten kohdalla, sillä naisen status ja kunnia rakentuu miehen statusta enemmän läheisiin ihmissuhteisiin (Saarikoski 1998; ks. myös Ollila 1998; Häggman 1994; de Beauvoir 1999). Toisaalta miehetkään eivät pitäneet tällaisesta sosiaalisesta kontrollista siksi, että he halusivat säilyttää yksityisyytensä. Tämä on luultavasti yksi taustasyynä, että niin harvalla aineiston yksineläjällä oli ollut satunnaisia suhteita. Tosiasia kuitenkin on, että ilman kokeilua ja tutustumista ihmisiin on mahdotonta löytää kumppania. Lisäksi fyysinen ympäristö lannistaa, jos asuinseudulla ei juuri ole naimattomia ihmisiä tai ihmisiä ylipäättäen.

Yksineläjät itsekkin syyllistyvät normatiiviseen elämäntapaajatteluun, sillä osalla heistä tuntui olevan sellainen käsitys, että pysyvään parisuhteeseen ryhdytään viimeistään kolmenkymmenen ikävuoden jälkeen. Ilman kumppania elämistä pidettiin elämän välivaiheena, mutta noin 35 ikävuoden jälkeen yksin elämisestä alkaa tulla enemmän tai vähemmän vakiintunutta. Osalle heistä oli jotenkin häpeällistä tai turhaa pelkästään toivoa, saati sitten yrittää etsiä kumppania vanhempana. Esimerkkinä tästä on 36-vuotias yksineläjämies, joka huolimatta perheellisiä "säästävämmästä" elämäntyylistään, katsoi jo ikääntyneensä niin, ettei enää kykenisi huolehtimaan lapsesta, vaikka periaatteessa olisi halunnut lapsen. Hän myös piti kunnia-asianaan velaton- ta elämäänsä. Hän ei ollut koskaan halunnut ottaa lainaa, joten hän oli keskittynyt ansaitsemaan niin paljon, että pystyisi pitämään sen minkä oli hankkinutkin. Taloudesta huolehtiminen oli ollut etusijalla hänen elämässään niin pitkään, että hän katsoi, että "aika on ajanut mun ohitseni monessakin mielessä". (M/36/Metalliala/Häme.)

4 Yhteisöllinen asema

4.1 Sosiaalinen kanssakäyminen

Elämäntapojen moninaisuus ei ole poistanut leimaamista. Yksineläjät poikkeavat perheettöminä normista, ja tuntevat sen sosiaalisissa tilanteissa epämiellyttävänä stigmatisaationa. Monet ovat huomanneet ulkopuolisten ihmisten pohtivan yksineläjien elämää enemmän kuin he itse. Sen sijaan, että huomattaisiin mitä on, huomataan se mitä ei ole. Heitä itseään heidän 'erilaisuutensa' ei häiritse muutoin kuin siksi, että joukosta erottuminen muiden ihmeteltäväksi ei miellytä. Toisaalta tilanteissa, jossa pariskunnat ovat enemmistönä, yksineläjät jäävät tai jätetään helposti syrjään, marginaaliin. Yksineläjien piilosyrjintä on yleistä.

Itsekin toisinaan jätin menemättä juhliin, joissa olisin ollut ainoa sinkku ja joskus tuntui, ettei minua edes kutsuta, koska olen sinkku. Monet tapahtumat ja tilaisuudet ovat jääneet käymättä, kun en yksin kehtaa tai viitsi lähteä. (N/41/Palveluammattilainen/Pirkanmaa)

Kanssakäyminen yksilöiden kesken on vaikeaa, jos seurustelun edellytyksenä on pari. Silloin pariton ikään kuin sotkee kuviot, on häiriötekijä. Kun pariskunnat toimivat pariskuntana, eivät yksilöinä on yksineläjä puolikas ja vajaa. Tällöin kommunikointi ei voi olla vastavuoroista ja tasapuolista. Tämä näyttää olevan hyvin usein todellisuutta huolimatta siitä missä päin Suomea yksineläjä asuu. Tällainen homogeeninen pariskuntanormi kommunikoinnin edellytyksenä on ahdas ja asettaa ihmiset eriarvoiseen asemaan elämäntavan mukaan.

Joskus kyllä tuntuu, että perheelliset ihmiset karttavat meidän yksineläjien seuraa, jotkut suorastaan pelkäävät meitä! Mutta luulen kyllä, että näillä pelkäävillä ja karttajilla on aivan väärä käsitys yksineläjien elämästä, kuvitelmia, jotka eivät missään tapauksessa ole totta. Naapurustossakin huomaa kuinka perheelliset ovat kanssakäymisissä keskenään, mutta yksinelävälle naapurille tuskin saadaan hyvän huomenen tai muuhun tervehdykseen vastausta annettua. (N/51/Opetusala/Pohjanmaa)

Monet yksineläjät kokevat, etteivät he ole ihmisinä samanarvoisia muiden silmissä. Säälin sijaan he kaipaavat normaalia yksilön kunnioittamista. Kannustus ja tuki ovat harvinaisia; ”Enpä muista kuulleeni lausahdusta, jossa tuettaisiin yksinoloa. Onpa hienoa kun pärjää itsekseksi! Upeaa, että joku rohkenee elää tuntemustensa mukaan.” (N/46/Kasvatusala/Savo.) Jos perheettömyys tekee ihmisestä epäonnistuneen yksilön yhteisön silmissä, se merkitsee, ettei perhe-elämän rinnalle aidosti hyväksytää

muita elämäntapoja. Tällainen stigmatisaatio kaventaa tyytyväisenkin yksineläjän elämänlaatua.

Joskus tuntuu siltä, että yhteiskunnassamme on vallalla sellainen vaihtoehdottomuuden ”politiikka”. Kaikkien pitäisi elää samalla tavalla, vaihtoehtoja ja erilaisuutta ei sallita. (N/51/Opetusala/Pohjanmaa)

Yksineläjän elämä poikkeaa harvoin perheellisten elämästä muutoin kuin sillä, että yksineläjä asuu yksin. Kuitenkin näistä yksineläjistä tuntuu, ettei heidän elämäänsä pidetä kiinnostavana tai arvokkaana. Jos itse elämä ei ole kiinnostava, vaan ainoastaan perhe-elämä, tekee se yksineläjästä mielenkiinnottoman, eikä hänen kohdallaan pysähdytä.

Kaikkihan ajattelevat, että ihmisessä täytyy olla jotain vikaa, jos on jäänyt yksinäiseksi. Ei edes ystäväksi kelvannut. Yksinäinen on tavallaan ns. raakki, joka useimmiten elää yhteiskunnassamme aivan normaalia elämää, mutta jota kukaan ei koskaan huomaa tai näe kiinnostavana ihmisenä. (M/+40/Virkamies/Uusimaa)

Yksineläjät pitävät itseään tavallisina ihmisinä, vaikka asuvatkin yksin. Silti monet heistä kokevat naapuriyhteisön suhtautumisen olevan erilaista heitä kuin perheellisiä ja pariskuntia kohtaan. Yksineläjään ei osata suhtautua luontevasti, vaan kanssakäyminen on varauksellista ja oudoksuva. Yksineläjä voidaan yrittää sulkea pois naapuruston toiminnasta. Se onnistuu jättämällä hänet yksinkertaisesti huomiotta, seurustelemalla ainoastaan perheellisten ja pariskuntien kesken.

Kuitenkin jotkut kirjoittajista olivat havainneet itsessäänkin taipumusta leimata toisia yksineläjiä. Eräs nainen totesi ihmettelevänsä mikähän on vialla sellaisessa miehessä, joka on asunut vuosikaudet yksin. Toisaalta ympäristö rankaisee yksineläjä hänen kuvittelusta yksityisyyden- ja vapaudenkaipuustaan. Äiti on voinut pidättäytyä vierailuista siksi, että olettaa tyttärensä viihtyvän mieluummin yksin. Työpaikalla taas kertomus yksinäisestä viikonlopusta oli aiheuttanut vain kateutta perheellisissä.

Edellisen perusteella voidaan väittää, että yksin eläminen on este tai ainakin se vaikeuttaa kiinnittymistä erilaisiin yhteisöihin, kuten naapurustoon verrattuna perheellisiin. Kumppani näyttää tekevän ihmisestä näkyvämmän yhteisön silmissä ja arvostettavan yksilön yhteisön erilaisissa toiminnoissa. (Ks. Järvinen 2002, 63.) Durkheimin (1982, 1895) kollektiivisen representaation käsite tarkoittaa yhteisiä ideoita, arvoja ja uskomuksia sekä näihin perustuvaa käyttäytymismallia. Ihmiset vakuuttuvat näistä symboleista sosialisatiossa ja uusintavat, toistavat ja säilyttävät ne toiminnassaan. Ihmiset toimivat siis pitkälti yhteisesti sovittujen symbolien perusteella. Esitykset yksineläjistä ovat usein ristiriitaisia tai negatiivisia, ja ne vaikuttavat ihmisten väli-

sessä kanssakäymisessä. Antti Eskola (1985, 11, 16) näkee yhteisillä symboleilla olevan käytännöllisessä toiminnassa tärkeitä tehtäviä, sillä ne ilmaisevat merkityksiä ja tavoitteita sekä toimivat ohjaavina suunnitelmina, joiden avulla ihmisten välille syntyy yhteisymmärrys. Symbolit ovat jaettuja, sillä useimmat ihmiset ymmärtävät ne suunnilleen samalla tavalla. Yhteiset symbolit ohjaavat ihmisten käyttäytymistä ja ylläpitävät siten sosiaalista järjestystä.

4.2 Normien horjuttaja

Median osuus mielikuvien luomisessa tuli esiin monien yksineläjien kirjoituksissa. Todellisuushan samaistetaan usein median tuottamiin esityksiin todellisuudesta. Kun yksineläjät esitetään miesten/naisten metsästäjinä, epäluotettavina, tiukkapipoisina, vanhoina piikoina ja poikina tai vain itsekkäinä työnarkomaaneina saadaan heidän arvonsa alennettua. Informantit itse eivät tunnustautuneet tällaisiksi, eivätkä he tuntevat tällaisia yksineläjiä. Joillekin esimerkiksi sana 'sinkku' oli vastenmielinen sen herättämien mielikuvien vuoksi. Yksin eläminen on lähes jokaisen aineiston yksineläjän mukaan yhteisön silmissä edelleen poikkeavaa, ja kategorisointi ja tarve luokitella yksineläjiä tulee yhteisöltä, ei heiltä itseltään (Ks. Gordon 2002, 2).

Toisaalta 'sinkut' esitetään itsellisinä, vapaina, tavoiteltavina ja kadehdittavina, mutta tällöin puhutaan alle kolmekymmentävuotiaista. Sitä vanhemmat yksineläjät saavat otsaansa negatiivisia leimoja; "ei kelvannut", "ei saanut", "katkera vanhapiika", "itsekkäs", "saamaton", "luuseri" "kyllä siinä jotain vikaa täytyy olla", "vaarallinen", "miehen kipeä", "kiipijä"... (N/47/Sosiaaliala/Savo). Sosiaaliset paineet vähenevät, jos yksineläjiä aletaan jostain syystä pitää sukupuolettomana olentona tai 'liian vanhana' ja siksi kelpaamattomana tai kykenemättömänä parisuhteeseen. Suojellakseen itseään negatiivisilta kommenteilta ja leimaamiselta aineiston yksineläjät varovat sanojaan sosiaalisissa tilanteissa, esimerkiksi työpaikan kahvitauoilla, jolloin joidenkin aineiston yksineläjien mukaan heidän 'yksin jäämistään' saatetaan leikin varjolla, mutta tosiasiaa ilkeämielisesti ruotia.

Leima yksineläjästä moraalisesti arveluttavana tuli esille muutamissa naisten kirjoitelmissa. Vapaiden naisten seksuaalimoraalia oli epäilty. Kuitenkin tässä aineistossa tilapäissuhteet olivat erittäin harvinaisia, vaikka ne olivat monen mielestä käytännössä ainoa mahdollisuus seksin harrastamiseen toisen ihmisen kanssa. Ehkä juuri siksi leima ei aiheuttanut paljoakaan mielipahaa tai siihen ei kiinnitetty huomiota. Ne jotka asiasta puhuivat olivat naisia, mikä viittaa siihen, että naisen on edelleen pidettävä huolta seksuaalisesta maineestaan toisin kuin miehen (ks. myös Notko 1998, 42). Toisaalta monet aineiston yksineläjänaisista olivat vahvoja persoonia, ns. oman tien kuljijoita, eivätkä he näin ollen anna asenteellisuuden vaikuttaa elämäänsä.

En ymmärrä sinkkukauhistelija. Irtoseksiä harrastettiin jo kuusikymmenluvun lopussa. Silloin parisuhteessa olevat ystävättäret halveksivat meitä, jotka kopsahtelimme sänkyyn satunnaisten tapaamisten kera. Myöhemmin minä olen katsellut nyreästi rouvien romanttisia syrjähyppyjä, jotka ovat minusta ihan samaa hengetöntä kamaa mitä itse aikanaan harrastelimme. En piittaa myöskään siitä, mitä minusta puhutaan. Nuorena tyttönä istuin öisin tupakalla urheilukentän kopilla ja kuuntelin kuinka pojat valehtelivat toisilleen. Joskus jutuissa esiintyivät tutut tytöt. Ymmärsin, ettei mikään estä pahoja puheita ja koska miehet eivät koskaan tarkista toistensa juttuja, kerskailu jatkuu eläkeikään. Sen näkee miesten kirjoittamista kirjoista. Niissä ei koskaan kuvata miesten kurjia yhdyntöjä, joihin naiset ovat tyytymättömiä. (N/52/Koulutusala/Uusimaa)

Sukupuolella näyttää edelleen olevan merkitystä sille, millaisia sosiaalisia paineita yksineläjään kohdistuu. Monia yksineläviä naisia loukkasi ihmisten oletus, että he ilman muuta etsivät kuumeisesti miestä ja elävät jatkuvassa ”miehen puutteessa”.

Miehistä minulta kysellään eniten. Mieluiten aamuyöstä kello neljä, kun ilmeisesti olen puolustuskyvyttömässä juopumustilassa, ja viimeinkin tunnustan että olen raiskauksen uhri, inestini läpikäynyt lesbo, jonka nuoruudenrakastettu on traagisesti kuollut auto-onnettomuudessa, ja seuraava mies on jättänyt minut parhaan ystävättäreini vuoksi ja ennen kaikkea olen seksuaalisesti ahdistunut, kieroutunut tai kylmä. Minä voin vastata vain itsestäni. En voi vastata miesten käytöksestä. (N/52/Koulutusala/Uusimaa)

Nainen leimataan helposti henkisesti ’liian vahvaksi’ ja kovaksi, jos hän on jotakin muuta kuin ujo ja arka, ja erityisesti silloin kun hän elää yksin. Rohkea ja tyytyväinen ilman miestä pärjäävä nainen on edelleen yhteisöllisesti hämmentävä. Kun yksinelävä nainen elää tavallista ja normaalia elämää; käy työssä, harrastaa ja viettää aikaa ystävien kanssa tekee se hänestä poikkeuksellisen naisen.

Minulle tuttuja ovat sellaiset kommentit kuin ”Kuule Sanna, sinä kun olet tommoinen topakka naisihminen, niin etkö voisi naida sitä ja sitä, kun se on niin reppana? Voisit tehdä siitä tosi miehen! Tai ”Kuule Sanna, sun naimattomuutes johtuu siitä, että olet liian pärjäävä. Miehet pelkää itsenäisiä naisia. Sä et ikinä pääse naimisiin, jos et ole avuttomampi! (N/36/Tutkimusala/Pirkanmaa) *nimi muutettu*

Monet yksineläjät kaipasivat kanssaeläjiltä hyväksyntää elämäntavalleen ja sen kunnioittamista, että he ovat rehellisiä tunteilleen. Useimpien mielestä ihmiset näkevät

yksin elämisen eri tavalla kuin perhe-elämän; yksin eläminen on joko jatkuvaa kurjuutta tai pelkkää huoletonta vapautta. Perhettä ja parisuhdetta pidettiin yhteisön taholta lähes kaikkien aineiston yksineläjänäisten mukaan naisen elämän mittareina. Monet ihmettelivät ihmisten suhtautumista, ja he kaipaivat hienotunteisuutta ja suvaitsevaisuutta parittomuutensa suhteen. He joutuvat jatkuvasti puolustelemaan elämäntapaansa.

Toisilta ihmisiltä toivoisin ehkä eniten hyväksyntää sille etten yksinkertaisesti pysty ottamaan kumppaniksi ketään sellaista, jonka voisni saada, mutta jota en kykenisi kuitenkaan lopulta rakastamaan! Kun minusta ei kerran sellaiseen feikkipeliin ole, niin olisi kyllä helpottavaa, jos muut ihmiset, varsinkin vieraammat, pyrkisivät suhtautumaan yksin elämiseeni luonnollisena asiana. Jättäisivät lausumatta tietyt lauseet kuten: ”Kyllä sinäkin omasi löydät” jne. Ja kammottavan väärinhän se olisi sitä toistakin ihmistä kohtaan. Kulissisuhteeseen ei minusta ole ja niitä on maailmassa aivan liian paljon ilman, että niiden määrää vielä lisäisin. (M/36/Tekninen ala/Häme)

Vähiten häiritsevää painostusta perheellistymiseen ovat kokeneet ne aineiston yksineläjät, jotka olivat saaneet tukea ja olivat tyytyväisiä yksin elämiseensä, ja selvimmin ne, jotka eivät koe olevansa 'naimisiin menevää tyyppiä'. Heitäkin tosin yritetään leimata, mutta he eivät anna sen häiritä elämäänsä. Itsenäisyyteen heitä auttaa heidän saamansa tuki ja kannustus vapautensa säilyttämiseen. Etenkin naisten tukija oli useimmiten oma äiti, joku muu sukulainen tai yksin elävä ystävä. Yksilöt kokevat eri tavalla ympäristön asettamat paineet; jollekin se voi olla hyvin ahdistavaa kun toinen ei kiinnitetä siihen juuri mitään huomiota, jolloin painostusta ei välttämättä edes huomaa.

On merkille pantavaa, että suurin osa aineiston yksineläjistä asui yksin, vaikka voisi ajatella, että ainakin muutamat jakaisivat mielellään kotinsa esimerkiksi ystävän tai sisaren kanssa. Taustalla saattaa olla yhteisöasumisen leimautuminen vanhan kulttuuriperinnön murruttua; jos asuu jonkun muun kuin elämäkumppanin kanssa on epäonnistunut elämässään. Oma asunto, on se sitten omistus- tai vuokra-asunto, on saavutus, johon tähdätään synnyinkodista lähdettyä. Tuo saavutus vesittyy, jos koti jaetaan jonkun muun kuin elämäkumppanin kanssa, tällöin ehkä ajatellaan, ettei koti ole oma, vaan vain väliaikainen ratkaisu. Tällainen kulttuurinen paine on normi, jolloin ilman kumppania asutaan mieluiten yksin, ja osoitetaan näin oma ' pärjääminen '. Toisaalta yksinasuminen on varmasti monille se toivottavin asumisen muoto yksityisyyden ja itsenäisyyden vuoksi.

4.3 Itsekkäitä materialisteja

Monissa naisten kirjoitelmissa kerrottiin siitä, miten ihmisillä on usein sellainen käsitys, että he yksineläjinä pääsevät elämässä liian helpolla ja että he ovat huolista ja sitoumuksista vapaita. Kun velvoitteita ei ole ei yksinelävällä ole oikeutta valittaakaan. Ja koska yksineläjän elämä on niin helppoa hän ei joidenkin perheellisten mukaan kykenisi selviytymään perheiden kohtaamista vaikeuksista. Yksineläjillä on kuitenkin monenlaisia huolia, osa kamppailee taloudellisissa vaikeuksissa, monet huolehtivat vanhemmistaan tai osallistuvat muuten perheensä elämään. Jotkut jakoivat kasvatust vastuuta sisartensa tai sukunsa lapsista.

Lievimmillään loukkaajat paasaavat, kuinka minulla ei ole huolta mistään. Kuitenkin huomauttelijat tietävät, että minulla on sairastelevat vanhemmat ja veljeni elämä on ollut hyvin raskasta parin viime vuoden aikana. (N/45/Työssä/Pirkanmaa)

Isäni on kuollut, mutta äitini elää vielä. Hänen saatuaan kesällä halvauskohtauksen, on minulle tullut jonkinlainen hoitovastuu, vaikka en sitä ole halunnut. – Voisi kuvitella olevansa [yksineläjänä] vapaampi

tekemään oman mielensä mukaan, mutta sitä en suinkaan mielestäni ole. Sukulaiset kyllä kontrolloivat tekemisiäni tehokkaasti. (M/42/Työtön/Varsinais-Suomi)

Taloudellinen hyvinvointi ei tullut kovin selkeästi esiin, koska se ei ollut varsinaisena tutkimusaiheena. Yleisesti ottaen voidaan sanoa, että aineiston yksineläjät olivat pääsääntöisesti pieni- tai keskituloisia. Osan toimeentulo oli hyvin niukka. On kuitenkin huomautettava, että aineistosta nousivat esiin huono-osaisimmat juuri siitä syystä, ettei taloudellisesta hyvinvoinnista kysytty. Huono taloudellinen asema vaikuttaa elämään oleellisesti, mutta ne, joiden taloudellinen tilanne on hyvä, eivät luultavasti näe asiaa merkityksellisenä ja pohdinnan arvoisena. Aineisto tukeekin vain osittain Heikkilää (1990, 99) siinä, että köyhyys ja perheettömyys liittyvät lujasti toisiinsa siitä riippumatta, kuinka köyhyys määritellään. Koettu köyhyys ei tullut voimakkaana esiin, mikä luultavasti johtui siitä, ettei taloudellisesta hyvinvoinnista kysytty, ja siitä ettei todellisia vaihtoehtoja tilanteelle nähty. Suurin osa pienituloisista informanteista vaikutti olevan sopeutunut pieniin tuloihinsa eikä rahan merkitys ollut kovin suuri heidän elämässään. Toisaalta monien informanttien elämässä huono taloudellinen toimeentulo, koettu heikko terveys ja sosiaalisten suhteiden vähäisyys kietoutuivat yhteen. Muutamien erityisen huono taloudellinen toimeentulo vaikeutti selvästi elämää.

Kaikki aika menee toimeentulon raapimiseen. Jatkuva rahapula rajoittaa kaikkea tekemistä ja menemistä (en omista edes polkupyörää, ajokorttia ei ole). (N/38/Yrittäjä/Pirkanmaa)

Ringenin (1997, 12-13) mukaan perhe ei nykyaikaisessa yhteiskunnassa tyydytä ainoastaan tunne-elämän tarpeita, vaan myös materiaalista hyvinvointia. Vuoden 1999 Hyvinvointikatsauksen (4/99) mukaan 90-luvulla alle 45-vuotiaiden 'sinkkujen' kuumuminen pienituloisimpaan kansanosaan lisääntyi entisestään selvästi. Erityisesti kaikista yksin asuvista naisista puolet (49%) kuuluu kahteen alimpaan tuloluokkaan ja vain 14 prosenttia ylimpään. Yksin asuvista miehistä eniten, runsas neljännes oli alimmassa tuloluokassa ja toiseksi eniten, viidennes ylimmässä tuloluokassa.

Ja se, että sellaisia kommentteja mullekin, ”että hyvinhän sä pärjät kun sä oot yksin”, että tämmöiset ihmiset, niin kuin mä sanoin just mun veli joka on mennyt sieltä äidin luota [muuttanut kotoa suoraan avoliittoon], että mä toivoisin että jokainen ihminen asuis edes hetken yksin. [-] ihan kuin me ei syötäis ja maksettais vuokria [-]. (N/49/Sosiaaliala/Uusimaa)

Lapsettomuus on monelle todiste yksineläjänaisen itsekkyydestä. Miestä lapsettomuus ei leimaa itsekkääksi, mutta miestäkin voidaan kiusata lapsettomuudella. Lap-

settomuus voi kuitenkin olla kipeä asia niin yksineläjänaiselle kuin -miehellekin, ja ihmisten ajattelemattomat tai tarkoitukselliset kommentit satuttavat.

Yhtenä tapauksena voisin mainita vielä ystäväni puolison oivalluksen tuoda vauvansa lähelle kasvojani ja tokaista ”Eikö tällainen olisi kiva”, tietäen ettei minulla ole ketään jonka kanssa niitä hankkia. Niin yleisesti hyväksymättömältä kuin saatan kuulostaakin, satuttavat nuo hyvää tarkoittavaksi aiotut lauseet joskus paljon enemmän kuin niiden sanoja varmaan ymmärtääkään. (M/36/Tekninen ala/Häme)

Erityisen satuttavan kommentin sain, kun ystävättäreni vauva nukkui eräillä syntymäpäivillä käsivarsillani. Yksi tutuistani tuli luokseni ja kysyi lasta osoittaen: ”Miltä susta tuntuis, jos toi olis sun oma lapsi? Eikö sun olis jo aika luopua itsekkyydestäsi ja ottaa mies?” Itsekkyyys onkin teema, joka sinkkuuteen ja lapsettomuuteen usein liitetään. (N/37/Tutkimusala/Pirkanmaa)

Yksineläjänaisilla on ihmisten mielissä liian helppoa myös taloudellisesti. Miehet eivät tällaisesta kertoneet, tai heillä ei ole samanlaisia kokemuksia kuin naisilla. Yksineläjä saa käyttää rahansa miten haluaa ja se saattaa aiheuttaa kateutta. Tosiasiassa elämä on suhteellisesti kalliimpaa yksineläjälle, joka ei voi jakaa kiinteitä kulujaan kenenkään kanssa. Kukaan ei ole jakamassa vastuuta esimerkiksi asuntolainasta. Jotkut yksineläjänaiset olivat kiinnittäneet huomiota myös erilaisiin alennuksiin ja tarjouksiin, jotka ovat usein perhe- tai kumppanikohtaisia, eikä esimerkiksi ystävä ole niihin oikeutettu. Huomiotta jää myös, että yksineläjä maksaa veroa siinä missä muutkin, vaikka käyttää vähemmän verovaroin kustannettuja sosiaalipalveluja kuin perheelliset.

Onpa vielä niin, että meille yksineläjille vähemmän mitään tukiaisia koskaan edes jaetaan yhteiskunnan taholta. Lamavuosien alkaessa kun yhteiskunnan taholta alettiin riisua jo annettuja etuuksia, joku katkera perheellinen purki kiukkuaan yleisönosastossa ja kyseli, että miksi ”yksinäisiltä” ei viedä mitään, - mitähän olisi viety??? Joskus em. keskustelut ja suoranaiset naljailut saattavat aivan suututtaa. Kerrankin eräs työkaveri sanoi, että sinun kun ei ole tarvinnut elättää yhtään lasta. Kysyin, että kuinka niin. Kyllä minä olen maksanut veroja ”raskaimmassa sarjassa” ja joutunut osallistumaan lasten elättämiseen, vaikka minulla ei omia lapsia ole ollutkaan. (N/51/Opetusala/Pohjanmaa)

Erityisesti yksinelävän naisen taloudellista vakavaraisuutta ja menestystä ei haluta hyväksyä. Joillakin naisilla, joilla oli yksiötä isompi asunto oli paljon kokemuksia

siitä, miten isoon ja hienoon asuntoon heillä yksineläjinä olisi oikeus muiden mielestä. Erilaiset aineelliset hankinnat lapsettomuuden ohella ovat todiste yksineläjänaisen itsekkyydestä. Miehet eivät maininneet joutuneensa kateuden kohteeksi, mikä ensisijaisesti kertonee siitä, ettei yksinelävän miehen taloudellinen vakavaraisuus ole paheksuttavaa tai normista poikkeavaa. Toisaalta tässä aineistossa miesten taloudellinen hyvinvointi oli yleisesti ottaen naisten hyvinvointia huonompi. Kuitenkin aineiston hyvin toimeentulevatkaan miehet eivät olleet kohdanneet aineellisesta vakavaraisuudestaan johtuvaa leimaamista.

Luojan kiitos, että on olemassa sentään muutama yksinäinen ystävä, jolle ei tarvitse koko ajan puolustella omaa olemassa oloaan tai sitä, että asuu suuremmassa asunnossa kuin yksiö. Kerran yhden kaverin mies tuli laskemaan neliöitäni ja totesi, että heitä on viisi ja jos minulla on 60 neliötä, niin heillä kuuluisi olla 300. Menin taas ihan äimäksi, enkä osannut sanoa mitään. Sama liikkumisen tarvehan se on yksinäiselläkin. Joskus tulee mieleen, että kun on jäänyt paitsi elämään luonnollisesti kuuluvista asioista, niin pitää jäädä paitsi kaikesta muustakin. Yksin elävälle kaikki on liikaa. Kaikki mitä hän tekee tai ostaa itselleen, mitä pienimmänkin asian, on pelkkää itsekkyyttä. Perheellinen voi aina selittää, että ME ostimme MEILLE, me olimme epäitsekäitä. (N/48/Virkanainen/Uusimaa)

Vuoden 1999 Hyvinvointikatsauksen (4/99) mukaan asumisen kalleus rasittaa erityisesti yksin asuvia. Kun kaikki asuntokunnat käyttivät vuonna 1996 käytettävissä olevista tuloistaan asumisen rahamenoihin 20 prosenttia, yksin asuvilla osuus oli keskimäärin 30 prosenttia. Yli 30-vuotiaista yksin asuvista viidennes käytti ainakin 40% asumisen rahamenoihin ja puolet heistä käytti 20-40% tuloistaan asumiseen. Kaikista kotitalouksista asumisen rahamenoihin meni reilulla kymmenesosalla 40% ja 36%:lla 20-40%. Asuminen on myös epävarmempaa; lyhyet vuokrasuhteet ja suoranainen asunnottomuuskin on yleisemmin yksineläjien osana.

Sukupuoli nouseekin aineistosta tärkeäksi ja keskeiseksi teemaksi. Yhteisön erilainen suhtautuminen yksineläjänaisiin ja -miehiin kertoo eri sukupuoliin kohdistuvista erilaisista odotuksista. Aineiston perusteella naisen odotetaan yhä uhrautuvan jollakin tasolla; äitinä, hoivaajana tai elämällä muulla tavalla muita varten. Yksinelävälle naiselle ei haluta useiden naisinformanttien mukaan sallia samoja asioita, kuten elämäntaatuun panostamista kuin perheelliselle, sillä tällöin yksinelävä nainen näyttäytyy itsekkäänä oman edun tavoittelijana. Näyttääkin siltä, että tällainen naisen taloudellinen itsenäisyys ilman miehen tuomaa panostusta on kulttuurisesti edelleen epäormaalia ja siksi joidenkin näkökulmasta uhkaavaa.

4.4 Yksineläjät työelämässä

Työpaikan sosiaalisissa suhteissa hyvin monet aineiston yksinelävät naiset ovat kohdanneet vähättelyä ja mitätöintiä, sitä ettei heitä oteta tasavertaisena työntekijänä perheettömyyden vuoksi. Miehet sen sijaan mainitsivat harvoin loukkauksista tai diskriminoimisesta työpaikalla perheettömyyden vuoksi. Vain muutama mies kertoi leimaavasta asenteesta työelämässä, tosin aineiston kahdestakymmenestä yhdestä miehestä 11 oli poissa työelämästä. Yksi mies kertoi haastattelussa, että vaikka mitään ei sanota ääneen, niin työpaikalla odotetaan häneltä enemmän panostamista kuin perheellisiltä. Naiset olivat muuallakin kuin työelämässä kokeneet outoa suhtautumista erityisesti synnyttäneiden naisten taholta.

Loukkaavinta on, jos joku työssä sanoo, että ethän sinä voi ymmärtää kun sinulla ei ole omia lapsia. Se satuttaa aika paljon. Olen joskus ajatellut näin: Eihän lääkärinkään tarvitse sairastaa kaikkia sairauksia osatakseen hoitaa hyvin. Ammattitaitoa ja empatiakykyä voi olla vaikka ei ole lapsia itse maailmaan saattanutkaan. (N/46/Kasvatusala/Savo)

Sen sijaan kun tapaan uusia ihmisiä, esimerkiksi kun olen aloittanut uudessa työpaikassa tai olen osallistunut johonkin kurssiin jossa pitää esitellä itsensä ja ”perheensä”, tunnen itseni jotenkin vajavaiseksi ja huonommaksi kuin toiset, koska minulla ei ole miestä ja lapsia, joita esitellä. Joskus myös tuntuu esimerkiksi työpaikka-haastattelussa tai työpaikalla, että minun muu osaamiseni mitätöityy sen vuoksi, ettei minulla ole miestä tai perhettä. Minua pidetään jotenkin toistaitoisena, ehkä omituisenakin. Tällaiset käsitykset yleensä ovat haihtuneet sitä mukaa, kun ihmiset ovat oppineet tuntemaan minua. He ovat huomanneet, että olen ihan tavallinen ihminen ”miesvammaisuudesta” huolimatta. (N/50/Asiakaspalvelu/Savo)

Yksineläjien työntekoon liittyvistä erilaisista odotuksista ei aineistossa ollut paljon mainintoja, vaan informantit keskittyivät muihin sosiaalisiin suhteisiinsa työtovereiden sijasta. Muutama yksineläjänainen kuitenkin mainitsi, että heidän on sovittava lomansa perheellisten tarpeiden mukaan. Monet yksineläjänaiset kokevat, että heidän on vaikea perustella miksi he haluavat lomansa juuri tiettyyn aikaan, jos se sattuu samaan aikaan perheellisten lomien kanssa. Tämä johtuu heidän mielestään siitä, että lapsettoman yksineläjänaisen elämää pidetään helppona ja muista riippumattomana. Yksineläjältä saatetaan myös odottaa isompaa työpanosta kuin perheellisiltä. Monet yksineläjät kritisoivat ihmisten olettamusta, jonka mukaan yksineläjällä ei juuri ole muuta elämää kuin työelämä, jolloin hänelle voi esimerkiksi soittaa työpuhelun mihin vuorokauden aikaan tahansa.

Karmeimpiin ja kauhistuttavimpiin kokemuksiin yksin elämisen suhteen kuuluu se, kun eräs työnantaja sanoi kerran minulle, että jos hän olisi siinä asemassa, että hänellä ei olisi perhettä, hän kyllä antautuisi työelleen enemmän. Minä totesin hänelle, että meillä kaikilla siviilisäädystä huolimatta on samat työaikalait ja elämässä täytyy olla muutakin kuin työtä, enkä usko että kukaan edes jaksaisi kovin pitkään, jos työ olisi ainoa elämänsisältö. (N/51/Opetusala/Pohjanmaa)

Mä olin välillä laivalla ja välillä jossain hotelleissa [tarkoittaa työmatkoja], että ”kai sä nyt lähdet, eihän sulla oo mitään” että se on ihan kuin yksinäisellä ei olisi sitä yksityiselämää, että kyllä sen työssä huomasi että sä olit aina se joka ois saanu jäädä ja tehdä. Mä sain monta kertaa kuulla, että mitä sä valitat kun sulla ei oo mitään tekemistä ja se mikä mua loukkasi siinä että todella kuviteltiin että yksinäisellä ei ole mitään. (N/49/Sosiaaliala/Uusimaa)

Silloin kun perheellisyys ja perheettömyys nousevat työpaikalla tärkeäksi työntekijän määrittäjäksi ammattitaidon ja kommunikointitaitojen sijaan, monet yksineläjät tuntevat itsensä jotenkin oudoksi tai huonommiksi kuin muut. Työpaikan sosiaaliset suhteet eivät siis aina välttämättä ole positiivisia.

Myös työpaikoilla minulta on tultu kysymään olenko poikamies vai naimisissa, tällä saadaan heti jonkinlainen mielikuva uudesta työntekijästä. Olen kuullut, kuinka työtoverit joskus pohtivat miksi joku on jäänyt vanhaksipojaksi tai vanhaksipiitaksi; jos ulkonäköä ei pääse haukkumaan, niin sitten on vikaa päässä tai on sukupuolisesti poikkeava. Omalla kohdallani kyse on enimmäkseen ulkonäöstä, ja siitä olen monesti elämäni varrella kuullutkin. (M/41/Ei pysyvää työsuhdetta/Häme)

Yksi kirjoittajista kertoi systemaattisesta ja pitkäkestoisesta työpaikkakiusaamisesta. Se tapahtui pankkialalla aikana, jolloin työpaikkakiusaamisesta ei vielä puhuttu ääneen. Kiusaamisen syynä oli nimenomaan yksineläjänaisen naimattomuus. Kaikki kiusaajat olivat tässä tapauksessa naisia, joiden joukossa yksineläjä oli ainoa naimaton. Kiusaaminen perustui hierarkkisen työyhteisön ryhmädynamiikkaan; kahdenkeskinen keskustelu oli yleensä asiallista. Kiusaaminen oli jatkuvaa ja päivittäistä, ja se paheni yksineläjän iän karttuessa. Yksin eläminen oli hänen mukaansa syynä siihen, ettei hän saanut anomaansa sapattivapaata hoitaakseen syöpään kuolevaa isäänsä, sillä töiden sujumuuden kannalta se olisi ollut mahdollista. Hänen pöydälleen jätettiin ruokatunnin aikana rivoja lehtiä ja seksipalveluja tarjoavien ilmoituksia, huonomman taloudellisen aseman perusteella hänelle vihjailtiin vessapaperin varastamisesta työpaikalta, koska hän otti käsilaukkunsa mukaan vessaan jne. Häntä pidettiin milloin huorana, milloin lesbona tai aviomiesten viettelijänä.

Väliin sanottiin, että yksinäinen nainen ostaa varmaan usein kurkkua. No, ajattelin että sillä tarkoitetaan, kun kurkku on ainakin kesäaikana halpaa, että sillä tarkoitetaan heikkoa taloudellista asemaani hyvätuoloisten miesten rouviin verrattuna. Vasta vuosia myöhemmin luin jostakin roskalehdestä, että kurkulla olisi jokin muukin käyttötarkoitus. En todella pystynyt edes seuraamaan heidän ”leikinlaskuaan”. Rouvien piti toimia rouvien tavalla. Kiusaamisen kohteen piti vain kärsiä, purra hampaat yhteen ja kädet nyrkkiin, minua ei kukaan ainakaan nähnyt itkemässä työpaikalla. (N/54/Pankkiala/Uusimaa)

Usein oletetaan, että yksineläjät ovat työnarkomaaneja vailla muuta elämänsisältöä. Tässä aineistossa tälle väitteelle löytyi tukea vain yksilötasolla. Työ oli monille tärkeä, mutta niin olivat myös monet muut elämänalueet. Joissakin tapauksissa ilo toiveammattiin pääsemisestä näkyi intohimoisena omistautumisena työlle, erityisesti naisilla. Muutaman yksineläjänaisen hankalat työajat haittasivat sosiaalista elämää ja useampien aktiviteettien harrastamista. He kertoivat olevansa ’naimisissa’ työnsä kanssa. Yhden miehen elämä täyttyi lähes kokonaan työstä, sillä kaupunkityön lisäksi hän hoiti viikonloppuisin maatilaansa. Sen sijaan melko yleistä oli, että juhlapyhiin liittyvää ahdistusta lievitettiin olemalla töissä jouluna ja juhannuksena. Jotkut venyttivät työpäiviänsä pidemmiksi välttääkseen yksinäisiä iltoja kotona.

Yksineläjän omat odotukset työstä ja työpaikasta vaikuttavat siihen, millaiseksi hän työyhteisön kokee. Useimmat naiset eivät odottaneet saavansa läheisiä työtovereita tai ystäviä, kun miehet sen sijaan pitivät työpaikan ihmissuhteita tärkeinä silloinkin, kun ne eivät olleet muodostuneet läheisiksi. Miehillä työ näytti yleisesti ottaen olevan muutenkin hyvin tärkeä, kun naiset keskittyivät enemmän muihin elämänalueisiin. Haastattelussa muutama yksineläjä epäili, että työstä aiheutuvasta stressistä olisi helpompaa päästä eroon parisuhteessa, kun työasioita voisi purkaa kotona ja erottaa näin työ selkeästi muusta elämästä. Toisaalta useimmat naiset toivat esiin, että huonossa parisuhteessa he oirehtisivat luultavasti paljon enemmän, esimerkiksi masentumalla.

5 Sosiaalinen tuki ja kannustus yksineläjän näkökulmasta

Lähes kaikki aineiston yksineläjät ovat niin tottuneita tukeutumaan pääasiassa itseensä, etteivät he odotakaan apua muilta. Oman itsensä varassa eläminen oli olosuhteisiin sopeutumista, mutta toisaalta hyvin itsenäisille yksineläjille yksin eläminen oli luontevampaa ja vähemmän energiaa vievää kuin osalle informanteista. Eristäytyvän tai hyvin riippumattoman luonteen omaavilla ei ollut tarvetta tai halua jakaa asioitaan muiden kanssa. Kun on aina pärjännyt yksin, on kynnys hakea apua ystäviltä tai perheeltä korkea.

Varsinkin näin vanhempana yksin eläminen vaikuttaa 'sisäisesti' monellakin tapaa. Ei esimerkiksi ole tarvetta puhua asioistaan kenellekään. Kannan ilot ja surut yksin. Olen eri mieltä siitä, että ihmisellä 'pitää' olla ympärillään ystäviä, joille 'täytyy' kaataa ikävät asiat. Mielestäni myös ihmisen itse on pystyttävä kantamaan jotakin. (N/52/Työtön/Pirkanmaa)

Myytti yksineläjän pärjäämisestä ja henkisestä vahvuudesta on kuitenkin esteenä silloin, kun tukea ja kannustusta tarvitsisi. Monet aineiston yksineläjät ovat vahvoja pärjääjiä, mutta se ei poistanut tuen ja kannustuksen tarvetta. Avun pyytäminen oli kuitenkin vaikeaa. He itse auttoivat paljon läheisiään, mutta auttaminen oli monen yksineläjän mukaan harvoin vastavuoroista. Tämä oli monelle merkki siitä, ettei tukea kannata pyytää. Lähes kaikki tutkimukseen osallistuneet olivat kokeneet, etteivät he saa tukea silloinkaan kun sitä pyytävät. Negatiiviset kokemukset ja pettymykset muihin tukeutumiseen ovat saaneet monet yksineläjät pitämään huolensa ominaan. Toisaalta henkinen vahvuus auttoi läpi vaikeiden aikojen. Suurin osa työstäkin kiipeimmät ongelmansa yksin.

Olen tottunut pärjäämään ja selviämään yksin, joten en hevin hae ystäviltäni ja sukulaisiltani apua henkisesti tai muuten. Olen käyttänyt ahdistavimmassa tilanteessa apuna täysin vieraita ihmisiä, mennyt kirkkoon istumaan, itkemään ja rukoilemaan Jumalaa avuksi. Usein se on auttanut. - Minun vahvuuttani ihailaan ja käytetään "hyväksi". Olen monelle henkisenä tukena vakavan sairauden kohdatessa, ihmissuhdevaikeuksissa, lasten kasvatusongelmissa, parisuhdeongelmissa, työpaikan ihmissuhdeongelmissa, "paperisota-asioissa", siunaus- ja muistotilaisuuden suunnittelussa jne. (N/52/Kasvatusalan esimiestehtävissä/Uusimaa)

Tutkimukseen osallistuneille yksineläjille sosiaalinen tuki oli ennen kaikkea henkistä kokemusten jakamista, ei niinkään konkreettista käytännön apua. Willsin (1987, 32) mukaan sosiaalisen tuen yksi keskeinen ulottuvuus on itsetunnon tukeminen, joka toteutuu jo esimerkiksi empaattisessa kuuntelussa ja myötäelämisen kautta. Tällöin ihminen kokee itsensä hyväksytyksi. Tämä aineisto tukee Willsin näkemystä, sillä aineistosta selvästi erottuva piirre oli monien yksineläjien huono sosiaalinen itsetunto ja toisaalta heidän saamansa vähäinen sosiaalinen tuki. Ne ovat riippuvaisia toisistaan, jolloin ne ruokkivat toinen toisiaan. Moni yksineläjä koki, ettei hän ole hyväksytty muiden silmissä. Niillekin yksineläjille, joiden itsetunto oli hyvä kokemusten jakaminen oli merkityksellistä, ja sitä kaivattiin enemmän. Yhteisön hyvinvointi on kiinni yksilöistä, ja yhteisön voidessa hyvin myös yksilö voi hyvin. Yhteisöllinen ympäristö saa ihmiset tuntemaan itsensä tarpeellisiksi ja tärkeiksi.

Mitä toivoisin ihmisiltä. Nimenomaan itselleni en mitään erityistä, mutta yhteisen edun kannalta enemmän vastuullisuutta ja piittaamattomuudesta luopumista, siis ns. itsekkään epäitsekkyuden periaatetta: Mikä on hyväksi yhteisölleni, on hyväksi myös minulle. (M/49/Virkamies/Häme)

Ja tietysti välillä tuntuu, ettei ole tärkeä kenellekään, kukaan ei kaipaa eikä kukaan tarvitse (paitsi vanhemmat). Elämä tuntuu niin turhalta, olen harkinnut jotain vapaaehtoista auttamistyötä tms. Kun perheelliset ystäväni kaipaavat omaa aikaa, minä haluaisin antaa aikaa jonkin hyväksi, olenhan aina saanut käyttää aikani ja vähäiset rahani haluamalla tavalla. (N/39/Matkailuala/Uusimaa)

Useimmat tutkimukseen osallistuneet yksineläjät olivat opetelleet selviytymään käytännön ongelmista itsenäisesti, eivätkä yleensä pyydä apua, mutta muutamat naiset toivoivat remontti-, kuljetus- ja erilaista korjausapua. Tällainen konkreettinen tuki oli samalla myös henkistä tukea niille yksineläjille, jotka sitä saivat. Wills (1987, 33-34) pitääkin tällaista välineellistä tukea yhtenä tärkeänä sosiaalisen tuen muotona.

Se sosiaalinen tuki mitä tutkimukseen osallistuneet yksineläjät toivoivat on siis henkistä tukea kuten keskustelua ja yhteistä toimintaa, siis läsnäoloa. Yhteisen ajanvieton ja harrastamisen lisäksi monet mainitsivat kaipaavansa keskustelukumppania pohtimaan tärkeitä elämänskysymyksiä. Ihmiset, joiden elämä ei seuraa enemmistön polkua pohtivat ehkä enemmän elämän tarkoitusta kuin tavanomaista polkua kulkevat. Se on henkisesti vaativa prosessi, joka vaatii sosiaalista tukea, mutta jonka kanssa aineiston yksineläjät jäävät pääsääntöisesti yksin. Useimmat yksineläjät tarvitsisivat kanssaihmisiltä ennen kaikkea myötäelämistä, sitä että tulisivat kuulluiksi ja ymmärretyiksi nimenomaan yksineläjinä. Harvat yksineläjät halusivat korostaa elämäntapaansa, mutta he toivoivat silti yksin elämisen kokemusten jakamista. Suurin osa yksin-

eläjästä koki, etteivät he voi avoimesti ja turvallisesti puhua omista ongelmistaan niin, että ne ymmärrettäisiin oikeassa suhteessa, eikä siten, että yksin eläminen ymmärrettäisiin kokonaisuudessaan ongelmana. Vastavuoroisuuden puuttuminen vaikeuksien jakamisessa oli teema, joka löytyi lähes jokaisesta aineiston tarinasta. (Ks. Kiiski 2002, 233.)

Myös kolmen yksinhuoltajan kirjoituksissa kerrottiin, että avun pyytäminen lapsen hoitoon ja kasvatukseen oli vaikeaa. Yhden yksinhuoltajan veli oli suoraan ilmoittanut, ettei sisko tarvitse apua, jos kerran hankkii lapsen tietoisesti yksin. Yksineläjänainen oli kuitenkin halunnut lapsen muttei miestä. Saman yksinhuoltajan ystävät olivat muistuttaneet, että jos lapsen menee tekemään yksin, niin yksin lapsi tulee myös hoitaa. Yksinhuoltaja olikin välttänyt tilanteita joissa tarvetta apuun olisi ollut, koska hän koki, ettei hänellä ole oikeutta pyytää apua.

Ne yksineläjät, jotka saivat paljon tai riittävästi sosiaalista tukea uskoivat olevansa yksilöinä tärkeitä ja heillä oli positiivinen kuva elämän tarkoituksesta. Muutama ei omasta mielestään edes tarvinnut tai kaivannut apua. Kuitenkin suurin osa tässä aineistossa koki, etteivät he saa tukea riittävästi tai että sitä ei ole saatavilla. Monilla näistä yksineläjistä oli vaikeuksia nähdä itsensä merkityksellisenä ihmisenä suhteessa

muihin. Jotkut pitivät itseään ”täysin turhana”. Useimmat välttivät asian pohtimista sen aiheuttaman mielipahan vuoksi. Joidenkin kohdalla oman merkityksen vähäisyys tai sen puuttuminen lähiympäristössä, esimerkiksi silloin kun yksineläjällä ei ollut ketään läheiseksi kokemaansa ihmistä, näkyi alakuloisuutena, toivottomuutena ja masennuksena. Luottamus tuen saamiseen onkin avain hyvinvointiin, sillä aikaisempien tutkimusten valossa varsinaiset tukitapahtumat eivät niinkään ennusta terveyttä, vaan tärkeämpää on ihmisen luottamus tuen saatavuudesta tilanteen sitä mahdollisesti vaatiessa (Sarason et al. 1990, 98).

Sosiaalinen tuki riippuu näin ollen myös vastaanottajan persoonallisuudesta. Huonoksi koettu sosiaalinen tuki liittyy usein myös sosiaaliseen kyvyttömyyteen, huonoon itsetuntoon, ahdistukseen vuorovaikutustilanteissa, huonoihin ongelmanratkaisukykyihin, kielteisiin vuorovaikutusodotuksiin (Sarason et al. 1990, 104-109) ja yksinäisyyteen. Osalla aineiston miehistä, mutta myös joillakin naisista ilmeni viitteitä huonosta itsetunnosta. Tässä aineistossa yleisin ongelma oli yksinäisyys; lievimmillään se oli ajoittaista ja ohimenevää, pahimmillaan elämää määrittävää. Joillakin oli sosiaalista kyvyttömyyttä, samoin kuin kielteiset vuorovaikutusodotukset. Nämä piirteet eivät kuitenkaan koske kaikkia tutkimukseen osallistuneita, jolloin ei voida väittää, että heikko sosiaalinen tuki olisi pelkästään yksineläjistä itsestään kiinni. Koettuun sosiaaliseen tukeen vaikuttaa oleellisesti vuorovaikutusprosessi, jossa sosiaalinen tuki ja kontaktit näkyvät itsetunnossa, ja edelleen tämä itsetunto koetussa sosiaalisessa tuessa ja kontakteissa.

Ne aineiston henkilöt, joilla sosiaalinen tuki oli heikkoa kokivat vastoinkäymiset suurina. Vastoinkäymiset näyttivät haavoittavan heitä helpommin kuin sellaisia, joilla oli useita erilaisia sosiaalisia suhteita ja niistä saatavaa tukea. Thoitsin (1982) empiirissä tutkimuksissa on saatu viitteitä, että vaikeuksien ja negatiivisten elämäntapahtumien tai -tilanteiden vaikutus yksilön terveyteen ja hyvinvointiin ei riipu yksinomaan elämäntapahtumien luonteesta ja ominaisuuksista, vaan myös siitä sosiaalisesta todellisuudesta, jossa yksilöt tai ryhmät elävät. Henkilöllä, jolla on vain vähän vaikutusvaltaa ja –mahdollisuuksia elämänsä suhteen sekä staattiset sosiaaliset kontaktit, vaikeudet niiden luonteesta riippumatta haavoittavat herkemmin.

5.1 Perhesuhteet

Läheiset perhesuhteet olivat aineiston yksineläjillä harvinaisia. Välit vanhempiin ovat useimmiten normaali, mutteivät erityisen lämpimät. Joidenkin kohdalla isä tai kumpikaan vanhemmista ei ollut hyväksynyt lapsensa elämäntapaa. Näissä perheissä perheellistyneisiin lapsiin suhtauduttiin yksineläjän mielestä tasavertaisesti. Vanhemmat saattoivat pitää yksineläjää epäonnistuneena ihmisenä huolimatta siitä, miten yksineläjä oli menestynyt muilla elämänaalueilla tai siitä, miten tyytyväinen hän

itse oli elämäänsä. Tämä oli joillekin yksineläjille henkisesti niin kuormittavaa, että he vähensivät yhteydenpitoa vanhempiinsa. He halusivat välttyä vertailutilanteilta sen suhteen, miten oma ja sisarusten elämä oli edennyt. (Ks. Kiiski 2002, 112, 145.) Tästä seurasi sosiaalista eristäytymistä niillä yksineläjillä, joilla ei ollut ystävyssuhteita. Ne joilla niitä oli, kompensoivat perheenjäsenten välisen solidaarisuuden puuttumisen tai sen heikkouden ystävillä. Tilannetta mutkisti, jos välit toiseen vanhempaan olivat hyvät.

Isäni on aikaisemmin ehkä parin vuoden välein jaksanut huomauttaa minulle: ”Tuohon ikään mennessä minulla oli virka ja muutamia märkiä märiseviä mukuloita.” Nykyisin hänellä ei liene kyllin mahdollisuuksia siihen koska en kovin usein käy vanhempieni luona. (M/43/ Tekninen ala/Keski-Suomi)

Vanhempani asuvat n. 50 km päässä, mutta eivät vieraille luonani, eikä myöskään veljeni, joka asuu 30 km päässä. He eivät arvosta elämäntapaani ja sitä, että minulla on koti. Itse käyn vanhempieni luona 3 – 4 kertaa vuodessa. Tuntuu siltä, että kotona ei ole arvostettu, kannustuksesta puhumattakaan. Mieluummin aina pientä jarrua päällä ”no eihän se nyt kannata...” Äiti kerran sanoikin, että sinusta olisi pitänyt tulla poika. Liekö tarkoittanut sitä, että tämänkaltainen menestys ei jotenkin ole soveliaista tytöille. (N/46/Yrittäjä/Häme)

Yksineläjän suoranaista tai osittaista hylkäämistä perheestä tapahtuu. Aineistossa oli ainakin kaksi varsin selkeää tapausta, jossa lapsen kieltämisen taustalla on yksineläjän tulkinnan mukaan nimenomaan hänen kumppanittomuutensa. Tyypillisin tapaus on yksineläjänainen, jonka isä hylkää ’miehettömyyden’ vuoksi. Isä ei kertojan mukaan arvosta naisia ylipäätään, äiti on alistettu, eikä uskalla toimia vastoin miehensä tahtoa. Edelleen kertojan mukaan perheellistyneet sisarukset ovat saavuttaneet isänsä hyväksynnän menemällä naimisiin, sillä heihin isä piti yhteyttä. Toisaalta yhdellä mieskirjoittajista oli kokemus siitä, ettei hän isänsä mielestä ole mitään, siis tarpeeksi mies, koska hänellä ei ole perhettä. Vaikka myös ystävät voivat kumppanin löytymisen jälkeen hylätä yksineläjäystäviään, ei se ole yhtä traumatisoivaa kuin joutua oman perheen ulkopuolelle. Jos kuitenkin sama henkilö hylätään myös ystävien taholta joutuu yksineläjä oman yhteisönsä ulkopuolelle, jolloin häntä ei käytännössä enää ole sosiaalisesti olemassa.

Tavallista on myös sisarusten viileät välit silloinkin, kun suhteet vanhempiin ovat hyvät. Useat aineiston yksineläjät kokevat, että yksinelävään sisareen tai veljeen ei pidetä yhteyttä ja nämä vetoavat esimerkiksi kiireeseen. Yksineläjät tulkitsivat sen johtuvan heidän kumppanittomuudestaan. Joissakin perheissä yksinelävän sisaren tai veljen olemassaolo ikään kuin unohtuu. Näyttääkin siltä, että tällaisissa perheissä ai-

kuinen perheenjäsen tulee näkyväksi vasta kumppanin avulla (ks. Järvinen 2002, 63). Näissä perheissä aikuinen yksineläjä ei ole konkreettisesti läsnä perheenjäsenenä. Välikirjoitus voi tulla myös tilanteessa, jossa yksineläjä ei suostu vanhempiansa hoitajaksi tai jos hän ei ole hoitanut vanhempiaan muiden sisarusten mielestä riittävän hyvin. Jos vastavuoroisuus ja tasapuolisuus ei perheellisten ja perheettömien perheenjäsenten välillä toteudu, ei yksineläjä luota perheensä tukeen isoissakaan vaikeuksissa. Tällaisten perheiden yksineläjät eivät halunneet jakaa asioitaan vanhempiansa ja sisarustensa kanssa. Toisaalta ongelmista puhuttiin ylipäättään mieluummin ystäville kuin perheenjäsenille, olivat perhesuhteet sitten hyvät tai huonot.

Myös henkisten vastoinkäymisten kohdalla avaudun ennemmin ystäville kuin siskolleni tai äidilleni, he kuvittelevat, että sinkkuna eläminen on niin helppoa, ei voi olla ongelmia, perheellisillä on niin raskasta, mies, lapset, kotityöt jne. He purkavat omia huoliaan minulle, mutta minua heillä ei ole aikaa kuunnella. (N/41/Palveluala/Pirkanmaa)

Haastatteluissa tuotiin esiin sisarusten perhejuhlia, joihin yksineläjää ei kutsuta. Tosin eivät he itsekään mielellään niihin osallistu, koska vieraina on usein pelkästään pariskuntia ja perheitä. Yksineläjien mukaan nämä ottavat huomioon pariskunnat, mutteivät yksilöitä. Huomionarvoista on kuitenkin se, ettei joitakin yksineläjiä haluta perhejuhliin. Myös Jallinoja (2001, 24) näkee, että nykyään voi toteutua perheenjäsenen äärimmäinen hylkääminen, huolimatta uusien tekniikoiden tuomista mahdollisuuksista elvyttää ja pitää yhteyttä perheenjäsenten kesken pitkienkin välimatkojen takaa. Ennen ei voinut edes kuvitella, että perheenjäsenet eivät näe syytä pitää yhteyttä toinen toisiinsa edes juhlapyhinä ja että lähisukulainen jätetään yksityisyyden nimissä 'rauhaan' kuukausiksi, jopa vuosiksi.

Yksin elämisellä oli ollut joissakin tapauksissa taipumusta keräytyä tiettyihin sukuihin. Eräät kirjoittajat kertoivat aiemmasta sukupolvesta, josta lähes kaikki olivat olleet koko ikänsä naimattomia. Toiset kertoivat taas kaikkien tai useimpien sisarustensa olevan yksineläjiä. Yhden kirjoittajan mielestä yksin jääminen oli hänen suvussaan jonkinlainen tabuasia, josta ei sopinut puhua. Naimattomista sukulaisista vaiettiin.

Poikkeuksellisia olivat läheiset perhesuhteet, joissa yksineläjä tunsikin olevansa samanarvoinen perheellisten sisarustensa kanssa. Heillä välit olivat kiinteät ja läheiset. Sisko mainittiin usein merkittävänä tuen antajana, sitä vastoin veljen mainitsi vain muutama. Tämä saattaa johtua siitä, että suurin osa informanteista oli naisia. (Ks. Kiiski 2002, 230.) Sisarukset voivat myös lähentyä vanhempiansa kuoltua, ja olla toistensa tuki ja turva. Tällaisissa perheissä muutama aineiston yksineläjä oli saanut riittävästi tukea vastoinkäymisissä ja kannustusta läheisiltään, heidän silti puuttumatta tämän elämään.

Oma äiti oli monelle yksineläjänaiselle lähin ihminen, joskus ainoa ystävä. Usein yksineläjänainen saa kannustusta äidiltään, joka näkee yksin elämisen hyvät puolet ja suhtautuu kriittisesti parisuhteeseen omien kokemustensa perusteella. Äiti voi pitää tyttärensä elämää jännittävänä ja rikkaana. He tapaavat usein, harrastavat ja matkustelevat yhdessä. Muutaman yksineläjänaisen mukaan äiti oli tyytyväinen siihen, että tytär elää yksin, sillä näin hänellä on aikaa ja energiaa käytettävään vanhemman hyväksi.

Äitini on pitkälti lähin ”ystäväni”. Koska äitini on ollut kaikki nämä vuodet se ihminen, johon useimmiten olen ollut yhteydessä, olen ruvennut murehtimaan sitä, mikä täyttää tuon aukon sitten, kun äitiäni ei enää ole. (N/48/Toimistovirkailija/Uusimaa)

Äitini on aina muistuttanut, että ole onnellinen voidessasi elää itseksesi ilman että kukaan komentelee. Hän on ollut 45 vuotta naimisissa, enemmän tai vähemmän onnellisesti. Niin vanhempieni kuin isovanhempienikin avioliitto oli aikoinaan nk. pakkoavioliitto. Sellaista en koskaan itselleni halunnut, mutta en ajatellut tässä näinkään käyvän. (N/40/Matkailuala/Uusimaa)

Kymmenkunta tutkittavaa, pääasiassa naisia kertoi ottaneensa hoitovastuun äidistään ja muutama molemmista vanhemmistaan, siskostaan tai isoäidistään. Monilla varttuneemmista yksineläjistä oli käytännössä tämä vastuu huolimatta siitä että useimmiten perheessä oli muitakin sisarusia. Monet näistä yksineläjistä olivat kasvaneet vastuuseen siinä määrin, että vanhempien tarpeet menivät omien edelle. He ottavat vastuuta luonnostaan (Ks. Järvinen 2002, 55). Yleensä ne lapset, joilla on ollut tunnekontakti vanhempiinsa haluavat pitää heistä huolta. He huoltavat vanhempansa pitkänkin matkan päästä, vaikka perheelliset sisarukset asuisivat lähempänä. Kyse on siis myös ihmisen omasta hyvinvoinnista; monet aineiston yksineläjät halusivat auttaa vanhempiaan oman henkisen hyvinvointinsa takia. (Saraste 2002, 58, 59.) Joissakin tapauksissa tämä vie kuitenkin niin paljon aikaa, ja siihen liittyy niin paljon sosiaalista kontrollia vanhempien ja joskus myös muiden sisarusten taholta, että hoitovastuusta tulee käytännön este kumppanin löytämiselle. Säännöllisestä viikko-ohjelmasta poikkeaminen tuotti joillekin yksineläjille jopa syyllisyyttä: aivan kuin he varastaisivat vapaa-aikansa yksinäiseltä äidiltään. Yksilön itsenäistyminen saattaa viivästyä, jos elämä on liiaksi sidoksissa vanhempiin, tai vastaavasti vanhemmat sidoksissa lapseensa.

Vastuu vanhemmista näyttää lankeavan ikään kuin automaattisesti yksineläjälle, varsinkin yksineläjänaiselle, sitä odotetaan ja siihen velvoitetaan muiden sisarusten taholta. ”Kukapa muu sitä vanhempia auttaisi kuin vanhapiikatytär.” Yksineläjämies joutuu ottamaan vastuun vanhemmista yleensä silloin, kun hän asuu vanhempiensa kanssa, mutta yksineläjänainen nähdään vanhempiensa hoitajana joka tapauksessa.

Vastuun jako sisarusten kesken oli vaikeaa. Vanhemmista huolehtiminen on yhä perheettömän tehtävä, halusi hän sitä tai ei. He käyvät usein pitkänkin matkan takaa huolehtimassa vanhemmistaan yleensä noin kerran viikossa. Tämän lisäksi yhteyttä pidetään puhelimitse. Muutama yksineläjänainen koki itsekin elämäntehtäväkseen vanhemmista huolehtimisen. He kuitenkin tunsivat, ettei tällaista hoitotyötä arvosteta juuri ollenkaan, ei läheisten, mutta ei myöskään yhteiskunnan taholta. Eräs yksineläjänainen totesikin, ettei vanhempien hoitamista arvoteta läheskään yhtä korkealle kuin äitiyttä.

Äitini on isän kuoleman jälkeen tullut henkisesti kovin riippuvaiseksi meistä lapsista ja jostakin syystä vajaan sadan kilometrin etäisyydestä huolimatta minusta on tullut se päähuolehtija hänen kanssaan samassa pihapiirissä asuvan veljeni lisäksi. Toisella naimattomalla sisarellani on paljon pitempi ja hankalampi matka ja toinen taas viettää niin perin juurin erilaista elämää, että heidän varaansa ei voi viikonloppuvierailua laskea. Viikolla ei äitikään sentään odota meidän, edes minun, käyvän luonaan. Perheellisiltä taas kukaan ei missään tapauksessa edes odota jatkuvaa matkustamista, edes samalta paikkakunnalta...Minulla taas pitää olla ”pätevä” syy, että ”saan” jäädä kaupunkiin. (N/48/Työssä/Pirkanmaa)

Mä olen tehnyt kolme vuotta kauheeta tappelua itseni kanssa, koska jos äiti on nyt vähän yli 70 ja hoitaa isoa miestä [yksineläjänaisen isä] jota sairaalassa ei kolme hoitajaa pysty siirtämään ja mun äiti on tosi pieni ja hento ja sitten myös henkinen puoli tietenkin niin mä ajattelen että mun pitäis olla siellä enemmän ja tehdä. Mutta sitten mä taas mietin että tää on munkin elämää ja mulla on kuitenkin murrosiässä olevan poika että mulla on hirvee ristiriita siinä mutta kyllä mä yritän mutta en niin usein kuin mun omatunto sanoo että mun pitäis. Mun veljellä, vaikka ei meillä oo kuin kolme vuotta ikäeroa tai ehkä se on tää mies ja nainen [veljellä on perhe, joka ikään kuin vapauttaa hänet vastuusta huolehtia vanhemmistaan], mutta tuntuu että hänelle on paljon helpompaa että hoitakoon omansa että mä koen jotenkin syyllisyyttä siitä että mä oon niin vähän siellä. (N/49/Sosiaaliala/Uusimaa)

Vain muutama vuosikymmen sitten oli tavallista, että lapset huolehtivat iäkkäistä vanhemmistaan. Tässä suhteessa suomalaisen yhteiskunnan arvomaailma on mullistunut perusteellisesti. Ikäihmisistä huolehtiminen katsotaan nyt yhteiskunnan velvollisuudeksi. Muutoksen voimakkuutta havainnollistaa se, että iäkkäistä vanhemmistaan hoitovastuun kantavat yksineläjät tuntuvat suorastaan uhreilta. He ikään kuin uhraavat elämänsä ottamalla vastuun vanhasta äidistään.

Hoivaan ja huolenpitoon sisältyy samalla riippuvuussuhde. Tällaiset riippuvuussuhteet nähdään itsenäisyyttä, erillisyyttä ja riippumattomuutta korostavissa länsimaisissa kulttuureissa ja erityisesti suomalaisessa helposti negatiivisina, vaikka riippuvuussuhde voi yhtä hyvin olla positiivinen ja terve (Ks. Siltala 1994). Positiivinen riippuvuussuhde tuli esiin sen antaman henkisen tyydytyksen tunteen kautta, jolloin yksineläjä tunsu olevansa tarpeellinen ja tärkeä ihminen. Oman perheen puuttuessa tällainen positiivinen riippuvuussuhde voi antaa elämälle erityistä tarkoitusta.

Kuitenkin hyvät suhteet perheeseen tai laajemmin sukuun koettiin harvoin hyväksi ja läheisiksi. Monien perhesiteet olivat lähes katkenneet, jolloin yksineläjä saattaa pitää yhteyttä perheeseensä pelkästä velvollisuudentunnosta. Kyläilyä sukulaisten kesken harrastettiin vähän. Sukulaissuhteita pidettiin melko harvoin tärkeinä ja tavoiteltavina. Kuitenkin mukana oli myös yksineläjiä, joiden suhteet sukuun olivat hyvät, ja osa heistä koki olevansa arvostettu suvun jäsen. Lähisuvulla oli joka tapauksessa suuri merkitys yksineläjän henkiselle hyvinvoinnille riippumatta siitä, olivatko suhteet hyvät tai huonot. (Ks. Rauhala 1987.)

5.2 Ystävyyssuhteet

On yksineläjiä, joilla on vilkas sosiaalinen elämä, ja niitä joilla ei ole yhtäkään läheiseksi ystäväksi miellettyä ihmistä. Ihmiset ovat toki erilaisia: kun jollekin riittää yksikin ystävä, sosiaalisempi tarvitsee ympärilleen ihmisjoukon. Laatu on muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta kaikille aineiston yksineläjille määrää tärkeämpää. Joillekin ystävyys oli elämän tavoiteltavin asia, ja siitä puhuttiin lähes juhlaavaan sävyyn. Useimmiten ystävien merkitystä korostettiin silloinkin, kun ystäviä oli vähän tai ei ollenkaan. Yleisen hyvinvoinnin ja mielenterveyden kannalta ystävät olivat joka tapauksessa ensiarvoisen tärkeitä. Vain läheinen ystävä pystyy antamaan todellista tukea ongelmien kohdatessa. Ystävien määrästä ei siis voi suoraan päätellä yksineläjän henkistä hyvinvointia tai yksinäisyyttä. Aineistossa oli lisäksi joitakin nk. erakko-olunteita, jotka viihtyivät parhaiten yksin. Osa heistä koki erakko-olonteensa kuitenkin esteeksi; heidän on vaikea hakeutua toisten seuraan ja ystäväystä.

Ystävinä oli niin perheellisiä, seurustelevia, eronneita kuin yksineläjiäkin. Heitä yhdistivät samankaltaiset kiinnostuksen kohteet, eikä siviilisääty ollut sinänsä ratkaiseva. Kaikkein eniten aineiston yksineläjät tapailevat kuitenkin toisia yksineläjiä. Tämä tuntuu luonteelta, ja on käytännössä usein helpompi järjestää. Toisten yksineläjien tuki on useimmille tärkeintä. Kuitenkin yksineläjät arvostavat ystäviään olivat he sitten perheellisiä tai eivät, ja panostavat ystävyys-suhteisiinsa paljon.

Sosiaalisesta verkostosta nousevat esiin tosi hyvät ystävät. Ystävät joiden kanssa voi jakaa hyviä ja huonoja asioita. Olen todella tyytyväinen hyvistä ystävyysuhteistani. Iän myötä nousee myös tärkeäksi se, että niitä pitää hoitaa ja vaalia. Mikään ei ole itsestään selvyyttä. Järjestän joskus ystäväni kanssa mielellään ”pikku juhla” milloin mistäkin syystä. Tapaamme hyvän ruuan ja juoman äärellä ja parannamme maailman kerralla kuntoon. Olen todella onnellinen siitä, että olen saanut hyvin monenlaisia ja monipuolisia ystäviä. Ystäväilleni on perheitä, joku on eronnut, jollain on pieniä lapsia, jollain jo isompia. Jotkut ystäväistäni asuvat ulkomailla. Koen ystäväni kautta suurta rikkautta elämäni. (N/46/Kasvatusala/Pohjanmaa)

Tyytymättömyyttä ja masennusta aiheutti monille se, jos ystäväissä ei ollut yhtäkään yksineläjää tai jos nämä asuivat kaukana. Perheellisten ystävien kanssa yhteydenpito tapahtuu satunnaisesti ja lähes aina heidän ehdoillaan, erityisesti jos heillä on pieniä lapsia, ja usein yhteydenotto tulee yksineläjältä. Kyläilyä harrastetaan vähän. Useimmat tässä aineistossa olivat sitä mieltä, että ihmisiä kiinnostaa parisuhdedynamiikka ja perheen ongelmat, ei elämä sinällään. Yksin eläminen on harvoin keskustelunaiheena perheellisten kanssa. Siksi yksineläjä kokee häiritsevänsä ja rasittavansa asioillaan perheellistä ystävää. Tämä saa yksineläjän tuntemaan, ettei hän ole kenellekään tärkeä ihminen. Toisaalta monet pitivät tärkeänä, että saivat tukijan osassaan tietoa ja realistisen kuvan perhe-elämästä. Tämä tukee Seikkulaa (1994, 18) siinä, että sosiaalisen verkoston tyydyttävyyden kannalta erityisen tärkeitä ovat sellaiset ihmissuhteet, joissa yksilö on avun antajana. Moni yksineläjä toimiikin terapeuttina perheellisille erilaisissa elämäntilanteissa, vaikka juhlan ja ilon hetkellä heidät saatetaan unohtaa.

Osa täällä Helsingissä asuvista ystäväistä on tietenkin myös perheellistynyt ja yhteydet heihin ovat joko katkenneet tai vähentyneet huomattavasti. Osaan pidän yhteyttä silloin tällöin. Muuten olen tällä hetkellä enimmäkseen tekemisissä erään sinkkuystäväni kanssa. Jotenkin näin se on luonnollisempaa kuin perheellisten kanssa. Perheellisistä ystäväistä voi vielä mainita, että he ovat usein niin kiireisiä, että siinä kun sinkulla olisi aikaa tapaamiseen ja halu jutella, ne ovat aina varattuja. Tuntuu myös siltä, että minua koskettavat ongelmat ja ajatukset eivät heitä kiinnosta. Niinpä minä kyllä enimmäkseen pohdin ongelmiani yksin, kun sitä tukea on vaikea löytää ja myös siksi, että en ole kovin avoin luonteeltani. (N/45/Pankkiala/Uusimaa)

Ystävyysuhteiden luominen ja ylläpito oli joistakin yksineläjistä ollut heille vaikeaa lapsuudesta lähtien. Syiksi annettiin ujous, kodin syrjäinen sijainti, vähäiset harrastusmahdollisuudet ja sellaiset nuorten ajanviettotavat, kuten alkoholin suurkulutus,

jotka eivät olleet kiinnostaneet yksineläjää. Yksi kertoi, että hänen luonaan ei ole koskaan käynyt vieraita. Toinen asui niin vaatimattomassa asunnossa, että "sinne ei kukaan halua tulla toista kertaa". Yksi ilmoitti pitävänsä tarkoituksella ihmissuhteensa melko pinnallisina, koska hän ei ole halunnut kuunnella muiden ihmisten aina samanlaisina toistuvia typeriä ihmissuhdeongelmia.

Miehet korostivat työpaikan merkitystä ystävyysuhteiden luomisessa. Kuitenkin aineiston miesten mukaan yksin elämisestä ei puhuta edes toisten yksineläjämiesten kanssa. Moni nainenkin oli yllätyksekseen huomannut miten tärkeiksi työpaikan ihmissuhteet olivat muodostuneet.

Kavereita minulla ei juurikaan ole. Ei sellaisia henkilöitä, joiden kanssa voisi vaikka lähteä jonnekin tai vain tehdä erilaisia asioita. Tässä taas tulee esiin se, että viimeksi olen liikkunut työpaikan porukan mukana ja siinä porukassa sain tuntea olevani ryhmän tasavertainen jäsen. Sitä on tapahtunut hyvin harvoin. Minulla on pari sellaista ystävää, joiden kanssa olen pitänyt yhteyttä vuosia. Heikin ovat yksinäisiä miehiä, joilla kyllä on ollut myös naisuhteita. Emme juurikaan tapaa, mutta pidämme yhteyttä kirjoittelemalla ja lähettelemällä mm. tekstiviestejä. (M/42/Työtön/Varsinais-Suomi)

Ystävien sukupuolijakauma oli tiukka. Sukupuolten välinen ystävyys ja vuorovaikutus suomalaisessa kulttuurissa näyttää tämän aineiston perusteella olevan harvinaista muutoin kuin parisuhteessa, jolloin yksineläjät jäävät helposti kokonaan ilman kontaktia toiseen sukupuoleen. Moni kaipasikin toisen sukupuolen näkökulmaa. Joillakin tutkimukseen osallistuneilla naisilla oli mies ystävä, miehillä naispuolinen ystävä oli harvinainen. Ne, joilla sellainen oli, pitivät ystävyysuhdetta hyvin tärkeänä ja antoisana. Vapaa nainen tai mies voi jäädä joissakin tapauksissa perheiden sosiaalisen verkoston ulkopuolelle myös siksi, että mustasukkainen puoliso kokee hänet potentiaaliseksi uhaksi omalle parisuhteelleen. Jos oman puolison uskollisuudesta ei olla varmoja, häntä ei haluta asettaa kiusaukseen.

Koen sinkkuelämään sisältyvän ystäväpiirin mieskeskeisyyden epänormaalinä ilmiönä, en täysin pysty käsittämään miksi miehet ja naiset luovat pelkästään seksuaalisuhteita toisiinsa. Eristäydyn entistä enemmän viettämään aikaa "oman pääni sisällä" sillä ajanvietto pelkästään miesten kanssa tuntuu epänormaalitylta eikä sovi minulle. Miespuolisista ystäväistä eniten pitävät yhteyttä ne, joilla tulot ovat pienet ja vähiten ne, jotka menivät yliopistoon ja sen jälkeen töihin ja perustivat perheen. Huono ja passiivinen ystäväpiiri edesauttaa syrjäytymistäni. (M/36/Työtön/Pohjanmaa)

Nuorempana minua kutsuttiin kylään perheisiinkin eikä sillä tuntunut olevan merkitystä, että olen sinkku. En tiedä kuinka paljon se johtui paikkakunnasta tai iästä, mutta Oulussa tunsin olevani tervetullut vieras, mutta Helsingissä rouvat kutsuvat vain kun mies on poissa. Joissakin yksittäisissä tapauksissa aviomies yritti solmia lämpimämmän suhteen kanssani, mutta rukkaset saatuaan, rikkoi minun ja vaimonsa välit. Nykyään ystävyysuhteita on ja syntyy ainoastaan naisten kanssa. (N/53/Koulutusala/Uusimaa)

Yksin eläminen on henkisesti vaativaa, onhan siinä aina itsensä varassa, ja harvalla on joku läheinen ihminen automaattisesti läsnä. Elämä käy useimmille henkisesti raskaaksi, jos vastavuoroisia ihmissuhteita ei ole. Hyvin monet olivat itse kuuntelijan ja ymmärtäjän osassa, etenkin ne, joilla ei ollut yksineläjäystäviä lähiympäristössä.

Tuttavapiirissäni on kaikenlaisia ihmisiä, ystävissäni on perheellisiä ja eronneita. Tällaisia naisia, jotka ovat aina eläneet yksin on kovin vähän. Mutta onneksi heitä on sentään, sillä yksinelävää ei ymmärrä kukaan muu kuin sellainen, joka on itse ollut samassa tilanteessa. Kuinka se voikin olla niin vaikeaa! En ole viitsinyt edes oikoa asioita, olen vain hiljaa ja kuuntelen. Jos puolustautuu tulee vain paha mieli. Yleensä minun on pitänyt aina vain ymmärtää muita. (N/48/Virkanainen/Uusimaa)

Vastavuoroisuuden saavuttaminen ystävyysuhteissa oli vaikeaa, usein vastavuoroinen tuki puuttuu kokonaan perheellisten ystävien kanssa (Ks. Gordon 2002, 2). Ihmiset näyttävät oletavan, että yksineläjä selviää ilmiselvän itsenäisenä ihmisenä tilanteesta kuin tilanteesta. Toteamukset ”kyllä Saija* selviää” saattavat myös selittää pois huonoa omaatuntoa. (*nimi muutettu)

Tietyllä tavalla koen olevani hätävara – ns. varma tapaus, joka ei jätä pulaan kysyjää. ...kun tarvittiin siivota koti anoppia varten, päästä menemään ilman lapsia, hakea lapset hoidosta, hoitaa lapsia, vipata vuokratyö tai hankkia porukkalahja käännyttiin helposti puoleeni. Näitä ei tarvinnut juurikaan korvata – aina ei edes vippiä maksaa takaisin näiden ystävien mielestä ”nyt ei ole rahaa” tai asia vain unohdettiin. Lapsenhoidosta en ole halunnut itse määritellä korvausta, koska olen siten saanut paljon kokemusta ja nautin siitä. Harmillista siinä vain on ollut se, että ihmiset eivät arvaa edes tarjota kulujen korvausta. Sisarukseni ovat tulkinneet nämä tehtävät ilmeisesti jonkinlaisen sukurakkauden osoitukseksi. Heille on ollut itsestään selvää, että minä kukaan heidän lapsiaan, hankin ruuat ja viihdytän – käytän lomani ja vapaa-aikani heidän lapsiinsa, kun niin ”tykkään lapsista ja he minus-

ta”. Välillä loukkaa, välillä minä ajattelen että olkoon – en viitsi tehdä numeroa. Kyse ei ole niinkään rahasta, vaan siitä, mikä arvo asioilla ja meillä sukulaisilla on. Minähän ymmärrän, vaikka koenkin olevani hiukan hyväksikäytetty. (N/47/Sosiaaliala/Pohjanmaa)

Kiintymys, säännöllinen yhteydenpito ja asioiden jakaminen synnyttävät yhteisyyden tunteen. Yksineläjän läheisimmät ihmiset, siten oikeastaan yksineläjän perhe, koostuvat ystävistä ja sukulaisista sekä heidän lapsistaan. Aineistossa vain viidellä yksineläjänaisella oli oma lapsi. Yksineläjä hakee yhteisyyttä ja hyväksyntää ennen kaikkea ystävistään. Kuitenkin ongelmaksi koettiin tässä aineistossa usein se, että erityisesti perheelliset ihmiset joihin yksineläjä tuntee kuuluvansa eivät pidä häntä yhtä tärkeänä ja oleellisesti elämäänsä kuuluvana henkilönä. Tämä saattaa osittain kertoa tämän aineiston valikoituneisuudesta, sillä yksineläjät eivät yleensä ole yksinäisiä, jos kriteerinä käytetään ystävien olemassaoloa (Kontula ja Haavio-Mannila 1993, 236). Perhe assosioituu suomalaisten mielikuvissa edelleen pelkästään ydinperheeseen, siihen ei kuulu muita läheiseksi koettuja ihmisiä. Tästä syntyy helposti irrallisuuden ja ulkopuolisuuden tunteita yksineläjälle. Yhteisöllisyyden heiketessä ja parisuhteen merkityksen sitä kautta kasvaessa yksin eläminen on käynyt yhä yksinäisemmäksi (Ks. Jallinoja 2000).

5.3 Käytännön apu ja tuki

Useimmat aineiston yksineläjänaiset ovat oppineet selviytymään arjen pulmista itse. Miehet eivät sen sijaan kertoneet kokemuksiaan käytännön asioiden hoitamisesta. On vaikea arvioida johtuuko se siitä, etteivät perinteiset naisten kotityöt kuten ruuanlaitto ja pyykinpesu tuota ongelmia, vai jostakin muusta. Kotitöitä ei ehkä koeta maininnan arvoisiksi. Toisaalta kun miehiä oli kirjoittajista kaiken kaikkiaan 21, oli heistä kuusi sellaista, jotka asuivat äitinsä kanssa, millä luultavasti on vaikutusta arkielämän sujumuuden kannalta. He eivät kuitenkaan juuri kertoneet siitä, miten asuminen äidin kanssa vaikutti arkielämään. Myöskään korjaus- tai rakennustöiden hoitamisesta miehet eivät maininneet.

Esimerkiksi lampun ja sulakkeen vaihto sujuu useimmilta aineiston naisilta. Rakennus- ja korjaustyöt, sekä yleensä fyysisesti raskaat työt ovat hankalampia, niitä kehtääntyy useampia ennen kuin asialle tehdään mitään. Myös auton huoltaminen tuottaa naisille päänvaivaa. Monilla naisilla oli huonoja kokemuksia autoalan liikkeistä, ja siitä miten niihin ei kannata mennä yksin, ellei halua tulla huijatuksi. Tämän tietäen naiset pyrkivät löytämään miespuolisen henkilön mukaan auton huoltoon ja ostoon. Harva saa apua läheisiltä, mutta he eivät myöskään itse helposti pyydä sitä. Muutamalle naiselle oma isä on ollut merkittävä tuki ja apu asunto-ongelmissa.

Mielenkiintoisen tien miesten maailmaan olen saanut auton kautta. Minua on aina onnistanut kun olen joutunut auton kanssa pulaan. Miehet ovat olleet aina tosi upeita ja minä olen saanut avun. Miehet – ystäväieni puoliset ja muut puolittut ovat lähteneet koeajamaan autoja, tutkimaan niiden kunnon, tukemaan ostopäätöstä kauppahetkellä.
(N/47/Sosiaaliala/Savo)

Remontin teettäminen on yksineläjänaiselle selviytymistarina. Useimpien, niin miesten kuin naistenkin taloudellinen tilanne oli kuitenkin sellainen, ettei remontiin oltu ryhdytty. Yksineläjä sai useammin apua ystävältään tai tuttavaltaan kuin sukulaiseltaan. Monet kutsuvat ammattimiehen apuun periaatteella rahalla saa. Ammattimiehen hyvänä puolena pidetään sitä, ettei tarvitse vaivata ketään tuttavaa ja jäädä kiittolisuudenvelkaan.

Kun asuu ja elää yksin, on pakko oppia pärjäämään sekä käytännön elämässä että tunnetasolla. Niinpä olen oppinut kokoamaan huonekaluja, kiinnittämään lampun sokeripalaan, virittämään videokanavat, avaamaan viemärin jne. Minulle on ollut itsestään selvää opetella miehummmin itse näitä perinteisesti miehelle kuuluvia askareita, kuin hälyyttää jostain apua. (N/36/Tutkimusala/Pirkanmaa)

Sairastuminen, joutuminen leikkaukseen tai pelkästään vanheneminen on pysäyttänyt monen aineiston yksineläjän. Käytännön asioiden hoitaminen ei ole yksinkertaista poikkeustilanteissa, kun kukaan toinen ei ole automaattisesti tukemassa, ottamassa vastuuta arkielämästä ja jakamassa taloudellisia huolia. Sairastuminen on saanut monen huomaamaan, miten yksin ja avuton yksineläjä voi olla. Harvoilla oli kuitenkaan ollut suurempia vastoinkäymisiä, mutta moni tiedostaa, ettei yksineläjällä ole todellisuudessa ”varaa” sairastua. Tällä tarkoitetaan sitä, että itsensä on pidettävä sekä psyykkisesti että fyysisesti kunnossa hinnalla millä hyvänsä, pelkästään jo siksi, että yksin on vaikea motivoitua parantumaan ja myös siksi, etteivät pakolliset käytännön asiat jäisi hoitamatta. Yksineläjän on kannustettava itse itseään.

Työkyvyttömyyden pitkittyessä tulottomuus ja sairausvakuutuskorvausten viivästyminen voivat aiheuttaa suuria taloudellisia ongelmia. Harva oli pystynyt säästämään palkastaan pahan päivän varalle. Vanheneminen mietityttää monia siksi, että samalla kun tuen tarve lisääntyy tukiverkko todennäköisesti harvenee. Vanhenemisen pohtiminen ja sairastumisen pelko tilanteessa, jossa on yksin ilman tukea tuottavat stressiä. Tätä yritetään välttää vähättelemällä riskejä, tai yksinkertaisesti uskomalla, ettei sairastu ja että vanheneminen sujuu ongelmitta. Siksi yksineläjät pyrkivät varautumaan etukäteen mahdollisiin ongelmiin ja toivovat sitten parasta. Toisaalta moni huomautti, että perheellinenkin saattaa olla vanhuudessa yksin, sillä puoliso kuolee, eikä muilta läheisiltä välttämättä saakaan apua.

Olin kerran pitkään sairaana niin, että en pystynyt ajamaan autoa, en siivoamaan, käymään kaupassa jne. Minulla oli kokojalan kipsi, elämä oli kivuliasta ja olin yli puoli vuotta sairaslomalla. Silloin sain tuntea siihen, että miten yksin ja avuton yksineläjä on. Siinä ei auttanut muu kuin soittaa lähes tuntemattoman naapurin ovikelloa ja pyytää käymään kaupassa, jonne oli matkaa kolme kilometriä, julkisia kulkuneuvoja ei ollut ja varaa taksiin ei ollut, kun en enää saanut palkkaa ja sv –korvauksia odotin. Olin tulottomana monta viikkoa. Naapuri oli avulias ja ihmetteli miten en ole pyytänyt aikaisemmin apua. Siivosin kuitenkin itse – konttasin lattialla ja vedin kipsiä lattiaa vasten. Kyllä se hoitui, joskin oli työlästä ja kivuliasta. Silloinkin lapset toimivat hienosti: erään ystäväni alle kouluikäinen poika, jota olin paljon hoitanut oli kuullut, että olen sairaana ja siksi en voi tulla hoitamaan häntä. Hän vaati isänsä käyttämään häntä minun luona ja kun hän tuli, hän sanoi heti ”minä voin keittää sinulle nyt mannapuuroa, kun sinä olet kipeä”. Niin hän ryhtyi sitten keittämään ja isänsä avustuksella se onnistui. Hänen perheensä huomasi tulla sitten muutenkin avuksi – perhe toi minulle telkkarin, jotta aikani ei kävisi niin pitkäksi ja kävi kirjastossa hakemassa kirjoja minulle. Sukuni ihmiset eivät kertaakaan kysyneet että tarvitsenko apua. Se tuntuu nyt kurjalta – silloinkin varmaan. Kuskauspua tosin pyysin heiltä ja sainkin. (N/47/Sosiaaliala/Pohjanmaa)

5.4 Yhteiskunnan tuki

Useimpien tutkimukseen osallistuneiden yksineläjien mukaan kukaan ei ole kiinnostunut heidän ongelmistaan, eivätkä viranomaiset puhu heistä julkisuudessa. Monet tutkimuksen yksineläjistä kokevat etteivät he kuulu mihinkään yhteiskunnallisesti merkittävään väestöryhmään. Muutama yksineläjä ilmoitti jättävänsä äänestämättä vaaleissa, koska ei koe voittavansa äänestämällä mitään, sillä puolueet kosiskelevat äänestäjiä perhepolitiikalla, jossa yksineläjiä ei edes mainita. Sosiaalipolitiikka tarkoittaakin näiden yksineläjien mielestä käytännössä perhepolitiikkaa, vaikka pohjoismaisen hyvinvointijärjestelmän lähtökohtana on yksilö.

Vastaajien mielestä yksineläjät ovat unohtuneet kokonaan sosiaalipalveluja suunnatessa. Yksineläjä ei aina saa tämän aineiston perusteella edes niitä palveluja, joiden pitäisi sosiaalilainsäädännön mukaan olla kaikkien ulottuvilla, sillä käytäntö ei näytä vastaavan laissa säädettyä yksilön oikeutta sosiaali- ja terveyspalveluihin. Yksineläjä osallistuu kuitenkin näiden palvelujen kustantamiseen maksamalla veroja siinä missä muutkin. Kuten edellä on käynyt ilmi monet yksineläjät huoltavat iäkkäät vanhempansa ilman että yhteiskunnan tarvitsee osallistua siihen mitenkään ja vähentävät siten valtion menoja.

Kirjoittajista vain harva oli tarvinnut yhteiskunnan apua edes tilapäisesti. Monet eivät halua turvautua yhteiskunnan palveluihin silloinkaan, kun siihen olisi todellinen tarve. Joillakin oli kuitenkin kokemusta sosiaalipalveluista. Heidän mukaansa he eivät yksineläjinä ole tarpeeksi arvokkaita ansaitakseen edes tilapäistä tukea ja apua yhteiskunnalta. Kun vain pieni osa tämän aineiston yksineläjistä oli turvautunut sosiaalipalveluihin, ei heidän kokemustensa perusteella voi tehdä liian pitkälle meneviä johtopäätöksiä. Esimerkit osoittavat kuitenkin, että yksineläjien aseman tarkempi selvittäminen sosiaalipalveluissa olisi tarpeen.

Kysyin tuntemaltani johtavalta kodinhoitajalta puolileikilläni ja toisaalta ihan tosissani apua [on menossa leikkaukseen]. Kyselin, voisinko saada kotipalvelulta tukea vaikkapa vain ruuan hankintaan, jos se ei muutoin onnistu. Vastaus oli: ”Hyvänen aika, mihinkäs kategoriaan sinut oikein laitetaankaan. Sinä et kuulu lapsiperhepalveluihin etkä vanhustenhuoltoon.” Niinpä niin, sitä olen itsekin mietiskellyt. Oma työpanokseni yhteiskunnassa on kelvannut lapsiperheille ja olen todella paljon joutunut huolehtimaan oman vanhukseni asioista. Sinkun tuki toisille kelpaa, mutta mistä sinkku saa tilapäistä tukea yhteiskunnalta? Pidetäänkö niin itsestään selvänä, että kaikilla sinkuilla on rahaa kustantaa kaikki yksityisen verkoston kautta? Oikeastaan kun mietiskelen asiaa, tulen siihen tulokseen, että kukaan ei ole tätä asiaa yhteiskunnassa vakavasti ajatellut. (N/46/Kasvatusala/Savo)

Sosiaalilainsäädännön mukaan kotipalveluja annetaan alentuneen toimintakyvyn, perhetilanteen, rasittuneisuuden, sairauden, synnytyksen, vamman tai muun vastaavanlaisen syyn perusteella niille, jotka tarvitsevat apua suoriutuakseen tavanomaiseen elämään kuuluvista tehtävistä ja toiminnoista. (Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö 2002.) Ainakin osa kunnista ja ehkä myös yksittäisistä sosiaalityöntekijöistä näyttävät siis tämän aineiston perusteella priorisoivan muut avuntarvitsijat apua hakevien yksineläjien edelle.

Todella vaikeassa tilanteessa olevat, esimerkiksi pitkäaikaistyöttömät syrjäytymisvaarassa elävät yksineläjät, saavat taloudellista apua säilyttääkseen niukan elintasonsa, mutteivät omasta mielestään kannustusta ja keinoja kohentaa asemaansa. Muuttamaan yksineläjään oli suhtauduttu ala-arvoisesti sosiaalivirastoissa.

Tuntuu että sitä apua ei aina saa niiltäkään joille ammatin puolesta sen antaminen kuuluisi. Kelassa ja Perusturvakeskuksessa olen saanut muutaman kerran todella törkeää kohtelua. Uskoisin tämän johtuvan siitä, että olen yksinasuva ja miespuolinen, niillehän voi sanoa mitä vaan. Ei ole varaa valittaa tai joutuu vaikeuksiin. (M/41/Ei pysyvää työsuhdetta/Häme)

Kohtelu sosiaalipalvelussa ei siis aina vastaa sosiaalityön eettisiä periaatteita. Sosiaalialalla työskentelevä yksineläjänainen on kiinnittänyt huomiota sosiaalityöntekijöiden vähättelevään asenteeseen yksineläjiä kohtaan. Hänen mielestään sosiaalityöntekijät eivät ota yksineläjiä ollenkaan huomioon. Hän kokee, että yksineläjät eivät ole ihmisinä tarpeeksi arvokkaita ansaitakseen apua ja tukea elämän kriisitilanteissa. Yksineläjät ovat sosiaalipalvelussa hänen mukaansa arvottomia olentoja, joille ei tarvitse myöntää mitään palveluja ja jotka on lupa syrjäyttää. Hänen mielestään erityisesti sosiaalityöntekijöiden asenne on ongelmallinen, kertoohan se sisäistetystä arvo maailmasta ammatissa, joka vaikuttaa suoraan niiden yksineläjien hyvinvointiin, jotka apua tarvitsisivat.

Sinkuista tuntuu myös siltä, että yhteiskunnallisista asioista puhutaan vain lapsiperheiden ongelmista ja tarpeista (isyyslomat/ äitiyslomat/ lapsilisät/ päivähoidot/ poissaolot töistä lapsen sairastuttua) ym., kukaan ei ole puhunut yksineläjien ongelmista, eikö niitä siis ole? Jos iäkäs isä/äiti sairastuu ei hänen hoitonsa järjestämiseen saa palkallista vapaata, lapsen hoitoon saa! Totta kai lapsen hoito on tärkeää, mutta toivoisi hieman tasapuolisuutta näihin asioihin. (N/45/Pankki-ala/Uusimaa)

Ydinperhe on yhteiskunnan perusyksikkö, jonka mukaan useimmat sosiaali- ja perhepoliittiset palvelut on järjestetty (Gordon 1994, 195). Nämä hyvinvointipalvelut perustuvat siis jollekin oletukselle normaalista; normille. Tiedostamaton normi on vaarallinen, sillä silloin normi vaikuttaa piiloisesti; se ohjaa periaatteita, toimintatapoja ja päätöksiä ilman, että normeja mitenkään kyseenalaistettaisiin. Tällöin normi toimii itseään ruokkivasti: palveluja saavat ne, jotka täyttävät ennako-oletuksen normaalisista. Ne jotka eivät näitä normeja täytä, joutuvat marginaaliseen asemaan, vaikka tarkoitus on päinvastainen. Näyttää siltä, että yksineläjät ovat riskiryhmässä joutua tällaiseen asemaan, sillä he eivät aina mahdu sosiaalipalvelujen normiin, mikä oikeuttaisi apuun. Myöskään heidän vastuutaan omista vanhemmistaan ei ole sosiaalilainsäädännössä otettu huomioon. Siviilisäädyllyä tuntuu olevan merkitystä silloinkin, kun asia ei mitenkään liity perhesuhteisiin.

Kun mulla murtui käsi ja menin sairaalaan ja ne rupes tankkaamaan mun siviilisäätystä, se oli mun mielestä tosi ihmeellistä että mitä se niille kuuluu mun siviilisäätystä. (N/36/Virkanainen/Uusimaa)

Myös seurakunnat saivat kritiikkiä yksineläjien taholta. Seurakuntien järjestämissä perheettömien tapaamisissa yksineläjä ei välttämättä saa sitä tukea mitä tarvitsisi. Lapsettomat yksineläjät jäävät helposti vähemmistöön ja huomiotta, kun mukana on myös leskiä, eronneita ja yksinhuoltajia. Yksineläjiä huomioivaa toimintaa on seura-

kunnissa näiden yksineläjien mukaan hyvin vähän, ja heidän mielestään kirkon pitäisi kyetä parempaan. Yksi yksineläjänainen kertoi käyneensä aikaisemmin säännöllisesti kirkossa, mutta huomanneensa, että pienessä seurakunnassa yksineläjän tekemisiä seurataan kovin tarkkaan. Kun tiedotimme seurakuntiin ympäri maata tutkimuksen aineistontarpeesta, oli vastaanotto muutamassa seurakunnassa yllättävä; yksin elämiseen suhtauduttiin torjuvasti, eikä asiasta oltu halukkaita puhumaan. Suurin osa seurakunnista suhtautui asiaan kuitenkin asiallisesti.

Seurakunnat (kirkko) on varsinainen jyviin ja akanoihin jakaja tässä suhteessa. Siellä on perhekirkoja yms. Eikö koko seurakunta ole yhtä Jumalan perhettä ja perheväkeä? Yksineläjiä tarvitaan kyllä kaikenlaiseen vapaaehtoiseen mukaan, mutta itse kirkko ei tarjoa mitään yksineläjille. Kerran vuodessa yksinäisten joulu/jouluateria, tosi surkeaa. Ja seurakunnissa ei arvosteta yksineläjiä ollenkaan, perheelliset ja yksinhuoltajat ovat arvokkaampia jäseniä, tätä asennettaan eivät seurakunnan työntekijät pysty peittämään. (N/51/Kasvatusala/Pohjanmaa)

Useimmat toivat esiin yksin elämisen kalleuden ja maksujen epätasa-arvoisen kuormittumisen yksineläjille. Tv-lupa on esimerkki maksuista, jonka puolittamista yksineläjälle monet yksineläjänaiset pitäisivät kohtuullisena, varsinkin kun naisen palkka on miehen palkkaa huonompi. Yksi yksineläjänainen ehdotti, että matkailuyritykset voisivat panostaa yksineläjiin enemmän. Moni mainitsi matkustamisen olevan kalliimpaa yksin, ja heidän mielestään erityisesti hotellien hintapolitiikka syrjii yksineläjiä. Muutama yksineläjänainen toi haastattelussa esiin ison kaupungin turvattuuden yksin elävälle naiselle. Toisen yksineläjänaisen mukaan kaupungilla on liikkuttava mieluiten autolla turvallisuutensa vuoksi, vaikka siinä samalla menettää liikkunnan ilon ja ekologisen liikkumistavan. Kumppani ei tietenkään ole tae turvallisuudesta, mutta silloin on ainakin joku, jota pyytää tulemaan vastaan tai jolle ilmoittaa missä liikkuu ja milloin saapuu kotiin. Esimerkissä oleva virkanainen vaati yksinelävän naisen turvallisuuden takaamiseksi naiset huomioivaa kaupunkisuunnittelua ja taksiseteleitä.

Ja se, joka vois olla [miten viranomaisten tulisi ottaa yksineläjät huomioon] niin mua pelottaa hirveästi kulkea yksin kaupungilla ja muhun on käyty käsiksikin erinäisiä kertoja yöllä eikä edes niin kovin myöhään keskustassa ja mulla on sellainen, että vaikka mä asun aika keskustassa niin mä en uskalla enää edes lyhyitä välejä liikkua kauhean myöhään että mä joko jätän menemättä juttuihin tai sitten mä tuun taksiilla kotiin, että se on mun mielestä ihan kauheeta. Musta on hirveetä, että yksinäiset naiset saa pelätä. (N/36/Virkanainen/Uusimaa)

Erityisesti kohtuuhintaista remontti- ja huoltoapua kaipasivat monet yksineläjänaiset. Pienten korjausten ja asennusten tekeminen oli monelle naiselle ongelmallista. Yksi nainen kertoi, ettei voi ostaa autoa, koska hän ei osaisi sitä huoltaa, eikä huollattaminen muualla ollut taloudellisesti mahdollista. Joillakin naisilla oli kotonaan ”rivissä korjattavaa” odottamassa. Yhdellä Uudellamaalla asuvalla naisella oli asuinalueellaan eräänlainen lähiöpäivystys, joka tekee erilaisia remonteja, käy ostoksilla vanhuksille, siivoaa jne. kohtuukustannuksin. Tällaisen palvelun voisi hänen mukaansa saada toimimaan esimerkiksi alueen työttömien rekrytoinnilla.

Sairastumisen yhteydessä pohdiskeltiin sellaisen palvelutahon tarpeellisuutta, josta tultaisiin auttamaan käymällä esimerkiksi kaupassa, apteekissa ja kirjastossa. Eräs yksinhuoltaja kertoi haastattelussa, että oli kuullut niin paljon negatiivista avun pyytämisestä muilta, että hoiti omat sairautensa mieluummin yksin. Taustalla vaikutti myös lähimmäisten kieltämä apu äidiltä, koska tämä yksineläjänainen oli tietoisesti hankkinut lapsen yksin. Äitinä hän oli paljon pohtinut mahdollista hätätilannetta, jossa hänelle tapahtuu jotain vakavaa. Ratkaisuna hän oli opettanut tuolloin 2-vuotiaan lapsensa tilaamaan ambulanssin.

Monet erityisesti miehet viittasivat huonoon toimeentuloon ja siihen, että ilman pysyvää työsuhdetta on helpompi tulla yksin toimeen kuin perheen kanssa. Työttömän on heidän mukaansa huonon taloudellisen tilanteen vuoksi myös hankala kehittää suhteiden verkostoa, ja ilman vakaata toimeentuloa on vaikea tehdä positiivista vaikutusta toiseen sukupuoleen. Yhteiskunnalta he toivoivat siis turvatumpaa toimeentuloa. Moni mies toi esiin sosiaalisten taitojensa kehittämistarpeen. Erityisesti sukupuolien välinen kommunikointi näyttää tämän tutkimuksen valossa olevan vähäistä, jolloin taito luontevasti keskustella toisen sukupuolen edustajan kanssa ei pääse kehittymään. Sosiaalivirastojen tukitoimintaa ehdotti eräs yksineläjänainen niille, joilla on sellaiseen tarvetta.

Parisuhdekursseja järjestetään kyllä, mutta olisi ehkä tarvetta myös selvittää yksinäisten ihmisten osaamattomuutta ihmissuhteissa. Parisuhdekurssien lisäksi voisi olla tarpeen ihmissuhdekurssit, joita yhteiskunta voisi järjestää. (M/41/Työtön/Varsinais-Suomi)

Monet kuitenkin karsastivat yhteiskunnan pelkästään yksineläjille järjestämiä tilaisuuksia tai ohjelmia elämäkumppanin löytämiseksi, sillä se leimaisi liiaksi. Ylpeyskin estää monia paljastamasta muille toivettaan kumppanin löytämisestä. Jotkut heistä pitivät ajatusta silti hyvänä, mutta heitä mietitytti sen toteuttaminen niin, ettei se jäisi käyttämättä leimautumisen pelossa. Osa, pääasiassa miehiä, vaati yhteiskunnalta apua kumppanin hakuun; he pitivät sitä jopa yhteiskunnan velvollisuutena. Muutama tutkimukseen osallistunut yksineläjämies uskoi, että

Väestöliitto ajaa erityisesti yksineläjien asiaa, ja että tutkimus johtaa Väestöliitossa konkreettisiin toimenpiteisiin, jossa tutkimukseen osallistuneet saavat mahdollisuuden löytää kumppanin. Monet muutkin toivoivat, että Väestöliitto tai sosiaali- ja terveysministeriö aloittaisi toiminnan yksineläjien hyväksi, ja auttaisi heitä löytämään elämänkumppanin luomalla uuden palvelujärjestelmän, esimerkiksi internetin välityksellä.

Onko elämää syntymän jälkeen? Siinä välissähän sen elämän kuuluis olla eli syntymän jälkeen pitäisi varmistaa että ihmisillä on elämää ja ettei se oo vaan unohtumista johonkin laatikkoon nimeltään yksiö. (M/47/Sairaseläkkeellä/Varsinais-Suomi)

Monilla oli ehdotuksia yksineläjien sosiaalisen kanssakäymisen lisäämiseksi silloinkin, kun varsinaisia ongelmia ei ollut. Monet toivoivat erilaisia sinkkutapaamisia, esimerkiksi laivaristeilyinä. Osa oletti, että Väestöliitto järjestäisi tilaisuuden, missä yksineläjät voisivat kohdata ja vaihtaa ajatuksiaan. Samoin toivottiin asiallista puhetta yksineläjistä mediassa, sekä luentoja yksinäisyydestä. Erilaisesta ohjelmasta pitäisi heidän mukaansa tiedottaa lehdissä, jotta mahdollisimman moni yksineläjä voisi osallistua niihin.

Asuntopolitiikkaa kritisoitiin paljon. Harvalla aineiston yksineläjällä oli varaa hankkia oma asunto, jolloin kohtuuhintaisia vuokra-asuntoja pitäisi heidän mukaansa olla riittävästi. Monilla asumismenot olivat kohtuuttomat. Yksi 49-vuotias nainen haaveili yhteisöasumisesta, ja hän oli jo ollut muuttamassa sellaiseen kolmen muun henkilön kanssa, mutta hanke oli peruuntunut autottomuuteen. Talon sijainti olisi vaatinut auton, eikä kenelläkään heistä ollut varaa sitä hankkia. Osa toivoi luotavan monipuolisempia asumismuotoja, joita olisi tarpeen mukaan tuettava yhteiskuntapolitiikan keinoin. Eräs yksineläjänainen vaati, että verotuksessa pitäisi ottaa paremmin huomioon yksineläjien suhteellisesti suuremmat elämisenkulut verohelpotuksin. Yksi vanhemmistaan huolehtiva yksineläjänainen vaati palkallista vapaata hätätilanteissa, toimintamallina lapsen sairastuminen. Kaksi miestä ehdotti, että puolueista Vihreät voisivat ajaa yksineläjien asioita politiikassa.

5.5 Oma apu paras apu

Selviytymiskeinot elämänkriiseissä ovat yksinkertaisia; erityisesti naisille itkeminen ja kirjoittaminen ovat luontevia keinoja purkaa ongelmia. Hankalien asioiden läpikäyminen yksinpuhelulla auttaa jotakuta samoin kuin nukkuminen, toinen luottaa Jumalaan tai hakee lohtua kirkosta. Naiset mainitsivat eri taiteenlajeja; kirjallisuus, musiikki, kuvataide tai pelkästään kauniit esineet lohduttavat. Osa soitti ystävälle tai kenellä sellainen oli, läheiselle mies- tai naisystävälle, jos se vain oli mahdollista.

Muutama yksineläjä on mieluummin hakenut ammattiapua vaikeimmissa elämäntilanteissa kuin tukeutunut lähimmäiseen. Useimmat kuitenkin vain nielevät vastoinkäymiset yksin ja yrittävät sitten unohtaa ne.

Monille, sekä naisille että miehille, luonto ja erityisesti metsä antaa voimaa. Luonnonhelmaan mennään vain olemaan ja rauhoittumaan tai sitten lähdetään lenkille metsäpolulle. Monet kaipaavat yhteenkuuluvuuden tunnetta, tunnetta siitä, että kuuluu johonkin ryhmään. Metsässä unohtuu, ettei ole osa ryhmää. Metsään paetaan yksinäisyyttä, sieltä puuttuu vastakohta-asetelma minä – muut, ja siellä voi tuntea olevansa osa elävää kokonaisuutta (Rauhala 1987, 34).

Kun jokin vastoinkäyminen tuli, minun tapani suhtautua siihen oli mennä istumaan yksin jonnekin. Kesällä kalliolle tai suurelle kivelle, talvella johonkin lämpimään. Siellä saatoin sitten istua yksikseni ja ajatella asiaa. Vasta tässä tilanteessa, kun kukaan ei ollut näkemässä, saattoi tunne tulla esiin. Ei ollut mahdotonta, että itkin silloin kun olin yksin. (M/42/Työtön/Varsinais-Suomi)

Useimmat aineiston yksineläjät yhdistävät erilaisia selviytymiskeinoja, sillä ongelmien kohdatessa yksi keino harvoin riittää. Joillekin työ oli tärkein selviytymiskeino. Harrastukset olivat kuitenkin yleisesti ottaen työtä tärkeämpiä. Harrastukset toivat elämään sisältöä ja mahdollisuuksia toteuttaa itseään. Joku saattoi vaikeassa elämäntilanteessa, esimerkiksi vanhempien kuoltua suorastaan paeta harrastuksiin, jotta välttyisi huomaamasta yksinäisyyttään. Monet yksineläjät haaveilevat kuitenkin tilanteesta, jossa ei aina olisi yksin vastuussa kaikesta. Tuen puute aiheuttaa turvattomuutta ja on monelle yksineläjälle jokapäiväistä. On henkisesti kuormittavaa jos ei voi luottaa tuen saatavuuteen ja jos ei voi juuri tukeutua toiseen aikuiseen. Se edellyttää tietynlaista jatkuvaa varuillaanoloa. He ovat kuitenkin olosuhteiden pakosta sopeutuneet tilanteeseen. Mahdollisuus heikkouteen oli useimmalle aineiston yksineläjälle ylellisyyttä.

6 Marginalisoituminen ja syrjäytyminen

6.1 Yksinäisyys ongelmana

Yksinäisyys on kuin erämaa, jossa voi huutaa itsensä väsyksiin kenenkään kuulematta. (M/+40/Virkamies/Häme)

Tässä tutkimuksessa keskityttiin niiden yksineläjien yksinäisyyteen, jotka itse kertoivat olevansa yksinäisiä, sillä suurin osa tutkimukseen osallistuneista yksineläjistä kertoi avoimesti sosiaalisista suhteistaan ja niissä ilmenevistä ongelmista. Tämä luku painottuu niihin yksineläjiin, joilla yksinäisyys haittaa jokapäiväistä elämää ja joiden elämään yksinäisyys tuo jatkuvan negatiivisen sävyn. Aineistoa dominoivat kuitenkin yksineläjät, jotka kokevat ajoittaista yksinäisyyttä, mutta joille se ei ole suuri ongelma. Monilla heistä oli paljon sosiaalisia suhteita, mutta osaa niiden laatu ei tyydyttänyt. Joitakin aineiston yksineläjiä voisi luonnehtia sellaisiksi yksinäisiksi, jotka eivät tunnista ahdistuksensa alkuperää. Oli myös niitä, jotka eivät tunnusta alakulosta huolimatta olevansa joskus yksinäisiä, vaan väittävät viihtyvänsä hyvin yksin.

Vaikeinta yksineläjän yksinäisyydessä on, kun ei voi jakaa asioitaan kenenkään kanssa. On henkisesti raskasta, kun ei ole ketään jolta kysyä neuvoa hankalassa asiassa, esimerkiksi isoissa päätöksissä. Niin surujen kuin ilojenkin kanssa on yksin. Joillakin yksinäisyys haittaa työntekoakin, mutta viikonloput ovat vielä vaikeampia, kun ympärillä ei ole edes työkavereita. Yksinäisen eläkeläisen tai työttömän elämä voi supistua kodin ja lähikaupan välille. Maaseudun elinkeinoelämän kuihtuminen eristää ihmisiä toisistaan. Jotkut aineiston yksineläjät kokevat yksinäisyytensä epäinhimillisenä kärsimyksenä ja ihmisarvonsa menettämisenä. Monet ovat katkeria yhteiskuntaa kohtaan, jonka koetaan hylänneen yksineläjän tarpeettomana ihmisenä yhteisön ulkopuolelle.

Asun yksin kuin erakko. Voi mennä viikkoja etten näe ihmisiä. Tämä masentaa ja tuntuu tosi pahalta. Yksinäisyys on kauheinta mitä elämässä voi olla. Tällaista kohtaloa en toivoisi kenellekään. En olisi yksinäinen vaikka sotarintamalla tai vankilassa. Näin pahaksi on maailma mennyt, ei yhtään välitetä lähimmäisestä. Onko muuta toivoa, kuin vetää naru kaulaan, niin loppuu tämä yksinäisyys ja kärsimykset. (M/50/Maatalousala/Savo)

Pitkät juhlapyhät ovat monelle aineiston yksineläjälle ahdistavan yksinäisiä. Juhanus on niistä monelle kaikkein vaikein, sillä toisin kuin joulua, sitä ei vietetä vanhempien luona. Pyhien aikana yksinäisyys korostuu, kun muut ihmiset juhlivat ystävien ja/tai perheen kanssa. Silloin seuran puute tuntuu tuskalliselta. Myös viikonloput ovat

yksinäiselle työssäkäyvälle pitkiä. Varttuneemmille järjestetään harvoin tapahtumia, etenkin maaseudulla, jossa voisi tutustua hauskanpidon lomassa ihmisiin. Maaseudun erityisongelmana on pitkät välimatkat, jos omaa autoa tai ajokorttia ei ole. Konkreettinen ongelma asuinpaikasta riippumatta on sellaisten tahojen ja paikkojen puuttuminen, missä nimenomaan keski-ikäiset yksineläjät voisivat luontevasti tavata uusia ihmisiä ja laajentaa sosiaalista verkostoaan. Sellaisia ei aineiston yksineläjien mukaan juuri ole.

Taloudellinen puoli ei tullut suoranaisesti esiin yksinäisyyden syynä, mutta heikko taloudellinen tilanne vaikutti selvästi sosiaaliseen vuorovaikutukseen. Ihmissuhteiden ylläpitoon tai uusien luomiseen tarvitaan nykyaikaisessa yhteiskunnassa hyvin usein rahaa (Kiiski 2002, 111). Taloudellinen tiukkuus rajoitti mahdollisuuksia esimerkiksi harrastaa, jonka kautta voisi luoda uusia kontakteja. Se myös rajoitti kanssakäymistä siten, että ainoastaan samantyyppisessä taloudellisessa tilanteessa olevat pitivät yllä kontaktia.

Olen yrittänyt etsiä ikäistäni seuraa. Kaipaisin tänne paikkoja, missä tapaa vapaita ihmisiä. Täällä on isot komeat nuorisotalot, työväentalot tyhjillään suurimman osan vuotta. Ne sijaitsevat hyvällä keskeisellä paikalla. Siellä vois suurimpina juhlapyhien aattona järjestää meille yksinäisille keski-ikäisille uuden vuoden juhlia, juhannusjuhlia, vapuaaton juhlia. Silloin yksinäisyys tuntuu kaikkein surullisimmalta, kun nuoret lähtevät omiin tapahtumiin eikä itselle ole samanikäistä seuraa. Tietysti voit lähteä esim. kokkoa katsomaan, mutta sielläkin olet yksin ja nuorten jaloissa. Ja usein ne ovat niin kaukana, ettei ilman autoa pääse sinne. Tähän ei tarvitsisi mitään suuria summia käyttää. Paikka johon menis esim. kerran viikossa musiikkia kuuntelemaan, tanssimaan, tapaamaan muita pyörisi ihan vapaaehtoistyöllä. Se, että voisit kerran viikossa pukeutua paremmin olisi koko viikon piristys ja olla kotoa poissa pari tuntia. Kun ei ole mitään omaa menoa jäät kotisi ja vaille niitä oman ikäisten kontakteja. Se että käyt kaupassa ja kävelet lenkillä yksin ei tunnu mukavalta. Ei ihmisarvoa saisi viedä yli 50-vuotiailta. Tuntuu siltä, ettei enää tarvita ja kunta ei järjestä mitään, yhdistykset eivät mitään (lukuun ottamatta raamattupiiriä yms.). Hauskuutus on kielletty, pitäis kuolla pois. Olen yrittänyt kirjoittaa paikallisiin lehtiin näistä puutteista mutta turhaan. Ei ketään kiinnostaa. (N/+50/Uusimaa)

Ihminen voi olla yksinäinen monenlaisissa elämäntilanteissa ja yhtä hyvin kaupungissa kuin maallakin. Työssäkäyväkin voi tuntea olevansa hylätty ja yksin. Työpaikan vuorovaikutus ei välttämättä ole tyydyttävää, tai työtehtävä on sellainen, missä ei synny vuorovaikutusta. Yksinäisyyteen liittyy usein myös häpeän tunteita, ja siksi se

yritetään piilottaa. Häpeä syntyy siitä, ettei oma elämä vastaa ympäristön odotuksia. Aineistosta nousi selkeästi esiin häpeän liittyminen hyväksytyksi tulemisen tarpeeseen. Monet aineiston yksinäiset yksineläjät kokevat, ettei heitä hyväksytä ihmisenä. Elämänmuotojen vakioisuus ja niiden noudattamisen vaatimus jäsentävät häpeän: sille tulee selvät kohteet. Tämän vakion (tässä parisuhde/perhe) rikkominen aiheuttaa joillekin aineiston yksineläjille häpeää. Pitkittyneestä yksinäisyydestä seuraa 'kasvojen menettämisen' pelkoa ja arkuutta kontaktin ottamiseen, ja sitä kautta sosiaalista eristäytymistä. (Ks. Turunen 1990, 24-40.) Tuloksena on negatiivinen kehä, josta on vaikea murtautua ulos omin voimin. Sosiaalinen eristyneisyys on suuri riskitekijä masennukseen sairastumisessa. Yksinäisyys lannistaa, eikä yksinäinen jaksakaan itse olla aktiivinen, ylläpitää ihmissuhteitaan tai luoda uusia.

Yksinäisyys on valtavan raskas taakka kantaa ja sitä ei voi ymmärtää kukaan muu kuin se joka on itse kokenut yksinäisyyden viheliäisen ja alati kalvavan tuskan. Yksin jäämistä on seurannut jatkuvaa masennusta (ei kuitenkaan lääkkeitä vaativaa), huonommuuden tunnetta, häpeää. Yksinäisyyttä ei voi tunnustaa kenellekään, koska myönnät näin olevasi ns. luuseri. Elän siis täysin yksin omissa pienissä kuvioissani. Kynnys lähteä johonkin sinkkutilaisuuteen on korkea tai paremminkin ylivoimainen. Tuomas-messussakin olen tuntenut itseni yksinäiseksi ja ulkopuoliseksi. Missä sitten voisi tavata muita todella yksinäisiä? Tai yksinäisiä naisia, joille voisi tunnustaa olevansa luuseri ja silti tulla hyväksytyksi ihmisenä? Tällaisia tilaisuuksia en tiedä olevan. Tässä suhteessa yhteiskunta on hyljännyt yksinäiset täysin. Yksinäisyydessä kaikkein vaikeimpia ovat ne juhlapyhät: joulukuusi, uusi vuosi, vappu, juhannus. Yksinäisyys on kuin erämaa, jossa voi huutaa itsensä väsyksiin kenenkään kuulematta. (M/+40/Virkamies/Uusimaa)

Minulla on henkilökohtainen matkapuhelin, mutta usein menee päiviä, että se ei soi. Niin kovin harvalla on minulle asiaa. Minäkään en juuri soittale, ei ole ketään sellaista, jolle kertoa yksityisiä asioita. Kertomista ei usein olekaan. Mitäpä kertomisen arvoista minulle tapahtuisi? (M/42/Työtön/Varsinais-Suomi)

Yksinäisyydessä on kuitenkin monia tasoja, ja aineiston yksineläjät erosivatkin toisistaan huomattavasti tässä mielessä. Monilla sosiaalinen verkosto on liian kapea; ystäviä on tarpeisiin nähden liian vähän tai he asuvat liian kaukana ollakseen konkreettisesti läsnä arjessa. Monet toivovat kuuntelijaa selvittämään omia ajatuksiaan, seuraamaan lenkille ja konserttiin, ja matkakumppania lomien aikana. Osa kokee, ettei heidän seuransa kiinnostakaan. Joillakin on kokemuksia siitä, miten vieraaksi kutsutuille löytyy aina esteitä. Sairastuneena kaivataan ihmistä, jota ei tarvitsisi varta vasten pyytää

auttamaan, kun omat voimat eivät riitä yhteyden ottamiseen. Yksinäisyys yleensä myös lisääntyy iän myötä. Tämä tiedostetaan ja se voi aiheuttaa ahdistusta.

Luulisi, että voin matkustaa ja hurvitella vapaasti miten paljon vaan. Yllätyksekseni huomasin hiljattain, että vaikka haluaisin lähteä lomamatkalle Lappiin, Kreetalle tai Pariisiin, niin minun on mentävä yksin. Samalla huomasin, että oikeastaan ei ole ketään, jonka voisi kuvitella haluavan matkustaa kanssani ensisijaisesti. Joskus joku on ehdottanut, että ”lähtisitkö hänen kanssaan, kun se ja se perui ja sinunhan on helppo lähteä, kun ei ole ketään vastuulla ja taloudellisesti elät vakaasti”. Viimeisen viiden vuoden aikana en ole matkustanut missään – paitsi maalle n. 40 km:n päähän ja muutamien ystävien luokse kylään. Matkalle lähtö karisee aina kun en rohkene lähteä yksin. Minulle on myös vaikeaa se, että tulee ilmi, ettei minulla ole ketään seuraksi. Kelpaamattomuus edes seuraksi on kipeä asia minulle ja sen esiin tuleminen satuttaa. (N/47/Sosiaaliala/Savo)

Suurin osa yksineläjistä viettää juhlapyhät ja osin lomansakin vanhempiensa luona. Auttaessaan vanhempiaan heidän jokapäiväisissä askareissaan yksineläjä tuntee olevansa tarpeellinen, eikä koe elämäänsä yhdentekevänä. Tarpeellisuuden tunne näytti olevan lähes kaikille yksineläjille yksi tärkeimmistä psyykkistä tyydytystä tuottavista tunteista. Monien kohdalla tuli esille, että he kokevat olevansa ihmisinä turhia, kun kukaan ei kaipaa ja tarvitse heitä. Vanhempien kuoleman jälkeinen aika oli tuonut joillekin yksinäisyyden esiin voimakkaammin kuin vanhempien vielä eläessä, ja se saattaa yllättää. Erään kirjoittajan mielestä yksinäisyys on kauheinta mitä elämässä voi olla.

Yksinäisyyden ahdistus on ollut voimakasta [vanhempien kuoleman jälkeen]. Tyhjä koti pelotti. Kävin vain nukkumassa ja huoltamassa vaatteeni ja itseni tyhjässä kodissa. Tein pitkiä työpäiviä, tapasin ystäviäni, istuin aina puhelimesta kotona, kävin ulkoliikuntaharrastuksissani, kirkon tilaisuuksissa, konserteissa jne., aina menossa joko yksin tai jonkun kanssa. Muut eivät ole ymmärtäneet yksinäisyyttäni, vaan ajatelleet: ”Nyt kerrankin sinulla on itsellesi aikaa! (N/52/Kasvatusalan esimiestehtävät/Uusimaa)

Yksinäisyyteen sisältyy Peplaun ja Perlmanin (1982, 3-5) mukaan ainakin kolme seikkaa: 1) Yksinäisyys johtuu henkilön sosiaalisissa suhteissa havaituista puutteista, 2) yksinäisyys on subjektiivinen kokemus ja 3) kokemuksena yksinäisyys on aina epämiellyttävä ja tuskainen. Ensimmäinen lähestymistapa korostaa ihmisten myötäsyttyä tarvetta läheisiin ihmissuhteisiin. Tämä tarve säilyy ihmisessä läpi koko elämän, ja on merkittävä hyvinvoinnin osatekijä. Toinen tapa analysoi niitä

tiedollisia prosesseja, jotka koskevat ihmisten käsityksiä sosiaalisista suhteistaan. Tällöin yksinäisyys aiheutuu tyytymättömyydestä omiin sosiaalisiin suhteisiin. Tyytymättömyys voi aiheutua joko sosiaalisten suhteiden riittämättömyydestä tai yhtä hyvin liiallisesta määrästä suhteita. Yksinäisyyden subjektiivisuus tulee ilmi sekä siinä, että yksin oleminen ei välttämättä tarkoita yksinäisyyttä että siinä, kun yksilö kokee yksinäisyyttä väkijoukossa. Yksinäisyys ei siis ole sosiaalisen eristyneisyyden synonyymi, vaikka se saattaakin pahimmassa tapauksessa johtaa eristäytymiseen. Kolmas tapa lähestyä ongelmaa on paikantaa yksinäisen ihmisen pääasiallisimmaksi puutteeksi riittämätön sosiaalinen vahvistaminen (reinforcement), jolloin ihmissuhteita voi olla paljonkin, mutta niiden laatu ei tyydytä.

Aineistoa dominoivat informantit, jotka eivät varsinaisesti ole yksinäisiä sen enempää kuin muutkaan ihmiset, sillä useimmilla heistä oli erilaisia ihmissuhteita ajoittaisesta yksinäisyyden tunteesta huolimatta. Sitä vastoin he eivät saa riittävästi sosiaalista vahvistamista. Tästä kertoivat monet esimerkit vastavuoroisten ihmissuhteiden vähydestä sekä koettu puute jokaisen ihmisen tarvitsemasta kannustuksesta, rohkaisusta ja ihailusta. Hyvät ja monipuoliset sosiaaliset suhteet vahvistavatkin ihmisen psyykeä ja identiteettiä.

Yksinäisyyden käsitteellistämässä sosiaalisten tarpeiden ja tiedollisten näkökohtien huomioiminen eroavat toisistaan kahdella tavalla: 1) Tarpeisiin perustuva lähestymistapa korostaa yksinäisyyden tunnepuolta. Ihmiset voivat kokea yksinäisyyttä määrittelemättä silti itseään yksinäiseksi tai tunnistamatta ahdistuksensa luonnetta. Yksinäisyys saadaan tällöin esiin ihmisen puolustusmekanismien perusteella. 2) Tietoon perustuvissa lähestymistavoissa kiinnitetään huomio sosiaalisten suhteiden ja suhdevajeitten tajuamiseen. Silloin tarkastellaan ihmisiä, jotka leimaavat itse itsensä yksinäiseksi, ja heidän omia havaintojaan suhdevajeistaan. (Peplau & Perlman 1982, 5-6.)

Yksinäisyys on tunnetason ilmiö; siinä missä toinen kaipaa yksinäisyyttä on se toiselle pelottavaa. Yksinäisyyttä on monenlaista ja eri tasoista. Hetkellinen ikävystyminen tai toiminnan puute on eri asia kuin pitkäaikainen suurena kärsimyksenä koettu yksinäisyys. Ihminen, joka tuntee olevansa kaiken ulkopuolella on todella yksinäinen. (Rauhala 1987, 35.) Ihmissuhteissa havaitut puutteet saattavat saada ihmisen menettämään luottamuksensa toisiin ihmisiin. Tämä näkyi selvästi monien aineiston yksin-eläjien suhtautumisessa yleensä ihmisiin. Tästä seuraa mielialan laskua, jolloin yksinäinen yksineläjä ei jaksa pitää yllä niitäkään ihmissuhteita, joita hänellä olisi. Häpeä ihmissuhteiden vähydestä tai itse yksin elämisestä vielä kärjistää sosiaalista eristäytymistä, mikä lisää edelleen mielialan laskua. (Kiiski 2002, 109-110.) Ihmiskontaktien vähäisyydestä, vastavuoroisten ihmissuhteiden puutteesta ja epäluottamuksesta voi seurata ihmisarkuutta ja vetäytymistä entistä enemmän 'omiin oloihin' aina erakoitumiseen saakka.

6.2 Ulkopuolisuuden ja vierauden tunteet yhteiskunnassa

Odottaisin ja toivoisin ihmisiltä: toisen ihmisen kunnioitusta ihmisenä huolimatta siitä elääkö hän perheen kanssa vai yksin. Ja antaa arvon ihmisten osaamiselle myös em. asioista huolimatta. Ja hyväksyä myös toisenlainen elämäntapa kuin oma on. (N/51/Opetusala/Pohjanmaa)

Minä toivon todella, että kaikki ihmiset olisivat kohtaamisen arvoisia. Toivon, että minultakin ja kaltaisiltani kysyttäisiin miten voit, miten jaksat, mitä sinulle kuuluu, tarvitsetko apua... Sitä minä toivon. Että me ihmiset täällä ja yhteiskunta yleensä arvostaa ihmistä yleensä. (N/47/Sosiaaliala/Savo)

Tutkimukseen osallistuneiden yksineläjien mukaan perhe ja parisuhde on se mitä pidetään normaalina elämäntapana. Perheettömyys/parittomuus on näiden yksineläjien mukaan normaalista poikkeavaa. Normaalista poikkeavaksi mielletty paljastaa Nygårdin (1988, 211-212) mukaan yhteiskunnan säännöt ja vallitsevat arvot. Se kertoo myös valtaväestön pyrkimyksistä ja peloista. Säännöstä poikkeava muodostaa uhan. Poikkeava on yritettävä muuttaa samanlaiseksi tai sitten uhka on pyrittävä torjumaan. Tällaista toiseksi määriteltyä voidaan diskriminoida erilaisin tavoin. Sofistikoitunein ja yleisin syrjinnän tapa yksineläjien kohdalla näyttää olevan huomiotta jättäminen. Paljon esiintyy myös aktiivisempaa, pahansuopaa syrjintää, kuten vähättelyä ja nau-runalaiseksi saattamista yksineläjänäisten kohdalla, mikä todistaa naisen yksin elämisen miehen yksin elämistä uhkaavammaksi (ks. luku 4). Vakavaa syrjintääkin esiintyi ainakin yhdessä työpaikkatapauksessa. Marginaali voi siis merkitä väheksytyä ja ylenkatsottua tai poissuljettua ja unohdettua, tai kaikkia näitä yhtä aikaa (Yüdice 1989, 214).

Barth (1969, 15) korostaa, että ryhmien rajat ovat luonteeltaan olennaisesti sosiaalisia, tunteeseen ja samastumiseen perustuvia, eivätkä ulkoisten tekijöiden sanelemia. Baumanin (2000) mukaan rajoja ei vedetä vakiintuneitten identiteettien suojelemiseksi, vaan identiteetit syntyvät rajoja vetämällä. Normaali ja poikkeava tai keskus ja marginaali ovat käsitteellisessä suhteessa toisiinsa, toista ei voi olla ilman toista (Markkola 1996, 8). Luokitellessaan tietyt ryhmät poikkeaviksi yhteisö lausuu Nygårdin (1998, 16) mukaan käsityksen itsestään. Poikkeavuus tai toiseus heijastelee sitä tilaa, jollainen täydellisen yhteisön tulisi olla ja jollainen se ei voi olla ilman poikkeavuuksia.

Olen jo jotenkin tottunut yksin olemaan, koska se perustuu jo lapsuudesta [saakka jatkuneista olosuhteista]olla yksin sitä kyllä kaipaa joskus muita että voisi jutella mutta ajan mittaan pelko muihin ihmisiin

sekä se käsitys että muut eivät hyväksy sinua. Ihmisiltä en toivo mitään, mutta yhteiskunta voisi ottaa huomioon myös meidät yksinäiset.
(M/44/Työtön/Uusimaa)

Meidän ja toisen väliset rajat ovat näin ennen kaikkea sosiaalisen erottelun välineitä. Ne ilmenevät tyypillisesti kollektiivisten representaatioiden muodossa (ks. ed. luku 4.2). (Knuuttila ja Paasi 1995, 44.) Kulttuurissa kamppaillaan jatkuvasti siitä, mikä on luonnollista ja oikea tapa elää ja tavoitellaan yleispätevää kuvaa todellisuudesta. Vastakulttuureja muodostuu, mutta niitä yritetään vallata, kaupallistaa, tuomita, tehdä naurettaviksi ja mitätöidä. Näin pidetään yllä kulttuurista dominanssia. (Helsti 1988, 24.) Toinen löytyy marginaalista, marginaali yhteisön reunalta (Ojala 2000, 5).

Yksin eläminen on elämäntapa, joka on keskuksen näkökulmasta väärä, jolloin näistä ”väärin” valinneista yritetään povata B-luokkaa (Helne 2002.) Tämä aineisto tukee Tuula Helneen (Helne 2000, 188) näkemystä siitä, että mitä enemmän erilaiset muistuttavat itseä, sitä horjuttavampaa erillaisuus on turvallisuuden tunteen kannalta ja sitä valmiimmin se nähdään poikkeavuutena. Toisen samanlaisuus kyseenalaistaa oman aseman. Selkeästi erilainen on helpompi hyväksyä, koska sellainen ei uhkaa omaa identiteettiä samalla tavalla kuin esimerkiksi yksineläjä, johon on helppo samaistua, sillä kuka tahansa voi löytää itsensä yksin.

Siis jos nyt eroaisin sitä surtaisiin tuttavissa, mutta kun olen jo valmiiksi yksin ja joskus yksinäisenä onneton – ei sitä huomaa kukaan. Siis eikö yksinäisen elämä olekaan arvokasta? Vasta kun löydät parin, sinuakin aletaan arvostaa. (N/46/Yrittäjä/Häme)

Kanssaihmisiltä toivoisin, että he ottaisivat yksineläjän joskus mukaan omiin menoihinsa. Vaikea tosin yksinään eläjän on mennä perheellisten tilaisuuksiin enkä sitä odotakaan. Tarkoitan lähinnä sitä, että yksin olevaa ei saisi jättää yksin, vaan olisi yritettävä saada hänetkin mukaan joukkoon. (M/42/Työtön/Varsinais-Suomi)

Idealisoitu perhe on Barretin ja McIntoshin (1982, 31, 47) mukaan itseriittoisuuden ja itseensä keskittymisen yksikkö, ei individuaali yksilö. Itseriittoisuuden ja itseensä keskittymisen aste vaihtelee kuitenkin kulttuureittain. Yhteisöllisissä kulttuureissa perhe ei sulkeudu itseensä, ytimeensä, vaan perhe ymmärretään suvun, ystävien ja naapureiden muodostamaksi joustavaksi, yksilöiden elämäntilanteiden mukaan muuttuvaksi perusyksiköksi. Suomalaisessa yksilökeskeisessä kulttuurissa (ydin)perheellä on sitä vastoin taipumus kääntyä sisäänpäin. (Ojala 2000, 38.)

On huomattava, että myös poikkeava määrittää normaalia, ei ainoastaan toisin päin. Se, mitä yhteisö pitää normaalina, oikeana ja hyvänä on usein kääntäen se, mitä yhteis-

sö pitää poikkeavana. Kun tutkitaan toiseutta ja marginaalisuutta kertoo tutkimus samalla valtaväestön 'normaalista' ja sen normeista. Mitä marginaalisuus sitten tarkoittaa, missä se sijaitsee? Shieldsin tutkimuksessa marginaalisuus merkitsee toiseutta. (Shields 1991, 276.) Termi 'marginaali' viittaa ensisijaisesti tilaan, ja se yhdistettiin aikaisemmassa tutkimusperinteessä usein keskus/periferia –analyysiin. Marginaalista puhuttaessa viitataan yhä useammin sosiokulttuuriseen asemaan. Selkeitä ja vahvoja rajoja meidän ja muiden välille on kuitenkin vaikea löytää aikana, jolloin keskus ja marginaali ovat jatkuvassa vaihdon ja vuorovaikutuksen prosessissa. Keskus ja marginaali elävät rinta rinnan ja päällekkäin. Itse asiassa marginaalisuudesta on tullut osa keskusta, ja juuri siksi siitä on tullut aikaisempaa uhkaavampaa. (Gordon 1994, 33-34.) Marginaaleja on erilaisia ja eri asteisia, marginaali voi olla myös positiivista ja tavoiteltua, sillä kaikki eivät välttämättä halua keskukseen, eivätkä kaikki hyväksy keskuksen tiukkaa normaliteettia.

Oikeastaan yksin eläminen ei tunnu tällä hetkellä pahalta, mutta kuitenkin minusta joskus tuntuu, että sitä aivan kuin pitäisi puolustella toisille. Joskus nuorempana minulta kyseltiin niistä sulhasista, ja tuli tunne kuin olisin jotenkin outo, kun sellaista ei ollut. Tuli tunne kuin "toisten takia" jotenkin, tullakseen hyväksytyksi, olisi pitänyt löytää elämäntoveri. Vaikeinta on se, että oma elämä ei edusta normia, on kummallista ja outoa ja sen voi joissakin tilanteissa tosiaan tuntea nahoissaan. Tämä tuntuu siksi pahalta, että haluaisin tuntea olevani kuten muutkin (ryhmäpaine?). (N/40/Sosiaaliala/Pohjanmaa)

Tiedän kuitenkin olevani tässä yhteiskunnassa poikkeava yksilö, mikä ei miellytä minua lainkaan. Erilaisuuteni häiritsee minua kuitenkin vain siksi, etten haluaisi erottua joukosta, "olla muiden ihmeteltävänä". (N/42/Toimistovirkailija/Uusimaa)

Identiteetti muotoutuu Ronkaisen (1999, 74-75) mukaan sosiaalisten jakojen kautta, ja on siksi julkinen. Identiteetit ovat vuorovaikutuksessa neuvoteltuja ja vahvistettuja. Tämän vuorovaikutuksen kautta yhteisö voi projisoida jäseneensä identiteetin, jonka tämä kokee rajoittavana, kategorisoivana ja liian yksiulotteisena vastaamaan sitä, kuka hän on. Tämä ilmiö tuli usein aineistosta esille tyytymättömyyttä aiheuttavana tekijänä yksineläjän elämässä. Esitykset yksineläjästä vaikuttavat konkreettisesti todellisuuteen, sillä ne kertovat millainen yksilön tulisi olla ja miten hänen tulisi elää.

Yksineläjät kokevat erilaisuutta suhteessa perheisiin ja pariskuntiin, mutta se ilmenee ainoastaan yksilötasolla. Erilaisuuden kokemus ei ole saanut ilmaisukanavaa ryhmätasolla tutkimukseen osallistuneiden parissa muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta

esimerkiksi sinkkuseuroissa. He eivät siis ole organisoituneet omia intressejä ajavaksi ryhmäksi. Tästä huolimatta useimmat heistä samaistuvat toisiin yksineläjiin. Lähes kaikki tutkimukseen osallistuneet yksineläjät olivat sitä mieltä, että politiikassa vain perheiden tarpeet ovat esillä.

Mua rassaa tällainen lause: perheellisen on pakko yrittää. Mä asun yksin ja jos mä lakkaan yrittämästä niin miten mun käy. (N/41/Toimistovirkailija/Häme)

Kirjoittajista muutamaa yksineläjää voisi kutsua omaehtoisiksi erakoiksi. He näkevät ihmisiä vain harvoin, eivätkä he juuri puhu ystävien ja sosiaalisen tuen tarpeesta. Osalla heistä oli eristäytyvä luonne, ja heille eristäytynyt elämäntapa oli luonnollisempaa, toisin kuin niille, jotka todella kärsivät yksinäisyydestä ja ihmiskontaktien pinnallisuudesta. Monet heistä kritisoiivat yhteiskunnan arvoja ja normeja, ja irtisanoutuivat niistä. Syrjäytyminen määrittellään Helneen (1998, 41; 2002, 191) mukaan automaattisesti vastentahtoiseksi, jolloin syrjäytyneiden oletetaan hyväksyvän ”keskustan” arvot. Kaikki eivät kuitenkaan jaa keskustan arvoja, jolloin heitä ei voi pitää syrjäytyneinä. Nämä ’ulkopuoliset’ saattavat luoda omaa identiteettiä muodostamalla omat rajansa. Vastarinnaksi asti heistä ei kuitenkaan ole, sillä se edellyttäisi tunnetta keskinäisestä yhteisyydestä.

6.3 Sukupuolieron merkitys yksin elämisessä

Lähes kaikki tutkimukseen osallistuneet naiset olivat kokeneet vähättelyä, leimaamista, naurunalaiseksi saattamista ja jonkinasteista diskriminointia. Yksineläjänaisen mukaan nimenomaan heidän elämäntapansa ilman miestä oli ollut syynä tällaiseen kohteluun. Tällaista aktiivista, pahansuopaa syrjintää yleisempää oli passiivinen syrjintä, mikä ilmeni yksineläjänaisen unohtamisena ja poissulkemisena. Vain muutama yksinelävä mies oli kokenut aktiivista diskriminointia, kuten leimaamista, mutta yksin elämisestä johtuvaa passiivista poissulkemista miehetkin olivat kohdanneet enemmän, kuitenkin huomattavasti naisia vähemmän. Miehet eivät myöskään pitäneet niinkään kumppanin puuttumista poissulkemisen syynä, vaan heidän sosioekonomista asemaansa, tai näiden yhteisvaikutusta. Huomionarvoista on, että yksinelävää naista yritetään poissulkea joka tapauksessa, oli hän miten tahansa muutoin menestynyt.

Vaikeinta yksin elämisessä on yhtäältä se, miten muut ihmiset suhtautuvat yksineläjään, etenkin vanhemmanpuoleiseen ”vanhaan piikaan”. Kuten jo aikaisemmin totesin, tunnen, että minua ja kaltaisiiani ei jotenkin oteta tasavertaisina ihmisinä. Meissä on joku vika, kun ei olla saatu miestä. (N/50/Asiakaspalvelu/Savo)

Tässä rivitalossa olen saanut kokea, ettei yksinäistä naista todellakaan noteerata miksikään. Vaikka minulla olisi pätevää tietoa jo ammattini-kin kautta, niin sille ei anneta mitään painoarvoa, vaan taloyhtiön kokouksissa aivan järjettömätkin ehdotukset voivat saada riittävän kannatuksen taakseen, kunhan esittäjä on joku mies. Ja rouvat ajavat tahonsa läpi miestensä arvovallan kautta. En ole mitenkään erityisen pidetty, koska en malta olla jälkikäteen piikittelemättä, että mitäs minä sanoin. (N/42/Tietotekniikka-ala/Uusimaa)

Tämän perusteella voidaan väittää, että nainen määritellään yhä miehen kautta, sillä 'vanhanpiian' muu elämä ja saavutukset eivät tunnu olevan ratkaisevia naisen arvostamisessa. Monen naisen on siksi vaikea tunnistaa arvonsa lähipiirissä, työelämässä ja yhteiskunnassa.

Joskus kun sanotaan, että "vanhatpiiat ovat katkeria". Niin voi se olla niinkin, mutta se katkeruus ei varmastikaan johdu yksin elämisestä. Kyllä se niin on, että ihmisten ilkeät naljailut ja suorastaan moukkamainen suhtautuminen se on joka katkeroittaa. Perheelliset ihmiset eivät ikinä voi edes uskoa mitä kaikkea yksinelävä ihminen saa kuulla. Kerrankin eräs yksinelävä nainen sairastui psyykkisesti, masentui. Kuulin, kun eräs työtoveri sanoi, että sekään ei tarvitse muuta hoitoa kuin miehen ja lapsilauman niin paranee. Törkeää!!! Tiedän kyllä, että moni nainen on sairastunut miehen vuoksi – perheessä, mutta en ole koskaan kuullut, että joku olisi parantunut todellisesta sairaudesta "saamalla miehen". (N/51 Opetusala/Pohjanmaa)

En mä niinkään kaipaa sitä että olis sinkkujen etujärjestö, en mä sellaisella koe tekeväni mitään mutta toivoisin sen että ihmisten asenteissa olis se, ettei naista määritellä perheen ja parisuhteen kautta. (N/36/ Virkanainen/Uusimaa)

Aineiston perusteella vaikuttaa siltä, että vanhanpojan ja -piian vähättelyssä ja pilkkaamisessa on kyse eri asioista. Jos yksinelävä mies on työtön tai muuten vähemmän menestynyt työelämässä, häntä saatetaan pitää helposti saamattomana ja naurettavana vanhana poikana. Yksinelävän naisen kohdalla yleisesti arvostettukaan työpaikka ei erityisemmin auta, vaan tärkeimmäksi naisen arvottamisen kriteeriksi nousee juuri 'miehettömyys'. Vanhan pojan arvottaminen on kiinni elämän kokonaisuudesta, jossa 'naisettomuus' on vain yksi tekijä. Jos yksinelävä mies on hyvässä asemassa työelämässä hän ei yleensä ole kokenut vähättelyä ja pilkkaamista, vaan usein päinvastoin arvostusta ja kannustusta.

Miten muut ovat suhtautuneet yksin elämiseeni? Yhdellä sanalla sanoen: toteavasti. Toisin sanoen he ovat hyväksyneet sen, eivätkä ole puuttuneet asiaan. Ihmiset eivät vinoile minulle yksin elämisestäni, eivät kysele, miksi näin on, eivätkä yritä järjestää minulle seuralaista tms. Minusta tuntuu, että minut hyväksytään sellaisena kuin olen ja minua jopa arvostetaan, vaikkei ehkä rakastetakaan erityisen lämpimästi. (M/49/Virkamies/Häme)

Aineistosta käy ilmi, miten yksineläjien naiseus / mieheys saatetaan kyseenalaistaa, koska sukupuolisuuden ilmeisin toteuttamispaikka on parisuhde. Suomalaisessa kulttuurissa sukupuolten kanssakäyminen on hyvin vähäistä muutoin kuin pari- ja seurustelusuhteessa (Ks. Haavio-Mannila 1968; Näre 1995). Työpaikan sukupuolien väliset ihmissuhteet eivät nousseet aineistosta esiin, ja toisaalta suomalaisten työmarkkinoiden sukupuolittunut rakenne vähentää mahdollisuuksia kontakteihin sukupuolien välillä. Muita keinoja todistaa sukupuolisuutensa kulttuurisen käsikirjoituksen mukaisesti parisuhdetta lukuun ottamatta on hyvin vähän (Löfström 1999). Kun sukupuoli on kuitenkin yhteiskunnallisesti tärkeä erotteleva kategoria, yksineläjän tulisi osoittaa yhteisölle sukupuolisuutensa 'oikeanlaisuus'. Ongelmaksi sen tekee sosiaalisesti hyväksytyjen sukupuolisuuden todistamistapojen vähäisyys. Tähänkin tutkimukseen osallistuneiden seksuaalista suuntautumista on epäilty, ja jotkut yksineläjistä kokevat sen hyvin loukkaavana. Joitakin naisia oli epäilty eroottisesti kylmäksi. Oma sukupuoli ja sukupuolinen vetovoima on todistettava yhteisölle ja toisaalta myös potentiaalisille kumppaniehdokkaille, jotta yksineläjä nähtäisiin tässä mielessä normaalinä.

Nuoruuden ystäväni taasen huomauttelee, kuinka minä en ole oikein nainenkaan, kun en ole kellekään kelvannut. (N/45/Työssä/Pirkanmaa.)

Jotkut tutut nälvivät kyllä vieläkin miehettömydestäni. "Et ole vielä miestä saanut" on hyvin tavanmukainen toteamus. Joissakin tilanteissa minun naimattomuuteni on ollut yleinen leikinlaskun aihe. Olen joskus itsekin mennyt mukaan leikkiin ja sanonut, että olen naimaton neitsyt, sillä siviilisäätyni on naimaton ja horoskooppimerkiltäni olen neitsyt. Sekös saa vitsailijat laskemaan minun "neitsyydestäni" lisävitsejä. Ihmiset eivät yleensä ymmärrä (tai halua ymmärtää) minun vitsini ideaa. Välillä tuntuu, että etenkin hieman vanhempi naispuolinen neiti-ihminen on yleinen ja luvallinen pilkan kohde. Minusta tuntuu myös, että keski-ikäinen naimaton nainen on jotenkin negatiivisempi asia kuin keski-ikäinen naimaton mies. Asiallahan on pitkät historialliset perinteet. Nainen on aina määritelty miehen – isän, aviomiehen, pojan tai veljen mukaan. (N/50/Asiakaspalvelu/Savo)

Yksin eläminen merkitsee kuitenkin pohjimmiltaan jonkinasteista stigmatisaatiota ja leimautumista. Kun et ole liikkunut kaupungilla työtöstävältä vaikuttavan naisen kanssa, et ole päässyt seksuaalisesti varteenotettavan miehen kirjoihin. Näin et voi vapautua yksinäisyydestä etkä kokeilla vaihtoehtoa edes kokeillaksesi. (M/35/Tutkimusala/Varsinais-Suomi)

Useimmille kulttuureille on Devorin (1989, 50-51) mukaan tyypillistä, että maskuliinisuuteen ja miehen rooliin liitetään hallitsevuus ja aggressio ja vastaavasti feminiinisyteen ja naisen rooliin passiivisuus ja alistuvuus. Feminiinisten piirteiden ajatellaan yleisesti liittyvän biologisesti sidottuina lasten hoitoon ja 'luonnolliseen' riippuvuuteen miehistä äiti-lapsi -suhteen säilyttäjänä. Foucault (1984, 104-105) painottaa, että naisen rooliin on sidottu ajatus äitiydestä. Äitiyden pääulottuvuudet ovat säädelty lasten tuottamisen potentiaali, perheinstituution kulmakivi ja säilyttäjä, lasten fyysisistä perustarpeista huolehtiminen ja lasten kasvattaminen yhteiskunnan jäseniksi. Aineiston perusteella tämä on yksi tärkeimmistä syistä, miksi yksinelävä nainen koetaan negatiivisemmin kuin yksinelävä mies.

Tunnen itseni toisen luokan kansalaiseksi. Moniin paikkoihin ei viitsi mennä yksin. Jos olen jonkun miehen seurassa jossain saan yleensä paljon parempaa palvelua. (N/Opetusala/Pirkanmaa)

Juuri yhteiskunnassa vallitseva patriarkaalisen perheinstituution ihanne edellyttää selkeitä sukupuolirooleja. Heteroseksuaalisuutta korostetaan, koska heterosuhteet tukevat perheinstituutiota, siis sitä perheinstituutiota, jota pidetään ainoana oikeana. (Reich 1972, 145-161.) Sukupuolijärjestelmän selittämisessä ei Rubinin (1975) mukaan riitä naisten ja miesten ero lasten hankkimisessa, vaan tarvitaan myös seksuaalisen identiteetin kaksinapaisuutta. Rubin tarkoittaa tässä sellaista yhteiskuntaa, jossa perinteisesti miellettyjen mies- ja naisidentiteettien lisäksi ei sallita muita identiteettejä. Naisten välineellinen asema edellyttää, että kaikki yhteiskunnalliset toimijat omaksuvat bipolaarisen identiteetin, ja että erityisesti naisten identiteettiä leimaa heteroseksuaalisuuden ideologia. (Rantalaiho 1986, 48; ks. Rubin 1975.) Myös Devor (1989, 55-56) katsoo, että heteroseksuaalisuuden vaatimus on voimakkaammin sidottu feminiinisyteen kuin maskuliinisuuteen. Voima, valta ja taloudelliset saavutukset tekevät miehestä maskuliinisen, ei niinkään heteroseksuaalisuus. Naisesta feminiinisen puolestaan tekevät äitiyteen ja miesten seksuaalisena kohteena olemiseen liittyvät pyrkimykset. Juuri tämän vuoksi yksin eläminen leimaa naisen miestä helpommin.

Yksinelävä nainen rikkoo siten naiseuden kulttuurista käsikirjoitusta. Kulttuuriset käsikirjoitukset sukupuolesta ovat Löfströmin (1999, 253, 256-257) mukaan yhteisöllisesti jaettu käsitys ja normi siitä, millaista on mieheyden ja naiseuden oikeanlainen esittäminen. Miehenä ja naisena olemisesta voidaan puhua esityksenä tai esittämisen-

nä, sillä miehenä ja naisena oleminen tapahtuu ikään kuin näyttämöllä, yleisön edessä. Yleisönä toimii yhteisö, joka tänä päivänä erityisesti median välityksellä seuraa miehen ja naisen esitystä ja arvioi sen kelvollisuutta suhteessa mieheyden ja naiseuden kulttuuriseen käsikirjoitukseen. Sukupuolen esittäminen ei siis ole tietoista, vapaaehtoisesti päätettyä esittämistä, vaan pitkälti yhteiskunnallisten ja kulttuuristen rakenteiden ja ruumiillisten reunaehtojen ohjaamaa ja asettamaa.

6.4 Sosiaalisesti syrjäytynyt yksineläjä

Kun aineiston 72 informantista (21 miestä ja 51 naista) kahtatoista miestä ja kolmea naista voisi luonnehtia sosiaalisesti syrjäytyneiksi on selvää, että yksin eläminen ei yksinään altista syrjäytymiselle. Se on kuitenkin tässä aineistossa erityisesti miesten kohdalla riskitekijä eristäytymiselle silloin, kun muita syrjäytymiselle altistavia tekijöitä kuten työttömyys tai sairastuminen yhdessä sosiaalisen tuen puutteen kanssa alkaa kasaantua. Yksinäisyys ja sosiaalisen tuen puute ovat yleisimmät syrjäytymistä kuvaavat tekijät näiden yksineläjien omissa näkemyksissä. Ne olivat yhdessä vakava riski yksineläjän terveydelle. Ilman ihmissuhteita ja sosiaalista tukea ihminen voi menettää aloitekykynsä ja sitä kautta koko elämänhallinnan. Työ luo useimmiten automaattisesti sosiaalisia kontakteja, jotka voivat olla ratkaisevan tärkeitä yksilön hyvinvoinnille. Aineistossa etenkin useiden miesten sosiaaliset verkostot olivat syntyneet lähes pelkästään työpaikan kautta. Hyvien ihmissuhteiden puuttuminen ja niistä saatavan tuen puute kuvaavat tämän tutkimuksen sosiaalisesti syrjäytyneitä yksineläjiä kaikkein yleisemmin. Tässä aineistossa syrjäytyminen on siis ennen kaikkea ihmissuhteista paitsi jäämistä. Se tarkoittaa yhteisyyden, yhteenkuuluvuuden ja jakamisen tunteen puuttumista, siten oikeastaan yhteisön ulkopuolella elämistä.

Kumppanin puuttuminen on syrjäytyneillä tai syrjäytymisvaarassa olevilla yksineläjillä heidän oman näkemyksensä mukaan usein se vakavin syrjäytymistä aiheuttava tekijä. Aineistossa oli useita miehiä, joita ei heidän omasta näkökulmastaan lannista niinkään työttömyys tai niukka toimeentulo, vaan kumppanin puute. Ilman kumppania heillä ei ole motiivia yrittää elämässä eteenpäin, esimerkiksi työn etsinnässä. Kumppani olisi se kannustava tekijä, jonka aktivoiva vaikutus näkyisi heidän mukaansa kaikilla elämänalueilla.

Olen ollut työttömänä 11 vuotta eli yhtä kauan kuin sinkkuna. Sinkkuna oleminen ei kannusta töntekoon minun kohdallani, seurustelulla olisi päinvastainen vaikutus. Huono ja passiivinen ystäväpiiri edesauttaa syrjäytymistäni. Jos joskus törmäisin mielenkiintoisiin ihmisiin joilla olisi samansuuntaisia elämänarvoja tai harrastuksia kuin minulla niin saattaisin vielä innostua työnteosta vaikka jonkinlaisena harrastuksena. Tulen erittäin hyvin toimeen taloudellisesti, työttömyyskorvaus ja

asumistuki kattavat menoni ja rahaa jää vielä säästöön. (M/36/Työtön/Pohjanmaa)

Riski joutua sosiaalisen yhteisyyden ulkopuolelle on erityisen suuri yksinäisillä työttömällä yksineläjillä. Myös syrjäseutujen pienviljelijät ja yksityisyrittäjät, jotka työllistävät vain itsensä kuuluvat tähän riskiryhmään. Aineistossa oli yksitoista tällaista miestä ja kolme naista, jotka elävät lähes erakkona vastoin tahtoaan. Yksi mies eli ihmisten keskellä ja hänellä oli hyvä työpaikka, mutta hän koki silti olevansa yhteisön ulkopuolella. He mieltävät itse itsensä syrjäytyneiksi ja he kokevat voimakkaasti olevansa yhteiskunnan hylkäämiä. Eristäytyneisyyteen oli lannistuttu, eikä muilta ihmisiltä uskota, eikä edes odoteta saatavan apua. Tilanteeseen oli sopeuduttu pakosta, koska vaihtoehtoja ei ollut, eikä heillä ollut enää keinoja ja voimia auttaa itse itseään.

Aineisto osoittaa, että sosiaalipalvelut ja ammattiauttajat eivät aina saavuta tai eivät kykene auttamaan niitä yksineläjiä, jotka apua todella tarvitsisivat. Joidenkin viranomaisten diskriminoivilla asenteilla voi olla kauaskantoisia vaikutuksia apua hakevalle yksineläjälle. Nämä yksineläjät kokevat olevansa arvottomia viranomaisten silmissä ja suhteessa perheellisiin avunhakijoihin. Heidän näkemyksensä on, etteivät he ole osa yhteiskuntaa.

Asun yksin kaupungin asunnossa ja olen asunut jo yli kaksikymmentä vuotta yksin. Muita ihmisiä tapaan harvoin, yleensä se on joku viranomainen, sosiaali- tai kelan henkilökuntaa. Ongelmiin en saa apua (osittain oma syy) koska en aina luota henkilöön sekä lapsena koettu niin sanottu ammattiauttaja ja heidän suhtautuminen minuun. Myös se aika kun tarvitsisi jotakin auttajaa on virka-ajan [ammattiauttajien työajan] ulkopuolella. Eli kun tarvis apua sitä ei saa, aina on yritettävä tulla yksin toimeen ja menoja ei voi jakaa kenenkään kanssa. Ihmisiltä en toivo mitään, mutta yhteiskunta voisi ottaa huomioon myös meidät yksinäiset. (M/44/Työtön/Uusimaa)

Koen muutenkin olevani syrjäytynyt, ja tuntuu että yksin oleminen myös vaikuttaa siihen. Tuntuu välillä että kaikessa ajatellaan vain perheellisten etuja. Toisaalta jos tulee jotain ongelmia ne täytyy aina yrittää itse ratkaista, neuvoa kun ei voi kysyä, eikä keskustella mieltä painavista asioista. Tuntuu että sitä apua ei aina saa niiltäkään joille ammatin puolesta sen antaminen kuuluisi. (M/41/Ei pysyvää työsuhdetta/Häme)

Työttömyys johtaa sosiaaliseen eristäytymiseen, jos työyhteisö on ihmisen ainoa sosiaalinen viitekehys. Ilmeisesti osalla työpaikan ihmissuhteet haurastuvat tai katkeavat helposti kokonaan työttömyyden myötä. Muutos sosiaalisissa suhteissa on suuri,

kun työtön joutuu luopumaan työyhteisön suhteista. Tällöin hän joutuu etsimään tukea muista yhteisöllisistä suhteista. Joidenkin yksineläjien kohdalla kyse ei kuitenkaan näyttänyt olevan uudesta tilanteesta, vaan heidän kohdallaan yhteisöstä eristynyt elämä oli 'normaalia'. Heillä ei enää ole kiinnekohtia yhteisöön muutoin kuin viranomaisten välityksellä.

Myös Kortteinen ja Tuomikoski (1998, 63-104) korostavat ihmissuhteiden merkitystä vaikeuksista selviytymisessä. Heidän mukaansa sosiaalinen epäluottamus, siis puutteet ihmissuhteissa, lisäävät työttömyyden tuomaa sairastumisriskiä. Perheettömyys muodostaa riskin siinä mielessä, että yksilö ei voi työttömyyden kohdatessa tukeutua muilta perheenjäseniltä saatavaan taloudelliseen ja emotionaaliseen tukeen (ks. myös Gallie & Paugam 2000, 362). Ongelmia syntyy, jos yksineläjällä ei ole muuta yhteisöä, johon tukeutua. Tällöin eristäytymisen riski suurenee ja huono-osaisuuden kasautumisen vaara kasvaa (Paugam & Russel 2000, 245).

Sosiaalista syrjäytymistä syventävä tekijä näillä yksineläjillä on siis sosiaalisen tuen puuttuminen. Sosiaalinen kanssakäyminen oli syrjäytyneillä tai syrjäytymisvaarassa olevilla erittäin vähäistä, ja usein se koetaan pinnalliseksi. Osa heistä kokee niukan toimeentulon heikentävän heidän elämänlaatuaan, mutta puutteet ihmissuhteissa nähdään kaikkein isoimpana ongelmana ja ratkaisevimpana elämää määrittävänä tekijänä.

Yksin elämisessä on omat ongelmansa sillä ihminen on laumaeläin ja siitä tuskin pääsee ylitse. Jotkut yksineläjät ratkaisevat asian menemällä johonkin "kuppilaan" seurustelemaan muiden ihmisten sekä kaljatuoppien kanssa. Ongelmana vain on alkoholi joka aiheuttaa enemmän tai vähemmän pahoja ongelmia. Itse en ratkaise asiaa tällä tavalla vaan vietän aikaani äidin luona ja yleisillä paikoilla missä on muita ihmisiä, esim. kirjastot. Pelkästään kotona aikaansa viettävä ihminen jää helposti kokonaan yksin ja on altis henkisille sairauksille, olen tavannut tällaisia avohoitoon jätettyjä mielenterveysongelmaisia. Yhteiskunta ja siinä elävät ihmiset eivät piittaa juuri tippaakaan muusta kuin itsestään, siksi moni sinkku menehtyy ennenaikaisesti sillä ongelmien ratkaisu ei kaikilta onnistu yksin. (M/36/Työtön/Pohjanmaa)

Joillekin yksineläjille tutkimus näytti olevan ensimmäinen mahdollisuus kertoa omasta elämästään jollekin, joka on siitä kiinnostunut. Kun ihminen ei ole juuri saanut vastakaikua omille tunteilleen ja jos läheisetkään eivät ole kiinnostuneita siitä, miten yksineläjä voi, on henkisesti helpompaa yrittää elää ilman tunteita. Kun tällainen yhteisön välinpitämättömyys jatkuu pitkään yksineläjä menettää omanarvontuntemensa ja perusluottamuksensa ihmisiin.

Tunteet ovat vaikea kysymys. Minulla niitä ei juurikaan ole. On hyvin vähän sellaisia asioita, jotka minua enää liikuttaisivat. Minä en ole näyttänyt tunteitani ja vähitellen olen kasvanut kovaksi ja jossain määrin jopa välinpitämättömäksi muista ihmisistä. Minulla on toki ollut erilaisia tunnetiloja ja joskus on ollut hyvinkin vaikeata. Kukaan ei vain piitannut siitä mitä minä tunnen tai kukaan ei koskaan kysynyt, oliko minulla jokin vaikeus. Kun jokin vastoinkäyminen tuli, opin olemaan näyttämättä, että se koski minuun ja saattoi tehdä minut murheelliseksi. Miksi olisinkaan näyttänyt tunteita ulospäin kun ei ollut ketään, joka niistä olisi välittänyt. Minulla ei ollut ketään, jolle olisin kertonut mikä mieltä painoi ja joka olisi lohduttanut, ymmärtänyt tai edes kuunnellut. Olen tuntenut olevani jotenkin eristyksissä muista jopa läheisistä ihmisistä. Minun toiveilleni ja haluilteni ei löytynyt vastakaikua. Koin ettei minulla ollut muille ihmisille merkitystä. Vain silloin jos minulta haluttiin jokin työsuoritus, silloin minuun kiinnitettiin huomiota. Positiivinen palaute suorituksesta on ollut harvassa. (M/42/ Työtön/Varsinais-Suomi)

Tapa reagoida ongelmiin on kulttuurisidonnaista. Suomalaiselle yhteiskunnalle on Helneen ja Kariston (1992, 527, 528) näkemyksen mukaan tyypillistä, että tyytymättömyys purkautuu sisäänpäin kääntyneinä reaktioina. Taloudellinen turvattomuus altistaa masennukselle, (Kiiski 2002, 146-153) ja ilman sosiaalista tukea elävälle yksineläjälle se on erityinen riski. Erityisesti monilla aineiston yksineläjämiehillä yksinäisyydestä aiheutuva ahdistus ja musertava epäonnistumisen kokemus elämässä näyttivät entisestään lisäävän eristäytymistä sekä sairauksien ja itsemurhan vaaraa. Syrjäytyneellä ei ole keinoja eikä voimia ryhtyä vastarintaan, ja juuri tämä on Hännisen (1991, 164) mukaan syrjäytymistä. Tämä näkyi myös tässä aineistossa, jossa oli useita mielenterveysongelmista kärsiviä ja joitakin mielialälääkkeiden käyttäjiä.

Aineiston sosioekonomisesti huono-osaisimpiin yksineläjiin sopii Matti Kortteisen (2000) käsite sosiaalisesta epäluottamuksesta. Sosiaalinen epäluottamus kehittyi elämän tuottamien pettymysten ja nöyryytyskokemusten kautta. Kuitenkin monet aineiston työssäkäyvätkin yksineläjät kokivat, ettei ihmisiin ole luottamista. Harva yksineläjä kertoi todella ”tulleensa ymmärretyksi ihmisenä”. Nöyryytyksen ja häpeän kokemukset yksinäisyydestä ja pelkästään yksin elämisestä yhteisön taholta synnyttävät epäluottamusta ihmisiä kohtaan (Kortteinen & Tuomikoski 1998, 38-62, 62-104). Heikko sosiaalinen integraatio näytti laskevan itsearvostusta erityisesti miehillä, mikä näkyi toivottomuutena, aloitekyvyttömyytenä ja masennuksena. Huono-osaisimpia yksineläjiä karakterisoivatkin heikot elämänhallintakyvyt. Useimpien kohdalla vaikutti siltä, että elämänhallintataidot eivät jo alunperin huonoista olosuhteista johtuen olleet koskaan kehittyneet hyväksi.

Pohjaton yksinäisyys leimaa sosiaalisesti syrjäytyneitä yksineläjiä. Osa heistä elää lähes täysin eristyksissä muista ihmisistä. Heillä ei ole ketään läheiseksi koettua ihmistä, eikä aina edes tuttuja, joiden kanssa vaihtaa muutama sana. Kaupungissa eristyksissä elävä sentään näkee toisia ihmisiä, mutta syrjäseudulla voi elää pitkiä aikoja ilman että edes näkee ketään. Toisaalta kaupungin ihmisvilinä voi korostaa omaa ulkopuolisuutta muusta yhteisöstä. Täysin ilman toisen ihmisen huomiota eläminen aiheuttaa mielenterveysongelmia. Joillakin toteutumaton seksuaalisuus aiheuttaa lisää ahdistuneisuutta ja hylätyksi tulemisen tunnetta.

Koen seuran ja seksin puutteen rajoittavan elämäni, niin kuin olisi vankilassa ilman muureja ja ulkona saa käydä täysin vapaasti. Ei synny ihmiskontakteja, edes tervehtiä eivät kaikki halua ja syntyy helposti riitatilanteita, jännitystä. Tunnen syrjäytymistä ja olen syrjäytynyt. Muita yksineläjiä [ystävinä] ei ole. Ystäviin on siteet katkennu. En saa riittävästi huomiota. (M/51/Sairaseläkkeellä/Uusimaa)

Maalle jäin kun oli tila ja sisko muutti pois ja ei muita ollut töitä tekemään, kun isäni oli sairas ja sotainvalidi. Tätä olen nyt saanut koko ikäni katua, kun jäin tilalle auttamaan vanhempiani ja en opiskellut ammattia ja lähtenyt etelään töihin. Luvattiin, että kyllä maalla töitä olisi, ainakin metsätöitä niin paljon kuin vain haluaisi tehdä. Sitten kun tuli nuo metsien monitoimikoneet, työt loppu ja kukaan ei kantanut vastuuta. Täällä korvessa saat nyt olla, ei kukaan välitä eikä auta. (M/50/Maatalousala/Savo)

Työssäkäyväkin voi olla sosiaalisesti eristäytynyt ja jopa taloudellisesti syrjäytynyt, jos tulot jäävät hyvin pieniksi. Myös yksilön oma kokemus on merkittävä tekijä; taloudellisesti menestyväkin voi kokea olevansa ihmisten hylkäämä. Häpeä yksinäisyydestä voi olla suuri, kun ihminen näyttää muuten pärjäävän ja olevan osa yhteiskuntaa. Aineistossa oli ainakin yksi tällainen työelämässä hyvässä asemassa oleva mies, joka koki olevansa yhteisön ulkopuolella. Yksinäisyyden ilmitulo olisi monelle niin nöyryyttävä kokemus, että sitä ei haluta, vaikka se antaisi mahdollisuuden aitoon ihmiskontaktiin. Menetetty luottamus ihmisiä kohtaan, koettu oma merkityksettömyys suhteessa muihin ihmisiin ja arkuus ottaa kontaktia estävät mahdollisuudet lievittää yksinäisyyttä. Helneen (2002, 190) mukaan syrjäytymisen luonteeseen kuuluukin suhteellisuus; ihminen saattaa olla jollakin elämänalueella osallinen, toisella poissuljettu. Ulkopuolisuus on siis suhteellista, kuten myös sisällä olijoiden sisäpuolisuus.

Viimeiset viisi vuotta olen viettänyt jokseenkin erakkona keskellä kaupunkia. Vieraita käy harvoin, eikä kukaan tule kutsumatta. Joskus voi mennä viikkokin, ettei kukaan soita. Jos minulle ns. sattuisi jotain, siivousfirma [siivoaa oman yrityksensä ohessa] ärtyisi ensimmäisenä, kun jäisi roskat dyykkaamatta. Ei minua ihmisenä kukaan kaipaisi, työt vain jäisivät tekemättä. Olen ihmisenä ylimääräinen, periaatteessa täysin turha. Se on ollut selvillä parikymppisestä asti, joskus se vaivaa enemmän ja joskus vähemmän. Kun on kaikki päivät yksin, itsensä kanssa on vain tultava toimeen. [-] Taloudellisesti olen syrjäytynyt jo aikoja sitten. (N/37/Yrittäjä/Pirkanmaa)

... olen sellainen huomaamaton harmaahiiri ja kun minulla ei ole yhtään ystävää kelle puhua mitään, niin ei kukaan tiedä tilanteestani mitään. Joskin, äitini kanssa olen joskus puhunut asiasta, mutta ei hänkään vanhana ihmisenä osaa asiaan neuvoa antaa. Muitahan minulla ei sitten olekaan. Isäni kuoli kun olin 6-vuotias. Myönnän itsekkin, että yksinäinen elämä (sekä koulu- että työpaikkakiusaaminen) on muokannut minusta vajavaisen ja pidättyväisen. En uskalla lähestyä avoimesti ketään puhumattakaan, että yrittäisin iskeä tai ehdotella vastakkaiselle sukupuolelle jotain lähempää tuttavuutta. Olen siis myös ujo. Yksin jäämisestä on seurannut jatkuvaa masennusta (ei kuitenkaan lääkkeitä vaativaa), huonommuuden tunnetta, häpeää. (M/+40/Virkamies/Uusimaa)

Ilkka Haapolan (2002, 18, 76, 80, 86) tutkimuksessa ”Toimeentulotukiasiakkaiden syrjäytymisriskit 1990-luvun Suomessa” sosiaalinen integraatio oletettiin heikoksi, jos henkilöltä puuttuvat samanaikaisesti sekä puoliso että yhteydet työelämään. Yksinään kumpikaan indikaattori ei riitä, sillä sosiaalisen kanssakäymisen niukkuus yhdellä elämänalueella voi kompensoitua muilla elämänalueilla rakentuvien suhteiden kautta. Yksinasuminen voi ilmentää myös elämäntapojen modernisoitumista. Haapolan tutkimuksessa enemmistö toimeentulotukiasiakkaista eli sekä seurannan alussa että lopussa ilman puolisoa. Siinä havaittiin, että kasautuneesti huono-osaiset, ne, jotka olivat sekä työstä syrjässä että köyhiä olivat useimmiten perheettömiä. Ongelmien kasautumisalttiuden kasvaessa väestön jakautuminen hyväosaisiin ja huono-osaisiin korostuu, sillä tällöin huono-osaiset saavat entistä todennäköisemmin harteilleen myös muita hyvinvoinnin ongelmia. Korkea kasautumisalttius on siis merkki syrjäytymisen prosesseista. Se merkitsee, että yksittäiset ongelmat altistavat yksilöitä entistä herkemmin myös muille ongelmille.

Sosiaalisen integraation heikkous ja esimerkiksi työttömyys eivät kuitenkaan yhdesäkään välttämättä merkitse syrjäytyneisyyttä yksineläjän omasta näkökulmasta. Työtön yksineläjä ei koe itseään syrjäytyneeksi, jos kokemus omasta elämänhallinta-

kyvystä on positiivinen ja jos hän kokee voivansa vaikuttaa elämäänsä. Tämän aineiston perusteella näyttäisi siltä, että yksineläjänaiset ovat yleisesti ottaen aktiivisempia, eivätkä he anna periksi yhtä helpolla kuin miehet. Elämänhallintataidot näyttävät olevan siten paremmat naisilla. Kyse on myös sopeutumiskyvystä: jos ihminen sopeutuu elämänmuutokseen hänellä on paremmat mahdollisuudet löytää siihen tyydyttävä ratkaisu. Sosiaaliset taidot selittivät monen naisen miehiä parempaa elämänhallintaa. Vastakkaisia esimerkkejäkin kuitenkin löytyi.

Olen kauppatieteiden lisensiaatti, työtön tutkija, nainen, 52-vuotias ja elän nykynormien mukaisesti ns., syrjäytynyttä elämää. Väitöskirjan olen rahoittanut työttömyyskorvauksella, säästöillä ja pienillä apurahoilla. (N/52/Työtön/Pirkanmaa) *muutettu*

Miehelle työttömyys on edelleen suurempi häpeä kuin naiselle. Kulttuurissamme 'tosi mies' ansaitsee elannon itselleen, ja hyvin toimeentuleva mies todistaa erityisesti mieheydestä. Miehen kunnia on siis edelleen kiinni pääasiassa työstä, ja Kortteisen mukaan miehellä ei olekaan vaihtoehtoja, vaan hänen on selviydyttävä työelämässä ollakseen sosiaalisesti hyväksyty. Aineisto tuki vanhoja roolijakoja, jossa sekä useiden naisten että erityisesti miesten odotusten mukainen mies on perheen pääelättäjä ja taloudellinen tukipilari. Työttömän tai heikosti toimeentulevan miehen onkin vaikea löytää kumppania, jos miehet yleensä ansaitsevat asemansa perheessä työn kautta. (Kortteinen 1992, 34-79.) Siltalan (1994, 149-152) mukaan myös miehet itse ovat työkeskeisempiä ja siksi työttömyys on heille raskaampi kokemus kuin naisille. Mieheys on siis sidoksissa työhön ja asemaan työmarkkinoilla. Työttömyys heikentääkin miesten itseluottamusta, itsearvostusta ja uskoa elämään voimakkaammin kuin naisten. Tämä sukupuoliero on näkynyt esimerkiksi sekä fyysisessä sairastavuudessa että itsemurha-ajatuksissa (Kontula et al. 1998). Se kaventaa tietenkin edelleen heidän mahdollisuuksiaan löytää heidän niin toivoessaan elämäkumppani. Myös hyvin pienituloisilla työntekijöillä ja pätkätyöläisillä pienten tulojen vaikutus ulottuu monelle elämänalueelle; sosiaaliset suhteet kaventuvat, koettu terveys ja elämän mielekkyys vähenevät (Lindholm 2001, 5241).

Vaikka kulttuuriset vaatimukset työelämässä myös naisia kohtaan ovat lisääntyneet, on naisilla kuitenkin enemmän liikkumavaraa, sillä naiseus ei ole samassa määrin sidottu työelämän saavutuksiin kuin mieheys, eikä varsinkaan naisen kunnia. Aineisto tukee selkeästi myös Ahlqvistin (1996, 142-145) näkemystä siitä, että naiset suuntautuvat elämässään enemmän alueille, joihin ei tarvita rahaa, esimerkiksi itsensä kehittämiseen ja ystävyysuhteisiin. Yksilön oma toimijuus, luonne ja elämänpäämäärät vaikuttavatkin siihen, milloin yksilö kokee olevansa syrjäytynyt. Tämä selittää osittain sitä, että tässä aineistossa naiset olivat selviytyneet elämästä ja vaikeuksista yleisesti ottaen miehiä paremmin. Tämän aineiston perusteella ei

kuitenkaan voi väittää, etteikö työttömyys olisi naiselle yhtä ongelmallista kuin miehelle, sillä aineistossa ei ollut annettujen tietojen mukaan kuin viisi työtöntä naista (Ks. Ahola 1996, 150-155). Kun suurin osa suomalaisista (84%) korostaa työssä sisällön merkitystä palkan sijaan, on työn vaikutus hyvinvointiin suuri (Pohjola 1996, 112-117). Jos ihminen kuitenkin suuntautuu monille elämänoille, voi olettaa, ettei työttömäksi joutuminen ole yhtä suuri riski elämänhallinnalle. Kyse on näin ollen myös sopeutumiskyvystä ja elämänhallinnasta.

Muutamien yksineläjien kohdalla näyttää olevan syrjäytymisen lisäksi kyse sosiaalisesta syrjäyttämisestä. Syrjäytymisellä tarkoitetaan Helneen (2002, 172) mukaan sekä sitä, että pidetään ulkona jo siellä oleva tai sitä, että sisällä oleva työnnetään ulos. Syrjäyttäjänä toimii ensisijaisesti yhteisö, joka jättäessään yksineläjän 'rauhaan', samalla se tosiasiaa poissulkee tämän; yksineläjää ei ole olemassa sosiaalisessa merkityksessä. Perheen ja muiden läheisten hylkäämä yksineläjä ei näytä saavan apua myöskään yhteiskunnalta. Jo syrjäytynyt ja syrjäytetty yksineläjä ei osaa hakea eikä vaatia apua, tai ei sitä asian aiheuttaman häpeän vuoksi yritäkään, jolloin ammattitaitoisten viranomaisten tulisi nähdä avun tarve. Joidenkin aineiston yksineläjien kokemusten perusteella vaikuttaa kuitenkin siltä, että yksineläjä on avuntarvitsijoiden joukossa alinta kastia. Yksilön oikeus sosiaaliturvaan ei näytä kaikkien kohdalla käytännössä toteutuvan.

Syrjäytyminen ei siis ole tila, vaan suhde. Siksi syrjäytymistä ei voi tutkia tutkimatta yhteiskuntaa. Koska syrjäytyneiden ja yhteiskunnan keskiössä olevien välillä on aina jotain yhdistävää, rajanveto on vaikeaa. Ihminen saattaa lisäksi olla jollakin elämäntilanteella osallinen, toisella poissuljettu. Syrjäytyminen on siis suhteellinen käsite. Nyky-yhteiskunnassa ei kuitenkaan voi olla kokonaan ulkona. "Ulossuljetuilla" on aina jokin suhde yhteiskuntaan. Syrjäytymisen ydin on juuri tässä suhteessa, joka on poissulkeva, tuskallinen ja nöyryyttävä. Koko syrjäytymisen ilmiö syntyy vain ja ainoastaan suhteessa muihin ihmisiin, jolloin ei ole mitään ongelmaa, jota voitaisiin pitää vain yksilön tai ryhmän ominaisuutena. Paikantamisen rajat voivat siis olla keskellä, ei ainoastaan reunalla. Se miksi ne luetaan, riippuu pitkälti siitä, kuka ilmiöstä puhuu ja millainen hänen positionsa, näkökulmansa ja tavoitteensa on. (Helne 2002, 176, 177, 189-190)

7 Parisuhdekulttuuria

Aineistossa oli neljä naista, jotka eivät olleet alunperinkään halunneet elämäkumppania. Yksin eläminen oli ollut tietoinen aktiivinen valinta. Vapaus lähteä, matkustaa, kokea ja nähdä paljon olivat heille tärkeintä elämässä. Heidän arvonsa muistuttivat aiemmin vain miehille hyväksytyä ja ominaista eräänlaista vapaata kulkurielämää. Heitä karakterisoivat jatkuva kiinnostus ja uteliaisuus elämää kohtaan, ja he osasivat aidosti nauttia yksin elämisestään.

Omalla kohdallani yksin eläminen ja kouluttautuminen ovat kulkeneet rinnakkain. Jo pienenä tyttönä, lapsen haaveissa – kuinka osasinkin siinä savolaiskylässä – minulla oli mielessä neljä asiaa: hankkia koulutusta, hankkia kielitaitoa (ymmärrän/puhun noin kymmentä kieltä, tällä hetkellä tosin huonosti), matkustella paljon (asuin ensin viidessä maassa ja sitten [olin töissä] Euroopassa) eikä mennä koskaan naimisiin ja hankkia lapsia. Lähdin lapsuudenkodista 15-vuotiaana etelään tehtaaseen ja se – siis selviytyminen yksin niin nuoresta – teki ehkä jopa poikkeuksellisen itsenäisen naisen. (N/52/Työtön/Pirkanmaa)

Ulkomailla, missä olen asunut pitempäänkin, olen saanut kommentteja, että mikä vika suomalaisissa miehissä oikein on, jos tuollainen nainen kulkee vielä vapaana. Mutta ulkomaalaiset miehetkään eivät ole saaneet luopumaan vapaudestani. Olen aina odottanut, mitä jännittäväää elämällä on minulle vielä tarjottavana. Miehet olisivat mielestäni vain rajoittaneet elämäni ja supistaneet elämänpiiriäni enkä ole ollut valmis maksamaan tuota hintaa yhdestäkään miehestä. (N/53/Koulutusala/Uusimaa)

7.1 Kokemuksia parisuhteesta ja sukupuolien välisistä suhteista

Monen aineiston yksineläjänaisen mukaan tasaveroinen parisuhde miehen kanssa on vaikea saavuttaa. Naisen ei kuulu heidän kokemuksensa mukaan olla itsenäinen, vaan riippuvainen. Lähes kaikki naiset uskoivat, että miehet pelkäävät itsevarmaa naista. He arvelivat, että elämäkokemus ja yksin pärjääminen tekevät yksineläjänaisen olemuksesta liian vahvan tuntuisen. Naisen akateeminen koulutustausta aiheuttaa ongelmia, jos mies tuntee siitä alemmuuden tunnetta. Kunnioitus ja vastavuoroisuus ei näiden naisten mukaan toteudu miehen suhtautumisessa yksinelävään naiseen. Syyksi he arvelevat miehen huonon itsetunnon itsestään huolta pitävän naisen edessä.

Haastattelussa 49-vuotias nainen huomautti olevansa kateellinen nuoremmalle sukupolvelle, joka on hänestä erilainen siten, että pariskunnan kummallakin osapuolella on myös omaa elämää, ja naisellakin on oikeus vapauteen.

Itselliseen naiseen ympäristö suhtautuu eri tavoin. Monen miehen mielestä yksinäinen nainen on riistaa: suhde on kiinni miehen mielipiteestä, siitä, kelpaako nainen miehelle. Harva mies kysyy, kelpaako hän naiselle. Kun nainen osoittautuu korkeasti koulutetuksi, suhtautuminen vain pahenee. Mukaan tulee vähättelyaspekti. Yhteiskunnan ranking-listassa mies onkin ehkä naisen alapuolella, ja tietäessään sen mies reagoi vähättelyllä. Taustalla on tietysti huono itsetunto, pelko vahvan naisen edessä. Tällaista ei naisiin nähden yleensä esiinny, naiset suhtautuvat naispuoliseen koulutettuun, itsenäiseen naiseen samalla tavalla kuin mieheenkin, jossain määrin siis kannustaen ja kunnioittaen, arvostavasti. (N/52/Työtön/Pirkanmaa)

Joku voisi sanoa, että olen ”kranttua”. En kuitenkaan ole valmis laskemaan rimaa. En halua miestä, jonka itsetuntoa minun täytyy pönkittää teeskentelemällä tyhempää kuin olen. Olen onnellinen siitä, että olen syntynyt nykyajan Suomeen, missä naisella on mahdollisuus valita elämäntapansa vapaasti. Miehen kannalta tilanne voi tuntua huonommalta kuin entisaikoina, sillä hänestä saattaa tuntua, että taloudellisesti ja henkisesti itsenäinen nainen ei tarvitse miestä enää mihinkään. Minusta tuntuukin välillä, että miehet pelkäävät minunlaisiani itsellisiä naisia! (N/42/Toimistovirkailija/Uusimaa)

Itsenäisyyteen kasvaneiden naisten näyttää olevan vaikea löytää tasa-arvoiseen parisuhteeseen kykenevää miestä (Gordon 2002, 2). Naiset vaativat mieheltä keskustelutaitoa, ja jo se voi olla este tutustumiselle. Näiden aineiston yksineläjänäisten mielestä miesten ajattelua ohjaa perinteinen rooliajattelu, jossa mies on korkeammin koulutettu ja paremmin ansaitseva. Joidenkin miesten voi olla vaikea sietää päinvastaista tilannetta parisuhteessa, ja saattaa olla, että suhde jää tällöin solmimatta (Månsson 1997, 242).

Vaatimustaso saattaa joidenkin aineiston yksineläjänäisten kohdalla olla korkea, mutta toisaalta heidän mielestään kohtuullinen alkoholin käyttö ja tasaveroisuus parisuhteessa ei ole liikaa vaadittu. He ovat sitä mieltä, että alkoholi näyttelee tärkeää osaa monen miehen elämässä. Miehen keskustelutaito ja mielenkiinto erilaisiin asioihin ovat lisäksi useampien aineiston naisten kiinnostumisen edellytys. Se tarkoittaa käytännössä yleensä samantasoista koulutustaustaa. Muutama nainen kommentoi erityisesti työväestön miehiä keskustelukyvottomiksi ’rupusakiksi’, reppanoiksi, peräkammarinpojiksi, juopoiksi ja luusereiksi. Heillä oli joidenkin

naisten mielestä ainakin omituisia tapoja. Naisten on kuitenkin vaikea löytää kumppania, jolla on samantasoinen koulutus, sillä miehillä on tutkimukseen osallistuneiden yksineläjänaiesten mukaan taipumus suosia kumppaniehdokkaita, jolla on matalampi koulutus kuin itsellä. Toisaalta moni aineiston nainen olisi valmis seurustelemaan vähemmän kouluttautuneiden miesten kanssa, jos nämä osoittaisivat kunnioittavansa naista.

Kouluttamattomien miesten ongelma on se, että he eivät osaa lähestyä naista fiksumsti. Käyttävät raakaa, kovaa, rävitöntä kieltä, puhuttelevat naisia halveksivilla termeillä. Pilaavat mahdollisuutensa heti 'kätelyssä', vaikka puolisona saattaisivat olla uskollisempia kuin koulutetut miehet. (N/52/Työtön/Pirkanmaa)

Keskustelu ei-akateemisen miehen kanssa on aika toivotonta. Ei ole mitään yhteistä puhuttavaa ja he eivät tunnu olevan kiinnostuneita mistään. Hyvällä seksilläkään ei pitkälle pötkitä. Saan jatkuvasti kuulla puheliaisuudestani ja moni mies on vaivautunut kun ei ole tottunut puhumaan niin syvällisesti asioista kuin minä. Pitkäaikainen ystäväni hemmotteli minut pilalle tässä suhteessa. Ei-akateemiset miehet ovat jo valmiiksi nostaneet kädet pystyyn naisen löytääkseen. Heillä tuntuu olevan niin tylsä, haasteeton työ ja vapaa-aikakin on haasteetonta ajan tappamista. Ikävystyttävää. Silti itken itsekseni lähes jokaisen typeryksen jälkeen kun suhde katkeaa – ihan vain yksinäisyyttäni, ellei muuta. (N/43/Opetusala/Pirkanmaa)

Koulutustausta vaikuttaa niin naisten kuin miestenkin kumppanin löytymiseen, mutta vastakkaisella tavalla; yleisesti ottaen naisen korkea koulutus näytti olevan haitta, kun miehelle se olisi ollut etu. Miesten ja naisten kohtaamista vaikeuttaa tulevaisuudessa yhä enemmän juuri erot koulutus- ja varallisuustasossa, jos asenteet ja toiveet eivät mukaudu tasa-arvoistuvaan yhteiskunnalliseen kehitykseen. Tämä maailmojen erilaisuus muodostaa vahvan kulttuurisen esteen yksinelävien miesten ja naisten välille.

Yksi syy elämäkumppanin löytymättömyyteen on kohdallani varmaan sekin, että miksikään naisternaurattajaksi ei minusta ole. Eivät tylsät kaupaksi käy oli sitten miten ”kunnollinen” hyvänsä. (M/36/Metalliala/Häme)

Monet yksineläjänaiset kouluttavat itseään jatkuvasti, sillä heillä on siihen energiaa, kiinnostusta ja perheettöminä aikaa. Kouluttautuminen saattaa kuitenkin huonontaa entisestään yksineläjänaisen mahdollisuuksia löytää kumppani niin halutessaan. Yhteisön painostus kumppanin löytymiseen näyttäytyy monen yksineläjänaisen mielestä siten, että jokaisen vastaantulijan pitäisi kelvata. Seurustelusuhteen kariuduttua yksineläjänaiset saavat helposti neuvoja, joiden mukaan heidän tulisi joustaa parisuhteessa enemmän, vaikka kyseessä olisi ollut ero alkoholista. Yksineläjälläkin on kuitenkin oikeus valita sellainen kumppani kuin haluaa tai olla valitsematta. Vapaita saman ikäisiä, kohteliaita ja kohtuullisesti alkoholia käyttäviä miehiä on näiden yksineläjänaisien mielestä vain hyvin vähän.

Useat yksineläjänaiset hämmästelivät sitä, miten perheelliset naiset jaksavat tehdä kahta työtä. Heidän mielestään juuri naisen on joustettava ja oltava ymmärtävä osapuoli parisuhteessa. Moni tiedostaa parisuhteen riskit naiselle. He eivät halua miehelle äidiksi tai huoltajaksi vaan tasaveroiseksi kumppaniksi. Monilla aineiston yksineläjänaisilla on hyvin negatiivinen kuva naisen asemasta parisuhteessa. Jotkut naiset näkevät, että parisuhde merkitsee minuudesta luopumista, ja tämä on kynnyks, joka nousee parisuhteen esteeksi. Opiskelu siirtää selvästi joidenkin naisten halua vakituisen parisuhteeseen. Naiset olettavat, että vakituksessa parisuhteessa he menettävät mahdollisuuden opiskella, kehittää itseään, nähdä maailmaa ja olla oma itsensä.

En ole mitenkään tietoisesti valinnut tätä vanhanpiian osaa, se vaan on langennut minulle. Jos mietin syitä siihen, niin ehkä tämä valottaa taustaani: ennen opiskeluaikaa seurustelin n. 3 vuotta. Poika olisi halunnut jatkaa, mutta minä en, koska opiskelu veti enemmän kuin lähiörouvan elämä hiekkalaatikon äärellä. (N/47/Toimistovirkailija/Häme)

En kerta kaikkiaan ymmärrä niitä naisia, jotka hyväksyvät miehensä juoksut jokaisen helman perässä. Kiltisti vain pyykkäävät ja paistavat. (N/41/Yrittäjä/Häme)

Joillakin aineiston yksineläjänaisilla on ollut niin rankkoja kokemuksia seurustelusta, että suhteesta irrottauduttuaan yksin eläminen on ollut selkeä päätös. Kyseessä on yksi niistä syistä, mikä johtaa aktiiviseen yksin elämisen valintaan. Useat naiset olivat seurustelleet alkoholi- tai mielenterveysongelmaisen miehen kanssa. Alkoholi-ongelmaiset ja muuten elämänsä kanssa ongelmaiset muodostavatkin Gordonin (2002) mukaan yhden ryhmän yksineläjien sisällä. Silloin halu nauttia elämästä, omasta emotionaalisesta tilasta ja siitä, että voi olla oma itsensä on ollut tärkeintä, vaikka alun perin olisikin halunnut parisuhteen. Tällaisen suhteen jälkeen he osaavat arvostaa omaa hyvää elämäänsä niin paljon, ettei siitä enää välttämättä haluta luopua. Parisuhteen riskit ovat heille mahdollisia hyötyjä isommat. Osa naisista katsoo nuorena koetun pahan pettymyksen aiheuttaneen yksinäisyyden. Se oli johtanut varauksellisuuteen kaikissa ihmissuhteissa. Peräkkäiset pettymykset kumppanin etsinnässä aiheuttavat joillekin aineiston yksineläjistä ajoittaisia mielenterveysongelmia.

Olen kokenut niin monta pettymystä vastakkaisen sukupuolen suhteen, että en enää usko, että joku olisi minusta tosissaan kiinnostunut. Rakkaudesta en ole mielestäni koskaan kokenut. En tiedä onko sitä olemassaakaan. Ihmiset vain suorittavat tämän elämän jotenkin läpi ja vaistojeensa ohjaamina ajautuvat jonkun toisen kainaloon vähäksi aikaa. - Tunnen itseni ajoittain epäonnistuneeksi ihmiseksi – mikä minussa on vikana? Myönnän, että välillä rassaa jopa mielenterveyttä, mutta jos minun näköiseni varmakäyttöksinen nainen menisi mielenterveystoimistoon ja valittaisi miehen puutetta, niin minulle naurettaisiin. (N/41/ Yrittäjä/Häme)

Esteet parisuhteen muodostumiselle naisen näkökulmasta ovat siis usko minuuden menettämisestä ja siitä, että menettää mahdollisuuden kehittää itseään, kotitöiden epätasa-arvoinen jakautuminen ja usko miehen haluttomuuteen tai kyvyttömyyteen tasa-arvoiseen suhteeseen, miesten karkeus ja naisen kunnioittamisen puute, sekä miesten mielenkiinnottomuus. Jotkut tunnistivat kuitenkin torjuneensa alitajuisesti aivan kelpollisiakin miehiä. Aineiston miehillä oli hyvin vähän seurustelukokemuksia, joten heidän näkökulmansa jäi tästä syystä hyvin suppeaksi. Monet miehet kertoivat kuitenkin omista kelpaamattomuuden kokemuksistaan. Toisaalta yksi 35-vuotias mies ei toisin kuin monet aineiston miehistä kritisoinut naisia liian vaativiksi, vaan hän ei vain ollut mielestään kohdannut vielä sellaista, jonka kanssa haluaisi seurustella vakavasti. Muutama mies ei puhunut ollenkaan kumppanin hausta, eikä se tuntunut olevan kovin tärkeä asia elämässä.

Suhteet sukupuolien välillä näyttävät tämän aineiston perusteella varsin usein varaukselta tai jopa negatiivisilta. Vuorovaikutus sukupuolien välillä on vaikeaa, eikä yhteistä kosketuspintaa löydetä. Osa naisista kokee epätasa-arvoisen yhteiskunnan niin voimakkaasti, että se vaikuttaa kaikkeen kanssakäymiseen miesten kanssa, erityi-

sesti romanttisessa mielessä tapahtuvaan kanssakäymiseen. Monen aineiston miehen näkökulmasta parisuhteen esteiksi muodostuvat naisten liialliset vaatimukset ja odotukset. He kokevat, ettei naisten kaipaama miehen 'kunnollisuus' riitä, vaan miehen pitää olla taloudellisesti menestynyt, verbaalisesti lahjakas, tanssitaiteinen, komea ja paljon muuta. Toisaalta vain muutamalla aineiston miehellä oli seurustelukokemuksia. Seuraavassa on ensin esimerkki naisen aktiivisesta valinnasta yksin elämisen hyväksi, ja toinen esimerkki mieheltä, joka hakee seuraa, mutta naisten odotukset muodostuvat hänen näkemyksensä mukaan seuran löytymisen esteeksi.

Minulla on jokin sisäinen kapinallisuus miehisyyttä kohtaan. Vihaan jotakin miehen miellyttämisen normia. Vihaan tapaa määritellä nainen miehen kautta, ja miehen oikeutta vaatia itselleen tiettyjä kunnianosoituksia, määritellä nainen tämän ulkonäön kautta, sen kautta miten nainen sattuu miehen silmää miellyttämään. (N/40/Sosiaaliala/Pohjanmaa)

Olen yli 36-vuotias mies ja elänyt ilman vastakkaisen sukupuolen seuraa yli 11 vuotta (jotakin satunnaisia suhteita ja "ystäviä" sekä äitiä lukuun ottamatta). Syy tällaiseen elämäntilanteeseen on se että ulkonäköni ei miellytä naisia ja se että olen työttömänä ja pieni kuukausituloni ei ole tarpeeksi naisille. Naisethan näkevät miehet pelkästään siitossonneina tai rahasampona tai molempia yhtä aikaa. Tulen hyvin toimeen niiden naispuolisten ihmisten kanssa jotka ovat minua vanhempia, epätoivoisen yksinäisiä, eivätkä löydä sänkyseuraa muualta kuin minusta, sekä niiden kanssa joiden päätä hormonitoiminta ei ole sekoittanut (vanhukset ja lapset). (M/36/Työtön/Pohjanmaa)

7.2 Kumppanin etsintää

Useimmat aineiston miehet kertoivat olevansa ujoja, osa jopa niin ujoja, etteivät he uskalla edes puhutella naisia. Kyvyttömyys tehdä keskustelun aloitteita leimasi monia aineiston miehiä, ja heidän mukaansa naiset eivät hyväksy miehen huonoja vuorovaikutustaitoja. Yleinen ilmaisukyvyyn puute leimasi joillakin yksineläjämiehillä koko elämää, se oli johtanut yksinäisyyteen, arkuuteen toisen sukupuolen edessä ja yleensä huonoon elämänlaatuun. Siten heikot vuorovaikutustaidot ovat sosiaalisen syrjäytymisen riskitekijä. Ujous vaivasi joissakin tapauksissa naisiakin.

Miehillä on vähän huono asema yhteiskunnassa tai sanotaan nyt näin jos mies jossain rupee keskustelemaan naisen kanssa niin heti paikalla on vähän että "Ai se yrittää iskee". Se on heti paikalla valtava

ennakkoasetelma sukupuolten välillä, ennakkoasetelmat ja ennakkoluulot, heti paikalla kun nainen ja mies on vastatusten ja rupee juttelemaan, se on ennakkoon määrättyä toimintaa. (M/47/Sairaseläkkeellä/Varsinais-Suomi)

Pidän itseäni yleensä melko rohkeana, mutta kun pitäisi tehdä lähempää tuttavuutta (ilmaista kiinnostuksensa) johonkin mieheen, niin minulla ei ole rohkeutta. (N/45/Työssä/Pirkanmaa)

Ravintolamiljöössä ujommat jäävät verbaalisesti lahjakkaampien varjoon, eivätkä he ole riittävän aloitteellisia, vaan luovuttavat kilpailutilanteessa aktiivisemmille ja hyökkäävämmille. Ujot miehet eivät ehkä ole riittävän maskuliinisia kiinnittääkseen naisten huomion. Ujot naiset puolestaan jäävät toiseksi rohkeammille naisille, jotka ovat aloitteellisempia lähestymään toista sukupuolta. Jotkut kuvasivat kumppanin etsintää taistelutantereena, josta he joutuivat toistuvasti peräytymään:

Ikäiseni sopivat miehet ovat kaikki varattuja – tai jos eivät, niistä on armoton taistelu ja jään siinä häviölle. (N/47/Yrittäjä/Häme)

Jos huomasin, että joku toinen oli iskenyt silmänsä samaan tyttöön, luovutin heti enkä yrittänyt kilpailla kenenkään kanssa. (M/52/Virkamies/Häme)

Monien aineiston yksineläjien mukaan ongelma on siis usein ensikontaktin luominen, se tutustumisen alkuvaihe, jota ilman ei synny minkäänlaista suhdetta. Lisäksi ainoa sosiaalisesti hyväksytty alue, missä voi tehdä tuttavuutta toiseen sukupuoleen ilman, että nolatuksi tulemisen pelko sen estäisi oli tässä aineistossa ravintolat. Siis tahot, joissa tarjoillaan alkoholia. Oikeastaan yksikään aineiston yksineläjästä ei pitänyt ravintolamiljööstä, mutta vaihtoehtoja ei heidän mukaansa paljon ole. Tämän tosiasian edessä moni on aika lohduton, joku kokonaan luovuttanut. (Ks. Puustinen 2002, 46.)

Voin sanoa vuosien varrelta, että olen todella yrittänyt hakea itselleni kumppania. Olen juossut tansseissa ja muissakin ”menoloissa” kiitetävän paljon. Niin paljon, etten enää jaksakaan. Nuorena nautin ihailusta enkä halunnutkaan sitoutua. Tällä hetkellä minua suoraan sanoen ärsyttää kapakoiden touhu. En jaksa enää sitä pelleilyä. Jonkun verran olen käynyt tanssimassa, kun en jaksa aina olla neljän seinän sisällä. Mutta saatan tulla todella ärtyneenä takaisin. ”Karanneet” miehet ovat testaattamassa itseään, vieläkö pärjäisi markkinoilla. Tai sitten juuri eronneet tai eroamassa olevat jaksavat ruikuttaa elämän surkeutta ja sitä ettei kukaan ymmärrä. (N/46/Kasvatusala/Savo)

Kumppania haetaan siis pääasiassa ravintoloista, mutta suurin osa piti ravintoloita vastenmielisinä paikkoina, jonne mennään vain paremman puutteessa ja vaihtelun vuoksi. Ravintoloiden koettiin kuuluvan itseä nuorempien ihmisten elämäntapaan. Varttuneet yksineläjät kokevat, että ravintolamiljöön on jopa alentava. Jotkut ovat lopettaneet ravintolassa käynnin kokonaan. Myös Internetin välityksellä ja perinteisemmin kirjeilmoitusten kautta haetaan jonkin verran ystäviä. Voi kuitenkin sanoa, että vain muutama aineistosta haki kumppania aktiivisesti. Suurin osa kumppania kaipaavista yksineläjistä näytti ainoastaan pitävän silmänsä auki mahdollisen 'oikean' varalta. Osa niistäkin, jotka olivat aikanaan toivoneet kumppania, olivat luovuttaneet kokonaan. Muutamat olivat lähteneet mukaan sinkkutoimintaan, mutta moni piti hyvin epätodennäköisenä, että sen kautta löytäisi kumppanin. Sinkkutoiminnasta haetaankin helpotusta yksinäisyyteen ja tuttavapiirin laajentumista, ei varsinaisesti kumppaniehdokkaita. Yksi sinkkutoiminnassa mukana ollut mies oli sitä mieltä, ettei se tavoitakaan ollenkaan yksinäisiä ihmisiä. Matkailua harrastavat aineiston yksineläjät saavat ulkomailla kaipaamaansa huomiota toiselta sukupuolelta, ja he kokevat ylipäätään ihmisiin tutustumisen olevan siellä huomattavasti helpompaa.

Nyt olen lähtenyt mukaan kristilliseltä pohjalta toimivaan sinkkutoimintaan jollakin tavalla; käymällä illoissa ja tuomalla sinne muitakin mukaan. Aivan helppoa ei ole ollut lähteä näihin tapahtumiin, ja joutuu välillä muistuttamaan itseään siitä, että täällä on mukana ihmisiä, jotka ovat samankaltaisessa tilanteessa. Sinkkutoimintaan osallistuminen vaatii, että tunnustaa jotenkin sinkkuutensa toisille, eikä se yllättäen olekaan aivan helppoa. Se tarkoittaa, että kuuluu tietyllä tavalla vähemmistöön yhteiskunnassa, on jotenkin erilainen. (N/40/Sosiaaliala/Pohjanmaa)

Tasapainotan tilannetta lähtemällä silloin tällöin pitkälle ulkomaanmatkalle, siellä pakostakin syntyy kontakteja myös naisiin. On paljon mahdollista että tulevaisuudessa löydän pysyvämmän suhteen vastakkaiseen sukupuoleen ulkomaalaisesta naisesta. (M/36/Työtön/Pohjanmaa)

Useimmat kumppania hakevat yksineläjät ovat turhautuneita, sillä naimattomia ihmisiä on vaikea löytää. Naiset etsivät hyvin käyttäytyvää, alkoholia kohtuudella nauttivaa ns. 'kunnollista miestä', miehet 'ihanaa naista', joka ei torjuisi. Muutama oli yrittänyt löytää seurustelukumppania tuttavien avustuksella. Kukin etsii persoonaansa sopivalla tavalla.

Pidän tanssimisesta, muttei sielläkään viime aikoina ole tullut kovin montaa kertaa käydyksi: en ole muotia. Liian iso ja iäkäs. Tanssilavoilla ja ravintoloissa käyvät samanikäiset miehet ovat reppanoita: karanneita, eronneita tai peräkammarinpoikia. Vaatteet ovat miten sattuu ja alkoholi näyttölee tärkeää osaa elämässä. (N/53/Sosiaaliala/Pohjanmaa)

Tähän loppuun vielä semmonen asia, jos tiedätte naisen tai naisia joko ystäväpiirissä tai jossain muualla joka olisi miehen puutteessa, joko lyhyeksi aikaa tai pitemmäksi aikaa, olen valmis saapumaan Helsinkiin tai muualle Suomeen jos kellon pääsee vetämään. Jos tiedätte tanssiravintolan missä minunlaista miestä ei torjuttaisi. Jos tiedätte rohkean suomalaisen naisellisen naisen, minuun voi ottaa rohkeasti yhteyttä. Pidän itse aikuisista naisista jotka pukeutuu korko- tai naiselisiin kenkiin, mustiin sukkahousuihin tai sukkanauhoihin hameeseen. Joka on nainen ei mikään harakan pelätin. Yritän itse näyttää mieheltä, vaikei se ainaisen rahapulan johdosta ole mahdollista. (M/38/Työtön/Pirkanmaa)

Muutamissa tapauksissa elämässä oli ollut käännekohta, jonka seurauksena puolisoehdokas oli menetetty. Yhden naisen maailma oli romahtanut sulhasen kuoltua onnettomuudessa. Samalla hän oli menettänyt mahdollisuuden perheeseen, sillä hän oli sen ikäinen, ettei uskonut enää löytävänsä uutta kumppania ajoissa. Yksi maanviljelijämies oli elänyt erakkona sen jälkeen, kun seurustelukumppani lähti taloudellisen tilanteen merkittävän huonontumisen takia Suomen liittyttyä EU:hun vuonna 1995. Toinenkin mies menetti morsiamensa, kun ei suostunut muuttamaan hänen kanssaan kaupunkiin. Yksi päätti suhteensa huomattuaan uuden miesystävänsä komentelevan hänen aiemmasta suhteesta syntynyttä poikaansa. Eräs nainen oli menettänyt suuren rakkautensa, koska ei kyennyt saamaan lapsia. Osa aineiston miehistä vaati yhteiskunnan apua kumppanin etsintään.

Kuka nainen huolisi tällaisen maalaisukon? Vai eikö kukaan. En juo, en polta, en hakkaa, olen tosi hellä, kiltti ja ihailen ja kunnioitan suuresti naisia. Mitä vain tekisin jos naisen saisin, joka olisi hyvä ja hellä, tekisi ruokaa ja olisi juttukaveri. Suomen naiset on niin ylpeitä, ei ne maalla viihdy. Niillä täytyy olla kaupat ja kapakat nurkan takana. Suomen miehet ottaisivat ulkomailta vaimonsa, mutta sen saaminen tänne on tehty tosi vaikeaksi. Kyllä pitäisi olla laki, että viranomainen hankkisi ujoille, hiljaisille puoliset. (M/50/Maatalousala/Pohjois-Savo)

Homo- ja biseksuaaleilla on vielä heterojakin vaikeampaa solmia intiimejä kontakteja. Pienillä paikkakunnilla ja maaseudulla ei voi avoimesti osoittaa seksuaalista suuntautumistaan jos se poikkeaa normista, eikä niissä ole homoseksuaaleille tarkoitettuja

ravintoloita tai muita tahoja, missä olisi mahdollista helpommin tavata kumppaniehdokkaita. Aineistoa ei ollut juuri lainkaan, joten siitä ei voinut tehdä syvällisempiä tulkintoja bi- tai homoseksuaalien seurustelusuhteista.

Tutustuin entisessä työpaikassa ikäiseeni mieheen. Se oli 1980-luvun alkupuolta. Minun ystävyuteni on pysynyt ja säilynyt ja suhteemme on lujittunut erityisesti niiden erittäin vaikeiden 1990-luvun alkuvuosina, kun hänelle tuli useita eroja avio- ja avoliitoista. Olen ollut hänen kanssaan intiimisti alkuvuosina useammin, mutta juoppoaikoina hän tarvitsi etupäässä paljon hyväilyjä ja halauksia. Nyt en ole nähnyt häntä 4,5 vuoteen. Matka 780 km on pitkä ja mistä otan sellaisen ajan. Kuitenkin ajoittain on suunnattoman ikävä häntä ja soitan hänen kännykkäänsä. (M/46/Maatalousala/Pirkanmaa)

Aktiivisesti en ole kumppania etsinyt. En miehistä enkä naisista. Mutta miesten kanssa olen ”päässyt pitemmälle”. Tunnen vetoa myös naisiin, mutta ujous ja epävarmuus on ollut tässä vielä suurempana esteenä. Toinen syy arkuudelle on ihmisten halu selkeisiin luokituksiin, sillä monen, kummallakin puolen aittaa, on vaikea hyväksyä ajatusta biseksuaalisuudesta. On pelottavaa, jos joku ihastuu ihmiseen, ei mieheen tai naiseen. (N/38/Ei pysyvää työsuhdetta/Pirkanmaa)

7.3 Vanhempien parisuhdemalli

Vanhempien kireät välit ja monissa tapauksissa isän alistava käyttäytyminen vaimo-
aan ja perhettään kohtaan oli vaikuttanut joidenkin yksineläjien itsetuntoon ja koko identiteettiin. Aineistossa mieheen tällainen perhetausta näytti joidenkin kohdalla vaikuttavan viemällä itseluottamuksen, ja naisilla luottamuksen miehiin. Osa yksineläjämiehistä näkeekin perhe-elämän liian vaativana, sellaisena mihin heillä ei ole edellytyksiä. Monet aineiston yksineläjänaiset reagoivat herkästi pieniinkin merkkeihin miehen epätasa-arvoisesta käyttäytymisestä. Useimmat naiset ovat lisäksi saaneet äidiltään neuvon opiskella ja tulla toimeen omillaan ennen kuin vakiintuu, sillä heidän oman kokemuksensa mukaan avioliitto ei ole tae turvasta.

Maailma on esiintynyt minulle alistaja-alistettu –systeeminä. Itse tunnen valitsevani käyttäytymiseni tästä valikosta. Usein olen mieluummin alistettu (= passiivinen) kuin alistaja (aktiivinen), jonka käytöstä on helppo kritisoida. Olen luultavasti omaksunut tällaisen maailmankuvan siitä perheestä jossa synnyin. Isäni oli ja on alistaja (hänen käytöksensä on kummallista: lähimmäisistä piittaamaton, äärimmäisen itsekeskeinen, lyhytjänteinen, tunteeton, toisia

hyväksikäyttävä, suuttuu herkästi ja silmittömästi, nolaa toisen ihmisen muiden läsnä ollessa, pinnallinen, ahne, ei siedä että jotain muuta kuin häntä kehutaan, korostaa itseään ja vähättelee muita, ei ole koskaan väärässä omasta mielestään vaan syyttää muita...) ja äitini on alistettu (ja neuroottinen). Olen saanut huonon kuvan ihmisten vuorovaikutuksesta ja avioliitosta. Ei ihme että on ollut hankala saada syvällisiä ihmissuhteita aikaan. (M/42/Tekninen ala/Keski-Suomi)

Muutammat yksineläjänaisista olivat tehneet päätöksen elää yksin jo hyvin varhaisessa vaiheessa seuratessaan vanhempiensa tulehtuneita välejä tai muiden läheisten ongelmallisia avioliittoja. Aktiivisen yksin elämisen valinnan syitä olivat näin ollen monilla lapsuuden negatiivinen perhemalli tai traumaattinen kokemus omassa parisuhteessa. Joillakin oli kokemusta molemmista. Lapsuudenkodin painostava ja tukahduttava ilmapiiri, ja vanhempien ja muiden lähisukulaisten huonot välit olivat tehneet monista varovaisia tai jopa kyynisiä avioliittoa ja yleensä parisuhdetta kohtaan. Kuitenkin aineiston yksineläjien perheissä oli myös onnellisia ja tyytyväisiä esimerkkejä, jolloin yksineläjän käsitys perhe-elämästä oli positiivinen.

Elo oli niukkaa ja sopu ei ollut aina paras mahdollinen: isä oli tehnyt vaimoa ottaessa väärän valinnan. Ainakin anoppi oli sitä mieltä. Seuratessani kylän muidenkin talouksien perhe-elämää, ajattelin, ettei avioliitto ole minulle se tavoiteltava tila, johon pitää pyrkiä. Rippikoulukseni se päätös kypsyi lopullisesti ja on tähän saakka pitänyt. Nyt, 53-vuotiaana, ei siihen ole pelkoakaan. Päätökseen olla menemättä naimisiin, liitin kuitenkin toiveen saada poikalapsen, [-]. Saada lapsen, joka on minun, josta ei tarvitse kiistellä, jos avioero tulisi. Sain myös sen [-] pojan. (N/53/Sosiaaliala/Savo)

Toihan toi yhdessä asumisen kynnyks on sellanen, että sen voi ylittää, jos on hyvä tunnelma. Mä oon riittävästi kotona kokenu tukahduttavaa ilmapiiriä ja myös yhen sumeen mustasukkaisen exän kans, että sellasta en viitti kestää. (N/38/Pirkanmaa)

Monet aineistossa olivat toisaalta saaneet hyvin järkipäisen kasvatuksen, jossa oli painotettu rationaalisia valintoja, ja usein vähätelty tai jopa halveksittu tunteiden merkitystä. Itsenäisyys ja muista riippumaton elämä niin taloudellisesti kuin henkisestikin oli tällaisissa perheissä nähty ihanteena. Riippuvuus toisesta ihmisestä ja tunteiden näyttäminen oli osoitus heikkoudesta ja epärationaalisuudesta. Tunteiden osoittaminen ja tarvitsevuuden myöntäminen oli näissä perheissä vaikeaa, se nähtiin häpeällisenä tunteiluna.

Itsenäistyminen lapsuuden perheestä saattaa viivästyä monista erilaisista syistä. Alla olevassa esimerkissä on kyse sisarten negatiivisesta läheisriippuvuudesta, joka oli estänyt yksineläjänäistä elämästä omaa elämää.

*Kun olin 18-vuotias sisareni oli [-]-vuotias ja sairastui vakavasti [-]-
Jtautiin. Äitini luovutti [-] ja sisarelleeni luvattiin elinaikaa noin seitse-
män vuotta. Ajattelin, että seitsemän vuoden kuluttua olen vasta 25 ja
ehdin sitten perustaa perheen, joten yritän olla mahdollisimman paljon
sisareni kanssa niin kauan kuin minulla hänet on. Sisareni on kuitenkin
elossa edelleen. Kävikin niin, että hän alkoi omistaa minua. Ei hyväk-
synyt minulle poikaystäviä. Minä en oikein päässyt irrottautumaan
lapsuuden kodistani. Vietin siellä lähes kaikki vapaa-aikani 40-vuoti-
aaksi saakka. (N/51/Maatalousala/Häme)*

Osa naisista kertoi miten he vielä synnyinkodissa asuessaan olivat joutuneet kieltämään naiseutensa; naisellisuutta ei saanut tuoda millään tavalla esiin. He tunsivat, että naiseus on jotenkin häpeällistä. Myös tytön seurustelu ennen vihkimistä koettiin näissä perheissä häpeällisenä, eikä seurustelua sallittu lainkaan. Joidenkin yksineläjänäisten isä oli autoritäärisesti puuttunut tyttärensä seurusteluyrityksiin jopa lopettamalla kahden nuoren rakkaussuhteen. Näissä perheissä tytöt eivät olisi saaneet kehittyä naisiksi. Näissä tapauksissa suhteet yksineläjänaisen ja tämän isän välillä olivat edelleen huonot, ja se vaikutti yhä negatiivisesti yksineläjänaisen elämään.

Osassa aineistoa näkyi yhteiskunnallinen keskustelu perheiden pahoinvoinnista, omien kokemusten ohella. Tässä kontekstissa monet miehet, mutta osa myös naisista piti perhe-elämää yksinkertaisesti liian vaativana itselleen. He kaipaivat kyllä omaa perhettä, mutta he olivat silti sitä mieltä, ettei heillä ole niin vaativaan elämään henkisiä ja taloudellisia resursseja. Miehet epäilivät taloudellisten resurssiensa olevan riittämättömät perheen perustamiseen ja sen ylläpitoon, ja osaksi he näkivät perhe-elämän muutenkin liian monimutkaisena itselleen. Naiset pitivät työelämän ja perhe-elämän yhdistämistä niin vaikeana, etteivät uskoneet pystyvänsä siihen.

7.4 Yksineläjän itsetunto

Epävarmuus omasta naiseudesta ja mieheydestä oli yleistä monen aineiston yksineläjän kohdalla. Aineiston perusteella voisi väittää, että naiseuden ja mieheyden vahvistaminen tapahtuu kulttuurissamme lähes pelkästään parisuhteessa, ja yksineläjänä he jäävät helposti vaille positiivisia naiseuden tai mieheyden kokemuksia. Vähäiset kontaktit toiseen sukupuoleen haittaavat niin miesten kuin naistenkin itsetunnon kehittymistä. Naiseuden ja mieheyden, siten oikeastaan ihmisen sukupuolisuuden toteuttaminen on yksineläjänä vaikeaa. Joillakin yksineläjillä oli

parisuhte, mutta parisuhteessakin saatetaan kokea, ettei ole merkityksellinen ihminen. Vain vähäiset positiiviset kokemukset omasta sukupuolisuudesta ja fyysisestä olemassaolosta näkyvät huonona itsetuntona. Moni yksineläjä ei koe olevansa tarpeeksi hyvä, eivätkä he luota olevansa rakastamisen arvoisia. Toisaalta voidaan kysyä onko hyvä itsetunto sen yleisempää muillakaan.

Tuntuu kauhealta, kun on jo tämän ikäinen, edelleen heikko itsetunto ja pitäisi näyttää ikäistään nuoremmalta, että jollekin kelpaisi. Lisäksi tanssitaikoni on huono vaikka rakastan tanssimista. Veljeni haukkui minut kesällä lavatansseissa lyttyyn. Itsetuntoni romahti entisestään. (N/43/Opetusala/Pirkanmaa)

Vuokko Niskanen (Mikko Niskasen entinen vaimo) kertoi lehtihaastattelussa, että hän tuntee olevansa ”toiseksi paras ihminen” suhteessaan entisiin miehiinsä. Minulla on samanlainen tunne. Tuntuu, että aina on ollut joku toinen, joka on ollut tai josta on tullut tärkeämpi henkilö senhetkisen miesystävänä elämään. (N/51/Asiakaspalvelu/Savo)

Kelpaamattomuuden historia näkyy monien aineiston yksineläjien tarinoissa. Kelpaamattomuuden tunne näytti kehittyneen joidenkin kohdalla jo lapsuudessa, mutta useimmiten kuitenkin vasta aikuisena parisuhteissa koetuista pettymyksistä. Jos kukaan ei ole koskaan kehunut kauniiksi, komeaksi tai seksikkääksi on vaikea uskoa omaan viehätysvoimaansa. Jos tansseissa kukaan ei ole koskaan tullut hakemaan on se realiteetti, joka kertoo jostakin. Se saa kenen tahansa itsetunnon horjumaan. Yleensä kyseessä oli jokin ulkonäköön liittyvä piirre kuten lihavuus tai naisten mielestä vähäisempikin ylipaino, vamma tai yksinkertaisesti ulkonäkö, joka ei näytä muita viehättävän. Myös fyysisellä koolla on merkitystä; naisen isokokoisuus tai vastaavasti miehen pienuus eivät vedä puoleensa. Yhdelle miehelle oli jopa lääkäri sanonut, että moni mies on hänen laillaan tilanteessa, että naisia saa ainoastaan rahalla. Toisaalta aineistossa oli monia vakituiseen parisuhteeseen haluavia naisia, jotka kyllä viehättävät miehiä ja saavat heistä seuraa, mutta eivät tunnu kelpaavan kumppaniksi.

Aineistossa oli joitakin yksineläjiä, jotka olivat jo hyvin nuorena huomanneet etteivät he kiinnosta sukupuolisessa mielessä ketään. Jos on teini-ikästä lähtien jäänyt huomiotta, vaikuttaa se vahvasti sukupuoli-identiteettiin. Osa näistä yksineläjistä oli lanistunut asiasta siinä määrin, etteivät he mieltäneet itseään missään suhteessa tavoiteltavana kumppaniehdokkaana kenellekään. Erityisen kipeältä tuntui, jos tiesi toisella olevan haku päällä ja silti itse ei kelvannut. Jotkut ovat hautoneet jopa itsemurhaa oman kelpaamattomuutensa takia.

Ajattelin aina, että jos alan olla jonkun kanssa, hän hylkää minut kuitenkin. (N/48/Toimistovirkailija)

Ujous toistuu usein erityisesti miesten tarinoissa. Se on muodostanut esteen kanssakäymiselle naisten kanssa jo nuoresta asti. Naisia ei ole rohjettu edes silmiin katsoa. Nämä miehet tiedostavat oman sosiaalisen kömpelyytensä eivätkä siksi usko naisten heistä kiinnostuvan. Naisten ystävällinen suhtautuminenkin on voitu tulkita säälitte-lyksi. Jos miehellä ei ole ollut lisäksi paljoakaan tuloja tai varallisuutta ei hän ole pitänyt itseään kelvollisena perheen perustamiseen. Vähätuloisuus nakersi monien miesten itsetuntoa. Yhden miehen haaveet perheestä romuttuivat konkurssin myötä. Hänen mukaansa parin tuhannen markan kuukausituloilla ei ole mahdollista perheellistyä. Toinen mies luopui suhteestaan, koska hän eli sairaseläkkeellä. Hän koki petkuttavansa naisystävänsä perhettä, jos hän olisi jatkanut suhdettaan niin rahattomana.

Myös yhteisön negatiiviset asenteet yksineläjiä kohtaan näkyvät yksineläjien itsetun- nossa. Homoseksuaalien on ensin ylitettävä kulttuurinen kynnyksen ja kerrottava asiasta läheisilleen saadakseen tukea identiteetilleen.

En varsinaisesti elele yksin [asuu äitinsä kanssa, toimien tämän omaishoitajana]. Ehkä kuulun niihin pilkattuihin peräkammarin poi- kiin. [-] Tunnen joskus oloni ahdistuneeksi ja raskaaksi koska en ole kertonut homoudestani äidilleni ja tuskin on tarpeenkaan. Hän tietää jo. (M/46/Maatalousala/Pirkanmaa)

Esimerkit lähiympäristön epäonnistuneista parisuhteista saavat huonon itsetunnon omaavan yksineläjän näkemään omat mahdollisuutensa onnistuneeseen kumppanuuteen vähäisinä. Seksuaalinen kokemattomuus jäyi erityisesti joidenkin aineiston miesten itsetuntoa. Aineistossa oli muutama ihminen, jolla ei ollut lainkaan kokemus- ta fyysisestä läheisyydestä toisen ihmisen kanssa. Monet aineistossa kokivat voimat- tomuutta ja arkuutta suhteessa toiseen sukupuoleen.

Toisaalta olen nähnyt ystäväni avioliittojen kariutuvan. Olen kuunnellut monien kertomuksia siitä ettei heidän avioliittonsa alkuunkaan vas- tannut odotuksia. Olen kuunnellut puolisoitten katkeria kuvauksia toi- sistaan ja yhteiselämästään. Olen ollut tuollaisten vuodatusten kuunte- lemisen jälkeen kauan poissa tolaltani. Ne järkyttävät minua. Ehkä sik- si järkytyn koska ne muistuttavat minua siitä helvetistä mikä omassa lapsuudenkodissani oli. Monta kertaa tulee mieleeni ajatus: Miten minä voisin pärjätä toisen ihmisen kanssa ongelmieni jos nuo parem- mista lähtökohdistaan eivät kykene? Minulla ei ole edellytyksiä! Ei yhteiselämästä saa sitä mitä hakee! (M/42/Tekninen ala/Keski-Suomi)

8 Yksineläjän seksuaalisuus

8.1 Seksuaalisuuden merkitys

Tämän aineiston yksineläjien on vaikea löytää seksikumppaneita niin maaseudulla kuin kaupungissakin. Maaseudulla ja pienillä paikkakunnilla sosiaalinen kontrolli ja naisilla seksuaalimaineen menettäminen rajoittavat mahdollisuuksia edelleen (Ks. Gordon 2002). Harvalla nuoremmistakaan oli pysyviä tai satunnaisia seksisuhteita, ja he kokivat, että seksin saaminen ylipäättään oli vaikeaa. Huonot kokemukset tai kylästyminen ovat saaneet monet yksineläjänaiset lopettamaan seksisuhteet kokonaan. Harvalla aineiston miehellä oli ollut useampia seksisuhteita, joten heidän näkökulmansa jäi vajaaksi; he eivät joko puhuneet seksuaalisuudesta ollenkaan tai sitten kertomuksissa korostuivat seksin ja läheisyyden puutteen tuomat ongelmat. Toisaalta nuori nainen haastattelijana on saattanut vaikuttaa miesten halukkuuteen kertoa yksityisasioistaan. Parisuhteen puuttuminen ei kuitenkaan tarkoita seksittömyyttä, vaan tyydyttävää seksiä voi harrastaa yksinkin. Moni aineiston yksineläjä näkee seksin harrastamisen yksin kuitenkin epätydyttävänä. Siitä puuttuu toisen ihmisen kosketus ja kahden ihmisen välinen läheisyys ja vuorovaikutus. Vain toisen ihmisen kanssa itsetunto vahvistuu. Useimmat kokevat seksin hyväksi läheisyyden ja turvallisuuden kautta, mikä on harvoin mahdollista satunnaisissa suhteissa.

Usein kaipaen lämmintä syliä ja käden kosketusta. Toivon myös että voisın toteuttaa seksuaalisuuttani tutun ja turvallisen naisen kanssa. Nyt seksuaalisuuteni kanavoituu uniin, unelmiin ja itsetyydytykseen. (M/42/Tekninen ala/Keski-Suomi)

Miehen puutteessa olen oppinut oikein hyvin masturboimaan ja se on ihan hyvä asia. Silti siitäkin tulee joskus turhautunut ja erittäin syyllinen olo. Kuinka turhaa onkaan hehkuttaa lemmen tulta yksikseen. Seksin perässä juoksemisesta sain useita sukupuolitauteja ja henkistä morkkista. Nyt selibaatissa on moraalisesti helpompaa. Parempi olisi korostaa ystävyuden merkitystä. Lyhyet suhteet hajottavat. On voitava uskoa rakkauteen ja suojeltava itseään henkisesti ja fyysiseltä turmel-tumiselta = tympääntymiseltä. Ehkä kaikille ei riitä rakkautta. (N/39/Työtön/Uusimaa)

Yksi 49-vuotias nainen sanoi haastattelussa suoraan, että seksin puute tuhoaa muutoin hyvän yksin elämisen. Hänelle seksi merkitsi paljon, ja sen puute oli todellinen ongelma. Hän oli joskus miettinyt, miten kauan hän jaksaa ilman toisen ihmisen läheisyyttä ja huolenpitoa. Jos seksuaalisuuttaan ei voi kanavoida toisen ihmisen kanssa, olivat jotkut yksineläjät löytäneet muita seksuaalisuuden toteuttamiskeinoja. Joil-

lakin puuttuvan seksikumppanin korvaa itsetyydytys, pornolehdet, seksivideot, kaapelikanavien pornokuvat ja keskustelut sekä puhelinseksi kontaktilinjoilla.

Olen ylipainoinen ja siksi minun on vaikea löytää edes kertakäyttösuhteita ravintoloista. Joskus niitä kyllä haluaisin. Minusta ovat kiinnostuneita ainoastaan jotkut onnettomat räpäleet tai elähtäneet 55-v miehet, jotka eivät minua puolestaan kiinnosta pätkäkään. On aika nöyryyttävää, kun ei enää kelpaakaan. (N/47/Toimistovirkailija/Häme)

Sitten alkoi minun asiat olla kunnossa jotenkuten, sillä halusin olla isäntä talossa ja perustaa perhe joo (haave), sillä äitini piti minua tohvelin alla ja olla koko ajan mitä minä teen jne. Sitten minua alkoi kiinnostaa naiset ja tanssi, mutta en saanut tuoda kotiin, kaikki oli tylsää jne. Sitten aloin miettiä mitä tehdä naisnälkään. Aloin nauttia naisten saappaista ja hameista ja itse tyydytin niihin seksin nälkääni ja olin toisessa elämässä taas. Olen ostanut aika monta saapasparia ja nauttanut seksin nälkään, siksi etten saanut ottaa kaveria kotiin (olenko transu vai ei, mene ja tiedä). (M/53/Sairaseläkkeellä/Uusimaa)

Tilastot normaaliksi mielletystä sukupuolielämästä ahdistavat niin naisia kuin miehiäkin. Useilla naisilla oli lisäksi kokemus, etteivät miehet halua seurustella ja sitoutua, ja osa näistä naisista oli siksi lopettanut suhteet kokonaan. Haavio-Mannilan ja Kontulan kyselytutkimuksen (2002, 98-99) perusteella keski-ikäisistä yksineläjistä näytti reilu kymmenesosa olevan sellaisia, joilla ei ole ollut yhtäkään vakituista seksuaalisuhdetta. Tutkimuksen mukaan kuudella kymmenestä avio- tai avosuuhdetta koskaan solmimattomista yksineläjistä on ollut elämässään ainakin yksi sukupuoli-kumppani, yleensä useampia.

Keskustelu seksistä on noussut kovin pinnalle viime vuosina ja se entistään ahdistaa. Kun lehdet ovat täynnä kaikenlaisia tilastoja kumppanien määrästä ja laadusta elämän aikana. Keskusteluissa usein annetaan ymmärtää että sinkuilla useimmilla kuitenkin on joku vakituinen seksikumppani. Minulla sitä ei ole koska jos tapaan jonkun miehen tapailu muuttuu melko pian seurusteluksi (ihan luonnollista) niin silloin kaveri katoaa kuvioista tai tapaamiset harvenevat. Minulla ainakin on tunnetta mukana, en voisi kuvitella lähteväni tuntemattoman ihmisen kanssa jonnekin jos en tunne mitään häntä kohtaan. En tiedä miksi kukaan ei ole minusta aidosti kiinnostunut ihmisenä. Kaipaani läheisyyttä kaveruutta ystävää yhteistä harrastusta keskustelukumppania seksiä, mutta näistä minulle suodaan vain se viimeinen ja sitten kadotaan kuvioista. Olen mielestäni ja muidenkin ihan mukavan näköinen ja hyvävartaloinen, mutta hymyilen harvoin nykyisin. (N/41/Yrittäjä/Häme)

Läheisyyden puute on yksineläjän suurimpia ongelmia. Erittäin harva aineiston yksineläjä koki saavansa läheisyyttä. Yksi kertoi itkevänsä sitä, ettei saa halata ketään. Välittämisen ja läheisyyden osoittaminen muussa kanssakäymisessä kuin parisuhteessa, ja lapsen ja vanhempien välillä, tulkitaan helposti väärin ja se saattaa pelästyttää toisen osapuolen. Jotkut yksineläjänaisista saattoivat ystäväperheiden lasten kanssa kokea läheisyyttä, mutta se ei tietenkään korvaa kahden aikuisen välistä läheisyyttä. Toista ihmistä kosketetaan harvoin läheisissäkään ystävyysuhteissa, jolloin yksineläjä voi joutua elämään vuosia ilman toisen ihmisen kosketusta. Monille pelkää kiinnostuksen kohteena oleminen olisi merkinnyt paljon, se, että heidät huomattaisiin. Yhden naisen mielestä hänen naisen elämänsä oli jäänyt kokonaan elämättä. Kosketuksen ja läheisyyden ikävä näkyi monilla sekä fyysisinä että psyykkisinä oireina.

Ulkomailla onkin monessa mielessä helpompaa. Suomalaisetkin ovat avoimempia kuin kotimaassaan ja ulkomaalaiset puolestaan kiinnostuneita meistä eksoottisista pohjoismaalaisista. Kyse ei ole vain eri sukupuolten välisestä flirtististä. Ulkomailla myös naiset hakeutuvat seuraani esim. ravintolassa. Ja itsekin uskallan puhutella ihmisiä rohkeammin. Täällä Suomessa taas ihmiset yrittävät kaikkensa jotteivät katseet vahingossakaan kohtaisi. Siksi täällä on niin raskasta elää, varsinkin yksin. (N/42/Tietotekniikka-ala/Uusimaa)

Ehkäpä kellon tikitettyä loppuun – tosin terveydellisistä syistä kirurgin toimesta paljon normaalia aikaisemmin – on ihmisen ikävä toisen luokovasti lievittänyt. Enää en purista kättä nyrkkiin takin taskussa, kun ei löydy toista kättä, johon sen työntäisi, kuten pahimpina aikoina useinkin kävi. Joskus harvoin, kun uupumus oikein iskee, saatan rutistaa tyynyä ja kuvitella, että se on joku ihminen, mutta kerrat tuntuvat vain harvenevan vuosien myötä. (N/48/Työssä/Pirkanmaa)

Seksuaalisuus on teema, joka aiheuttaa ongelmia jo tutustumisvaiheessa. Usea nainen viittasi suoraan tai epäsuorasti siihen, että Suomessa suhdetta ei synny, jos se ei ala seksisuhteena. Tämä saa monen naisen perääntymään. Aineiston naiset tekevät omien sanojensa mukaan paljon aloitteita tutustumistilanteissa, mutta he olivat sitä mieltä, ettei mies arvosta tällaista naista. Naisen ei heidän mielestään kannata tehdä aloitetta myöskään siksi, että se saa miehen pelästymään, samoin kuin myös kiintymyksen osoittaminen. Monen yksineläjänaisen johtopäätös oli, etteivät ne harvat miehet, jotka ovat vapaita halua tai uskalla seurustella vakavammin ja sitoutua. Yksi nainen kertoi ihastuneensa aina miehiin, jotka eivät kykene sitoutumaan.

Itse olen 52-vuotias ja pahasti pettynyt miehiin, ravintolatanseista ei löydy kuin yhden yön seksisuhdetta tarjoavia miehiä. Seksistä tulee riitaa ja mies ei hallitse keskustelutaitoa naisen kanssa. Tämän tyylisiä kursseja pitäisi Väestöliiton järjestää miehille ja naisille. Itse en myöskään ymmärrä miesten logiikkaa käyttäytymiseen. Onko todella vain seksi miesten ajatusmaailma. Ehdottaisinkin EU-koulutusta maaseudun yksinäisille miehille ja naisille erikseen sellainen ehkä 30h, jossa opetettaisiin käytännön seurustelutaitoja. (N/52/Pirkanmaa)

Satunnaiset suhteet olivat erittäin harvinaisia, niin miesten kuin naistenkin osalta. Naiset pitivät kokemuksiaan pääosin huonoina, ja kaipasivat miehiltä huomaavaisuutta ja hienotunteisuutta. Yleensä naiset olivat olettaneet tai toivoneet suhteen jatkuvan seurusteluna, mutta olivat joutuneet pettymään. Toisaalta joidenkin seurustelevien yksineläjänäisten kokemus oli, ettei parisuhteessakaan saa tarpeeksi seksiä. Miehet eivät yhden yön suhteita maininneet, mutta joillakin oli aikomus hakeutua prostituoitujen luo, ”jos muu ei auta”. Osa miehistä vaati vaimonvälityksen laillistamista ja lisää seksipalveluita. He pelkäsivät seksipalveluiden ostamisen kriminalisointia, koska seksipalveluiden tarjoajat olivat heille ainoa mahdollisuus toteuttaa seksuaalisuuttaan toisen ihmisen kanssa. Kuitenkin, vaikka usea mies piti seksipalveluja hyvänä asiana ei niitä silti oltu ilmeisesti harrastettu. Oman seksuaalisuuden toteutumattomuus oli monelle miehelle kipeä asia, ja selibaatin aiheuttama kaipaus saattoi hallita joidenkin aineiston yksineläjämiesten elämää.

Erittäin monella on alkoholiongelma, mutta he eivät itse sitä myönnä. Se näkyy mm. potenssiongelmina. Muutenkin seksi tuntuu kiinnostavan 30-40-vuotiaita miehiä hämmästyttävän vähän. Tuntuu kuin minua olisi petetty. Olenko uskonut johonkin myyttiin... Itse kaipaen seksiä hyvin paljon eikä ns. vakipano jonkun yksinäisen kanssa tuntuisi ihan mahdottomalta ajatukselta. (N/43/Opetusala/Pirkanmaa)

Kotio naiset on kuin rautakangen nielasseita. Raavas mies ei tunnu kelpaavan edes tanssimaan, kiire on kova pois. Itse olen seksihalut tyydyttänyt. Masturboimalla vaikkei se korvaa oikeata naista. Jollain stondaava penis on kumminkin tyydytettävä. Olen itse tullut siihen jhotopäätökseen kun en ole naista saanut kymmeneen vuoteen. Tarvii alkaa kohta kyseleä maksullista naista ja suomalaista mieluummin, itä-naisista ei voi mennä takuuseen mitä tautia ne kantaa. (M/38/Työtön/Pirkanmaa)

Yksittäisille haastatelluille miehille kauan kaivattu seksielämä oli niin tärkeä asia, että sen saavuttamiseksi olisi annettu paljon muita kumppanin puutteita anteeksi.

Taustalla saattoi olla jo nuoruudesta asti voimakkaasti elettyjä intensiivisiä seksuaalisia kuvitelmia. Yhdellä miehellä nämä kuvitelmat liittyivät sadomasokismiin ja fetisismiin. Hän koki isona ongelmana, että naiset eivät hänen mielestään ymmärrä väkivallan ja sadomasokismin eroa. Se oli muodostanut toistuvasti esteen suhteelle jo tutustumisvaiheessa.

Monilla aineiston naisilla oli hyviä ja värikkäitäkin kokemuksia parisuhteista; he yleensä seurustelivat tai olivat perä perää toistuvissa parisuhteissa. Muutamilla naisilla oli suhde naimisissa olevaan mieheen. He olivat sitä mieltä, että se oli heille ainoa mahdollisuus saada joskus läheisyyttä. Satunnaisia suhteita ei nähty tai oltu koettu turvallisiksi, ja aitoa läheisyyttä niissä on yksineläjän mielestä vaikea saavuttaa. Pidemmät suhteet varatun miehen kanssa olivat heille tärkeitä, sillä omaa naiseuttaan he eivät olleet muuten päässeet toteuttamaan. Nämä suhteet olivat hyvin erilaisia, osa naisista tiesi olevansa tärkeä miehelle, eikä kokenut olevansa harhautettu tai sinisilmäinen, osa katsoi vuosia menneen hukkaan varatun miehen kanssa.

Minulla on ollut miespuolinen ystävä viitisen vuotta, joka on epätyytyttävässä avioliitossa, mutta ei uskalla erotakaan, koska ilmeisesti pelkää ottavansa liian suuren riskin, kun ei ole varma pärjäisikö lopujen lopuksi kanssani. Olen hänelle mieltä kiehtova tapaus, koska hän jaksaa jatkuvasti pitää yhteyttä kaikista vaikeuksista huolimatta. Itse koen olevani täysin vapaa tekemään mitä haluan. (N/53/Koulutusala/Uusimaa)

Tuohon aikaan tapasin myös miehen, johon olisin halunnut kiintyä mutta en voinut. Hän oli myös naimisissa ja hänellä oli oikeudenmukainen omatunto perhettään kohtaan. Arvostin sitä. Olimme molemmat sitä mieltä, että suhteemme ei voi jatkua. Olen iloinen kuitenkin siitä kokemuksesta, että joku järkevä mies ihastui minuun hetkeksi aikaa. Sain myös kokea joka solullani, mitä on ”ihmisen ikävä toisen luo”. Silloin oli taivaalla tummia pilviä ja aurinko paistoi niiden alapuolelta valaiten kaupungin. Maisema oli oudon kaunis. (N/54/Opetusala/Kymenlaakso)

Joillekin aktiivinen seksuaalielämä ei ollut tärkeää, vaikka läheisyyttä kaivattiin. Heissä oli sekä naisia että miehiä. Seksuaalinen energia kanavoitiin johonkin muuhun. Jotkut naiset uskoivat miesten kaipaavan seksiä heitä useammin. Kaksi naista kertoi suostuvansa seksiin vasta avioliitossa. Ajoittaisesta kaipauksesta huolimatta harva tekee asialle mitään, vaan mieluummin he keskittävät ajatuksensa ja energiansa tärkeiksi kokemiinsa asioihin. Yhdellä miehellä oli löytynyt terveydellinen syy siihen, ettei seksuaalisuuden toteuttaminen ylipäätään ollut kiinnostanut.

En ole kokenut seksin puutetta ongelmana, seksi on tavallaan ollut elämänaikaa, jonka on välillä voinut laittaa ikään kuin hyllylle odottamaan seuraavaa seurustelusuhdetta, ja kun se on taas otettu hyllyltä takaisin, joskus jopa vuosien jälkeen, se on ollut täysin ennallaan. Sitä paitsi seksiä voi harrastaa myös yksin, joten ”välivuosien” aikana ei suinkaan tarvitse elää ilman seksiä! Olen aikoinaan kokenut väljähtyneen parisuhteen rutinoituneen seksielämän kurjuuden, ja voin sanoa, että sinkkuna eläminen on huonoa seksielämää paljon parempi vaihtoehto! (N/42/Toimistovirkailija/Uusimaa)

Minulla ei koskaan ole ollut läheistä suhdetta toiseen sukupuoleen. Suhteet naisiin ovat jääneet vain joihinkin satunnaisiin keskusteluihin. En ole myöskään yrittänyt aktiivisesti hakea kontaktia naisiin. Sukupuolisuhteita tai sukupuolielämää ei ole ollut. Vasta äsken tähän löytyi fyysinen syy. (M/40/Työtön/Varsinais-Suomi)

Informanttien joukossa oli myös muutama vailla yhdyntäkokemusta oleva ja joitakin vain yksittäisiä seksuaalisia kokemuksia elämässään kohdanneita. Yksi nainen oli kokenut ensimmäisen yhdyntänsä vähän ennen vaihdevuotiaan. Monet häpesivät vähäisiä seksuaalisia kokemuksiaan niin paljon, etteivät halunneet joutua tilanteeseen missä kokemuksen puute voisi paljastua. Lisäksi vahvat stereotyyppiset mielikuvat naisten ja miesten erilaisesta seksuaalisesta halusta hankaloittivat tutustumista. Painetta näytti lisäävän myös seksin tulva medioista, seksistä on tullut kulutushyödyke, josta jokaisen pitäisi suoriutua. Media antaa lisäksi kuvan, jonka mukaan seksi on vain nuoria, kauniita ja taitavia varten.

8.2 Toiveena vanhemmuus

Uusia aineiston naiset surivat lapsettomuutta enemmän kuin sitä, etteivät olleet löytäneet kumppania. Kaipuuta helpotti osittain sisarusten lapset, joiden kanssa he viettävät paljon aikaa ja jakavat kasvatusvastuuta vanhempien kanssa. Joillakin sisarusten lapset olivat mukana lähes päivittäisessä elämässä, jolloin yksineläjänainen oli käytännössä osa tätä perhettä. Nämä yksineläjänaiset olivat onnellisia siitä, että voivat tyydyttää hoivaamisen tarvettaan, ja antaa rakkauttaan lapsille. Samalla he saattoivat kokea itsensä tarpeelliseksi. Moni yksineläjänainen oli tuntenut tarvetta lapsen hankkimiseen vasta myöhään, lähempänä neljää- kuin kolmeakymmentä ikävuotta. Yhteisö saattaa paheksua itsekkäänä pidettyä yksineläjänaisista, joka vasta varttuneella iällä toivoo lasta. Lapsenteko tietoisesti yksin oli vaikuttanut yhteisön suhtautumiseen erään yksineläjänaisen kohdalla siten, että hänet jätettiin tarkoituksella yksin, ja jäätettiin vain seuraamaan miten hän pärjäisi lapsen kanssa.

Viimeisten parin vuoden aikana olen kuullut kahden miehen aidon hämmästyksen, kun olen ilmaissut haluavani vielä lapsen. Pelästyin niin, etten enää uskalla kenelle vain ilmaistakaan toivettani. Koen törmänneeni ikärasismiin. Minunko pitäisi vain alkaa odottaa elämän loppua niin kuin nämä miehet. Oma elämäni kun ei oikeastaan ole vielä alkanutkaan. Olen vain elänyt koulua varten tähän asti. Olen tavattoman hitaasti kypsynyt ihminen. Vielä runsas kymmenen vuotta sitten ystäväni leikitteli, että saisimme lapsen ja minusta se tuntui silloin erittäin vieraalta ja kaukaiselta ajatukselta. En tuntenut mitään vauvakuumetta. Olen aina edennyt omaan tahtiini sisäistä ääntäni kuunnellen ja tähän asti olen aina saanut sen mitä olen eniten halunnut. Nyt kun vihdoin olisin valmis parisuhteeseen ja äidiksi, huomaankin, että ympäristö ei sitä hyväksy. (N/43/Opetusala/Pirkanmaa)

[-] mulla oli kavereita kun mä suunnittelin lasta tai jos nyt lasta voi suunnitella mutta haaveilin, niin kaikki oli että muista sitten pärjätä yksin sen kanssa niin se on ehkä muuttanut mua sekä vanhempien, veljeni että kaikkien ihmissuhteiden kanssa. Kyllä siinä on ollut tietenkin sellaista ja omalla tavallaan musta on tullut sellainen, että mun on pakko pärjätä yksin että mä en niin helpolla pyydä apua ja leikin niille vahvempaa kuin mitä mä todellisuudessa oon. Tää on varmaan se eri, jos mä olisin parisuhteessa niin mä voisin mennä kotiin [vanhempien luo] ja veljen luo ja itkee että nyt menee kaikki pieleen [-]. (N/49/Sosiaaliala/Uusimaa)

Lapsettomuuden herättämistä tunteista käytettiin voimakkaita sanoja. Yksi nainen kertoi todella surreensa ja itkeneensä lapsettomuuttaan. Toisen teki niin mieli omia lapsia, että hän voisi ihan pyörtyä. Kolmas ajatteli hankkia lapsen vaikka yksin, jos ei miestä löydä. Tietoisuus lapsettomuudesta koettiin kipeänä monen aineiston naisen keskuudessa. Omien vanhempien uskottiin surevan salaa syntymättömiä lapsenlapsiaan.

Moni lasta toivova nainen on kuitenkin sitä mieltä, että lapsella tulee olla isä. Lapsettomuudesta aiheutuvasta surusta huolimatta harva nainen oli valmis tekemään lapsen ilman vakituista parisuhdetta. Monelle oli kuitenkin suuri menetys se, ettei voinut kokea äitiyttä. Toisaalta sosiaaliset paineet ja yksinhuoltajan raskas arki taloudellisine huolineen saattavat estää lapsen hankkimisen silloinkin, kun yksineläjänainen olisi valmis siihen ilman kumppania.

Suurin onnettomuuteni elämässäni on ollut, etten ole saanut kokea äitiyttä. Toisaalta elämäni periaatteisiin kuului aina: ensin ammatti, työpaikka, oma asunto ja sitten vasta perheen perustaminen. Olinkin

silloin jo 29-vuotias ja samalla aaltopituudella olevia miehiä ei löytynyt enää mistään. Olin siis liian myöhään liikkeellä. Minun tyyppiset miehet olivat jo avioituneet! (N/52/Kasvatusalan esimiestehtävät/Uusimaa)

Osa tutkimukseen osallistuneista miehistä oli toivonut lasta, mutta suurin osa heistä oli ikääntyessään tullut siihen tulokseen, ettei enää kykenisi huolehtimaan lapsesta. Yksi mies oli pahoittanut mielensä joidenkin ihmisten kommentoitua ajattelemattomasti hänen lapsettomuuttaan. He eivät kuitenkaan puhuneet lapsettomuudesta suurena menetyksenä. Ilmeisesti ilman kumppania asia ei ollut tullut koskaan ajankohtaiseksi, eikä kukaan heistä kertonut ajatelleensa hankkia lasta yksin esimerkiksi adoptoimalla. Vastuu lapsesta ja oma jaksaminen mietityttivät niin naisia kuin miehiäkin. Monilta tuntui perusluottamus omiin kykyihin ja voimavaroihin puuttuvan, sillä jopa eräs 36-vuotias mies katsoi olevansa liian vanha isäksi.

Viidellä naisella oli oma lapsi. Neljällä naisella lapsi oli jo aikuinen ja muuttanut pois kotoa, ja yksi nainen asui vielä poikansa kanssa. Oma lapsi teki perheen, ja lapsen tarpeet olivat selvästi etusijalla elämässä. He eivät kuitenkaan kokeneet menettäneensä mitään lapsen takia, vaan päinvastoin saaneensa paljon elämältä juuri lapsen ansiosta. Lapsi oli antanut elämänsisällön, ja yksi haastatelluista yksinhuoltajista sanoi, että ilman lasta hän olisi luultavasti alkoholisti tai muuten hyvin onneton, sillä hän ei ollut ollenkaan työsuuntautunut, joten elämänsisältö piti saada jostain muualta. Ajoittain vaivaava läheisyyden ja toisen aikuisen kaipuukaan ei ollut saanut näitä yksinhuoltajia muuttamaan kotikeskeistä elämäänsä.

Muutin [Etelä-Suomesta] juurilleni ja täällä törmäsin kouluaikaiseen ihastukseeni, josta oli tullut paikallinen ”julkkis”. Kohtalo lienee pistänyt sormensa peliin, sillä 20 vuoden ”eron” jälkeen menimme ensimmäisen kerran sänkyyn, ja siitä poikani sai alkunsa. Niin kai piti vain käydä. Olin silloin 39-vuotias, ja kävin kovasti kamppailua, poistanko kierukan kanssa myös lapsen alun vai en. Etenkin kun isä oli lapsen syntymää vastaan. Olin aikoinani miettinyt yksinäisen lapsen tekemistä ja tullut siihen tulokseen, etten halua lasta yksinäni. Se olisi väärin lasta kohtaan – huonommat eväät elämään jo lähtökuopissa. Tilanne oli tietenkin toinen, kun olin oikeasti raskaana ja 39v. vanha – ja miehen geneettisesti sopiva! Eli vain kierukka poistettiin ja lapsi sai tulla. Asennoiduin vastuuseen, enkä todellakaan kaivannut miehistä tukea. Puhkuin itsevarmuutta ja äitiyttä. (N/47/Toimistovirkailija/Häme)

Aineistossa oli myös naisia, jotka eivät olleet erityisemmin kaivanneet lasta elämäänsä, eikä asiaa oltu sen kummemmin ajateltukaan kumppanin puuttumisen vuoksi. Tutkittavissa oli kaksi naista, jotka eivät missään nimessä halunneet lasta, mutteivät

myöskään kumppania. Nämä olivat kuitenkin harvinaisia poikkeuksia, sillä monille aineiston naisille lapsettomuus oli ollut vaikea hyväksyä. Jotkut heistä tosin ajattelivat, että elämässä ei voi saada kaikkea.

Olen inhonnut lapsia, etenkin vauvoja, jo siitä lähtien kun olin itse lapsi, ja tiesin jo 11-vuotiaana, että en koskaan hankkisi lapsia. (N/41/ Yrittäjä/Varsinais-Suomi)

9 Normista poikkeavaa elämää

Tämä tutkimus ei ole läpileikkaus yksin elämisestä, sillä tutkimusteemat painottuvat sosiaalisiin suhteisiin, jolloin muut elämänalueet jäävät vähemmälle huomiolle. Lisäksi tutkimusongelmamme huomioon ottaen on muistettava, että mielenkiintomme kohdistui sosiaalisen tuen saantiin ja mahdollisesti sen puuttumisesta aiheutuviin ongelmiin. Halusimme myös kartoittaa, onko joillakin yksineläjillä ollut riski syrjäytyä sosiaalisesti. Näitä tutkimuskysymyksiä tarkasteltiin edellä yksineläjän näkökulmasta. Kun tutkimus on ongelmakeskeinen vääristyy kuva yksineläjistä negatiivisemmaksi kuin mitä se olisi, jos tutkittaisiin yksin elämistä yleisemmin. Tässä ei painoteta yksin elämisen hyviä puolia, mikä ei suinkaan tarkoita, etteikö niitä olisi tässäkin aineistossa ollut. Ei siis pidä tämän tutkimuksen perusteella erehtyä luulemaan, että yksin eläminen olisi ongelma sinänsä. Tässä kartoitetaan yksin elämistä suhteessa tyypillisempiin elämäntapoihin parisuhteessa ja perheessä, ja tuodaan esiin yksin elämisen kokemuksia ja niiden variaatioita. Tutkimus osoittaa, että niin kuin tyypillisimmissä elämäntavoissa, niin myös yksin elämisessä on omat huonot puolensa ja myös omat erityispiirteensä niin ongelmien kuin etujenkin suhteen. Taustalla on pyrkimys parantaa yksineläjien yhteiskunnallista asemaa ja yhteisöllistä hyvinvointia. Näin olleen tutkimusta ei voida pitää yksin elämisen yleiskatsauksena, jolloin se ei myöskään ole suomalaisen yksineläjän tarina.

Tutkimusaineisto koostui 69 kirjoitelmasta ja 15 haastattelusta. Kirjoittaneista naisia oli 48 ja miehiä 21. Haastateltavat olivat pääosin osallistuneet tutkimukseen myös kirjoittamalla, sillä vain kolme haastateltavaa naista oli kokonaan uusia informantteja. Informanttien sukupuolijakaumaa yritettiin tasoittaa, ja haastatteluun saatiin 8 miestä ja 7 naista. Tutkimuksen pääaineiston muodostamat kirjoitelmat ovat autenttisia tarinoita tutkimukseen osallistuneiden yksineläjien todellisuudesta ja kokemuksista. Emme kuitenkaan voi väittää, että nämä olisivat tyypillisiä yksin elämisen tarinoita tai että nämä informantit edustaisivat keskimääräistä yksineläjää. Luultavasti juuri näille tutkimukseen osallistuneille yksineläjille aihe oli ajankohtainen ja jollakin tavalla tärkeä asia. Voidaan toisaalta olettaa, että ne, joilla ei ollut tarvetta osallistua tutkimukseen eivät koe yksin elämistä ongelmallisena tai edes oleellisena tekijänä elämässään. Vaikka tutkimusinformantit eivät edusta kaikkia yksineläjiä väitämme kuitenkin, että tämän tutkimuksen esiin nostamat monipuoliset teemat ovat pääosin suhteutettavissa muihinkin yksineläjiin. Tämän puolesta puhuu aineiston informanttien suuri sosiokulttuurinen variaatio; aineistossa oli hyvin erilaisissa taloudellisissa tilanteissa ja sosiaalisissa verkostoissa eläviä, kuin myös omaan elämänsä hyvin eri tavalla suhtautuvia eri ikäisiä yksineläjiä eri puolilta Suomea. Lisäksi tavoitimme melko hyvin myös sosiaalisesti syrjäytyneitä yksineläjiä. Aineistosta löytyikin monta variaatiota yksin elämisestä.

Aineiston mahdollisimman laaja sosiokulttuurinen variaatio olikin päämääränä, kun halusimme tutkimusaineistoa useammalta kuin vain muutamalta yksineläjältä. Kvalitatiivisen tutkimusperinteen mukaisesti aineistoa eriteltiin monipuolisesti, mikä antaa mahdollisuuden suhteuttaa tutkimustuloksia muihinkin kuin tämän aineiston yksineläjiin. Yleistyksiä ei kvalitatiivisessa tutkimuksessa tehdä suoraan aineistosta vaan siitä tehdyistä tulkinnoista. Tulokset puhuvat osittain suomalaisen yksin elämisen sosiaalisista todellisuuksista yleisemmin ja laajemmin kuin vain tutkimusinformanttien osalta. Selvää kuitenkin on, että laajemmassa aineistossa ihmiselämään kuuluvat tekijät saivat erilaisia painotuksia ja moninaisempia merkityksiä yksineläjien elämässä kuin mitä näiden 72 informantin näkemyksissä ja kokemuksissa.

Tutkimuksen aiheena oli siis keski-ikäisten, aina ilman kumppania eläneiden yksineläjien sosiaalisten todellisuuksien hahmottaminen. Kysyimme, miten nämä yksineläjät kokevat elämänsä sosiaalisen verkostonsa kautta ja saavatko he mielestään sosiaalista tukea yhteisöltä. Olimme myös kiinnostuneita siitä, miten yksineläjä itse suhtautuu yksin elämiseensä. Sosiaaliseen verkostoon kuului tässä aineistossa erityisesti ystäviä, perhettä sekä tuttavlia. Sosiaalisen tuen piirteissä painottuivat näillä yksineläjillä etenkin suhteen vastavuoroisuus, ystävyys-suhteiden määrä, niiden koostumus sekä myös verkoston jäsenten tapaamistiheys. Sosiaaliin suhteisiin sisältyvät myös kokemukset parisuhteista ja kumppanin hausta. Tärkeä tutkimusongelma oli selvittää ovatko nämä yksineläjät kokeneet yhteisöllistä leimaamista ja marginalisointia tai suoranaista sosiaalista syrjäytymistä.

9.1 Elämänhallinnan ja elämäntyytyväisyyden erot

Elämänhallinnan käsite jaetaan usein ulkoiseen ja sisäiseen hallintaan. Roos (1987, 65-66) näkee ulkoisena elämänhallintana sen, että odottamattomat, elämäkulkua järkyttävät tekijät kyetään torjumaan, ja että ihminen kykenee toteuttamaan elämälleen asettamansa tavoitteet ja tarkoitukset jokseenkin katkeamattomina. Siten ulkoiseen elämänhallintaan vaikuttavat ennen kaikkea sukupolvi, sukupuoli, koulutus ja ammatti. Sisäinen elämänhallinta Roosin mukaan ”merkitsee, että ihminen, riippumatta siitä, mitä hänelle elämässä tapahtuu, kykenee sopeutumaan, ”katsomaan asioita parhain päin”, sisällyttämään elämäänsä mitä dramaattisempia tapahtumia”.

Jaottelu sisäiseen ja ulkoiseen elämänhallintaan ei Riihisen (1996, 29-30, 31, 32) mukaan kuitenkaan ole ongelmatonta, sillä elämänpäämäärät voivat olla samaan aikaan sekä aineellisia että henkisiä kuin myös eettisiä, uskonnollisia jne. Ihmisen elämänhallinta onkin hänen ulkoisten olojensa ja sisäisen rakenteensa välistä vuorovaikutusta. Aineellisia saavutuksia korostavassa kulttuurissamme ulkoinen elämänhallinta näyttää keskeiseltä. Ulkoiseen elämänhallintaan liittyy kuitenkin helposti imitaation ja konformismin ongelma: hyvä elämä on sitä, mikä on tavanomaista, ei vält-

tämättä yksilön itsensä autenttisesti määrittelemää. Tavanomaisuus on enemmistön sopeutumismuoto normaalissa yhteiskunnassa. Siten enemmistön elämänhallinta näyttää pinnalliselta: se on enemmän tai vähemmän joukossa kulkemista, ei-aktiivista sopeutumista. Silti pinnalliseltakin vaikuttava tavanomainen elämänhallinta saattaa olla todellista ja hyvää. Riihinen kysyykin aiheellisesti, onko olemassa kahdenlaista hyvää elämänhallintaa: sellaista, joka noudattaa kulttuurin arvoja ja yhteiskunnan standardeja ja on tavanomaista, ja toisaalta sellaista, joka perustuu yksilön omaan autonomiseen harkintaan. Autonomisuus/tavanomaisuus näyttäytyikin vähintään yhtä tärkeänä elämänhallinnan ulottuvuutena kuin sisäinen ja ulkoinen.

Elämänhallinta nousi tärkeäksi yksineläjiä erottelevaksi tekijäksi. Elämänhallinta tarkoitti tässä aineistossa käytännössä tunnepohjaista hallintaa ja sitä keinovalikoimaa, joka ihmisellä on käytössään pyrkiessään tuntemaan itsensä onnelliseksi ja elämänsä tarpeelliseksi. Yksineläjillä on erilaisia tapoja hallita elämää, ja erityisesti tunne elämänhallinnasta vaihteli suuresti. Suurimmalla osalla aineiston yksineläjistä elämänhallinta oli sangen hyvä. Muutamilla se oli heikko, mikä kertoi tässä aineistossa sosiaalisesta syrjäytymisestä tai sen uhasta. Näiden yksineläjien heikko elämänhallinta oli jo osittain marginalisoitumista, sillä riittävä sosiaalinen tuki kompensoi sitä kovin harvoin. Väliryhmällä tunne elämänhallinnasta on häilyväinen, tai se vaihtelee elämänalueen mukaan. Nämäkään jaottelut eivät ole deterministisiä ja lopullisia, sillä yksineläjä voi löytää uusia keinoja hallita elämäänsä ja ratkaisumahdollisuuksia elämänlaadun parantamiseen.

Kiinnostavaa oli, että elämänhallinta oli paras kahdella toisilleen kulttuurisesti vastakkaisilla ryhmillä. Ensimmäiseen ryhmään kuuluivat ne, jotka kykenevät autonomisesti määrittämään elämäänsä noudattamatta monia kulttuurin normeja, joita he kokiivat yhteisön heiltä vaativan. Heidän elämänhallintansa ei ole tavanomaista joukossa kulkemista, vaan itsenäisesti ja omaehtoisesti luotua. Usein se tarkoitti myös aktiivista sopeutumattomuutta sellaisiin kulttuurisiin arvoihin, joita he eivät hyväksyneet. Se ei ehkä aina näytä ulospäin hyvältä elämänhallinnalta, mutta he kykenevät luoviin ja muista riippumattomiin ongelmanratkaisuihin. Toisaalta hyvän elämänhallinnan omasivat myös ne, jotka olivat sopeutuneet yksin elämiseensä ja samalla kuitenkin hyväksyivät kulttuurin tavanomaiset arvot niitä kyseenalaistamatta. He eivät tunteeneet omalla kohdallaan kulttuurin normipaineita, vaan uskoivat, että yksilön oma käytös ratkaisee muiden suhtautumisen yksineläjääkin kohtaan. He siis kulkivat enemmistön mukana. Yksin eläminen oli sivuseikka elämän kokonaisuudessa, jolloin se ei ollut olennaista elämänhallinnankaan suhteen.

Yleisesti ottaen voidaan sanoa, että sosiaalinen integraatio, ja myös onnellisuus ja tyytyväisyys elämään ovat oleellisesti sidoksissa yksin elämisen hallintaan. Tasapaino yksin elämisen, sen hyvien ja huonojen puolien suhteen merkitsi tässä aineistossa hyvää elämänhallintaa. Yksin elämisen hallitseminen oli kuitenkin selvästi yleisem-

pää niillä, joilla muut olosuhteet olivat hyvät tai vähintään kohtalaiset. Heillä oli usein viihtyisiä ja tärkeäksi koettu koti, työ- tai opiskelupaikka, harrastuksia ja ainakin muutama ystävä. Elämänhallinta ja tyytyväisyys ovatkin monen tekijän summa, jossa yksin eläminen on vain yksi tekijä.

Suurin osa aineiston yksineläjänaisista oli ns. työssäkäyviä pärjääjiä. Pärjäämisellä tarkoitetaan tässä sitä, että yksineläjällä on riittävästi sosiaalisia kontakteja, hänellä on työ- tai opiskelupaikka ja/tai hän ei koe itseään millään tavalla yhteiskunnasta syrjäytyneeksi. Aineistossa oli myös muutama tällainen työssäkäyvä tai opiskeleva mies. Silti usein kaikkein pärjäävimmatkin yksineläjät kokivat olevansa ulkopuolisia perhekeskeisiä arvoja korostavassa kulttuurissa. Ne, joilla oli tasaveroiseen ystävyyteen kykeneviä sukulaisia ja ystäviä voivat huomattavasti paremmin kuin ne, joilla ei tällaisia ystäviä ollut. Hälyttävää oli, että vain joillakin aineiston yksineläjistä oli mielestään riittävästi tällaisia ystäviä. Tämä saattaa osaksi kertoa myös aineiston valikoituneisuudesta.

Nämä yksineläjät eivät ole varsinaisesti yksinäisiä, mutta he eivät saa riittävästi sosiaalista vahvistamista. Tämä tarkoittaa, että heillä on erilaisia ihmissuhteita, mutta niiden laatu ei läheskään aina tyydytä. Inhimillinen tarve saada kannustusta, tukea, rohkaisua ja ihailua ei ollut saanut juurikaan vastakaikua. Ympäristön suhtautuminen yleensä, mutta erityisesti lähipiirin vaikutus oli suuri yksineläjän henkisen hyvinvoinnin kannalta. Useimmalta yksineläjältä vaatii paljon rohkeutta olla sellainen kuin haluaa, kun kukaan ei ole vierellä tukemassa omaa identiteettiä. Yksineläjälle onkin tärkeää omata vähintään yksi hyvä ystävä, mieluiten toinen yksineläjä, uskaltaakseen olla vapaasti oma itsensä. Tästä yhteisönäkökulmasta katsoen voidaan sanoa, että tyytyväinen ja oman elämänsä haltuun ottanut yksineläjä on elämäntaidon mestari.

Suuri osa aineiston yksineläjistä oli sosiaalistunut perhekeskeisen yhteisön parisuhdenormiin, vaikka sitä vastaan myös kapinoitiin. Ne yksineläjät, jotka ovat omaksuneet sen ainoaksi oikeaksi elämäntavaksi tai ainoaksi mahdollisuudeksi onnelliseen elämään ovat onnettomimpia ja yksinäisimpiä. He eivät tunnista ja kyseenalaista yksipuolista ja syrjivää parisuhdenormia ongelmallisena ja epäoikeudenmukaisena, vaan elämään normaalisti kuuluvana. Kumppani voidaan kokea oikotieksi onneen, jolloin vastuu omasta hyvinvoinnista unohtuu. Tässä tapauksessa ei nähdä yksin elämisen mahdollisuuksia hyvään elämään, eikä hakeuduta sellaisten ihmisten pariin, jotka hyväksyvät erilaisia elämäntapoja. (Ks. Heikkinen 1994, 91-92.) Toisaalta tällaisten ihmisten löytäminen erityisesti maaseudulla, jossa ihmisiä on ylipäätään vähän, voi olla kovin vaikeaa.

Sukupuolien erot näkyvät selvästi elämäntyytyväisyydessä ja elämänhallinnassa. Voi sanoa, että tässä aineistossa yksineläjänaisien elämänhallinta oli yleisesti ottaen oleellisesti miesten elämänhallintaa parempi. Näin siitäkkin huolimatta, että yksinelä-

jänaiset olivat kokeneet yhteisön taholta miehiä huomattavasti enemmän leimaamista ja pahansuopuutta. Luultavasti yksi syy tähän eroon on se, että tässä aineistossa naiset olivat tietoisempia yksin elämisen eri puolista kuin miehet. Ehkä myös yhteisön nuiva suhtautuminen yksineläjänaisia kohtaan saa heidät kiinnittämään enemmän huomiota hyvinvointiinsa. Tiedostamalla yksin elämisen tuomat etuudet ja haitat mahdollistuu elämän ohjaaminen haluttuun suuntaan. Naisilla oli tässä aineistossa myös yleisesti ottaen miehiä paremmat vuorovaikutustaidot ja laajemmat sosiaaliset verkostot. Vaikka harvalla aineiston yksineläjällä niin naisista kuin miehistäkin oli mielestään riittävästi läheisiä vastavuoroisia ihmissuhteita, niin monilla naisilla ja muutamalla miehellä oli kuitenkin joitakin merkityksellisiä suhteita, joissa he saivat toteuttaa itseään. Muutamilla oli myös hyvät perhesuhteet. Nämä yksineläjät ilmeisesti hakevat aktiivisemmin hyviä ihmissuhteita luodakseen omaa yhteisöään. Useilla miehillä oli sitä vastoin aivan liian vähän ylipäättään minkäänlaisia sosiaalisia kontakteja. Tällä on luultavasti suuri merkitys elämönhallinnalle.

Silti poikkeuksiakin oli, sillä jotkut yksineläjänaiset olivat ikään kuin juuttuneet negatiivisiin elämäkokemuksiin ja erityisesti huonoihin parisuhdekokemuksiin, eivätkä sen vuoksi kyenneet muuttamaan elämänsä suuntaa positiivisempaan. Näin siitäkin huolimatta, että usein elämän muut puitteet kuten työ, olisivat sen mahdollistaneet. He olivat huonojen kokemustensa pohjalta menettäneet luottamuksensa miehiin ja uskonsa onnistuneeseen parisuhteeseen. Jotkut naiset olivat erityisen herkkiä leimaamiselle ja vähättelylle, mikä osaltaan kertoo tuen puutteesta. Epäonnistumisen kokemukset ihmissuhteissa aiheuttivat mielipahaa ja masennusta, mikä ehkäisi rohkeutta hakeutua uusiin tilanteisiin ja vähensi avoimuutta tutustua ihmisiin.

Taloudellisista vaikeuksista ja kumppanin puuttumisesta näytti kuitenkin koituneen miehille naisia vakavampia ongelmia heidän sosiaalisessa elämässään. Kumppanin puute saattoi viedä mieheltä motiivin yrittää parantaa taloudellista ja sosiaalista asemaansa. Yksin elävät naiset kertoivat sen sijaan miehiä useammin erilaisista kumppanin puutteesta koituvista käytännön ongelmista. Tällaisia asioita olivat esimerkiksi tuen puute isoja päätöksiä tehdessä ja sairastumisen aikana sekä erilaiset kodin korjaustyöt. Jatkuva vastuunkanto kaikesta yksin oli monelle naiselle rankinta yksin elämisen hallinnassa.

Aineistossa oli viisitoista henkilöä, jotka olivat sosiaalisessa mielessä syrjäytyneiksi luokiteltavia. Heissä oli 12 miestä ja 3 naista. Peräti puolet aineiston miehistä oli siis sosiaalisessa mielessä syrjäytyneitä. Elämäntilanteet ja elämänkulut vaihtelivat, mutta suurimmalla osalla elämää hallitseva yksinäisyys oli osalla johtanut suorastaan era-koitumiseen. Nämä ihmiset olivat menettäneet mahdollisuuden jatkuvaan ihmiskontaktiin, mikä on välttämätöntä oman identiteetin rakentamisen ja ylläpidon kannalta. Heikot vuorovaikutustaidot ja kyvyttömyys solmia ihmissuhteita näyttivät olevan selkeä sosiaalisen syrjäytymisen riskitekijä tässä aineistossa. Myös kykenemättömyys

kommunikoida toisen sukupuolen kanssa näytti ääritapauksessa olevan yksi tärkeä sosiaalisen syrjäytymisen taustasy. Jotkut yksineläjät, erityisesti osa yksineläjämiehistä, pitivät itsekkin huonoja vuorovaikutustaitojaan syynä vaikeuksiinsa löytää kumppani, mutta syynä myös sosiaaliseen syrjäytymiseensä. Nämä aineiston heikoimmassa asemassa olevat yksineläjät toivoivat pysyvää työpaikkaa ja sitä myöten turvatumpaa toimeentuloa. Se toisi sosiaalista itseluottamusta, ja keinoja kohentaa elämänlaatua.

Aineiston miehissä olikin keskimäärin paljon enemmän hyvin heikossa sosioekonomisessa asemassa olevia kuin naisissa. Usein sosiaalinen syrjäytyminen oli tulosta kyvyttömyydestä solmia ihmissuhteita yhdistyneenä työttömyyteen ja perheettömyyteen. Sosiaalista syrjäytymistä selittivät vuorovaikutusongelmien lisäksi erilaiset sairaudet, riittämätön koulutus ja haja-asutusalueen tuomat ongelmat. Osa heistä oli syrjäseutujen pitkäaikaistyöttömiä, joiden koulutus oli vähäistä, joten heidän työllistymismahdollisuudet eivät näyttäneet kovin hyviltä. Eristyneestä elämästä oli aiheutunut pohjatonta yksinäisyyttä ja jopa itsemurha-ajatuksia. Syrjäytyminen jäyti jo ennestään heikkoa itsetuntoa ja lisäsi arkuutta naisten seurassa. Suhde sosiaaliseen yhteisöön toteutui usein vain viranomaisten kautta.

Sosiaalisessa syrjäytymisessä muut olosuhteet yksin elämisen taustalla olivatkin ratkaisevia. Huono-osaisimmilla yksineläjillä oli monia ongelmia, joita puoliso tuskin kykenisi ratkaisemaan. Miesten näytti olevan kaiken kaikkiaan paljon naisia vaikeampaa sopeutua yksin elämiseen. Monien aineiston naisten sosioekonominen asema oli ainakin kohtuullinen, jolloin heillä on myös enemmän mahdollisuuksia toteuttaa itseään ja löytää yksin elämisen hyviä puolia. Tämä näkyi heidän elämäntyytyväisyydessään. Jotkut yksineläjänaiset myönsivät ajattelevansa, että vuosikautia yksin asuvassa miehessä täytyy olla jotakin vikaa. Aineistossa sosiaalisen syrjäytymisen taustalla olikin monia ongelmia, joita yksin eläminen ei selitä. Muiden tekijöiden ohella yksilön oma toimijuus onkin tärkeä sosiaalisen syrjäytymisen kannalta. Ne, jotka kykenevät kääntämään esteet positiivisiksi haasteiksi, ylittämään tai kiertämään ne, omaavat hyvän elämänhallinnan ja ovat ongelmistakin huolimatta tyytyväisiä elämänsä.

Yksinäisyys oli tässä aineistossa yleistä ja elämänhallintaa horjuttava ongelma. Tätä tulosta ei kuitenkaan voi liioitella, sillä Suomen Mielenterveysseuran tutkimuksen mukaan yksinäisyydestä on tullut suomalaisten kansantauti riippumatta ihmis- tai ammattiryhmistä (Forsblom 1998, 22). Miten nämä yksilöt sitten helpottivat yksinäisyyden ongelmaa? Yleisimmät käytetyt selviytymiskeinot olivat opiskelu, erilaiset harrastukset, työhön panostaminen ja vapaaehtoistyö. Ainakin yksi nainen ja yksi mies mainitsivat ulkomaanmatkojen tärkeydestä omalle henkiselle hyvinvoinnilleen. Heidän mielestään ulkomailla ihmisiin saa helpommin kontaktin, ja ihmiset osoittavat avoimemmin kiinnostusta toisiinsa. Erityisesti naiset, mutta myös osa miehistä

kanavoivat yksinäisyyttään ja energiaansa opiskeluun ja harrastamiseen. Opiskelu antaa vastapainoa työlle, itsensä kehittäminen on palkitsevaa ja tuottaa henkistä tyydytystä, vaikka se onkin raskasta työn ohessa. Vapaaehtoistyössä voi myös tuntea olevansa tarpeellinen. Luennot ja monet harrastuksetkin koetaan kuitenkin sellaisiksi, missä ei helposti tehdä tuttavuutta tai missä ihmissuhteet jäävät pinnallisiksi. Yksineläjät näyttävät hakeutuvan harrastuksiin, jotka ovat persoonattomia, ja sellaisia missä oikeaan keskusteluun ja sitä kautta tutustumiseen on vähän tilaisuuksia. Toisaalta hyvin monet yleisimmät harrastukset ovat luonteeltaan tällaisia, eikä omia mielenkiinnon kohteita ole mielekästä väkisin muuttaa.

Elämänhallintaa kehitettiin monin erilaisin tavoin, vaikka tietoisesta elämänhallinnan etsimisestä oli kyse vain harvoin. Ihmisethän hakevat mielekkyyttä elämälleen elämäntavasta riippumatta. Jotkut olivat luopuneet kokonaan toivosta löytää enää kumppania ja he koettivat sopeutua ajatukseen yksin elämisen vakiintumisesta. Nämä yksineläjät, jotka eivät enää uskoneet kumppanin löytymiseen rakensivat elämäänsä siitä lähtökohdasta käsin, että tulevat aina elämään yksin. Toiset hakivat elämälleen mielekkyyttä huolehtimalla sukulaisistaan. Muutamat myönsivät venyttävänsä työpäiviään ja kompensoivansa perhe-elämän puutetta ammatillisilla saavutuksillaan. Monilla oli useita harrastuksia, joihin panostettiin aikaa ja energiaa. Luontoyhteys oli monille psyykkisesti tärkeä, samoin taide. Yleensä itsensä hemmottelu tai itselle mielekkäiden asioiden tekeminen olivat keinoja kohentaa elämänlaatua. Aineiston heikoimmassa sosioekonomisessa tilanteessa elävät sosiaalisesti syrjäytyneet eivät kyenneet näkemään elämässään mahdollisuuksia parempaan. Heillä ei ollut enää keinoja kehittää parempaa elämänhallintaa ilman ulkopuolisten apua.

Yleinen keino elämänlaadun kohottajana oli itsensä kehittäminen tai itsen ”löytämisen” kouluttautumalla ja muissa harrastuksissa. Tämä oli tyypillistä erityisesti naisille, joista osa oli menettänyt uskonsa riittävän hyvän parisuhteen ilmaantumiseen. Individualismin ihanteiden mukaisesti jotkut heistä koettivat pärjätä mahdollisimman riippumattomasti ja apua muilta pyytämättä. Toisaalta yksineläjän henkinen riippumattomuus ja itsenäisyys on edellytys hyvälle elämänlaadulle, kun tukea ja apua ei aina ole saatavilla. Niillä yksineläjillä, jotka eivät olleet kovin itsenäisiä, mutta jotka eivät myöskään saaneet riittävästi tukea ja apua, elämänlaatu oli huomattavasti huonompi.

Ratkaisevin kriteeri sosiaaliselle syrjäytymiselle on yksilön oma kokemus syrjäytyneisyydestä ja ulkopuolisuudesta, ihmiskontaktien puuttumisesta tai niiden riittämättömyydestä. Jos ihminen ei oman kokemuksen mukaan ollut syrjäytynyt, ja jos hänellä oli omasta mielestään riittävästi ihmiskontakteja, ei häntä tietenkään voi pitää sosiaalisesti syrjäytyneenä. Näin siitäkkin huolimatta, että useimmat yksineläjät kokivat sosiaalisen tuen ja vahvistamisen riittämättömäksi. Sosiaalisen tuen ja vahvistamisen heikkous ei tässä aineistossa automaattisesti tarkoittanut heikkoa elämänhallintaa,

vaan heikko elämänhallinta oli kaikkein yleisintä heillä, jotka eivät yksilöinä olleet kovin autonomisia, mutta jotka samalla kapinoivat enemmistön tavanomaista elämänhallintaa vastaan, tai päinvastoin halusivat saavuttaa enemmistön näkemyksen hyvästä elämänhallinnasta. Sosiaalisen tuen riittämättömyys heikentää yksineläjien elämänlaatua, mutta voidaan kysyä saavatko muutkaan väestöryhmät tarpeeksi sosiaalista tukea. Ovatko yksinäisyyttä ja tuen puutetta kokevat pienten lasten äidit myös sosiaalisesti syrjäytyneitä? Vaikka monet aineiston yksineläjät kokevat olevansa huomionmassassa asemassa suhteessa muihin väestöryhmiin, voidaan kysyä kuka mielestään saa riittävästi tukea nyky-yhteiskunnassamme?

9.2 Kumppanittomuuden merkitys

Viimeistään keski-ikä tuo yksin elävän elämään tunteen erilaisuudesta. Yksin eläminen sopii ja suorastaan kuuluu nuoruuden elinvaiheeseen, jota useimmilla leimaa opiskelu ja kumppanin haku. Keski-ikäiseltä odotetaan vakiintumista kumppanin kanssa ja perheellistymistä. Tästä elinvaiheodotuksesta poikkeavat yksineläjät joutuvatkin iän karttuessa sopeutumaan yksin elämiseen uudella tavalla. Sosiaalisen elämän rakenteen lisäksi kumppanittomuus vaikuttaa myös identiteettiin, oli kumppanittomuuden merkitys sitten positiivinen tai negatiivinen (Beck & Beck-Gersheim 1995, 51). Elämäntapa saa silloin vakiintuneemman merkityksen; elämä ei vakiinnu parisuhteeseen vaan yksin elämiseen. Ulospäin yksineläjän tulisi aina esittää pärjäämistä (onnellisuusmuuri) ja elämäntapa tulisi selittää omaksi harkituksi valinnaksi. Muussa tapauksessa ihmistä uhkaa leimautuminen epäonnistuneeksi tai jopa 'luuseriksi'. Siksi yksinäisyyden tunteiden tunnustaminen edes omille ystäville voidaan kokea nöyryyttävänä. Oman arvontunteen säilyttämiseksi yksinäisyys ja kumppanin kaipuu tulee pitää piilossa. Toisaalta tyytyväisen keski-ikäisen yksineläjän olemassaoloon ei monen aineiston yksineläjän mukaan uskota, vaan pienetkin yksineläjän huolet nähdään todisteena yksineläjän kumppanittomuudesta, ja normaalit useimpien elämänkulkuun elämäntavasta riippumatta kuuluvat ongelmat selitetään yksin elämisellä.

Erilaisuuden kokemusta lisäsi joidenkin informanttien kohdalla rivien välistä välittyvät idealistiset kuvitelmat perheestä ja rakkaussuhteesta, vaikka toisaalta niiden ongelmallisuuskkin tuotiin esiin. Erot elämän todellisuuden ja sen välillä, mitä se voisi olla, olivat näiden yksineläjien mielikuvissa suuret. Oman elämän vertailu onnelliselta vaikuttavaan perhe-elämään tuotti joillekin ulkopuolisuuden ja yksinäisyyden tunteita ja masennusta. Joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta useimmat informantit kaipasivat kumppania elämäänsä. Se vahvisti kokemusta erilaisuudesta sosiaalisten paineiden ohella. Toisaalta tämän hetken avioerotilastoista voisi päätellä, että monilla muillakin kuin vain yksineläjillä on liian suuret odotukset parisuhteesta. Kuitenkin vain muutamalle aineiston informantille kumppanin löytämisestä oli tämän kaipausten vuoksi tullut elämän päätarkoitus.

Parisuhde ja kumppanin puuttuminen olikin useissa kirjoitelmissa keskiössä. Lähes kaikilla informanteilla monet sosiaaliset kontaktit ja tapahtumat määrittyivät kumppanittomuuden kautta. Kumppanittomuuden merkitys väistyi joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta ainoastaan hyvän yksineläjäystävän kanssa tai läheisissä sisarus-suhteissa. Niillä informanteilla, joilla ei juuri ollut sosiaalisia suhteita, kumppanittomuus näytteli elämässä vielä suurempaa osaa. Oma perhe oli merkityksellinen riippumatta perhesuhteiden laadusta. Harvalla aineiston yksineläjällä suhteet olivat läheiset omaan perheeseen. Suvulla ei ollut juuri merkitystä, sillä sukulaiset miellettiin vain muutaman aineiston yksineläjän kertomuksissa tärkeäksi osaksi elämää. Myös asuinpaikan sosiaaliset suhteet eivät läheskään aina olleet tärkeimpiä, vaan läheisiin ystäviin saattoi olla pitkäkin välimatka. Työpaikan vuoksi useastikin muuttamaan joutuneet informantit kokivat yksinäisyyttä, kun sosiaaliset suhteet eivät olleet uudella paikkakunnalla muodostuneet riittävän läheisiksi. Yksinäisinä hetkinä omaa elämää peilataan helposti pariskuntiin ja perheellisiin.

Toisaalta myös vahvistuneen yksilöllisyyden ja yhteisöllisyyden heikentymisen toisistaan erottamille ihmisille rakastuminen on keino päästä lähelle toista ihmistä (Jalilinoja 2000, 42). Näin parisuhde instituutiona on lähestulkoon monopolisoitunut tunteen kuulumisesta johonkin; parisuhde on yhteenkuuluvuuden symboli. Tätä kuulumisen tunnetta osa aineiston yksineläjistä tavoittaa ystävien kesken vain hetkittäin, sillä ystävyysuhteet eivät tyydyttäneet kaikkia laadullisesti. Joillakin ystäviä ei ollut ollenkaan. Tällöin moni yksineläjä suostuu joustamaan muiden tarpeiden ja toiveiden mukaan. Sellainen yksineläjä, jolla ei ole paljon sosiaalisia suhteita ottaa helposti vastaan kaiken saamansa sosiaalisen vuorovaikutuksen, vaikka vastavuoroisuus niissä ei toteutuisikaan. Vain joillakin aineiston yksineläjillä ystävyysuhteet olivat tasa- puoliset, kiinteät ja turvaa antavat.

Yksilön omaa tarvetta turvaan, läheisyyteen ja rakkauteen ei silti voida mitenkään väheksyä. Asioiden jakaminen kumppanin kanssa toisi monen elämään tarpeellisuuden tunnetta. Tarpeellisuuden tunne oli keskeisen tärkeä lähes kaikille aineiston yksineläjille, jotta elämän voisi kokea mielekkääksi. Tunnetta siitä, että joku tarvitsee juuri minua elämässään, kaivattiin. Oman olemassaolon merkityksellisyys kasvaisi, jos joku läheinen ihminen vaatisi aikaa, läsnäoloa, apua ja tukea. Jos tätä ei kukaan ystäväkään tee, yksineläjä kokee olevansa ihmisenä tarpeeton ja korvattavissa. Monet yksineläjät kokivat itsensä ja elämänsä täysin turhaksi erityisesti silloin, kun läheisiä ystäviä ei ollut riittävästi. Useimmat aineiston yksineläjät kaipasivat myös tunnetta kuulumisesta johonkin. Kuulumisen tunteen saavuttaminen oli lähes kaikkien informanttien mukaan helpointa parisuhteen avulla; kumppani kiinnittäisi yksineläjän kiinteämmin sukuun, ystäviin, tuttaviiin ja koko ympäröivään yhteisöön. Lisäksi parisuhde nostaisi heidän sosiaalista arvoaan yhteisön jäsenenä ja toisi samalla tunteen yhteisyydestä.

9.3 Kohtaamisen vaikeus

Yksi keski-ikäisen tuomista elämäntapamuutoksista on se, että ravintoloissa käynnit vähenevät. Ravintoloissa käydään toki syömässä, mutta pitkät ravintolaillanvietot jäävät useimmilla enää nuoruuden muistoiksi. Varsinkin jotkut aineiston naisista kokevat 'iskumielellä' ravintolaan menemisen jopa heitä itseään alentavaksi. Keski-ikäisen ei sovi ainakaan myöntää, että hän menee ravintolaan 'haku päällä', sillä monen yksineläjänaisen mukaan yhteisö asettaa tuolloin yksineläjän naurunalaiseksi. Keski-ikäistä yksineläjää, joka käy yksin ravintolassa saatetaan pitää jopa moraalisesti arveluttavana. Monet yksineläjät jäävätkin mieluummin kotiin, kuin altistavat itsensä leimautumiselle. Tällainen sosiaalinen kontrolli ja sen aiheuttama keski-ikäisten yksineläjien oma sosiaalinen ylpeys rajaa heidän mahdollisuuksia tavata erilaisia kumppanivaihtokkaita.

Yksineläjät esittivät myös muita esteitä kumppanin löytymiselle. Erään 36-vuotiaan yksineläjänaisen näkemys asiasta oli, ettei naisten enää tarvitse tehdä isoja kompromisseja, eikä naisten ole enää pakko suostua ihan kaikkeen. Yksin elämisen mahdollisuus on siis tuonut lisää vaihtoehtoja ja mahdollisuuksia naisellekin. Yksi maanviljelijämies näki esteenä asumisensa äitinsä kanssa. Hän uskoi lisäksi, ettei äiti halua lähteä kodistaan ennen kuin on pakko. Toinen yksineläjänainen näki kumppanin löytymisen vaikeuksien taustalla elämän eriytymisen yhä pienempiin ja erikoistuneempiin harrastusryhmiin, jolloin ajanvietto erilaisten ihmisten kesken on vähentynyt huomattavasti. Hän piti myös teknologiahuumaa ja ihmisten uppoutumista teknisiin laitteisiin niin, että ympäröivä maailma unohtuu, yhtenä syynä ihmisten yksinäisyyteen. Eräs yksineläjämies toi samoin esiin vaihtoehtojen lisääntymisen sekä harrastusten että elämäntapojen osalta. Harrastukset mahdollistavat hänen mukaansa elämänsisällön löytämisen muustakin kuin parisuhteesta, ja elämäntapojen moninaistuminen on taannut sen, ettei kenenkään ole enää pakko avioitua vain siksi, että muutkin niin tekevät.

Informanttien sosiaalinen elämä eriytyi tässä aineistossa paljolti sukupuolen mukaan. Eriytymistä näytti tapahtuneen jo nuoruudessa niin vahvasti, että myöhemmin on vaikea lähestyä toista sukupuolta, saada kontakti ja löytää yhteistä kosketuspintaa. Kun myös työelämä on jakautunut pitkälle sukupuolen mukaan, saattavat normaalit kontaktit sukupuolien välillä olla vähäisiä. Tämä selittää osaltaan vuorovaikutusongelmia sukupuolien välillä. Jos kanssakäyminen sukupuolien välillä jo nuoruudessa tapahtuu vain romanttisessa tai seksuaalisessa mielessä, tai vain sellaisissa miljöissä, jotka ovat romanttisesti tai seksuaalisesti virittyneet, kuten ravintoloissa, ei luonteva suhtautuminen toiseen sukupuoleen kehity. Media vielä korostaa kahden toisilleen vastakkaisen sukupuolen välisiä eroja, vaikka ihmisten toiveet ja haaveet ovat useimmiten yhteisiä sukupuolesta riippumatta.

Nuoria ei aineiston perusteella kannusteta ystävyys-suhteisiin toisen sukupuolen kanssa. Tällaisella kasvatuksella näyttää olevan kauaskantoiset, ja joskus traagisetkin vaikutukset yksilön elämänsä kulkuaan. Se vaikeuttaa ja hidastaa monipuolisten vuorovaikutustaitojen kehittymistä. Monilla aineiston miehillä ja myös joillakin naisilla ei ole heidän oman näkemyksensä mukaan sellaisia sosiaalisia taitoja, jotka auttaisivat lähestymään toista sukupuolta. Moni tutkimukseen osallistuneista kertoi, miten toinen sukupuoli tuntui hyvin vieraalta, joku vertasi toista sukupuolta jopa 'alieniin'. Merkillepantavaa on, että myös monilla sosiaalisesti omasta mielestään muutoin lahjakkailla on vaikeuksia suhtautua luontevasti ja rohkeasti toiseen sukupuoleen. Onko suomalainen kasvatusta, ja sitä kautta kulttuuri jakautunut liiaksi kahden biologisen sukupuolen mukaan? Sosiaalisen elämän eriytyminen sukupuolen mukaan saattaa olla pelkäämistä sukupuolviiksymystä, mutta toisaalta aineistossa oli myös suhteellisen nuoria, 35-40-vuotiaita ihmisiä, jotka puhuivat asiasta. Siksi aihe vaatisi oman tutkimuksensa.

Aineiston yksineläjien näkökulmasta katsoen miesten ja naisten välillä näyttikin olevan monissa tapauksissa eräänlainen kulttuurinen kuilu. Naiset toivoivat miehiltä naisen arvostamista, kehittyneitä keskustelutaitoja ja kulttuurista sivistystä. Näille odotuksille he eivät olleet saaneet riittävää katetta. Varsinkin työväestöön kuuluvia miehiä jotkut naisista arvostelivat siitä, etteivät nämä kunnioita naista. Tämä oli naisista valitettavaa, sillä he näkivät työläismiehet usein koulutetumpia miehiä muutoin kunnollisempina kumppaneina ja parempina perheenisinä. Työttömät tai muutoin vähävaraiset miehet kuitenkin uskovat naisten kiinnostuvan vain menestyvistä miehistä. He ovat siksi vetäytyneet vapaaehtoisesti syrjään. Taustalla näytti olevan myös väärinkäsityksiä, kun toiveet suhteen laadusta tutustumistilanteessa olivat olleet erisuuntaiset.

Useimmat aineiston miehet kokevat muutoinkin naisten asettavan heille liiaksi sellaisia vaatimuksia, joita heidän on vaikea täyttää. Miesten mielestä naiset eivät ole puolestaan riittävän kiinnostuneita seksistä. Miehet eivät myöskään pidä naisista, joiden he olettavat pitävän itseään miehiä parempina. Naiset puolestaan kokevat, että he eivät saa olla kokonaisia terveellä itsetunnolla varustettuja persoonallisuuksia ja toisaalta, että he eivät riitä sellaisenaan miehelle, vaan heidän tulisi olla kauniimpia ja laihempia. Lisäksi miehet eivät ole naisten mielestä riittävän kiinnostuneita elämästä, eivätkä myöskään mahdollisen kumppanin persoonasta. Kun tämän rinnalle asetetaan miesten tässä aineistossa naisia tyypillisempi heikko sosiaalinen itsetunto ja ujous naisten seurassa, ei vapaiden miesten ja naisten kohtaaminen näytä helpolta.

Miehistä jotkut kokivat ahdistavana, jos he eivät olleet koskaan kunnolla kokeneet fyysistä läheisyyttä. Miesten olikin yleensä naisia vaikeampaa elää omilla oloillaan ilman seksiä. Seksuaalinen kokemattomuus koettiin erityisen häpeälliseksi asiaksi. Seksuaalisten kokemusten puute koettiin koko elämää rajoittavaksi tekijäksi ja halu-

jen tyydyttämisestä oltiin joissakin tapauksissa valmiita vaikkapa maksamaan. Ilman miesystävää olevat naiset sen sijaan yleensä siirsivät tyypillisimmin seksiin liittyvät tarpeensa ikään kuin hyllylle odottamaan mahdollista uutta suhdetta. Muutamalle naiselle seksi oli niin vähämerkityksellinen asia, että se saattoi muodostaa esteen parisuhteen solminnalle seksiä kaipaavan miehen kanssa.

Aineistossa oli kuitenkin myös naisia, jotka olivat seurustelusuhteissaan joutuneet jopa pettymään miesten vähäisiin seksihaluihin tai potenssiongelmiin. Monet pärjäävät ja muutoin tyytyväiset naiset pitivät läheisyyden ja seksin puutetta yksin elämisen ainoana isona ongelmana. Ongelmia tutustumisvaiheessa aiheuttaa se, että aineiston yksineläjänaisille seksuaalisuus oli keskimäärin laajempi käsite kuin miehelle. Naiset puhuivat enemmän läheisyyden tarpeesta, ja miehet taas lähinnä seksistä. Joidenkin naisten kohdalla seksi edellytti hyvää ja läheistä suhdetta, kun joillekin miehille seksi oli taas edellytys hyvälle suhteelle. Tämä on ongelmallista erityisesti kohtaamistilanteissa, jos odotukset suhteen laadusta menevät ristiin. Jos toinen toivoo ensisijaisesti seksiseuraa ja toinen seurustelukumppania, saattaa suhde jäädä kokonaan solmimatta. Aineistossa oli silti myös miehiä, joille seksi ei ollut pääasiallinen syy parisuhteen hakemiseen, vaan läheisyys ja kumppanuus.

Parisuhtetematikka oli tässä aineistossa enimmäkseen naisten puhetta. Miesten puhe jäi vähäiseksi ja naisten puhetta pinnallisemmaksi. Osaltaan tähän vaikutti miesten selvästi pienempi osuus aineistossa, mutta myös se, että vain muutamalla kirjoittaneista miehistä oli seurustelukokemuksia. Joillakin ei ollut kokemuksia sukupuoli-suhteista, eikä varsinkaan kumppanin hausta, tai sitten he eivät niistä kertoneet. Miesten näkökulma erityisesti parisuhteesta ja siihen liittyvästä tematiikasta jäi vajavai-seksi, koska aineistoa ei juuri ollut. Sen sijaan naisilla oli aiheesta yleensä monenlaisia kokemuksia, joista he halusivat kertoa. Tämä näkyi myös aineiston naisten ja miesten puhetaivoissa.

Kertoessaan kumppanin hausta tai seurustelukokemuksista naiset käyttivät miehiä useammin stereotyyppisiä ilmaisuja. Useimmiten naiset näyttivät vaativan miehiltä kumppaneina paljon enemmän, kuin mitä miehet näyttivät vaativan naisilta. Osaksi ero varmasti johtuu kokemusten määrästä ja myös siitä, että tässä aineistossa naisten puhe oli yleensä miesten puhetta analysoidumpaa. Aineistossa miehet, joilla on vaikeuksia solmia kontakteja naisten kanssa, pitävät naisten odotuksia epärealistisina ehkä myös siksi, etteivät he kykene sopeutumaan naisen ja miehen tasa-arvoistuvaan suhteeseen, vaan pitäytyvät vanhoissa miesmalleissa (Jacobson 2002, 25; Månsson 1996, 242). Vaatimukseen vaikuttaakin varmasti se, mitä kaivataan, kun kaivataan ystävää tai elämäkumppania. Haetaanko täydentäjää, hoivaajaa, identiteetin vahvistajaa, jotakuta, johon käyttää omaa valtaa, vai ihmistä, joka tulisi toimeen ihan yhtä hyvin itsekseenkin? (Fågel 1995)

9.4 Normia rikkomassa

Lähes kaikilla yksineläjillä oli runsaasti kokemuksia ulkopuolisuudesta perhekeskeisessä yhteisössä. Kuitenkin se, miten yhteisön asenteellisuuden annettiin vaikuttaa omaan elämään erotteli selvästi aineiston yksineläjiä toisistaan. Tämä näkyi myös yksineläjien elämänhallinnassa ja elämäntyytyväisyydessä. Yksineläjien elämäntyytyväisyys ei siten ole riippuvainen pelkästään parisuhdetilanteesta, vaan kyky hallita elämää ja elämäntyytyväisyys on monen tekijän summa.

Tutkimuksessa ei tullut esiin mediassa toisinaan tyypiteltyjä itsekkäitä yksineläjiä, jos itsekkyydellä tarkoitetaan toisista ihmisistä piittaamattomuutta ja aina oman etunsa muiden edelle asettamista. Aineistossa ei myöskään juuri ollut pääasiassa vain materialistisia arvoja omaavia, kevyttä 'deittailua' harrastavia sinkkuja, jotka eivät haluakaan sitoutua (Ks. Jallinoja 2001). Mielikuva varakkaasta yksineläjäkuluttajasta ei ollut tämän tutkimuksen todellisuutta. Sen sijaan aineistossa oli paljon ihmisiä, jotka olivat asettaneet koulutuksen ja toimeentulon ensisijaiseksi päämääräkseen elämässään. Useimmat heistä olivat myös valmiita hyvään parisuhteeseen, vaikkakin harva hinnalla millä hyvänsä. Panostus omaan taloudelliseen hyvinvointiin ja pärjäämiseen yhteiskunnassa sekä valikoivuus kumppanin suhteen voidaan toki nähdä myös itsekkyytenä. Silti voidaan kysyä, kuinka itsekästä on, jos toimii nyky-yhteiskunnan rakenteiden puitteissa rationaalisesti.

Suurin osa tutkituista yksineläjistä haluaisi pysyvän parisuhteen, mutta se ei kaikkien osalta tarkoittanut sitä, etteivätkö he nauttisi elämästään yksineläjänä. Muutamille työ oli henkisesti ensiarvoisen tärkeää, mutta suurin osa korosti ihmissuhteiden merkitystä, eivätkä ihmissuhteet olleet kenellekään pelkkiä kulutushyödykkeitä. Yksineläjän panostus sosiaalisiin suhteisiin, työhön, opiskeluun, itsensä kehittämiseen tai harrastuksiin ei välttämättä kerro yksilöllistymisestä, saati sitten itsekkyydestä. Se voi kertoa myös vastuunottamisesta omasta hyvinvoinnista, sillä jokainen terve ihminen pyrkii kohottamaan elämänlaatuaan. Kun kumppania ja perhettä ei ole, on normaalia, että aikaa ja energiaa käytetään muihin elämänalueisiin enemmän kuin mitä perheelliset käyttävät. Elämänlaatuun pyritään panostamalla mielekkäisiin aktiviteetteihin ja asioihin, joista on konkreettista hyötyä, kuten työhön ja opiskeluun.

Monet yksineläjänaiset kertoivat halunneensa nuorena panostaa ensin opiskeluun ja tutkinnon suorittamiseen, eivätkä siksi olleet halunneet sitoutua kovin aikaisin. Joillekin myös hyvän työpaikan saaminen ennen sitoutumista oli ollut tärkeää. Useat yksineläjämiehet halusivat samoin ensin varmistaa kunnollisen toimeentulon ja hyvän sosiaalisen aseman ennen perheen perustamista. Miesten ajatuksissa korostui tarve kyetä elättämään koko perhe. Osa heistä pelkäsi, ettei kykene täyttämään perinteisen sukupuoliroolijaon mukaista miehen velvollisuutta perheessä. He siis uskoivat, että mies on edelleen perheen elättäjä, ja että se on miehen mitta.

Taustalla saattaa olla liian kielteinen ennakointi parisuhteen ja perheen vaikutuksista omalle elämälle, mutta on olemassa muitakin syitä sitoutumisen siirtämiseen. Opiskelu on elämän realiteetti, jota ilman on vaikea turvata tulevaisuutensa. Lisäksi moni nainen pelkää oman elämän; uran luomisen tai työhön panostamisen, harrastusten ja ystävyysuhteiden menettämistä parisuhteessa. Pelko perustui joillakin heistä omiin kokemuksiin miesten kontrollinhalusta aiemmissa seurustelusuhteissa. Myös tietoisuus miehen väkivaltaisuudesta näkyi sekä naisten pelkojen taustalla että naisten asenteissa miehiä kohtaan. Tutkimukset (Vanhala 2002, 1997; Salmi 1996) osoittavatkin, että työn ja perheen yhteensovittaminen on yhä vaikeaa erityisesti naiselle. Nainen joutuu lisäksi tekemään kaikki elämänsä suuret asiat yhdessä ryppäessä: päättää opinnot, aloittaa uran ja perustaa perheen, kun mies voi lykätä perheen perustamista myöhemmäksi (Riipinen 2002). Lisäksi on vain järkevää ajatella omaa jaksamista, jos vaihtoehtona yksin elämiselle on esimerkiksi alkoholiongelmainen kumppani tai kumppani, joka ei pysty aidosti sitoutumaan. Yksilöllistymiskehityksessä on myös paljon positiivista, se antaa mahdollisuuden kieltäytyä oman hyvinvoinnin kannalta huonosta ratkaisusta. Voidaan olettaa, että näin ennaltaehkäistään myös av(i)oroja.

Se mitä tapahtuu 'keskellä' vaikuttaa myös siihen mitä ja miten tapahtuu reunalla. Ihmisten ja median ristiriitainen suhtautuminen kertoo marginaalisuudesta, siitä, että yksineläjät poikkeavat normista. Esimerkkinä voisi mainita ns. menevät sinkut joita leimataan itsekkäiksi ja pinnallisiksi, mutta samaan aikaan toisaalla yksineläjiä neuvotaan aktiivisuuteen, sillä "kukaan ei tule kotoa hakemaan". Toisaalta yhteisö ei aidosti kannusta varttuneita yksineläjiä kumppanin hakuun, vaan saattaa päinvastoin paheksua sitä. Kyseessä on pattitilanne sosiaalisessa merkityksessä. Yksineläjän onkin erikseen osoitettava olevansa normaali, tavallinen ja kunnollinen. Kuitenkin jokaisella pitäisi olla oikeus olla sellainen kuin on, olla kokonainen ihminen ilman negatiivisia leimoja ja ilman jatkuvaa todistelua 'normaaliudesta'.

Yksin eläminen voi olla samankaltainen stigma kuin työttömyys. Tämän aineiston perusteella yhteisö suhtautuu yksin elämiseen poissulkevasti ja toisinaan jopa kielteisesti, mikä aiheuttaa usein stressiä ja henkistä pahoinvointia yksineläjille. Tutkimukseen on ehkä valikoitunut yksineläjiä, joiden omatkin arvot ovat hyvin normatiivisia ja homogeenisia, sillä heidän kuvaustensa perusteella sosiaalinen ympäristö on hyvin normihakuinen. Totta kuitenkin on, että suomalainen kulttuuri on edelleen homogeeninen, ja useimmat toivovat täyttävänsä yhteisön asettamat normit hyväksytystä elämisen mallista (Ks. Heino 2002). Näitä kriteerejä sovitetaan niillekin, jotka eivät pysty tai halua jakaa samoja arvoja. Onkin merkille pantavaa, miten suuri ristiriita on suomalaisen yksinpärjäämisen eetoksen (Ks. Siltala 1994) ja sen välillä miten yhteisö tämän aineiston perusteella yksineläjiä kohtelee. Lieneekö taustalla pelkoa ja kateutta?

Joidenkin pariskuntien ja perheiden poissulkeva suhtautuminen yksineläjiä kohtaan vaikuttaa pääasiassa tiedostamattomalta, sillä luultavasti he eivät aktiivisesti ajattele haluavansa kommunikoida vain toisten perheellisten kanssa. Tiedostamaton poissulkevuus on kuitenkin aktiivista ja tietoista ongelmallisempi, sillä silloin käyttäytyminen ei muutu. Kun käyttäytyminen nähdään normaalina sitä ei kyseenalaisteta, jolloin se jatkuu samanlaisena. Yksineläjiä ei oikeastaan ole olemassa tarvitsevina ihmisinä, jos asiaa tarkastelee koko yhteisön näkökulmasta. Perhekeskeinen kulttuuri dominoi selvästi elämäntapaajattelua, mikä johtaa käytännössä siihen, että vaikka useimmat yksineläjät ovat osa yhteisöä, niin sen toivottuja jäseniä he ovat harvoin.

He olivat siten oikeastaan perhekeskeisestä yhteisöstä kulttuurisesti syrjäytyneitä. Lähes kaikki tutkimukseen osallistuneet yksineläjät protestoivat kirjoitelmissaan voimakkaasti tätä vastaan, mutta konkreettisissa tilanteissa tyytyivät ja alistuivat osansa. Juuri protestoimattomuus ilmentää kulttuurista syrjäytymistä perhekeskeisestä yhteisöstä, sillä protestoiva yksineläjä olisi merkki vahvemmasta integroitumisesta yhteisöön. Se olisi myös osoitus moniarvoisemmasta yhteisöstä. (Ks. Sipilä 1985, 87.) Protestoiminen edellyttäisi jonkin asteista turvallisuutta, ja luottamusta siihen, ettei se johda yksineläjän poissulkemiseen yhteisöstä. Kaikki eivät kuitenkaan kokee olevansa yhteisöstä syrjässä tässä mielessä, jolloin heillä ei ollut tarvetta myöskään protestoida yhteisön perhekeskeisyyttä vastaan. He olivat kuitenkin selvänä vähemmistönä tässä aineistossa.

Perhekeskeisestä yhteisöstä syrjäytyminen merkitsee osalle yksineläjistä yksinäisyyttä ja kokemusta hylätyksi tulemisesta, kun omaa yksineläjien osakulttuuria ei ole muodostunut. Yksineläjät kokevat olevansa ulkopuolisia perhekeskeisiä arvoja korostavassa kulttuurissa, mutta heillä ei kuitenkaan ole yksilötasoa laajempaa yhteenkuuluvuudentunnetta muiden yksineläjien kanssa. He eivät ole juuri organisoituneet ryhmänä. Yhden haastatellun mielestä yksineläjät ovat ryhmänä niin hyvin yksin pärjääviä, että he eivät oikein osaa ajaa yhdessä asiaansa.

Perheettömyys näyttää heikentävän yksilön yhteiskunnallista ankkuroitumista. On kuitenkin huomattava, ettei tämä johdu pelkästään yksilöstä, vaan yhteiskunnasta, joka toimii sen normatiivisen oletuksen pohjalta, että kaikki ihmiset elävät perheissä. Yksineläjä ei tule kuulluksi ja ymmärretyksi nimenomaan siksi, että hän on yksineläjä. Hyväksyvä tuki on harvojen onni. He kokevat olevansa yhteisössä vieraita, ei sen täysivaltaisia ja tervetulleita jäseniä. Yksineläjät näyttävät yhteisön sosiaalisissa toiminnoissa olevan olemassa ikään kuin perheellisiä varten; vastavuoroisuus puuttuu. Yksineläjän omia toiveita ja tarpeita ei juuri huomioida, vaan hänen odotetaan täyttävän perheellisten toiveita ja joustavan heidän aikataulujensa mukaan. Voidaankin todeta, että suurin osa aineiston yksineläjistä elää pääsääntöisesti itsensä varassa, sillä vain harvat aineiston yksineläjistä pystyivät luottamaan automaattisesti toisen aikuisen tuomaan tukeen ja turvaan. Tietoisuus tästä aiheuttaa joillekin masennusta, toisis-

ta se tekee pakosta henkisesti vahvan. Luultavasti osa yksineläjistä on kyennyt elämään yksin ja löytämään yksin elämisen hyvät puolet juuri henkisen vahvuutensa ansiosta.

Suurin osa aineiston yksineläjistä koki, etteivät he ole yhteiskunnan arvostettuja jäseniä. Osalla oli jopa tunne, etteivät he ole yhteiskunnallisessa mielessä olemassa. Moni heistä koki, ettei heillä ole yhteyttä yhteiskuntaan, ja että yhteiskunnalla ei ole juuri sisällöllistä merkitystä muutoin kuin heidän sairastuessaan. Yksineläjät kokevat siis myös yhteiskunnallisessa mittakaavassa erilaisuutta. Yleensä se ei kuitenkaan naisille tarkoittanut tässä aineistossa marginalisaatiota sosiaalisen syrjäytymisen muodossa, mutta monelle miehelle kylläkin. Marginalisaatio voi kuitenkin merkitä myös kulttuurista syrjäytyneisyyttä. Kulttuurinen marginalisaatio tarkoittaa tässä tutkimuksessa yleisesti hyväksytystä ja yhteisölle usein ainoasta oikeasta elämänmallista syrjäytymistä. Familistisen kulttuurin normatiivisuus ulottuu usein kaikille elämänalueille, ja vaikuttaa niin vapaa-ajan sosiaalisiin suhteisiin kuin työelämäänkin. Kyseessä on siis vähemmistö- ja enemmistökulttuurin yhteentörmäys.

Joidenkin ihmisten voi olla vaikea hyväksyä yksin elävien kulttuurin perinteisiä normeja rikkovaa elämäntapaa siksi, että se muistuttaa niin läheisesti heidän omaa sosiaalista tilannettaan. Yksineläjä saattaa horjuttaa huonossa parisuhteessa elävän ihmisen turvallisuudentunnetta, sillä yksineläjään voi olla jopa liiankin helppo samaistua. Arvostelemalla yksineläjiä epävarma ihminen voi nostaa omaa sosiaalista statustaan ja tehdä eroa, vaikkakin keinotekoista, itsensä ja yksineläjien välille. Toisaalta stereotyyppiat vapaudesta nauttivasta hyvin toimeentulevasta yksineläjästä saattavat aiheuttaa kateutta perheellisissä, jotka ehkä kamppailevat parisuhde- tai lastenhoito-ongelmissa. Rohkeus elää yksin ja rehellisenä omille tunteilleen saattavat suututtaa ihmisiä, jotka eivät samaan pysty. Väärät mielikuvat niin yksineläjillä perheestä kuin perheellisten stereotyyppiat yksineläjistä ovat tämän aineiston perusteella yleisiä.

Tämän tutkimuksen tarkoitus ei ole kuitenkaan kritisoida perheen merkitystä tai väheksyä perheen arvoa, vaan kritisoida näiden yksineläjien kokemusten perusteella yhteisön tuottamaa ja jatkuvasti uusintamaa parisuhde- ja perhenormia, joka sallii, muttei kuitenkaan täysin hyväksy rinnalleen muita elämäntapoja. Ehkä kulttuurin perhekeskeisyys koetaan uhatuksi, kun sitä puolustetaan voimakkaasti myös suhteessa yksineläjiin. Kun perhekeskeisyys dominoi kulttuuria, voidaan sanoa, että ainakin osa yksineläjistä on elämäntapansa vuoksi kulttuurisesti syrjäytynyt yhteisöstä.

9.5 Yksineläjänaisuus ja –mieheys leimana

Kun normatiiviset odotukset elämäkulusta eivät täyty, näyttää yhteisöllä olevan voimakas tarve luokitella ja määritellä yksineläjiä. Merkittävä ero löytyi yhteisön suh-

tautumistavassa sukupuolen mukaan. Naisen yksin elämistä kyseenalaistetaan, määritellään, rajataan ja pyritään vaikeuttamaan huomattavasti miehen yksin elämistä enemmän. Yksineläjänainen on itsekäs, koska hän ei elä muille ja muita varten. Yksineläjänaisen leimaaminen itsekkääksi kertoo siis kääntäen siitä millaisen naisen tulisi olla; äiti, hoivaaja, muiden tarpeet omien edelle asettava. Individualismi ja vapaus erilaisiin valintoihin elämässä koetaan helpommin kielteiseksi, jos sen edustaja on nainen, mutta vielä voimakkaammin silloin, kun nainen elää yksin. On siis kyse individualismin ja vapaan valinnan sukupuolittuneisuudesta (ks. Karhu 1998).

Miehen yksin eläminen ei ollut tässä aineistossa samassa mielessä paheksuttavaa, sillä heidän kokemustensa perusteella mieheltä odotettiin ensisijaisesti sosiaalista ja taloudellista menestymistä. Kumppanittomuus ja varsinkin lapsettomuus oli sosiaalisesti yksineläjänaiselle selvästi vakavampi stigma kuin yksineläjämiehelle. Miesten kohdalla saattaa kyse olla myös siitä, että yhteisö näkee yksineläjämiehen olosuhteiden uhrina, jolla ei ole paljon valinnanvaraa, jolloin häntä ei haluta kritisoida ja leimata. Naisen ehkä katsotaan valinneen osansa, tai että hänellä on ainakin enemmän mahdollisuuksia elämässä kuin yksinelävällä miehellä. Juuri tämä oletus valinnanmahdollisuudesta tekee naisen yksin elämisestä paheksuttavaa. Kuitenkin nimenomaan tätä vastaan tämän aineiston tyytyväiset yksineläjät, erityisesti naiset, mutta myös muutama mies, protestoivat. Heidän mukaansa se tarkoittaisi käytännössä sitä, että yksineläjän on hyväksyttävä kenet tahansa kumppanikseen vain täyttääkseen yhteisön vaatimuksen oikeanlaisesta elämästä, siis normista. Jos he suostuisivat tällaiseen, heistä tulisi yhteisön normatiivisuuden uhreja. Heidän pitäytymisensä elämäntavassaan sen ongelmat myöntäen osoittaa kuitenkin päinvastaista.

Monet yksineläjänaiset olivat ottaneet vanhemmistaan huoltovastuun, ja monet heistä hoitivat vanhempiaan vapaasta tahdostaan ja kokeakseen itsensä hyödylliseksi ja tarpeelliseksi. Kulttuurisesti he toteuttivat näin naisen perinteistä roolia ja todistivat sillä yhteisön antamaa itsekkyyisleimaa vastaan. Tämä tapahtui kuitenkin usein heidän muun vapaa-aikansa kustannuksella. Siihen liittyi joissakin tapauksissa niin paljon sosiaalista kontrollia, että kumppanin kohtaamiseen tai etsintään ei jäänyt riittävästi tilaisuuksia. He eivät kuitenkaan asuneet yhdessä vanhempiensa kanssa, kuten melkein kolmasosa miesinformanteista, jotka asuivat äitinsä kanssa. He eivät olleet toteuttaneet nyky-yhteiskunnassa pärjäämiseksi nähtyä itsenäistä elämää, joka tarkoittaa yksin asumista ennen parisuhteen solmimista. Naisinformantit olivat sen sijaan täyttäneet tämän yhteiskunnallisen odotuksen hyvin.

Perhetilanteesta riippumatta naiset huolehtivat miehiä enemmän vanhemmistaan, mutta tämän aineiston perusteella se on erityisesti yksineläjänaisen ääneen lausumaton velvollisuus. Yksinelävä nainen voi ikään kuin ostaa sosiaalista hyväksyntää elämäntavalleen hoitamalla vanhempansa naiseen kohdistuvien rooliodotusten mukaisesti eli uhrautumalla, elämällä muita varten ja täyttämällä muiden tarpeita. Näin hän

ainakin osittain vapautuu yksin elämisen naiselle mukanaan tuomasta liiallisen itsenäisyyden ja itsekkyyden leimasta. Uhrautuminen voi olla yksilölle omaehtoista ja positiivista, mutta tällaiset odotukset tekevät siitä sosiaalisen pakon ja vaikeuttavat naisen yksin elämistä.

Tästä suhtautumiserosta yksineläjänaisuuden ja –mieheyden välillä kertoo myös yksineläjän naisten -miehiä ristiriitaisemmat kertomukset. Niissä vuorottelivat pärjäämisen ja yhteisön asenteellisuuden tuomien tuntemusten teemat. Naiset olivat myös pohtineet selvästi miehiä enemmän yksin elämistään suhteessa yhteisöön. Tämä näkyi myös naisten miehiä huomattavasti runsaammassa tutkimusvastauksissa. Yksineläjänaisuus on yksineläjämieheyttä kritisoidumpaa, mikä kertoo epätasa-arvosta yhteiskunnassa. Tyypilliseen arvosteluun kuuluu varsinkin lapsettomien yksineläjän naisten syyttäminen liian helposta elämästä. Naisen on edelleen jollain tasolla ansaittava ihmisarvonsa uhrautumalla tai ainakin huolehtimalla muistakin kuin vain itsestään. Se on sosiaalinen pakko, jonka avulla nainen saavuttaa hyväksyntää, arvostusta ja kunniaa. Yksinelävän naisen riippumattomuus ja itsenäisyys nähdään helposti liiallisena, he siis rikkovat totuttuja perinteisiä sukupuolirooleja. Tämä järkyttää yhteisön sosiaalista järjestystä, joka puolustautuu pyrkimällä tekemään naisen yksin elämisen vaikeaksi. (Ojala 2000, 59; Gordon 1994, 167-168.)

Taustalla on näkemys muuttumattomista ja toisilleen vastakkaisista sukupuolista, jossa mies on riippumaton ja nainen riippuvainen. Nainen ja mies määritelläänkin eri tavalla. Ollilan (1990, 263) mukaan mies määritellään ensisijaisesti suhteessa hänen asemaansa työelämässä, nainen puolestaan ensisijaisesti perheroolinsa kautta. Naisen kuuluisi aina olla jonkun äiti, vaimo tai edes tytär – ei itsenäinen yksilö. Nainen voi tietenkin olla myös parisuhteessa ja perheessä itsenäinen, mutta silloin naisen itsenäisyyttä ei koeta liialliseksi, toisin kuin yksinelävän naisen kohdalla.

Yhteisö toimii usein kuin yksineläjä olisi heidän käytössään. Erityisesti monen yksineläjän on vaikea olla terveellä tavalla itsekäs ja puolustautua. Yksineläjänainen ei voi ainakaan vaatia, sillä silloin hänet leimataan helposti itsekkääksi ja hankalaksi luonteeksi, jos hän toimii samoin kuin perheelliset kanssaihmiset. Todellisuudessa hyvin monen yksineläjän, niin naisen kuin miehen ongelma tuntui tässä aineistossa olevan liiallinen kiltteys, jota läheiset käyttävät hyväksi. Kiltteydestä huolimatta monien yksineläjän naisten pärjäävyys elämässä on toisaalta niin ilmeistä, että sillä on usein myös negatiivisia vaikutuksia sosiaaliseen vuorovaikutukseen. Näyttää siltä, että ympäristö olettaa tällaisen yksineläjän selviävän kaikesta ilman apua. Vahvuuden käänntöpuolena onkin usein yksinäisyys ja joidenkin kohdalla oman tarvitsemisen kieltäminen.

9.6 Yksin elämisen satunnaisuus

Tutkimukseen osallistuneiden yksin elämistä on ohessa eritelty suhteessa siihen, onko yksin eläminen tietoisien päätöksen tulosta, missä määrin se on valittua, ja mitkä tekijät vaikuttavat valintoihin. Yleensä kyse on pikemminkin sattumasta kuin varsinaisesta tietoisesta valinnasta. Tietoisia valintoja oli tehty yleisemmin muissa elämään liittyvissä asioissa kuten esimerkiksi päätöksessä panostaa opintoihin, ja nämä valinnat saattavat sitten vaikuttaa sattumaan löytää kumppani. Lisäksi on arvioitu aineiston jakaantuminen näiden valintatyyppien mukaan. Koko tutkimus on painottunut analysoimaan passiivisen valinnan tehneitä yksineläjiä ja niitä yksineläjiä, joille yksin eläminen ei ole missään suhteessa valittua, koska tietoisien valinnan yksin elämisen hyväksi tehneitä oli tässä aineistossa vain muutama.

Taulukko 5. Yksin eläminen valintana/ei valintana

VALINTAA VAI EI	HALUAA/ EI HALUA ELÄMÄNKUMPPANIA	PARISUHDEKÄYTTÄYTYMINEN	ESIINTYVYYS AINEISTOSSA
1. Aktiivinen/tietoinen valinta •Erilaisia syitä: jo nuorena tietoisuus halusta elää yksin/ myöhemmin omiin tai muiden kokemuksiin perustuva halu ja päätös elää yksin	Ei halua elämänkumppania •Selvä valinta	Ei seksuaalisia suhteita (tässä aineistossa)	Hyvin pieni vähemmistö tutkimukseen osallistuneista yksineläjistä. Kaikki naisia n. 5%
2. Passiivinen valinta •Pienten valintojen tulos •Valintojen taustalla erilaisia tekijöitä; tärkeämpiä elämänpäämääriä/ "paras vaihtoehto"/omat negatiiviset kokemukset/negatiivinen malli vanhemmilta/vahvat negatiiviset mielikuvat/ huonot suhteet vanhempiin •Valinnan syvyydessä yksilökohtaisia eroja	Haluaa ehkä elämänkumppanin •Kriittinen parisuhdetta kohtaan; valmis suhteeseen vain tietyin ehdoin •Osa ei muuttaisi asumaan yhteen, vaan haluaisi ns. erillissuhteen •Ei yleensä elämää haittaava iso ongelma, mutta saattaa ajoittain aiheuttaa psyykkisiä ongelmia	Parisuhdekäyttäytyminen vaihtelee yksilöittäin •Ei seksuaalisia suhteita •Lyhyitä suhteita •Seurusteluyrityksiä •Seurustelee •Elää ns. erillissuhteessa	Suurin osa tutkimuksen yksineläjistä. Sekä naisia että miehiä, mutta naisia kuitenkin enemmän. n. 55%
3. Ei valinta •"Ajautuminen" •"Kohtalo"	Haluaa elämänkumppanin •Kohtaa kuitenkin ongelmia •Haluaa muuttaa asumaan yhteen •Osa sopeutunut ajan myötä, osalle iso ongelma, joka saattaa hallita koko elämää	Parisuhdekäyttäytyminen vaihtelee yksilöittäin •Ei seksuaalisia suhteita •Aikoo käyttää seksipalveluja, jos elämänkumppania ei pian löydy •Seurusteluyrityksiä •Seurustelee	Huomattava osa tutkimuksen yksineläjistä. Enemmän miehiä kuin naisia. n. 40%

Parisuhdekäyttäytyminen kertoo, millaisia suhteita yksineläjällä on tai on ollut. Yksin eläminen ei välttämättä merkitse, etteikö esimerkiksi seurustelisi. Esiintyvyys tutkimuksessa on arvio siitä, miten aineiston yksineläjät jakaantuvat tässä ryhmittelyssä. Aktiivinen valinta tarkoittaa tietoisesta päätöstä yksin elämisen valinnasta. Yksin eläminen on tällöin vapaaehtoista ja toivottua. Passiivinen valinta merkitsee, että yksin

eläminen on jollain tasolla valittua ja haluttua. Valinnan tasot vaihtelevat yksilöillä, ja sen myötä kumppanin puuttumisen vaikutukset elämässä. Katteoria ei valinta kattaa ne yksineläjät, jotka haluaisivat elää kumppanin kanssa. Yksin elämisen taustalla olevien yksittäisten tekijöiden lisäksi eri tekijöiden välinen vuorovaikutus vaikuttaa aina yksilöllisesti, jolloin syytä tietyn yksilön päättymiselle yksineläjäksi on mahdoton osoittaa. Ongelmalla viitataan tässä yhteydessä siihen, vaikuttaako kumppanin puuttuminen negatiivisesti elämäntyytyväisyyteen ja elämäntalintaan.

Aktiivisen valinnan tehneet olivat tässä aineistossa pieni vähemmistö, ja he olivat kaikki naisia. Heillä päätös elää yksin on ollut hyvin selkeä, ja usein se on tehty jo aikaisessa vaiheessa teini-iässä. Tämän päätöksen syytä on vaikea osoittaa, mutta joillakin oli ollut vahva halu elää yksin jo nuorena. Joku saattoi nähdä perhe-elämän naisen orjuuttajana. Joillakin oli lapsuudessa ollut positiivinen yksin elämisen malli lähipiirissään. He ovat järjestäneet elämänsä sen ajatuksen pohjalta, että he tulevat elämään aina ilman kumppania. Yksin eläminen ei ole heille ristiriitaista, vaan toivot-tavin ja paras elämäntapa.

Passiivisen valinnan taustalla voi olla monia erilaisia tekijöitä, joista ehkä yleisimmin mainittu oli, ettei oikeaa ihmistä ole sattunut kohdalle. Yksin eläminen on harvoin yhteen selkeään päätökseen perustuva valinta, vaan pikemmin monien pienten, elämän mittaan tehtyjen muiden valintojen summa. Kyseessä oli usein muihin pää-määriin panostaminen; koulutus, hyvä työpaikka, asunto, matkustaminen, itsensä kehittäminen. Huonot omat kokemukset parisuhteesta tai läheltä nähdyt ongelmalliset parisuhteet olivat tehneet monista varauksellisia ja hyvin kriittisiä kumppaniehdokaiden suhteen. Samoin huonot suhteet yksineläjän ja vanhempien välillä vaikuttivat joidenkin suhtautumiseen; erityisesti ongelmat yksineläjänaisen ja tämän isän välillä. Lisäksi yleinen tietoisuus parisuhteen ongelmallisuudesta teki monista niin naisista kuin miehistäkin varovaisia. Naisilla niin ikään tietoon ja joillakin myös kokemukseen perustuva pelko miehen vallankäytöstä ja naisen käyttäytymisen kontrolloinnista sekä miehen haluttomuudesta tai kyvyttömyydestä tasa-arvoiseen kumppanuuteen, tekivät monista naisista varovaisia.

Tässä ryhmässä aika näyttelee merkittävää osaa, sillä iän karttumisen myötä yksin eläminen saa erilaisia merkityksiä. Osa passiivisen valinnan tehneistä sopeutuu ajan myötä yksin elämiseen niin hyvin, että yksin elämisestä tulee selkeästi valittua ja haluttua, jolloin he siis siirtyvät aktiivisen valinnan tehneiden ryhmään. Toisilla ikääntyminen muuttaa elämäntoiveita siten, että aikaisempi tyytyväisyys muuttuu tyytymättömyydeksi ja yksin elämisestä tulee tässä mielessä ongelmallista. Tällöin he siirtyvät kolmanteen ryhmään, jossa yksin eläminen on vastentahtoista.

Myös valinnan syvyystaso vaihtelee elämäntalvaiheiden mukaan. Tämän hetkistä elämäntalannetta moni kutsui parhaaksi vaihtoehdoksi, sillä riittävän hyvän parisuhteen löytämistä pidettiin hyvin epätodennäköisenä. Osa heistä rakentaa elämäänsä tietoi-

sesti sen ajatuksen pohjalta, etteivät he ehkä koskaan löydä kumppania. Osalle kumppanin puute oli ajoittain isokin ongelma, vaikka he saattoivat muuten olla tyytyväisiä elämäänsä. Tällöin kyseessä oli läheisyyden puute, turvattomuus ja seksuaalisuuden toteuttamisen vaikeus. Kumppanin puuttumisen ongelmallisuuden taustalla oli kuitenkin monien kohdalla myös yhteisöllinen yksinäisyys (katso luku 9.8), eli sosiaalisten kontaktien puute ja erityisesti niiden huono laatu yhteisön sisällä. Jopa masennusta aiheuttavia tilanteita olivat esimerkiksi sairastuminen, muut vastoinkäymiset elämässä tai ison päätöksen tekeminen, jolloin apua ja tukea erityisesti kaipaasi. Samoin juhlahpyhät ja lomat korostivat monilla kumppanin puuttumisen negatiivisia puolia. Nämä olivat henkisesti kuormittavia tilanteita siksi, ettei sosiaalisen tuen saamiseen luotettu. Aktiivisen ja passiivisen valinnan yksin elämisen hyväksi tehneiden suuri osuus saattaa kertoa myös siitä, että seksuaalisuus, ja tässä aineistossa erityisesti heteroseksuaalisuus ei välttämättä määritä ihmisen elämäntulkua.

Ryhmässä **ei valinta** yksin eläminen ei ole missään suhteessa valittua, ja on siksi vastentahtoista. Monet kuvaavat sitä ajautumiseksi tai kohtaloksi. Tällä he tarkoittavat joko ulkoisia syitä, kuten autoitunutta maaseutua, epävarmaa toimeentuloa tai henkilökohtaisia syitä kuten sairautta, vammaa tai epäedullista ulkonäköä tai ujoutta, jotka ovat johtaneet siihen, ettei kumppania ole löytynyt. Taustalla saattaa myös olla jokin elämäntilanne, kuten hylkäämiskokemus. Vakavakin seurustelusuhde saattaa päättyä tekijöihin, joihin ei itse pysty vaikuttamaan. Yksineläjämiehen ja tämän äidin välinen riippuvuussuhde saattaa joidenkin kohdalla muodostua esteeksi suhteen solmimiselle. Tässä ryhmässä on paljon ihmisiä, joille yksin eläminen on henkisesti hyvin rankkaa. Osa saattaa kuitenkin ajan myötä sopeutua yksin elämiseen niin pitkälle, että he siirtyvät passiivisen valinnan tehneiden ryhmään.

9.7 Haave kumppanuudesta

Monet kirjoittajista olivat mielestään hitaasti 'kypsyviä' persoonallisuuksia, ja ajatus vakituisesta parisuhteesta oli tullut ajankohtaiseksi usein vasta kolmenkymmenen ikävuoden jälkeen. Jos kumppania ei opiskeluaikana löydy, myöhemmin sopivan ja vapaan ihmisen löytäminen on kuitenkin hankalampaa, monen aineiston yksineläjän mielestä lähes mahdotonta. Osa katsoi myös, että aika on ajanut omalla kohdalla ohitse, ja että on jo liian vanha vakiintuneeseen parisuhteeseen. Joistakin tarinoista välittyy käsitys, jonka mukaan keski-ikäisenä ei ole enää oikein sopivaa toivoa itselleen kumppanin tuomaa onnea. Toive hyvästä parisuhteesta oli kuitenkin lähes jokaisella aineiston yksineläjällä voimakas, kuten valtaosalla ihmisistä (Beck & Beck-Gernsheim 1995, 50-51).

Useimmat halusivat löytää kumppanin, mutta ei hinnalla millä hyvänsä. Ajoittaisesti ja joskus voimakkaastakin yksinäisyydestä huolimatta useimmat aineiston yksineläjät ovat ja haluavat olla rehellisiä omille tunteilleen. He eivät lähde parisuhteeseen

vain siksi, että yksin on joskus yksinäistä. Kuitenkin monet yksineläjät kaipaavat ta-savertaista kumppanuutta kipeästi. Yksin eläminen ei siis läheskään aina ole oma va-linta, harvoin syynä on kuitenkin pelko astua uuteen suhteeseen, vaan oikeaa ihmis-tä ei vain ole sattunut löytymään. Monet aineiston yksineläjistä eivät silti halua tyytyä mihinkään vähempään mitä heillä jo on. Erityisesti aineiston yksineläjänaiset ovat tinkimättömiä; jos sopivaa kumppania ei tule vastaan, ollaan mieluummin yksin ja huonosta parisuhteesta erotaan. Yhden miehen sanoin parisuhteen edellytys on mo-lemminpuolinen rakkaus, jota ilman ei olla valmiita sitoutumaan. Parisuhteen pitää siis tarjota jotain enemmän ja parempaa kuin yksin eläminen. Toisaalta näiden yksin-eläjien tyytyväisyys elämään vähentää luultavasti tilaisuuksia tavata mahdollisia kumppaniehdokkaita.

Näiden elämäänsä tyytyväisten yksineläjien kumppanin kaipuuta luonnehtii toive **1) elämänlaadun kohenemisesta parisuhteen avulla**. Parisuhde olisi viimeinen silaus hyvälle elämälle. Parisuhde on siis tervetullut ainoastaan siinä tapauksessa, että se nostaa elämänlaatua. He hakevat kumppanilta ennen kaikkea läheisyyttä, turvalli-suutta ja seksiä. Heille onnistunut parisuhde on hyvän elämän yksi osatekijä, muttei ainoa onnen tuoja. Suurin osa heistä on ns. pärjääviä naisia, joilla on ystäviä, aktivi-teetteja ja työpaikka. Aineistossa oli myös muutama tähän ryhmään kuuluva mies. Tähän ryhmään kuuluvat myös useimmat ns. henkisesti vahvat ja itsevarmat naiset, jotka kokevat pelottavansa miehiä.

Toiseen ryhmään kuuluvat ne yksineläjät, jotka **2) hakevat kumppania puuttee-seen**. Puute tarkoittaa tässä elämää, joka koetaan vajaaksi ilman kumppania, ja kump-panin nähdään täyttävän tuon vajauksen. Kumppanista haetaan ensisijaisesti seuraa ja arjen jakajaa, mutta tietenkin myös läheisyyttä ja seksiä sekä sosiaalisen verkoston laajenemista. Tähän ryhmään kuului hyvin erilaisia ihmisiä; osa kaipaa kumppania siinä määrin, että elämä kokonaisuudessaan tuntuu alakuloiselta, kun toiset tuntevat olonsa yleensä tyytyväiseksi, ja kumppanin kaipaus on vain ajoittaista. Heilläkin saattaa kuitenkin esiintyä yksinäisyydestä ja toisen ihmisen ikävästä aiheutuvaa ma-sennusta. Heissä on tässä aineistossa sekä miehiä että naisia.

Osa erityisesti aineiston miehistä, mutta myös joistakin naisista **3) kaipaa kumppa-nia epätoivoisesti**. Tälle ryhmälle yksin eläminen on parisuhteen negatio. Nämä yksineläjät ovat yleensä hyvin yksinäisiä, ja elämä koetaan tyhjäksi ilman kumppa-nia. He toivovat löytävänsä kumppanin, ja sitä myötä elämänhalun ja -ilon. He ovat jääneet yksin elämisen vangeiksi, eivätkä kykene näkemään yksin elämisen hyviä puolia ja mahdollisuuksia, jolloin myös kyky parantaa elämänlaatua on heikko. Sen sijaan he uskovat, että kumppani muuttaisi kaiken, vaikka monilla heistä oli useita muitakin ongelmia. He tarvitsevat kumppanin ennen kaikkea yksinäisyytensä poista-miseen ja seksuaalisten tarpeidensa tyydyttämiseen. Oma itsetunto ei välttämättä kai-killä heistä ole hyvä, joten vaatimuksetkaan kumppanin suhteen eivät ole kovin suuria.

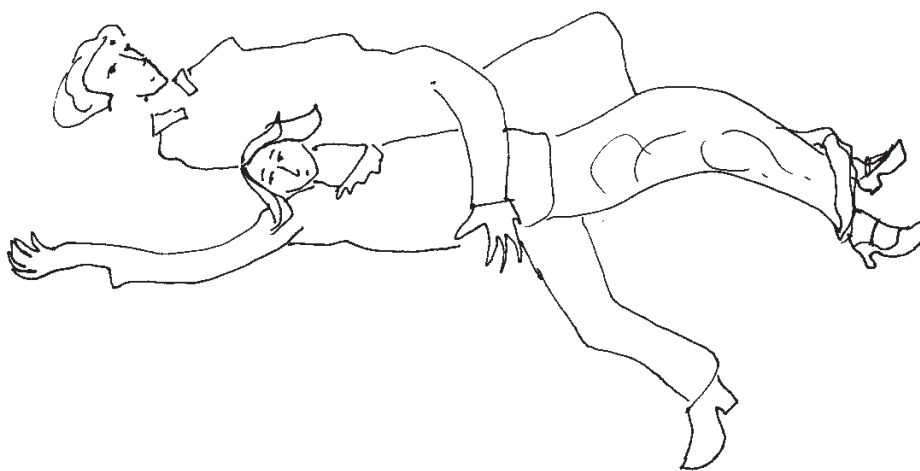
Osa kumppania toivovista yksineläjistä ei kuitenkaan olisi valmis muuttamaan yksin-asumistaan. Näitä yksineläjiä voisi kutsua **4) itsellisiksi**. Kun on jo pitkään tottunut elämään yksin, hoitamaan omat asiansa ja järjestämään elämänsä omannäköiseksi, tuntuu muutto yhteen liian isolta ja epätoivottavaltakin elämänmuutokselta. Vuosien itsenäisyyteen tottumisen jälkeen esimerkiksi rahankäytöstä sopiminen tuntui eräästä yksineläjänaisesta vaikealta. Itselliset uskovat elävänsä yksin loppuikänsä, vaikka taisivatkin sukulaissielun, 'elämänsä naisen tai miehen'. Avoliitossa olisi yhden yksineläjänaisen mukaan hänen kohdallaan kyse kiireellisestä psykiatrisesta hoidosta. Itsellisten mielestä hyvä parisuhde ei kaipaa virallista sopimusta. Itselliset sopivat luonteensa puolesta yksineläjiksi muita paremmin. Enemmistönä aineistossa olivat kuitenkin ne yksineläjät, jotka voisivat muuttaa asumismuotoaan. Heistä toiset ovat kriittisiä ja varovaisia, ja asettavat paljon ehtoja yhteen muuttamiselle, kun lopulle yhteenmuutto olisi luonnollista ja merkki sitoutumisesta parisuhteeseen.

Useimpien pysyvää parisuhdetta toivovien haaveet ovat yksinkertaisia ja arkisia. Halu kokea ja antaa rakkautta ja tuntea itsensä naiseksi/mieheksi ovat tärkeimmät toiveet. Seksuaalisuuden toteuttaminen tutun ja turvallisen kumppanin kanssa oli useimmille aineiston miehille ja naisille tärkeä osa parisuhdetta. Tavallisen arjen kokeminen ja jakaminen kumppanin kanssa olisi monelle toiveiden täyttymys. Parisuhteen sosiaalinen merkitys välittyi monista kertomuksista; yksi nainen toivoi voivansa kulkea käsi kädessä julkisesti miehen kanssa torin poikki keskellä päivää. Häntä ei ollut juuri kukaan nähnyt seurustelevan, koska hän oli joutunut pitämään suhteet piilossa. Monet naiset kaipasivat miehen tuomaa turvallisuutta. Miestä kaivattiin myös tekemään talon remontteja ja muita miehelle perinteisesti kuuluvia fyysisiä töitä. Jotkut miehet toivoivat ruokaa laittavaa naista. Yleinen oli myös pelko, että kukaan ei huolehdi itsestä vanhuudessa tai sairastuessa. Lisäksi monet kaipasivat kumppania myös elinkustannusten jakamiseen.

Kulttuurierot maaseudun ja kaupungin välillä maaseudun alasajon ohella muodostavat kuilun, joka estää yksineläjiä kohtaamasta toisiaan. Maaseudun elinkeinorakenteen kuihduttaminen näkyy työttömyystilastojen korkeuden lisäksi yksinäisyytenä ja henkilökohtaisena kärsimyksenä. Maaseudulla kumppanin löytyminen on erityisen hankalaa, koska siellä ei aina ole edes ravintolaa. Monet paikkakunnat ovat siinä määrin autioituneita, että on ajettava kauas löytääkseen ylipäätään ihmisiä. Ajokortti ja ajokyky ovat maaseudulla välttämättömiä, jos haluaa harrastaa ja käydä esimerkiksi tansseissa.

Aineistossa oli eräs merkillepantava piirre ottaen huomioon, että informanteilta kysyttiin haaveista ja kumppanin hausta. Se oli romantiikan puute. Kukaan ei tuntunut kaipaavan romantiikkaa, sitä ei edes mainittu. Suomalaisessa kulttuurikontekstissa on sopimatonta myöntää romantiikan tarve, sitä pidetään epärealistisena (realistisuus taas on korkealle arvostettua) ja heikkouden osoituksena. Romanttisuus sallitaan kor-

keintaan nuoruudessa, mutta vanhempien kohdalla tunteiden näyttäminen tuntui tässä aineistossa olevan yhteisön kontrolloivassa valvonnassa. Toisaalta kun kumppania ei ole, saattaa yksineläjästä tuntua kaukaiselta ja ehkä ahdistavaltakin toivoa elämään romantiikkaa. Sen sijaan odotukset kumppanin suhteen olivat monilla naisilla ja miehillä idealistiset. Miehet toivovat pääsääntöisesti hellää, kaunista ja naisellista naista, joka pukeutuu hameeseen ja korkokenkiin, naiset taas uljasta ja huomaavaista kumppania, joka kunnollisuudellaan erottuu edukseen muista miehistä.

Aineiston yksineläjien näkökulmasta näyttää siis siltä, että toisen ihmisen kaipaamisen myöntäminen on sosiaalisesti sallittua vain oikein ajoitettuna, siten ainoastaan nuorena, mieluiten alle kolmekymmenvuotiaana. Tähän viittaavat tutkittavien runsaat maininnat ravintolakulttuurin epämiellyttävyydestä ja siitä, ettei keski-ikäisille ole miellyttäviä seurustelupaikkoja sekä se, ettei keski-ikäisiä yksineläjiä yleensä mitenkään kannusteta kumppanin hakuun, vaan päinvastoin se nähdään sopimattomana. Näyttäisikin olevan normi, ettei keski-ikäinen yksineläjä saa kaivata romantiikkaa ja tavoitella kumppanin tuomaa onnea.

9.8 Yksin elämisen perustyyppejä

Olemme tyypitelleet yksineläjät kolmeksi päätyypiksi elämäntavan (ks. käsitteet; elämäntapa, luku 2.2) ja elämäntavan ja -tyytyväisyyden näkökulmasta (ks. luku 9.1). Tyypit ovat yksinkertaistettuja, ja ne voivat saman yksilön kohdalla mennä osittain päällekkäin. Aineistosta löytyi henkilöitä, jotka ovat jonkin perustyyppin tyypillisiä ja joskus myös pysyviä edustajia, mutta myös heitä, joita oli vaikea sijoittaa vain yhteen tyyppiin. Yleistä oli myös muutos tyyppien välillä; sama henkilö saattaa siirtyä yksin elämisen perustyyppistä toiseen elämänsä aikana. (Ks. Järvinen 2002.)

Yhteisöorientoituneet ovat yleensä melko tyytyväisiä ja he ovat sopeutuneet yksin elämiseen. He eivät ensisijaisesti kaipaa parisuhdetta, vaan yhteisöllistä elämäntapaa, jossa korostuu humanisuus. Usein heillä on laaja samanhenkinen ystävä- tai tuttavapiiri tai ainakin muutama läheinen ystävä. Suhteet omaan perheeseen ovat useimmiten normaalit tai läheiset. Ihmissuhteet ovat heille tärkeitä erityisesti sellaisten ihmisten kanssa, jotka jakavat samat elämänarvot ja jotka arvostavat yhteistä toimintaa ja läsnäoloa. Heidän mielestään on monia erilaisia elämäntapoja, joista kukin valitsee itselleen sopivimman. Vaikka yksin elämiseen on useimmiten huomaamatta ajautettu, siitä on muodostunut vakiintunut elämäntapa ja elämää suunnitellaan siitä näkökulmasta, että loppuelämäkin sujuu ilman elämänkumppania. Yksin eläminen ei kuitenkaan hallitse elämää eikä ole merkittävää identiteetille. He eivät välttämättä olleet pohtineet yksin elämistä ennen tätä tutkimusta. Osa heistä on niin sanottuja koti-ihmisiä, jotka nauttivat kotonaolosta, puuhastelusta ja kodin laittamisesta tai maatilaa hoitamisesta. Heissä on myös niitä, jotka kaipaavat kumppania, mutta tuo kaipuu ei kuitenkaan saa heitä luopumaan ajastaan kotona ja itselleen tärkeiksi kokemista asioista, kuten kotiseudusta.

Yhteisöorientoituneet ovat toimeliaita ja usein käytännönläheisiä ihmisiä, jotka kokevat yleensä olevansa tärkeitä läheisilleen. Näiden yksineläjien onni syntyy siitä, että heitä tarvitaan. Elämä on työntäyteistä, sillä se koostuu erilaisista aktiviteeteista, joissa korostuu työ ihmisen olemassaolon tapana ja usein myös läheisistä ihmisistä huolehtiminen. He ovat yleensä naisia kaupungissa ja maaseudulla, mutta heissä on myös

maalla asuvia miehiä. Heidän elämänhallintansa on hyvä tai erinomainen, mutta se saattaa olla hyvinkin huono niillä, joilla ei ole ketään jakamassa ja toteuttamassa heidän näkemystään hyvästä elämästä, siis yhteisöllisyydestä. Yhteisöorientoituneet ovat usein passiivisen valinnan tehneitä yksineläjiä, mutta heissä on myös ihmisiä, joille yksin eläminen ei ole alunperin ollut missään määrin valittua ja toivottavaa (ks. luku 9.6).

Esimerkki yhteisöllisen elämän onnistumisesta on nainen maalta, joka asuu veljensä kanssa vanhempineen synnyinkodissaan. Hän on elänyt vaihtelevaa elämää, mutta on nyt sitoutunut lapsuudenkotiinsa vanhempiensa kunnan huononnuttua. Naisen sosiaalinen verkosto on laajahko käsittäen ihmisiä lapsista vanhuksiin, ja sukulaisista ystäviin ja tuttaviiin. Hänen elämäntapansa kertoo siitä, miten uhrautuvuus voi olla oma positiivinen valinta, joka tuottaa onnea ja merkityksiä elämään. Hänelle panostaminen läheisten hyvinvointiin on lähde omaan hyvinvointiin, eikä se merkitse hänelle uhrautumista. Tämä esimerkki osoittaa, miten myös maaseudulla voi edelleen elää hyvää ja sosiaalisesti rikasta elämää. Maaseudulla eläminen ilman kumppania ei näin ollen välttämättä merkitse yksinäisyyttä ja elämän tyhjyyttä.

Perheorientoituneet ovat luonteeltaan ihmisiä, joita ei ole “tarkoitettu yksineläjiksi”. He kaipaavat perheenäidin / -isän roolia tai ainakin elämäkumppania kipeästi. Toiset heistä pystyvät ajan myötä sopeutumaan riittävän hyvin yksin elämiseen, jos heillä on mahdollisuus toteuttaa itseään esimerkiksi sisaren tai muiden sukulaisperheiden kanssa. Sopeutumista auttaa, jos he saavat jakaa rakkauttaan ja huolenpitoaan läheisten ja näiden lasten kanssa. He olivat rakentaneet hyvää elämää kumppanin ja omien lasten puuttumisesta huolimatta. Heillä oli yleensä ainakin muutama hyvä ystävä ja läheiset suhteet omaan perheeseen, ja heidän elämänhallintansakin oli hyvä. Nämä olivat varsin tyytyväisiä elämäänsä ajoittaisesta yksinäisyyden tunteesta ja kumppanin kaipuusta huolimatta. Tämän perustyyppin edustajat ovat kuitenkin ihmisiä, joille yksin eläminen ei ole missään suhteessa valittua (ks. luku 9.6).

Monet perheorientoituneista yksineläjistä eivät olleet mentaalisesti sopeutuneet yksin elämiseen, erityisesti ne, joilla ei ollut läheisiä ihmisiä elämässään. Osa heistä ei ollut myöskään hyväksynyt itseään yksineläjänä, mikä aiheutti alemmuuden tunnetta, masentuneisuutta ja häpeää yksin elämisestä. Perheelliset eivät heidän mukaansa arvosta yksin elävää ihmistä. He kokevat, että ilman perhettä tai ainakin ilman kumppania elämä menee hukkaan. Usein he ovat yksinäisiä ja uhrautuvat muiden hyväksi, ilman riittävää vastavuoroisuutta. Heissä on paljon hyvin kilttejä ihmisiä, jotka eivät osaa pitää puoliaan. Suhteet vanhempiin ja/tai perheellisiin sisaruksiin ovat usein huonot tai etäiset. Heitä voisi luonnehtia yksin elämisen vangeiksi, mikä yleensä tarkoitti myös huonoa tai korkeintaan tyydyttävää elämänhallintaa. Perheorientoituneissa on niin miehiä kuin naisekin kaupungeissa ja maaseudulla, ja myös heidän koulutustaustojensa erot ovat suuret. Tähän ryhmään kuului suurin osa aineiston sosiaali-

sesti syrjäytyneiksi luokiteltavista ihmisistä kaupungista ja maaseudulta. Heidän elämänsä hallitsi yksinäisyys ja eristyneisyys, ja näistä aiheutuneet ongelmat: alakulo, huono itsetunto, arkuus ihmiskontakteissa, puutteelliset vuorovaikutustaidot ja mielenterveysongelmat. Perheorientoituneiden ryhmä onkin kaiken kaikkiaan hyvin heterogeeninen. Heille yksin eläminen ei ole valinta, vaan vastentahtoinen kohtalo (ks. luku 9.6).

Riippumattomat ovat tyytyväisiä ja omaehtoisia yksineläjiä. Vapaus ja itsenäisyys on heille itseisarvo. He ovat jopa ylpeitä yksin elämisestään ja yksin eläminen on yleensä vahva osa identiteettiä. Heillä on usein paljon aktiviteetteja ja mielenkiinnon kohteita. Heissä on työorientoituneita, joiden työ on henkisesti palkitsevaa, mutta myös niitä, joille työ on vain ansaitsemiskeino ja jotka panostavat vapaa-aikaan ja itsensä kehittämiseen. Useimmat heistä ovat valmiita hyvään parisuhteeseen, mutta vain omilla ehdoillaan. Tähän ryhmään kuuluvat lisäksi ne yksineläjät, jotka ovat jo nuorena päättäneet elää yksin. Riippumattomat ovat luonteeltaan usein 'ikuisia etsijöitä'. He ovat kriittisiä yhteiskunnan normeja kohtaan, mutta eivät koe alemmuutta perheinstituution edessä, vaan elävät omaa elämäänsä, jota pitävät rikkaana ja täytelnä. Heidän elämönhallintansa on hyvä tai erinomainen. Kuitenkin riippumattomissa saattaa olla myös hyvin yksinäisiä, sillä liiallinen riippumattomuus eristää ihmisiä toisistaan. Riippumattomat erottuvat perheorientoituneista, jotka korostavat perheen ja parisuhteen arvoa ensisijaisena verrattuna muihin arvoihin siten, että riippumattomille oikeus omaan elämään on elämän keskeisin arvo (Ks. Jallinoja 1984). Yleensä he olivat akateemisia feministisiä kaupunkilaisnaisia, mutta myös maalla asuvia naisia. Myös muutama mies kuului tähän ryhmään. Riippumattomissa on heitä, jotka ovat tehneet tietoisin valinnan yksin elämisen hyväksi, sekä paljon passiivisen valinnan tehneitä ihmisiä, joille yksin elämiseen on päädytty pienten valintojen kautta (ks. luku 9.6)

Kuitenkin yhteisöorientoituneissa ja riippumattomissakin oli yksineläjiä, joilta sosiaalinen tuki saattoi puuttua. Tällaiset muutoin hyvinkin pärjäävät yksineläjät olivat ajoittain onnettomia kokiessaan olevansa yksin. He kaipasivat yhteisyyden tunnetta ihmisten kanssa. Tämän aineiston perusteella monilta pärjääviltäkin yksineläjiltä puuttui osittain tai kokonaan sosiaalinen tuki. Tätä ilmiötä voisi kuvata yhteisölliseksi yksinäisyydeksi. Yhteisöllinen yksinäisyys tarkoittaa kulttuurista ulkopuolisuutta yhteisössä, mutta kuitenkin niin, että yksilö on osa tuota yhteisöä, ei sen ulkopuolella. Tämä käsite sopii suuren osaan aineiston yksineläjiä, muttei kuitenkaan niihin aineiston sosiaalisesti syrjäytyneisiin, joiden kohdalla voidaan kysyä ovatko he enää osa yhteisöä. Huolimatta informanttien pärjäämisestä yhteisöllinen yksinäisyys näytti olevan monen yksineläjän motiivi osallistua tähän tutkimukseen.

9.9 Yksin elämisen taustoja

Yksin eläminen ei ole staattista ja muuttumatonta, vaan se muotoutuu vuosien kuluessa eri näköiseksi ja se saa myös eri merkityksiä. Varsin yleistä on, että aluksi yksin eläminen on vastentahtoista, mutta myöhemmin sopeutumisen myötä se koetaan omaehtoiseksi elämäntavaksi. Monet ovat tavallaan huomaamattaan ajautuneet yksin elämiseen, eikä asiaa ole sen kummemmin nähty ongelmana tai toiveiden täyttymyksenä, vaan elämä on vain jatkanut kulkuaan. Toisaalta on myös heitä, jotka ovat vasta melko myöhään, yli kolmekymmentäviisivuotiaina, alkaneet miettiä perheen perustamista. Heissä on naisia, jotka pelkäävät, etteivät he pysty kunnolla yhdistämään työtä ja perhettä tai ettei heille anneta siihen edes mahdollisuutta. Toisaalta monet miehet vaativat itseltään vähintään kohtalaista taloudellista asemaa, ennen kuin uskovat kykenevänsä huolehtimaan perheestä. Näille ihmisille voi olla melkoinen pettymys, kun kumppania ei löydykään sitten kun itse olisi siihen valmis. Aineistossa oli kuitenkin paljon enemmän tai vähemmän tyytyväisiä yksineläjiä, jotka osasivat nauttia elämästään huolimatta ongelmista ja kovasta kritiikistä perhekeskeistä yhteisöä kohtaan. Haaveet ja mieltymykset olivat muuttuneet vuosien saatossa, niin kuin myös näkemykset hyvästä elämästä. Yksi tutkimustulos olikin, että yksineläjä pääsee harvoin pohtimaan ja jakamaan sitä, millaista on elää yksineläjänä tässä yhteiskunnassa.

Jotkut tekijät yksilön elämässä saattavat osaksi selittää yksin elämisen taustoja, ja ne näyttäisivät joidenkin kohdalla vaikuttavan heidän sosiaaliseen asemaansa laajemminkin. Nämä tekijät ja ympäristön negatiiviset vaikutukset eivät kuvaa jokaista tutkimukseen osallistunutta yksineläjää, ja harvoin ne kaikki löytyvät yhden ja saman henkilön taustalta. Erilaiset taustat, ja näiden taustojen välinen vuorovaikutus vaikuttavat lisäksi eri tavalla yksilöihin. Siksi ei voida osoittaa selkeää syytä yksin elämiselle, vaan voidaan korkeintaan eritellä tekijöitä yksin elämisen taustalla. On lisäksi muistettava, että monet tekijät eivät ole pelkästään yksilöstä johtuvia, vaan yksilötasolla toimitaan pitkälti yhteiskunnallisten reunaehtoju puitteissa ja niiden mukaisesti. Yksilön omaa toimijuutta ei silti voida sivuuttaa. Sopeutuminen nopeasti muuttuvaan yhteiskuntaan ei ole kaikille helppoa, ja sopeutuminen yhteiskunnalliseen murrokseen riippuu myös yksilön omista lähtökohdista ja kyvyistä. Yksin elämisen syiden etsiminen ei välttämättä ole mielekäästä, eikä se ollut varsinainen tutkimusongelmamme, mutta yksin elämisen taustojen hahmottamisen avulla löytyy ehkä keinoja ja oivalluksia elämän muuttamiseen, jos tarpeen, haluttuun suuntaan.

Tärkeimpänä aineistosta nousi esiin monien yksineläjien, erityisesti yksineläjämiesten **1) huonot vuorovaikutustaidot**. Monet yksineläjämiehistä pitivät itsekkin huonoa kommunikointikykyään ongelmiensa syynä. Samoin monet yksineläjänaiset näkivät kumppanin haun yhtenä vaikeutena miesten huonot vuorovaikutustaidot. Vuorovaikutusongelmia pahentaa monien yksineläjien ujous, sillä yhdessä nämä piirteet ehkäisevät kaikenlaista kanssakäymistä. Sosiaalisen syrjäytymisen kannalta kyvyttömyys

solmia ihmissuhteita yhdistyneenä huonoon itsetuntoon ja heikkoon sosioekonomiseen asemaan olivat tässä aineistossa määräävänä tekijänä.

2) Itse koettu epäedullinen ulkonäkö näytteli merkittävää osaa joidenkin yksineläjien elämässä; lihavuus, fyysinen vamma, naisilla suurikokoisuus ja miehillä pienikokoisuus, sekä yleensä sellainen ulkonäkö, joka ei viehätä. Usein he itse nimesivät ulkonäkönsä syyksi sille, etteivät olleet löytäneet kumppania.

Joillakin yksineläjillä oli **3) itsenäistymisvaikeuksia omasta perheestään**. Perhe tarjoaa yksineläjälle tärkeän sosiaalisen yhteisön, mutta se saattaa samalla muodostua esteeksi omalle elämälle, jos vanhemmat käyttävät tilannetta hyväkseen esimerkiksi vaatimalla yksineläjää viettämään vapaa-aikansa vanhempiansa kanssa. Joissakin tapauksissa vaikutti siltä, että vanhemmat eivät päästä lastaan itsenäistymään.

Varsinkin miehillä parisuhteen esteenä olivat **4) taloudelliset vaikeudet**. Esimerkiksi työttömyys, pienituloisuus ja pitkäaikaiset sairaudet olivat vaikuttaneet monilla miehillä itsetuntoa laskevasti siinä määrin, että he eivät edes kehtaa lähestyä naisia. Monet heistä ja myös muutama nainen olivat sitä mieltä, että heikko taloudellinen tilanne vaikeuttaa ystävien löytämistä, ystävyiden ylläpitoa ja kumppanin löytymistä. Taloudellisen tilanteen merkitys kasvaa sitä mukaa, kun ihminen ikääntyy. Tässä ikäryhmässä odotetaan ihmisiltä jo tiettyä vakavaraisuutta, jolloin taloudellisista vaikeuksista tulee häpeällisiä (ks. myös Kiiski 2002).

Osa yksineläjistä halusi **5) elämän ensin kuntoon ja vakituisen parisuhteen vasta sitten**. Erityisesti jotkut naiset, mutta myös muutama mies katsoivat, ettei koulunkäynnin ja opiskelun yhteyteen sovi seurustelu. Tämä saattaa johtaa tilanteeseen, jossa suurin osa samanikäisistä on jo avioitunut, ja erityisesti naisten mahdollisuudet perheen perustamiseen biologisista syistä vaikeutuvat. Luultavasti myös monien vanhempien neuvo ammatin hankkimisesta ennen vakituista parisuhdetta oli hyvin sisäistetty. Yhteiskunnan rakenne kuitenkin ohjaa siihen, että jos haluaa turvata taloutensa ja haluaa sisällöllisesti mielekkään työn, on opiskeltava monipuolisesti ja pitkään. Valinnanmahdollisuuksien kasvu, esimerkiksi opiskelu ja työskentely ulkomailla, yhteiskunnan rakennetekijöiden rinnalla siirtävät sitoutumista parisuhteeseen. Monilla yksineläjillä tutkinto ja hyvän työpaikan löytäminen oli ollut parisuhdetta tärkeämpi päämäärä, ja he olivat siksi siirtäneet kumppanin hakua myöhemmäksi. Toisaalta jokaisella ihmisellä on oma sisäinen kellonsa parisuhdettakin ajatellen, ja joillakin kello käy toisia hitaammin. Siksi ei voi olla mitään yleistä normia sille, koska ihmisten pitäisi sitoutua parisuhteeseen. (Ks. myös Paajanen 2002, 48-55.) Heissä oli myös ihmisiä, joiden elämässä seksuaalisuus ei ollut kovin merkittävä tekijä. Tämä näkyi muun muassa siten, että monet haastattelukysymykset tuntuivat hassuilta ja epärelevanteilta heidän näkökulmastaan. Heillä ei ollut välttämättä mitään parisuhdetta vastaan, mutta ei myöskään sen puuttumista vastaan.

Sitoutumisen lykkäämiseen liittyy joitakin yksineläjiä luonnehtiva **6) liiallinen varovaisuus elämän suhteen**. Joillekin saattaa olla helpompaa jatkaa tuttua elämää, kuin ottaa riski ja ehkä pettyä. Moni oli kuitenkin valmis ottamaan riskin sen oikean ihmisen kohdatessaan. Varovaisuutta on voinut aiheuttaa yleinen epäluottamus toista sukupuolta kohtaan.

Joiltakin yksineläjiltä **7) puuttuu rohkeutta tarttua tilaisuuteen**. Tarjoutuvia tilanteita ei ehkä aina uskalleta käyttää hyväksi, vaan saatetaan liikaa ennakoida ja odottaa aloitetta toiselta. Monet yksineläjät tuntuivat haluavan etukäteen varmistaa kannattaako parisuhteeseen ryhtyä. Kun suhteen onnistumisen varmistaminen on lähes mahdotonta, monet luovuttavat jo ennen kuin mitään oikeastaan ehtii kehittyä. Yksi monista kirjoitelmista ja haastatteluista välittyvä piirre oli liiallinen varovaisuus ja ennakoivuus elämän edessä. Se näytti liittyvän omien kykyjen ja voimavarojen aliarvioimiseen, liiallisiin vaatimuksiin itseä kohtaan ja sitä kautta riittämättömyyden tunteeseen sekä huonoon itseluottamukseen. Tämä ei tietenkään tarkoita sitä, etteikö jokaisella olisi oikeus päättää siitä, milloin on valmis sitoutumaan ja kenen kanssa. Kumppanin hakeminen on monimutkainen prosessi, johon vaikuttavat ymmärryksen lisäksi vahvasti lapsuuden kokemukset ja elinympäristö lapsuuden jälkeenkin. Lisäksi on huomattava, että ihminen ei voi vastata kuin itsestään, eli toisen osapuolen päätökset voivat vaikuttaa ratkaisevasti omaan elämään.

Muita, täysin yksineläjistä riippumattomia syitä on etenkin **8) maaseudun autioituminen**. Ihmisten ja toiminnan vähäisyys aiheuttaa maaseudulla yksinäisyyttä, ja ilman kanssaihmissiä sosiaalisia taitoja on vaikea kehittää ja soveltaa. Erityisesti naisten osuus maaseudun väestöstä on pieni, jolloin maaseudun miesten on vaikea löytää kumppania. Yhteiskunta on muuttunut nopeasti, ja sitä myötä myös olosuhteet ovat vaikeutuneet erityisesti maaseudulla. Jos koulutus on jäänyt hankkimatta, ja kun vain suuret maatilat kannattavat, ei ihmisellä ole tämän hetken työttömyyslukujen valossa juuri mahdollisuuksia työllistyä haja-asutusalueilla. Ongelmat eivät siis johdu pelkästään yksilöstä, vaan yhteiskunnalliset ongelmat heijastuvat yksilötasolle. Erityisesti maaseudun autioituminen ja työttömyys tuovat mukanaan taloudellisten ongelmien lisäksi paljon myös inhimillistä kärsimystä. Sopeutuminen yhteiskunnan nopeutuvaan modernisoitumiskehitykseen vaatii usein erityistaitoja ja -koulutusta, jota kaikilla ei ole. Tämä näyttää johtavan yksinäisyyden syvenevään kehään. Kun samaan aikaan vanhat, maalaiskulttuurille tyypilliset kumppanin etsinnän perinteet ovat kiihtyneet, eikä uusia ole omaksuttu tai niitä ei koeta hyväksi, on maaseudulle juurtuneiden ihmisten, erityisesti miesten, vaikea löytää kumppania.

9.10 Toimenpide-ehdotuksia

Aineiston pohjalta nousi esiin toimenpide-ehdotuksia, joiden tarkoituksena on yksineläjien hyvinvoinnin lisääminen. Tutkijoiden ehdottamat toimenpiteet eivät kuitenkaan sovi kaikille yksineläjille, joten ne on tarkoitettu vain niille yksineläjille, jotka kokevat ne tarpeellisiksi ja tervetulleiksi. Osa ehdotuksista tuli suoraan aineiston yksineläjiltä. Yksineläjät ovat niin heterogeeninen väestöryhmä sosiokulttuurisen aseman, asuinpaikan, elämäntilanteen, elämäntavan ja toiveiden suhteen, ettei mitään yksineläjien yhteistä intressiä ole mahdollista osoittaa. Yksineläjät tulisikin huomioida sosiaalipolitiikassa tasavertaisena ryhmänä muiden joukossa siten, että heidät integroitaisiin osaksi muita väestöryhmiä. Näin siksi, että monien aineiston yksineläjien kokemus on, etteivät he ole tasaveroisessa asemassa perheellisiin nähden, ja että heihin suhtaudutaan asenteellisesti sosiaalipalveluissa. Kaikilla pitäisi kuitenkin olla mahdollisuus saada apua riippumatta siviilisäädystä. Palveluja kehitettäessä onkin tärkeää, ettei yksineläjiä unohdeta. Se ei kuitenkaan saa tapahtua eristämällä, sillä tällöin yksineläjistä tehdään samalla marginaalia. Yksin elämistä ei ole tarpeen korostaa, vaan kaikkiin väestöryhmiin on suhtauduttava tasapuolisesti, ja yksineläjienkin kohdalla on otettava huomioon yleiset taustatekijät tukitoimenpiteitä suunniteltaessa.

Asiapitoinen julkisuus: Yksin eläminen tulisi nostaa esiin julkisuudessa ja heistä pitäisi tehdä pysyvä yhteiskunnallinen intressiryhmänsä, ilman vähättelevää ja leimaavaa asennetta. Julkisuuden tulisi välttää stereotyyppioita ja näyttää yksineläjien monipuolinen kirjo, sillä kyseessä ei ole yhtenäinen ryhmä. Näin yksin elävät kokisivat olevansa osa yhteiskuntaa.

Palveluista tiedottaminen: Yksineläjille jo suunnatuista palveluista pitäisi tiedottaa tehokkaasti, sillä harva sosiaalipalveluja tarvitseva yksineläjä on niistä tietoinen. Terveysasemat ja sosiaalitoimistot voisivat olla yksi hyvä väylä tiedottaa niistä yhtäläisistä sosiaalipalveluista, joihin yksineläjätkin ovat oikeutettuja. Sosiaalitoimistolta toivotaan muunkinlaista apua kuin rahallista, ainakin neuvoja ja ohjausta oikeantyyppiseen apuun. Myös erilaisista edullisista palveluista, esimerkiksi remonttiavusta, tulisi tiedottaa yksineläjille, jotteivät he joutuisi turvautumaan kalliisiin yksityisiin palveluihin.

Sosiaalilainsäädännön täytäntöönpanon lainmukaista toteutumista tulisi seurata: jokaisella yksilöllä on yhtäläinen oikeus sosiaaliturvaan. Joidenkin yksineläjien kokemuksen mukaan heihin suhtaudutaan syrjivästi sosiaalipalveluissa. Kuntien sosiaalipalvelujen mahdolliset priorisointikäytännöt on tuotava julki, jos ne jättävät yksineläjät eriarvoiseen asemaan suhteessa muuhun väestöön. On syytä tiedostaa, että taloudelliset vaikeudet voivat johtaa jopa sosiaaliseen erakoitumiseen.

Yksineläjien aktivoituminen ja aktivoiminen: Yksineläjät tarvitsisivat oman järjestönsä, joka ajaisi heidän asiaansa niin yhteiskunnassa kuin myös yksilötasolla.

Voitaisiin luoda koko maan kattava yhdistysverkko, jossa osastot toimisivat pääasias-
sa paikallisesti, mutta jotka ajaisivat yhdessä omia intressejään tarvittaessa myös val-
takunnallisesti. Paikallistoiminta keskittyisi yksineläjien sosiaalisen verkoston luo-
miseen ja vahvistamiseen, sekä yhteiseen harrastustoimintaan. Järjestöt voisivat olla
yhdistävänä tekijänä viranomaisten ja yksineläjien välillä.

Sinkkuprojektit: kunnat voisivat käynnistää paikallisia keski-ikäisille tarkoitettuja
projekteja, joihin aktivoitaisiin paikkakunnan yksineläjiä. Esimerkiksi yhteisen har-
rastustoiminnan, erilaisten kunnostustöiden ja avustusprojektien kautta itsensä ulko-
puolisiksi tuntevat yksineläjät pääsisivät paremmin kiinnittymään paikallisyhteisöi-
hin. Aktivoinnissa voisi vedota tärkeään yleishyödylliseen asiaan, ja hyödyntää yksi-
löiden ammatti- ja muuta osaamista ja kiinnostusta. Samalla kartoitettaisiin yksinelä-
jien toiveita yhteisöllisyyden parantamiseksi ja sosiaalisten ongelmien paikallisen ta-
son ratkaisemiseksi. Projektin kautta viranomaiset ja yksineläjät voisivat kommuni-
koida esimerkiksi yksineläjien asuntotilanteen kohentamiseksi.

Seurakuntien diakoniatyö voisi kehittää erilaista toimintaa myös yksineläjille.

Asukasyhdistys- ja kansalaistoiminta omaavat matalan kynnyksen ja voisivat toi-
mia yksineläjien aktivoimiseksi ja heidän elämänlaatunsa kohentamiseksi. Haaste
erilaisille auttamisjärjestelmille on, miten saavuttaa ne yksineläjät, jotka apua tarvit-
sevat ja joilla ei ole kykyä tai voimavaroja hakeutua avun piiriin omin neuvoin.

Moniongelmaiset yksineläjät tarvitsisivat **yksilöllistä moniammatillista apua**, jossa
otettaisiin huomioon elämä kokonaisuudessaan. Tuen tulisi olla pitkäkestoista sosiaa-
lista ja/tai psyykkistä, jossa ikään kuin kuljettaisiin henkilön rinnalla. Psykkinen
tuki auttaisi lisäämään itseymmärrystä ja irtautumaan negatiivisista ajatusmalleista,
joihin jotkut yksineläjät olivat jumiutuneet. Suurimmalle osalle riittäisi pelkkä sosi-
aalinen tuki, se, että olisi joku luotettava henkilö, joka kysyisi kuulumisia ja vointia
säännöllisin väliajoin. Ammattiauttajien tulisi tukea niitä selviytymiskeinoja, joita
ihmisillä on jo ennestään.

Sosiaalityössä kiinnitetään erityistä huomiota kriiseihin ja niistä selviytymiseen, mut-
ta yksineläjällä on harvoin isoja kriisejä. Ongelmana on usein tapahtumaköyhyys,
elämän polkeminen paikallaan ja yksinäisyys, ja näistä aiheutuva masennus. On sel-
vää, että pitkään jatkunut kärsimyksenä koettu yksinäisyys on vaikea terveysriski.
Yksilöllä ei tässä vaiheessa ole enää voimia irrottautua tilanteesta omin voimin.

Yhteiskunnallinen asennemuutos: jos ihmiset ottaisivat lähimmäiset huomioon
niin yksineläjien kuin kaikkien muidenkin elämänlaatu paranisi huomattavasti.
Yhtenä esimerkkinä on yksineläjien kutsuminen mukaan perheiden juhliin. Lopuksi
toteamme, että yksineläjät on huomioitava yhteiskunnan erilaisissa sosiaalisissa toi-

minnoissa tavoitteena tasa-arvo, yksilön hyvinvointi ja ennaltaehkäisevä sosiaali- ja terveystaloudellinen politiikka.

Aiheella on mielestämme selkeä jatkotutkimustarve. Tämän kartoittavan tutkimuksen lisäksi tarvitaan syvempää ja yksityiskohtaisempaa tietoa yksin elämisen eri teemoista laajemmassa tutkimuksessa. Missä määrin tästä aineistosta löytyneet tutkimustulokset pätevät yksineläjiin yleensä? Miksi naisten ja miesten kohtaaminen on niin vaikeaa? Ovatko tästä aineistosta löytyneet sosiaalisesti syrjäytyneet yksineläjät sattumaa erityisesti miesten osalta, eli onko aineisto siten valikoitunut? Pitkän aikavälin tutkimuksessa olisi mahdollista selvittää onko yksin eläminen sinällään aiheuttanut sosiaalista syrjäytymistä, ja millainen yksilön sosioekonominen elämäntilanne muutoin tuolloin on. Mitä olisivat ne keinot, joilla sosiaalisesti syrjäytyneet yksineläjät aktivoitaisiin takaisin yhteisön toimijoiksi? Myös tutkimuksessa esiin nousut epäilyt yksineläjiä syrjivistä sosiaalipalveluista vaatisi oman tutkimuksensa.

Yksinäni mietin

Että minulla olisi sinut

Joka nojaisit olkapäähäni

Jolle olisin jotakin muuta

Kuin vain tyhjää ilmaa

Ja jolle voisinkin kaiken kertoa

Siivota sieluni sopukat

Tuulettaa kokonaan

Ilman että jättäisit minua yksin miettimään

Että mikä meni vikaan

Nelikymppinen yksineläjämies

Lähteet

- Ahlqvist, Kirsti 1996. Työ, työttömyys ja valinnanvapaudet. – Elämän riskit ja valinnat: hyvinvointia lama-Suomessa? 149-179. Toim. Kirsti Ahlqvist & Anja Ahola. Helsinki: Tilastokeskus.
- Ahola, Anja 1996. Työttömyys kokemuksellisenä tilanteena. Teoksessa Elämän riskit ja valinnat: hyvinvointia lama-Suomessa? Toim. Kirsti Ahlqvist & Anja Ahola. Helsinki: Tilastokeskus.
- Alasuutari, Pertti 1994. Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino. 2. uudistettu painos.
- Antonucci, Toni C. and Jackson, James S. 1990. The role of reciprocity in social support. Teoksessa Sarason, Barbara R., Sarason, Irwin G., Pierce, Gregory R. (toim.) Social support. An International View. New York: John Wiley & Sons. s. 173-198.
- Barth, Fredrik 1969. Introduction. Ethnic Groups and Ethnic Boundaries. The Social Organization of Culture Difference. Fredrik Barth (ed.). Bergen: Universitetsforlaget.
- Barrett, Michelle – McIntosh, Mary 1982. The Anti-social Family. London: NLB.
- Bauman, Zygmunt 1992. Intimations of Postmodernity. London: Routledge.
- De Beauvoir, Simone 1999. Toinen sukupuoli. 3. painos. Helsinki: Tammi.
- Beck, Ulrich & Beck-Gernsheim, Elisabeth 1995. The Normal Chaos of Love. Cambridge: Polity Press.
- Berghman, J. 1995. Social exclusion in Europe: policy context and analytical framework. Teoksessa G. Room (ed.) Beyond the threshold. The measurement and analysis of social exclusion. Bristol: The Policy Press, 10-28.
- Clifford, James 1986. Introduction: Partial Truths. In Writing Culture. The Poetics and Politics of Ethnography. Eds. James Clifford and George Marcus. A School of American Research Advanced Seminar. Berkeley, CA.: University of California Press.
- Devor, Holly 1989. Gender Blending. Confronting the Limits of Duality. Bloomington: Indiana University Press.
- Durkheim, E. 1982. (1895). Sosiologian metodisäännöt. Helsinki: Gaudeamus.
- Ehn, Billy – Löfgren, Orvar 1982. Kulturanalys. Ett etnologiskt perspektiv. Lund: LiberFörlag.
- Eskola, Antti 1985. Persoonallisuustyypeistä elämäntapaan. Persoonallisuuden tutkimuksen metodologisia opetuksia. Helsinki: WSOY.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 3. painos. Tampere: Vastapaino.
- Forsblom, Arja 1998. Yksinäisyys ja elämän autuus ahdistavat suomalaisia. Socius 1/98. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Foucault, Michel 1984. The History of Sexuality. An Introduction. Harmondsworth: Penguin Books.
- Fågel, Stina 1995. Ystäväpalvelu auttoi tuhansia. Helsingin Sanomat, Vieraskynä 22.10.1995.

- Gallie, D. & Paugam, S. 2000. The Social Regulation of Unemployment. Teoksessa Duncan Gallie & Serge Paugam (eds.) *Welfare Regimes and the Experience of Unemployment in Europe*. Oxford: Oxford University Press, 351-374.
- Gordon, Tuula 1994. *Single Women. On the Margins?* Basingstoke: Macmillan.
- Gordon, Tuula 2002. Ystävät korvaavat sinkun puolison – jos perheeltä ehtivät. Sinkun salainen puutarha. Helsingin Sanomat, Verkkoilite. [Viitattu 21.5.2002] Saatavilla: www.helsinginsanomat.fi/klik/arkisto/sinkut98/sinkut9806.html
- Haapola, Ilkka 2002. Toimeentulotukiasiakkaiden syrjäytymisriskit 1900-luvun Suomessa. Paneelitutkimus vuosien 1990-1992 uusista tuensaajista. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2002:8. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Haatainen, Katri et al.(toim.) *Itselliset: Vanhoja piikoja ja poikia vai meneviä sinkkuja?* Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen monisteita. No. 50. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Haavio-Mannila, Elina 1968. *Suomalainen nainen ja mies. Asema ja muuttuvat roolit*. Helsinki: WSOY.
- Haavio-Mannila, Elina & Kontula, Osmo 2001. *Seksin trendit meillä ja naapureissa*. Helsinki: WSOY.
- Haines, Valerie A. & Hurlbert, Jeanne S. 1992. Network Range and Health. *The Journal of Health and Social Behavior* 33, 254-266.
- Heikkilä, Matti 1990. Köyhyys ja huono-osaisuus hyvinvointivaltiossa. Tutkimus köyhyydestä ja hyvinvoinnin puutteiden kasautumisesta Suomessa. Helsinki, Sosiaalihuollituksen julkaisuja 8/1990.
- Heikkinen, Teppo 1994. Heteroseksismi ja homojen marginaalistaminen. Teoksessa *Miestä rakennetaan, maskuliinisuuksia puretaan*. Jorma Sipilä & Arto Tiihonen (toim.). S. 81-101.
- Heino, Jari 2002. Lapsiperheet käyvät vähiin. *Turun Sanomat* 15.9.2002.
- Heinämaa, Sara 2000. Ihmetys ja rakkaus. *Esseitä ruumiin ja sukupuolen fenomenologiasta*. Helsinki: Nemo.
- Helne, Tuula 2002. *Syrjäytymisen yhteiskunta*. Helsingin yliopisto, valtiotieteellinen tiedekunta, sosiaalipolitiikan laitos. Helsinki: STAKES, Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskuksen tutkimuksia 123.
- Helne, Tuula 2000. Toiseudesta yhteisyyteen – kysymyksiä syrjäytymiskeskustelun oletuksista. Teoksessa Matti Heikkilä ja Jouko Karjalainen (toim.) *Köyhyys ja hyvinvointivaltion murros*. Helsinki: Gaudeamus. s. 182-200.
- Helne, Tuula 1998. Syrjäytyä ja syrjäyttää. Onko syrjäytyminen liikettä? *Hyvinvointikatsaus* 2/98.
- Helne, Tuula & Karisto, Antti 1992. *Syrjäytymisen ongelma*. Teoksessa *Sosiaalipolitiikka 2017. Näkökulmia suomalaisen yhteiskunnan kehitykseen ja tulevaisuuteen*. Olavi Riihinen (toim.). Suomen itsenäisyyden juhlarahaston SITRAn julkaisusarja n:o 123. Jyväskylä 1998, 517-531.
- Helsti, H. 1988. *Kulttuurinen erottautuminen, valta ja vuorovaikutussuhteet*. Teoksessa *Monikasvoinen folklore*. I-R. Järvinen, J. Pöysä ja J.S. Vakimo (toim.). Helsinki: Yliopistopaino.
- Hyvinvointikatsaus 4/99. Tilastokeskus 1999.
- Hyypä, Markku T. 2002. *Elinvoimaa yhteisöstä. Sosiaalinen pääoma ja terveys*. Keuruu: Otava.

- Häggman, Kari 1994. Perheen vuosisata. Perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa. Historiallisia Tutkimuksia 179. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Hänninen, Sakari 1991. Power and Deprivation. Coping with conditioning. Teoksessa Lehto, Juhani (toim.): Deprivation, Social Welfare and Expertise. National Agency for Welfare and Health, Research Reports 7/1991. Helsinki, 154-166.
- Jacobson, Maria 2002. Why do men buy sex? The interview: Professor Sven-Axel Månsson, Sweden. NIKK magasin, no. 1 - 2002.
- Jallinoja, Riitta 2000. Perheen aika. Helsinki: Otava.
- Jallinoja, Riitta 2001. Perhe on pahin vai onko? Kulttuuri 2001: uutislehti / Suomen Akatemian Kulttuuri 2001 -tiedekatselmus Nro 3, Suomi monikulttuurisessa maailmassa. Helsinki: Suomen Akatemia Suomen Akatemia.
- Jallinoja, Riitta 1984. Perhekäsityksistä perhettä koskeviin ratkaisuihin. Teoksessa Haavio-Mannila Elina, Jallinoja, Riitta ja Strandell Harriet: Perhe työ ja tunteet. Ristiriitoja ja ratkaisuja. Wsoy: Juva, ss. 37-110.
- Juvakka, Essi 2002. Onnellinen elämä onnistuu yksin. Sinkun salainen puutarha. Helsingin Sanomat, Verkkoliite. [Viitattu 21.5.2002] Saatavilla: www.helsinginsanomat.fi/klik/arkisto/sinkut98/sinkut9815.html
- Järvinen, Riikka 2002. Yksin asuvien naisten kaupunki. Pro gradu –tutkielma. Turun yliopisto, sosiaalityö.
- Karhu, Pirkko 1998. Perhe muuttuu – vai muuttuuko? Teoksessa Keijo Koskinen (toim.) Sosiologisia karttalehtiä. Matkaopas yhteiskunnan tutkimiseen. Tampere: Vastapaino, 131-161.
- Karisto, Antti; Takala, Pentti; Haapola, Ilkka 1997. Matkalla nykyaikaan. Elintason, elämäntavan ja sosiaalipolitiikan muutos Suomessa. 1. painos. Helsinki: Wsoy.
- Keski-Uusimaa 2.2.2002: Suomi tarvitsee lisää lapsia.
- Kiiski, Jouko 2002. Rakkaus lamassa. Parisuhdeongelmat ja 1990-luvun talouskriisi. Kirkon tutkimuskeskus: Sarja A Nro 77, 2002.
- Kilpi, Eeva 1978. Naisen päiväkirja. Helsinki; WSOY.
- Kirveennummi, Anna 1994. Etnologian arkea ja empiriaa: Elämäntapa tutkimuksellisenä ongelmana. Teoksessa Arki ja ympäristö. Matti Räsänen 60-vuotta 8.5.1994. Toim. Pekka Leimu et al. Scripta Ethnologica Aboensia 41. Turku: Turun yliopisto, s. 36-55.
- Knuutila, Seppo – Paasi, Anssi 1995. Tila, kulttuuri ja mentaliteetti. Maantieteen ja antropologian yhteyksiä etsimässä. Teoksessa Manaajista maalaisaateliin. Tulintoja toisesta historian, antropologian ja maantieteen välimaastossa. Kimmo Katajala (toim.). Tietolipas. Helsinki: Suomen Kirjallisuuden Seura.
- Kontula, Osmo & Haavio-Mannila, Elina (toim.) 1993. Suomalainen seksi: Tietoa suomalaisten sukupuolielämän muutoksesta. Helsinki: WSOY.
- Kontula, Osmo & Haavio-Mannila, Elina 1995. Matkalla intohimoon: Nuoruuden hurma ja kärsimys seksuaalielämäkertojen kuvaamana. Helsinki: WSOY.
- Kontula, Osmo, Viinamäki, Heimo & Koskela, Kaj 1998. Köyhiä ja Kipeitä. Julkaisu-sarja D34/1998. Väestöntutkimuslaitos. Helsinki: Väestöliitto.
- Kontula, Osmo 1999. ”Sinkkuelämän ihanuus ja kurjuus.” Helsingin Sanomat 18.1.1999, 1. Helsinki.

- Kortteinen, Matti 1992. Kunnian kenttä. Suomalainen palkkatyö kulttuurisena muotona. Hämeenlinna: Hanki ja jää Oy.
- Kortteinen, Matti 2000. Kohti 2000-luvun sosiaalitieteellistä ajattelua. Keskustelua Anthony Giddensin kanssa. Teoksessa T. Hoikkala & J. P. Roos (toim.) 2000-luvun elämä. Sosiologisia teorioita vuosituhannen vaihteesta. Helsinki: Gaudeamus, 32-52.
- Kortteinen, Matti & Tuomikoski, Hannu 1998. Työtön: tutkimus pitkäaikaistyöttömiin selviytymisestä. Hanki ja jää –sarja. 2. painos. Helsinki: Tammi.
- Lehtonen, Heikki 1990. Yhteisö. Tampere: Vastapaino.
- Lindholm, Hanna 2000. Pienituloisen, yksinäisen ihmisen suurimmassa vaarassa suurimmassa vaarassa sairastua. Sosiaaliturvabarometri 2000. Suomen lääkäri-lehti 51-52/2001 vsk 56.
- Löfström, Jan 1999. 'Mies' ja 'nainen' ynnä muut sukupuolet. Teoksessa Kulttuurin muuttuvat kasvot. Johdatusta etnologiatieteisiin. Bo Lönnqvist, Elina Kiuru ja Eeva Uusitalo (toim.). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden seura.
- Markkola, Pirjo 1996. Marginaali historian keskipisteessä. Teoksessa Kuokkavieraiden pidot. historian marginaalista marginaalihistoriaan. Jarmo Peltola ja Pirjo Markkola (toim.). Tampere: Vastapaino.
- Månsson, Sven-Axel 1996. Den köpta Sexualiteten. Teoksessa Bo Lewin (toim.), Kerstin Fugl-Meyer, Gisela Helmius, Ann Lalos, Sven-Axel Månsson, Sex i Sverige. Om sexuallivet i Sverige 1996. Rapport från en av Folkhälsoinstitutet finansierad befolkningsbaserad studie. Stockholm: Folkhälsoinstitutet.
- Nerdrum, Monica 1998. Skärgårdskvinnor. Tradition, modernitet och diversitet. Åbo: Åbo Akademis förlag.
- Niekka, Ilse – Petrelius, Päivi 1993. Suomalainen vanhapiikkuus. Tutkielma naisen naimattomuuden kulttuurisesta määrittelystä. Jyväskylän yliopiston yhteiskuntapolitiikan laitoksen työpapereita n:o 77. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Notko, Marianne 2000. Väkivalta parisuhteessa ja perheessä. Jyväskylän yliopiston Perhetutkimusyksikkö.
- Nygård, Toivo 1998. Erilaisten historiaa: marginaaliryhmät Suomessa 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa. Jyväskylä: Atena.
- Näre, Sari 1995. "Sukupuolikulttuuri ja tunnetalous." Tampere: Naistutkimus – Kvinnoforskning 4:3, s.56-58.
- Ojala, Eija Maarit (2000). Itsellisen naisen toiseus familistisessä yhteisössä. Subjektuuden valtausta marginaalista. Yhteisötutkimus akateemisten kaupunkilaisten sinkkunaisten näkökulmasta haastattelujen pohjalta. Pro gradu –tutkielma. Turun yliopisto, kansatieteen laitos.
- Ollila, Anne 1990. Perhe – ura vai vankila. Teoksessa Naisen elämä. Mistä on pienet tytöt tehty, mistä tyttöjen äidit. Kari Immonen (toim.). Helsinki: Otava.
- Ollila, Anne 1998. Jalo velvollisuus. Virkanaisena 1800-luvun lopun Suomessa. Helsinki: Suomen Kirjallisuuden Seura.
- Paajanen, Pirjo 2002. Saako haikara tulla käymään? Suomalaisten lastenhankinnan ihanteet ja todellisuus. Perhebarometri 2002. Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitos, Katsauksia E 14/2002. Helsinki: Väestöliitto.

- Paugam, S. & Russel, H. 2000. The Effects of Employment Precarity and Unemployment on Social Isolation. Teoksessa D. Gallie & S. Paugam (eds.) *Welfare Regimes and the Experience of Unemployment in Europe*. Oxford: Oxford University Press, 243-264.
- Peplau, Letitia Anne & Perlman, Daniel 1982. Perspectives on Loneliness. Teoksessa Letitia Anne Peplau and Daniel Perlman (eds.) *Loneliness. A Sourcebook of Current Theory, Research and Therapy*. New York: Wiley & Sons.
- Perheet 2000. Väestölaskenta 2000. Tilastokeskus 2001. Helsinki. Pohjola, Anneli 1996. Työ, työttömyys, vaihtoehtoinen elämänsisältö. - Elämän riskit ja valinnat: hyvinvointia lama-Suomessa? 108-128. Toim. Kirsti Ahlqvist & Anja Ahola. Helsinki: Tilastokeskus.
- Pohjola, Anneli 1996. Työ, työttömyys, vaihtoehtoinen elämänsisältö. - Elämän riskit ja valinnat: hyvinvointia lama-Suomessa? 108-128. Toim. Kirsti Ahlqvist & Anja Ahola. Helsinki: Tilastokeskus.
- Puustinen, Marja 2002. Eron jälkeen yksin. Kuinka selviytyä arjesta eron jälkeen vuosikautia yksin, kun samalla kuitenkin kaipaa parisuhdetta. *Kotilääkäri* 3/2002. Helsinki.
- Rantalaiho, Liisa 1986. Reproduktion maisema. Teoksessa *Miesten tiede, naisten puuhut*. Yhteiskuntatieteen kritiikkiä naisten työn näkökulmasta. Liisa Rantalaiho (toim.). Tampere: Vastapaino.
- Rauhala, Urho 1987. Yksinäisyys ja sosiaalipoliittikka. Teoksessa *Sosiaalinen aikakauskirja* 1/1987. Sosiaali- ja terveystieteellinen julkaisu. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö.
- Reich, William 1972. *The Invasion of Compulsory Sex-Morality*. London.
- Riihinen, Olavi 1996. Elämänhallinta-käsitteen erittelyä ja ongelmia. Teoksessa Raimo Raitasalo (toim.) *Elämänhallintaa etsimässä*. Helsinki: Kansaneläkelaitos. Sosiaali- ja terveysturvan katsauksia 13. s. 16-34.
- Riipinen, Kirsi 2002. Kipeät valinnat. Keskijohdon naisia vaivaa huono omatunto. Jälkikasvu on jäänyt vähälle huomiolle tai perhe perustamatta. Urakin on jämähtänyt, sillä huippupaikat menevät miehille. *Suomen Kuvalehti* 33/2002, s. 24-25.
- Ringens, Stein 1997. *Citizens, Families, and Reform*. Oxford: Clarendon Press.
- Ritamis, Marketta 1988. Yksin olevat: Ei naimisissa olevien ja yksin asuvien tarkastelua. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D, nro 23. Helsinki: Väestöntutkimuslaitos.
- Ronkainen, Suvi 1999. Ajan ja paikan merkitsemät. *Subjektiviteetti, tieto ja toimijuus*. Helsinki: Gaudeamus.
- Roos, J. P. 1987. Suomalainen elämä. Tutkimus tavallisten suomalaisten elämäkerroista. Hämeenlinna: Karisto.
- Roos, J. P. 1988a. Elämäntavasta elämäkertaan. -Elämäntapaa etsimässä 2. Tutkijaliitto 1988. Jyväskylä: Gummerrus.
- Roos, J. P. 1988b. Behind the happiness barrier. *Social Indicators Research* 20. University of Helsinki – Department of social policy. Reprint series B. No 34. Helsinki: Kluwer Academic Publishers, s. 141-163.
- Rubin, Gayle 1975. *The Traffic in Women: Notes on the 'Political Economy' of Sex. On Towards an Anthropology of Women*. Rayna Reiter (ed.). New York: Monthly

- Review Press.
- Räsänen, Matti 1997. Kansan kulttuurista ihmisen arkeen. Tutkimuksen painopiste-alueita toisen maailmansodan jälkeen. Teoksessa Näkökulmia kulttuurin tutkimukseen. Toim. Teppo Korhonen & Pekka Leimu. Turku: Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus.
- Saarikoski, Helena 1998. Tytön maineen käsite ja huoraksi leimaamisen kansantapa. Teoksessa Kurtisaaneista kunnian naisein. Näkökulmia huora-akatemiasta. Toim. Taava Koskinen. Helsinki: Yliopistopaino.
- Salmi, Minna 1996. ”Työelämän ja perhe-elämän yhdistämisen palapelit.” Teoksessa Työelämän sukupuolistavat käytännöt. Toim. Merja Kinnunen & Päivi Korvajärvi. Tampere: Vastapaino, 212-213.
- Sarason, Barbara R., Pierce, Gregory R. and Sarason, Irwin G. 1990. Social Support: The Sense of Acceptance and the Role of Relationships. Teoksessa Sarason, Barbara R., Sarason, Irwin G. and Pierce, Gregory R. (toim.) Social Support. An International View. New York: John Wiley & Sons. s. 97-128.
- Saraste, Heini 2002. Kuka hoitaa? Vanhempien vaikea sairaus voi panna sisarusten välit koetukselle. Ulkopuolista apua. Kotilääkäri 3/2002. Helsinki: Väestöliitto ry.
- Seikkula, Jaakko 1996. Sosiaaliset verkostot. Ammattiauttajan voimavara kriiseissä. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Shields, Rob 1991. Places on the Margin. Alternative geographies on modernity. The International Library of Sociology. London: Routledge.
- Siltala, Juha 1994. Miehen kunnia. Modernin miehen taistelu häpeää vastaan. 2. painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Sipilä, Jorma 1985. Sosiaalipolitiikan tulevaisuus. Helsinki: Tammi. 1985.
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2002. Sosiaali- ja terveydenhuollon lakisääteiset palvelut. [Viitattu 20.3.2002] Saatavilla: www.stm.fi/suomi/pao/julkaisut/lspesite.htm
- Sulkunen, Pekka 1990. Ryhmähaastattelujen analyysi. Teoksessa Klaus Mäkelä (toim.) Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki: Gaudeamus. s. 264-285.
- Suominen, Sakari, Vahtera, Jussi, Uutela, Antti 1996. Elintaso, koherenssin tunne vai ihmissuhteet: mikä ylläpitää tyytyväisyyttä ja terveyttä? Teoksessa Elämän riskit ja valinnat –Hyvinvointia lama-Suomessa? Toimittaneet Kirsti Ahlqvist ja Anja Ahola. Helsinki: Tilastokeskus.
- Syrjälä, Leena 1994. Tapaustutkimus opettajan ja tutkijan työvälineenä. Teoksessa Leena Syrjälä, Sirkka Ahonen, Eija Syrjäläinen, Seppo Saari (toim.) Laadullisen tutkimuksen työtapoja. Helsinki: Kirjayhtymä. s. 9-66.
- Syrjäläinen, Eija 1994. Etnografinen opetuksen tutkimus: kouluetnografia. Teoksessa Leena Syrjälä, Sirkka Ahonen, Eija Syrjäläinen, Seppo Saari (toim.) Laadullisen tutkimuksen työtapoja. Helsinki: Kirjayhtymä. s. 67-112.
- Thoits, Peggy Ann 1982. Conceptual, Methodological, and Theoretical Problems in Studying Social Support as a Buffer Against Life Stress. Journal of Health and Social Behavior 1982, Vol. 23 (June), 145-159.
- Tolkki-Nikkonen, Mirja 1990. Parisuhde, perhesuhde, olosuhde. Mikä pitää avioliiton koossa 15 vuoden jälkeen. Helsinki: Gaudeamus.
- Turunen, Kari E. 1990. Ihmisen ymmärtäminen. Jyväskylä: Atena.

- Valenius, Johanna 2000. "We don't use the word 'Republican' in this house!". Luokan ja sukupuolen politiikkaa amerikkalaisessa tilannekomediassa. Teoksessa Naurava työläinen, naurettava työläinen. Näkökulmia työväen huumoriin. Joni Krekola, Kirsti Salmi-Niklander ja Johanna Valenius. (toim.). Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura 2000. Väki Voimakas 13. Turku, Helsinki: Gummerus, s. 158-187.
- Vanhala, Sinikka 2002. Under the glass ceiling. The triangle of work, career and family of women in middle management. Paper prepared for the Second Annual Conference of The European Academy of Management on "Innovative Research in Management", in Stockholm, May 9-11, 2002.
- Wills, Thomas Ashby 1987. Help-Seeking as a Coping Mechanism. In Coping with Negative Life Events. Clinical and Social Psychological Perspectives, 19-50. Ed. by C. R. Snyder and Carol E. Ford. New York and London: Plenum Press.
- Yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen tietosuojaja 1987. Tieteen keskustustoimikunnan asettaman jaoston raportti. Suomen akatemian julkaisuja 1/1987. Helsinki.
- Yúdice, George 1989. Marginality and the Ethnics of Survival. On Universal Abandon? The Politics of Postmodernism. Andrew Ross (ed.). Edinburgh: Edinburgh University Press.

Liitteet

Liite 1. Kirjoitusohjeet

Liite 2. Haastattelukysymykset

Liite 1

Yksineläjien määrä on Suomessa kasvanut huomattavasti. Päähuomion vievät nuoret sinkut: keski-ikäisten yksineläjien elämästä ei paljoa tiedetä. Me täällä Väestöliiton Väestöntutkimuslaitoksessa olemme nyt kiinnostuneita varttuneemmista yksineläjistä. Teemme tutkimusta yksineläjien sosiaalisista suhteista. Tutkimustulosten avulla pohditaan, miten keski-ikäisten yksineläjien elinolosuhteita voitaisiin parantaa. Tutkimusta rahoittaa sosiaali- ja terveysministeriö.

Kirjoita meille yksinelämisestä!

Jos olet 35 - 54 -vuotias yksineläjä etkä ole ollut naimisissa tai avoliitossa, kirjoita Väestöliiton Väestöntutkimuslaitokselle. Toivomme, että kerrot miten yksineläminen on vaikuttanut elämääsi ja sosiaalisiin suhteisiisi. Kuvaile ja arvioi tapahtumia, tilanteita ja tuntemuksiasi yksineläjänä mahdollisimman henkilökohtaisesti ja elämänläheisesti.

Ohjeita:

- Kerro nykyinen elämäntilanteesi mahdollisimman tarkkaan.
- Miten itse koet yksinelämisesi ja miten muut ihmiset ovat suhtautuneet elämäntilanteeseesi?
- Millaisia seuraamuksia yksineläminen on tuonut elämääsi?
- Kerro oletko paljon tekemisissä sukulaisten, perheellisten ystävien ja muiden yksineläjien kanssa.
- Saatko mielestäsi riittävästi henkistä tukea ja kannustusta ihmisiltä kun kohtaat ongelmia ja vastoinkäymisiä?
- Millaiset suhteet sinulla on toiseen sukupuoleen, oletko yrittänyt hakea itsellesi kumppania?
- Mikä yksinelämisessä on parasta ja mikä vaikeinta?
- Mitä toivoisit ihmisiltä?
- Jos sinulla on kokemuksia sosiaalihuollosta, niin millaisia ne ovat?

Kirjoita:

- korkeintaan 20 konekirjoitusliuskaa tai 40 liuskaa, jos kirjoitat käsin
- suomeksi tai ruotsiksi
- normaalikokoiselle arkille (A4)
- vain paperin toiselle puolelle

Merkitse kirjoituksen alkuun seuraavat henkilötiedot:

- oma nimi
- syntymäaika ja -paikka
- osoite ja puhelinnumero
- ammatti ja koulutus

Kerro samalla oletko käytettävissä haastatteluun. Jos et halua kertoa henkilötietojasi, ilmoita kuitenkin sukupuoli, ikä, syntymä- ja asuinpaikka, sekä ammatti ja koulutus.

Kirjoituksia käytetään tieteellisen tutkimuksen tekoon. Julkaistavasta tutkimuksesta poistetaan kaikki henkilötiedot, joiden perusteella kirjoittajan tai hänen mainitsemansa henkilöt voisi tunnistaa. Kirjoitukset käsitellään täysin luottamuksellisesti. Tutkijoita sitoo vaitiolovelvollisuus.

Lähetä kirjoituksesi viimeistään 21.12.2001 mennessä osoitteeseen:

Väestöliiton Väestöntutkimuslaitos/ Eija Maarit Ojala
PL 849, 000101 Helsinki
(Lisätietoja voit kysyä tutkija Eija Maarit Ojalalta numerosta 09-2280 5118 tai sähköpostilla eija.ojala@vaestoliitto.fi)

Liite 2

HAASTATTELUKYSYMYKSET * Ikä, kotikunta, koulutus ja työpaikka

VANHEMMAT / SISARUKSET / YSTÄVÄT

- Millaiset suhteet sinulla on vanhempiisi? Miten he suhtautuvat yksin elämiseesi?
- Ovatko sisaruksesi myös yksineläjiä vai elävätkö he parisuhteessa/ perheessä? Millaiset suhteet sinulla on heihin? Vaikuttaako yksin elämisesi teidän suhteeseen?
- Määrittääkö yksin elämisesi suhdettasi sisaruksiin / vanhempiin?
- Kenellä sisaruksista on vanhempien huoltovastuu? Miksi juuri hänellä? Miten itse koet tämän vastuun?
- Entä ystäväpiiri? Miten paljon on tekemisissä vapaa-ajalla muiden ihmisten kanssa?

YKSIIN ELÄMINEN

- Millaista on mielestäsi hyvä elämä?
- Millaista on hyvä yksin eläminen?
- Onko yksin elämisesi mielestäsi muuttunut vuosien myötä?
- Onko yksin elämisessä puolia, joita pitäisi kehittää yhdessä muiden yksineläjien kanssa?
- Mitä toivoisit muilta yksineläjiltä?
- Millä tavalla muut ihmiset ja ympäristö suhtautunut yksin elämiseesi?
- Kenen tai minkä tahon puoleen käännyt kun tarvitset tilapäistä apua? (Esim. sairastuminen, muutto, remontti jne.)
- Yksineläjillä on todettu joissakin tutkimuksissa olevan muuta väestöä korkeampi sairastuvuus ja kuolleisuus. Tutkimusten mukaan yksineläjät jäävät myös usein vaille kaipaamaansa sosiaalista tukea. Mitä ajattelet edellä mainitusta?

PERHE JA LAPSET

- Olisitko hankkinut lapsia, jos sopiva kumppani olisi löytynyt? (jos vielä nuori) Toivotko vielä löytäväsi kumppanin, jonka kanssa tehdä lapsia?
- Naisille: Voisitko hankkia lapsen yksin / olisitko voinut?
- Naisille: Miten ympäristö suhtautuu lapsettomaan naiseen?
- Pitäisikö yksin elävällä naisella ja/ tai miehellä olla oikeus hankkia lapsia?
- Voisitko harkita / harkitsitko aiemmin hedelmöityshoitoa (naiselle) /adoptiota (miehelle)?

ITSETUNTO NAISENA / MIEHENÄ

- Millaisia seurustelukokemuksia sinulla on?
- Millainen olisi hyvä elämäkumppani?
- Mistä arvelet johtuvan, että niin monet eivät löydä kumppania?
- Miten naiset/miehet suhtautuvat sinuun seurustelumielessä?
- Mistä arvelet johtuvan, ettei kumppania ole löytynyt? Onko elämässäsi tapahtunut jonkinlainen käänne, joka on vaikuttanut asiaan?
- Yritätkö jollakin tavalla löytää kumppanin?
- Miten ympäristö suhtautuu yksineläjän seksuaalisuuteen?

TYÖPAIKKA

- Kuinka tärkeä asia työ on? Miten paljon se vie aikaa?
- Miten työpaikoilla on suhtauduttu yksin elämiseesi?
- Ovatko yksineläjät ja perheelliset tasavertaisia? Jos ei, kerro esimerkkejä? (Esim. lomajärjestelyt, ylityöt jne.?)

VIRANOMAISET

- Miten yhteiskunta suhtautuu yksineläjiin yleensä? (Esim. julkisen hallinnon viranomaiset?)
- Jos olet käyttänyt sosiaalipalveluita, millaisia kokemuksia olet niistä saanut? Oletko saanut asian hoidettua tai toivomasi avun?
- Ottavatko viranomaiset mielestäsi yksineläjät huomioon?
- Kohdellaanko yksineläjiä tasavertaisina muiden avun- tai tiedonhakijoiden joukossa?
- Jos ei, niin mikä mielestäsi on siihen syynä?
- Mitä toivoisit yhteiskunnalta yksineläjänä?
- Pitäisikö yksineläjille kohdentaa omia sosiaalipalveluja? Mitä esimerkiksi?
- Pitäisikö yhteiskunnan järjestää toimintaa; yhteisiä harrastuksia, tapahtumia, koulutusta jne. erikseen yksineläjille?
- Entä pitäisikö yhteiskunnan auttaa yksineläjiä löytämään elämäkumppani?

YHTEISKUNNALLINEN NÄKYVYYS JA VAIKUTTAMINEN

- Mitä mieltä olet politiikasta erityisesti yksineläjän vaikutuskanavana? Äänestätkö vaaleissa?
- Puhutaanko yksineläjistä tarpeeksi ja asiallisesti yhteiskunnallisessa keskustelussa?
- Ajetaanko yksineläjien asiaa jossakin? (Eduskunnassa?)
- Pitäisikö yksineläjät ottaa politiikassa huomioon omana väestöryhmänä?

Improvisoi henkilön mukaan:

1) SOSIAALISET SUHTEET

Millaisen ihmisten kanssa on paljon tekemisissä? Miten usein tapaat heitä ja missä?

Miten usein tapaat muita, esim. vanhempia, sisaruksia, sukulaisia, kavereita, tuttaviam?

Ovatko he yksineläjiä, vakiintuneita parisuhteessa olevia, perheellisiä? Onko siviilisäädylle merkitystä?

Onko sukupuolella merkitystä ystävyysuhteissa? Onko sekä naispuolisia että miespuolisia ystäviä?

Miten vietät aikaa ystävien kanssa?

Kuinka syvällisistä asioista keskustellaan (laatu vai määrä)?

2) TYÖYHTEISÖ

Mitä työ sinulle merkitsee?

Millaisia kollegoja sinulla on?

Ovatko he myös ystäviä/kavereita?

Jos kyllä, tapaatko heitä työpaikan ulkopuolella?

Miten ajankäyttösi yleensä vaikuttaa (sosiaalisten suhteiden luomiseen) ihmisten tapaamiseen?

Onko työ ystävien (tai yleensä ihmisten) tapaamisen este? (työ vs. ystävät)

3) STEREOTYPIAT JA LEIMAAMINEN

Oletko joutunut selittelemään yksinelämistäsi? Millaisissa tilanteissa?

Onko törmännyt yksineläviin naisiin liittyviin ennakkoluuloihin? Millaisiin? (naisilta)

Onko törmännyt yksineläviin miehiin liittyviin ennakkoluuloihin? Millaisiin? (miehiltä)

Tunnetko naispuolista yksineläjää? (kun kyseessä on mies)

Millaisia naispuoliset yksineläjät mielestäsi ovat?

Tunnetko miespuolista yksineläjää? (kun kyseessä on nainen)

Millaisia miespuoliset yksineläjät ovat?

Onko mielestäsi erilaista olla yksineläjämies kuin yksineläjänainen? Millä tavalla?

Onko miehen helpompi elää yksin kuin naisen? Jos kyllä, niin miksi?

Onko naisen helpompi elää yksin kuin miehen? Jos kyllä, niin miksi?

Onko törmännyt yksineläviin naisiin liittyviin ennakkoluuloihin? (jos ei ole vielä tullut esille)

Onko törmännyt yksineläviin miehiin liittyviin ennakkoluuloihin?

Miten kohdellaan silloin, kun liikut naisen / miehen kanssa? Kohdellaanko eri tavalla kuin yksin liikkua?

Yksineläjiä on yhä enemmän ja yhdeksi syyksi tähän väitetään näiden ihmisten itsekkyyttä. Mitä mieltä olet tästä?

Mitä mieltä olet väitteestä, että yksineläjät ovat niin epävarmoja itsestään, etteivät sen takia löydä kumppania?

4) IDENTITEETTI

Ajatteletko itseäsi yksineläjänä? Onko se tärkeää/yhdentekevää?

Millainen ihminen mielestäsi olet? Miten kuvailisit itseäsi?

Millainen nainen / mies mielestäsi olet?

Miksi mielestäsi yksineläjiä on yhä enemmän?

Onko epävarmuus itsestä vaikuttanut siihen, että elät yksin?

5) VUOROVAIKUTUSTAITOT

Miten ja millaisissa tilanteissa olet saanut uusia ystäviä ja tuttavuuksia?

Mitä teet tilanteissa, jossa ihmiset ovat sinulle outoja?

Pidätkö uusien ihmisten kohtaamisesta?

Ystävystytkö mielestäsi helposti? (jos ei jo tullut esille)

Miten lähestyt ihmistä, josta olet kiinnostunut enemmänkin kuin ystävänä?

Millaisia kokemuksia lähestymisestä on tullut?

6) YKSINELÄMINEN ELÄMÄNTAPANA

Mitä teet vapaa-ajallasi? Mitä harrastat?

Vietätkö paljon aikaa kotona, viihdytkö siellä yksin?

Kutsutko usein ihmisiä kotiisi?

Onko sinulla lemmikkieläimiä? (ihmisillä nykypäivänä monesti läheisempi suhde lemmikkiin kuin ihmisiin)

Kenen puoleen käännyt käytännön asioissa, esim. huonekalun kokoaminen, kodin korjaustyöt, rahan lainaaminen, siivous, pyykinpesu?

Mikä yksin elämisessä on parasta, voitko mainita joitain huippuhetkiä yksineläjänä?

Mikä siinä on vaikeinta?

Onko yksin eläminen sitä mitä haluatkin?

Onko yksin eläminen tietoinen päätös?

Millaisia odotuksia sinulla on elämän suhteen? Entä unelmia? Miten ne liittyvät muihin ihmisiin?

7) ELÄMÄN KRIISITILANTEET (esim. sairaus, työttömyys, taloudelliset vaikeudet, läheisen kuolema jne.)

Kenen puoleen käännyt sairaana?

Onko sinulla läheistä ihmistä, jolle voit puhua kaikesta?

Miten olet selvinnyt parisuhteen päättymisestä? (Suhteen päättymisen kriisi)

Kerro tilanteesta, jolloin koit tarvitsevasi apua?

Millaista apua tarvitsit?

Kenen puoleen käännyt tuolloin?

Jos ei pyytänyt keneltäkään apua, niin miksi ei?

Oletko saanut apua silloin, kun olet sitä eniten tarvinnut?

Jos olet käyttänyt sosiaalipalveluita, millaisia kokemuksia olet niistä saanut?

8) YKSINÄISYYS

Tunnetko itsesi joskus ulkopuoliseksi? Milloin ja missä?

Tunnetko joskus olosi yksinäiseksi? Milloin ja miksi? Mitä silloin kaipaat? (yksinäisyyden eri muodot)

Mitä teet jos tunnet olosi yksinäiseksi? Miten pyrit helpottamaan tilannetta?
Onko yksinäisyyteen joku erityinen sinusta riippumaton syy?
Koetko, että joku tarvitsee sinua, ettei hän voi tai halua elää ilman sinua?
Koetko eläväsi marginaalissa suhteessa muihin ihmisiin?
Oletko mielestäsi syrjäytynyt? (Informantin oma määritelmä syrjäytyneelle!)

9) LAPSUUS JA VANHEMMAT

Millainen lapsuus sinulla oli?
Millaiset suhteet sinulla on vanhempiisi tällä hetkellä?
Millaiset välit vanhemmillasi on/oli?
Onko lapsuutesi mielestäsi vaikuttanut yksin elämiseesi tai jopa johtanut siihen?
Miten lapsuus on vaikuttanut (sosiaaliseen) itsetuntoon?

10) SEURUSTELU JA ELÄMÄNKUMPPANI

Oletko joskus seurustellut? Monenko ihmisen kanssa?
Jos ei ole, niin olisiko silti halunnut?
Jos kyllä, niin millaisena koit seurustelun?
Miksi se päättyi?
Haluaisitko seurustella nyt? Jos ei, niin miksi ei? (Mikä parisuhteessa esim. pelottaa?)
Jos toivoo parisuhdetta, niin mitä siltä odottaa?
Oletko yrittänyt löytää seurustelukumppania?
Jos olet, niin miten? Jos et, niin miksi et? Miten? Mitä olet panostanut kumppanin löytymiseen?
Mikä on seurustelukumppanin löytämisessä vaikeinta?
Millainen olisi hyvä kumppani?
Mikä parisuhteessa mietityttää?
(Jos haluaisi seurustella tai elää kumppanin kanssa, niin) Mikä on mielestäsi syy siihen ettei toista ihmistä löydy?

11) SEKSUAALISUUS

Mitä seksuaalisuus mielestäsi on, mitä se sisältää? Kuinka tärkeä asia se on?
Millaista on hyvä seksi? Onko siitä kokemuksia?
Miten toteutat itseäsi seksuaalisesti? Oletko tyytyväinen seksielämäsi?
Miten ympäristö suhtautuu yksineläjän seksielämään?
Montako seksikumppania sinulla on ollut?
Onko sinulla ollut satunnaisia seksisuhteita? Montako? Jos ei, niin miksi ei?
Ovatko ne olleet tyydyttäviä/ hyviä?

12) AVIOLIITTO JA PERHE

Mitä ajattelet avo- tai avioliitosta yleensä?
Entä perheestä? Ketkä mielestäsi muodostavat perheen? Ketä kuuluu perheeseesi?
(perheen määritelmä; voi esim. muodostua ystävistä)
Haluaisitko avoliittoon tai naimisiin? Miksi? / Miksi et?
Haluaisitko perheen? Millaisen perheen? Haluaisitko lapsia? Miksi?
Aiotko hankkia lapsia?
Jos kyllä, niin millä ehdoilla, yksinkin?

13) SOSIAALIPALVELUN ASEENTEET YKSINELÄJIÄ KOHTAAN

Oletko ollut tekemisessä sosiaalipalvelujen kanssa?
Jos on, niin millaisia kokemuksia sinulla on niistä yksineläjänä?
Jos ei omakohtaista, niin oletko kuullut muilta yksineläjiltä?
Pitäisikö sosiaalipalveluiden ottaa yksineläjät omana ryhmänään huomioon?